

శ్రీ

వారిశ్చంద్రద్వివదు

గారనమంత్రిప్రశ్నితము.

వేదము - వేంకటరాయశాస్త్రిచే

సట్టిప్పుణముగా

స్వకీయ

జ్యోతిష్టుతీ ముద్రామ్యరణాలో

ముద్రితము.

All Rights Reserved.

1912.

సినిమా గ్రంథాలిస్టు

విషయ సూచిక.

—○○○○○—

విషయము.	పరిమా.
ఇస్తుదేవతాస్తుతి.	1
కపవంతము.	3
కథావతారిక.	4
ధగ్గజ మార్గండే యాసంవాదము.	5
అయ్యోధ్యాపురవ్వునము.	6
హరిశ్చంద్రవ్వునము.	8
ఇంద్రిసథ.	9
దేవేంద్రప్రశ్న.	12
వసిష్ఠమహాముని యంత్రగము.	“
విశ్వమిత్రుని యాత్మేపము.	18
వసిష్ఠుని సమాధానము.	14
విశ్వమిత్రుని ప్రత్యుత్సేపము.	15
వసిష్ఠుని ప్రతి సమాధానము.	17
విశ్వమిత్రుని పూనిక.	18
వసిష్ఠుని శపథము.	“
విశ్వమిత్రుని శపథము.	20
వసంతమున హరిశ్చంద్రుని రాజనూయము.	21
విశ్వమిత్రును హరిశ్చంద్రుని ధన మమగటు.	22
వింతి ఘూతుక జంతువులు ఉపుతీల్లట.	24

విషయము.	పుట.
ప్రజలు హరిశ్చంద్రునితో మొడి యిస్తాటు.	25
హరిశ్చంద్రుడు ప్రజలను అధియాం బిష్టాటు.	26
రాత్రివర్ణసము.	27
సూర్యోదయము.	28
శేట.	"
వసిస్తు సందర్భసము.	32
కొండిని మాయామృగము.	33
కొండిని యాత్రము.	36
హరిశ్చంద్రుని చెడుకల.	41
మాతంగకస్యలు.	43
మాతంగకస్యలు వీణ వాయించుట.	46
మా లెతలు రాజును వలపింపఁ గడంగాటి.	48
రాజు మా లెతలను దండింపఁ గడంగాటి.	52
మా లెతల కొండెములు.	55
కొండినఁడు రాజును తర్జుంచుట.	56
హరిశ్చంద్రుడు కొండినికి రాజ్యము నిష్టాట.	69
హరిశ్చంద్రుడు రాజ్యధ్రువు దై తగలుట.	73
కొండినఁడు ఇల్లడను తండుట.	"
కొండినఁడు నక్కత్రమని తరువు పెట్టాట.	76
కొండినఁడు రాజునకు దారిలాఁ ఆపదలం గల్పించుట.	78
మాయాముని.	88
రాత్రి.	87
మాయావసిష్టుడు.	"
సర్వత్స్థికాదులు.	92

విషయము.	పుటు.
బేతాళవటిము.	94
పికాచములు.	96
బేతాళుడు.	"
మహావృష్టి బాధ.	100
సగ్వశరభాదిజంతువులు.	102
నూరోధ్యదయము.	104
దావాగ్ని.	"
చంద్రమతిపాత్రిత్రయముచే దావాగ్ని చాల్మారుటు	111
చంద్రమతి మరొమవు కొశికుఁడు వెఱు రాపముటు.	118
నక్కత్రముడు చంద్రమతికి దూరోఖధనలు సేయటు.	115
చంద్రమతి నక్కత్రమనికి బుద్ధి సెప్పుటు.	117
కాళిప్రయాణము.	121
హరిశ్చంద్రుఁడు గంగాస్నానము సేయటు.	122
కాళిపురి.	123
కాళికైత్రమహిమ.	124
విశ్వనా థాది దేవతా దగ్గరము.	125
నక్కత్రముడు నిక్కుచ్ఛి చేయటు.	128
చంద్రమతి పతితో త స్నామి బుఱము తీర్చు మనట.	130
హరిశ్చంద్రుఁడు ఆలిని అమ్మటిన తిరుగుట.	135
పురజనులు హరిశ్చంద్రుని వర్ణించుట.	136
పారత్తిలు చంద్రమతిని వర్ణించుట.	137
రాజు చంద్రమతిని అమ్మఁ జూపుట.	139
పాగవాక్యములు.	140
కాలకొశికుఁడు.	148

విషయము.

పుట.

కాలకూరికుడు చంద్రమతిని విలుచుట.	148
నత్యత్రపుడు లోహితాస్యని గుతీంచి తగవు తీఱ్చుట.	158
చంద్రమతి కాలకూరికునితో బోపుట.	161
కాలకూరికునికి వెండ్లామువలనం గలుగు పొట్టు.	168
చంద్రమతి పెలధనమును నత్యత్రపుడు దపహరించుట.	178
నత్యత్రపుండు హరికృంద్రు నమ్మి జూపుట.	188
వీరబాహుడు హరికృంద్రుని లెంక గాఁ గొనుట.	184
హరికృంద్రుడు వీరబాహుం గొలుచుట.	198
హరికృంద్రుడు వీరదా సనుపేర వ్యల్ కాటిం గాముట.	195
చంద్రమతి హంసనారి అను పేగ ఊడిగము సేయుట.	199
కాలకూరికుడు లోహితాస్యని అటువికి పంపుట.	200
లోహితాస్యని తత్కక నాగుడు కఱచుట.	204
చంద్రమతి సుతుంగూర్చి విలసించుట.	206
కలహకంతిక చంద్రమతిని ఆదలించాడు.	208
చంద్రమతి ఓయి తనయునిం గముట.	221
లోహితాస్యనికి అగ్ని సంస్కార యత్నము.	215
చంద్రమతికడకు వీరదాసు వచ్చుట.	216
చంద్రమతి వీరదాసుల సంపాదము.	218
వీగదాసు హరికృంద్రు డపి చంద్రమతి యొఱింగుట.	222
చంద్రమతి మాడ పాతికలు దేఁ బోపుట.	225
కూరికుడు చోరుని సృజించుట.	226
చోరుడు కాశిరాజు కిశువుం జంపి నగలం గొనుట.	"
చోరుడు ఆనగలను చంద్రమతి కిమ్ముట.	227
రాసుతునిమృతిని దాడి రాజునకు తెల్పుట.	"

విషయము.	పుట.
రాజునానచే తలారులు దొంగసు వెదనటు.	227
దొంగ చంద్రమతిని పట్టి యిచ్చుట.	"
తలారి చంద్రమతిం గాళిరాజుప్రోలం బెట్టుట.	229
కాళిరాజు చంద్రమతికి శిరశ్శేదము విధించుట.	230
చంద్రమతిని వధ్యభూమికిం గొనిశోవుట.	231
చంద్రమతిని వధింప శీరదాసులి నిశ్చమించుట.	234
విశ్వమిత్రుడు ఎడ సాచ్చుట,	238
క త్రి చంద్రమతిమెడను శూమాల జూగాట.	240
విశ్వనాథాదులు ప్రత్యక్ష మగుట.	241
శివాదులు వరము లిచ్చుట.	244
కాళినుడు హరికృందునికి మరల ०-జ్యము నిచ్చుట.	248
హరికృందుఁ డయోంధ్య కేఁగుట.	253
ఉపసంహారము.	257

పరిశ్చంద్ర ద్వివద

పూర్వ భాగము.

ఇస్టాడేవతాస్తుతి.

శ్రీగిరిజాధికు శ్రీగిరినాథః

సాగచర్యాంబరు సాగకేయూరు
భాగవత్పులు బంచభాగసంపోరు
వాణిశవినతు గీర్వాణేశ కంద్య
గంధర్వ కిష్ఫుర గాంధర్వ లోలు
గంధర్వశ్వముల కంధర్వోదారు

గిరిజా=పూర్వాలియొక్క.. శ్రీగిరి=శ్రీశైలముయొక్క.. సాగచర్యా=ఏనుఁగు తోలు వత్తుము గాఁగలవానిని. సాగకేయూరు=పొములు అంగదములుగాఁ గలవానిని. భాగవత్పులు= భాగాసురుని యందు ఆస్త్రగ్రహము గలవానిని. పంచభాగా=మున్సుధుని. విషతు=స్తుతింపబడినవానిని. గీర్వాణ కుశ కంద్య=డేకరల జోరకు అనుగ్గా ఇంద్రునికి వందనార్థుని. గాంధర్వ లోలు=సంగీతమునందు ఆసగల వానిని. కంధర్వ=మేఘమువలై శ్వాములు=నలువయిని. కంధర్వ=కంధర్వ చేత్త.. ఉదారు= గాపువానిని-త్రాగిన సల్లని కాలకూటిము గాంకులు సుస్నందున కంధర్వ సల్లగ సగపదును.

చారు కొంథక దర్శ దళన ప్రచారు
 జారు జాంబునద్దైల కోదండు
 గారుణ్యజలథి గంగాధరు నథవు
 శారదా చందన శారదాంభోద
 మల్లికా క్రయావర మాలికా యిశు
 మల్లికార్జునదేవు మహితప్రభావు
 మాపాల సేవట్లు ను త్మేఖుపేణ్ణు
 చాపాల్సి బాప సద్భుక్తిసి బూజించి;
 పరమయోగింద్రి హృత్షమ్మసన్మముల
 మరిగి క్రించెడి మాయిల తేఱేచి
 గండు నొప్పు భ్రమరాంబికా మచోళక్తి
 దడయక వరములు దయసేయి గౌలిచి;
 సారంబుగా వేడక్కి సమకొల్పు భీజ
 పూరంబు వలకేలి, బాలుచు రత్నాల
 పోగంబు డాకేల, నాదిత్య మహాతు
 పీరంబు సెన్ల, గల్లు హోరంబుఁ బొగడి;

10

20

అంథక = అంథకాసురునితొక్కి. దళన = చీల్పుటయందు-
 ప్రచారు = శాయపారము గలవానిని. చారు = సుందరమైన - బొం
 బూబునద్దైల = బంగారుకొండయే (మేరువే) - కోదండుక్క = విల్లుగా
 గలవానిని. జలథి = సముద్రుని. ఆధవు = పుట్టుక లేనివానిని. శారదా
 = సరస్వతి. శారద అంభోద = శరతాక్కిలపు మేఘము. మాలికా = విర
 జాజి-భీనివంటి-యిశు*లు* = కీర్తిగలవానిని. పాప ఆర్థిక = పాప స
 మూచుమును. సన్మములక్క = గృహములందు. వలకేలక్క = వడిచేత. భీజ
 పూరంబు = మాధిఫలము. డాకేలక్క = ఎడమచేత. ఆదిత్య మహాతు
 పీరంబుక్క = సూర్యుని కిరీటమందలి వజ్రమణియు. ఎదక్క = అట్టిమ్మున.
 హోరంబుక్క = విఫ్పు శ్వరుని.

వల్లకీమృదుపూడి వరసీలవేణి
బల్లవారుణపొడిఁ బరమకల్యాణి
జూరుచోర్కైఁ నైకత్రోణి
వారిజాసను రాణి వాణిఁ బ్రాథించి;
యూకాథి నాసాము లగు మహాకతులఁ
జేణి యభిమతసికికిఁ దలఁచి;
చెలఁగి బుయ్యోదప్రసిదుఁ డై జాతి
వెలయు హరిశ్చంద్రవిభు పుణ్యచరితఁ
గవితాచమత్కుటిఁ గాంచి మాటించి
కఫు లందఱును కెడకంపంబు సేయఁ
బచరించి వీమలపండువు గాఁ
రచియింతు.— మత్కుల క్రమ మెట్టి దనినః—

— క వి వం శ ము.—

సింగన మాధవ క్షీతిపొలమఁటికి
మంగళమూర్తికి మంత్రి ర్మై జగతిఁ
బోగ దొందు పెద్దన పోతరాజునము
దగిన తమ్ముడు యశోధముఁ డెడ్లమంత్రి
చెట్టిఁ బట్టంగ సోఁచిన భాగ్యచతుకిఁ
జూట్రులసుఖ్యికి సుందరీమణికి
ఘునుఁడు వల్లభమంత్రి గంగాంబ కోరి
కనిన పోచాంబకు గారాబుసుతుఁడు;
ఖరణి నమాత్మ్యరత్నం బనఁ బఁఁగు
ధరణి నుంత్రికిఁ గూర్చి తమ్ముడు ఘునుఁడు,

వల్లకీ=పేణియ. పల్లవ అరుణ పొడిఁ=చిగుళవలె ఎజ్జని చేయించు
గలదానిని. నైకత్రోణి=ఇసుకదినై లవంటి పిఱుఁదులు గలదానిని.
వారిజాసను=బ్రహ్మకు. సుఖ్యికిఁ=కామధీనువునకు.

ధూతనాయక పాద పూజాభీరతుడ,
గాత్రమగోతుర్మిండ గారనాహ్యయుడ,
సరస సాహిత్య లతులు విచిత్రుడుడ,
బిరుదవిఖ్యాతిచే తెంపాంధవాడ.
శ్రీకరంబుగ విరచింప సేఁ గోరు
నా కథావృత్తాంత మది యొట్టు లనినః—

50

—క థా న తా రి క.—

గారుకపోబల *నభాంశురముల నూఁది
దురిత మత్తేధ సందోహంబు నుఁచి
పొలుచు స్నేహిసింహములకు వసింప
వల సైన యూదై నైతకనములోఁ బుబలి
యొల్ల కాలమును బెం జెసెగెదు చూల
పల్ల వంబుల లసత్వాఁసత మంజరులఁ
బరిపక్ష్యఫలములఁ + శారిజాతంపు
మురువున సౌంతయు మున మొదవించు
సహకార ధూజంబు చల్లని సీడ
సహజమ్ము లందఱు సద్గుంతోఁ గొలవ

60

ధూతనాయక = రివునియొక్కు . అభీరతుడుడ్క = ఆసక్తుడను.
విచిత్రుడుడ్క = పండితుడను. నథ ఆంశురముల్క = మొలకలవంటి
(వాడు తైన యినుట) గోళ్లను. దురిత = పాపములసెడి - మత్తేధ =
మదపుచేసుగాలయొక్కు - సందోహంబుక్క = సమాహమును. లసత్వ
ప్రసత మంజరుల్క = ప్రకాశించుచున్న పూగుతులచేతను. సారిజాతంపు
మురువున్క = కల్పన్మితుచు చందమున. సహకారధూజంబు = లీయ్య
మామిడిచెట్టు. సహజమ్ములు = తోఁబుట్టువులు.

* 'సహంకుశముల' † 'పారిజాతముల' అని కొన్ని ముద్రణముల నున్నది.

ననభువ్రగ్నుఁ తైన యాధర్జరాజ
మునులసగ్గోష్టి నిష్టుల నుస్తుషేశు,

—ధర్జ మార్కుండేయ సంవాదము.—

గఱువ కెంజడలు బాగుగ సెత్తి చుట్టి
మెఱవడిగా భూతి మెయినిండ నలయి
చారు రుద్రాక్ష భూమణములు నార్చి
సారంగచర్జ యంబు జాఱుగాఁ గప్పి
సురుచిరస్ఫుటీకాయ్యసూత్రంబుఁ ఇణ్ణు
సరిదంబుపూర్తిఁ జ్ఞయల కమండలువు
గరముల విలసిల్లు గణ్ణు కుత్సాది
వరమునీళ్వురు లిరుకంకుఁ గొలువ:
జనుడించు దీప్తమై క్యాన్సర తేఱ
ననభు మార్కుండేయుఁ డను మునిచంద్రుఁ
బొడగాంచి; తాను దమ్ములు నెదు రేగి
శుడముఁ జాగిలి ప్రొమెక్కు, పూజ లానర్చి,
సమ్మదంబున సుఖాసనమున నునిచి,
యామ్మునీళ్వురు సేమ మంతయు నడిగి,
యుచితసగ్గోష్టి తై నుస్తుయాషేశ
సుచరిత్రుఁ డగుధర్జుసూనుఁ దీ ట్లనియొ:—
‘చిన్నటనాటుఁ బొంపిరివోవుధర్జు
బస్తుగుకుంకణుఁ బరఁగ మెప్పించి
మెఱుఁగుఁ గోఱలతోది మృత్యువునోరు
తఱలక చాకాలఁ. దన్ని దట్టించి

70

80

ఆనభు=పాపరహిత తైన. సరిత్=నదియొక్కు. తైక్యానర్=అ
గ్నియొక్కు. పొంపిరివోవు=అతికయించునట్టి. పన్నుగ=పాములు.

హరిష్ణందద్విషద - పూర్వభాగము.

మునులముత్తోత్తై మూడులోకముల
వినుతి కట్టిన తపోవృద్ధులు మిరు.
ముందు మిరు రెజిగిన భూతలాధీకు
లందు రాజ్యంబు నోనాడి క్రములను
భుజబిక్రమంబున భూచక్ర మెల్ల
ప్రజలు సన్నతిసేయఁ శాలించిసట్టి
మనుశేశతిలకుని మహితచార్యిత్రు
ననురాగ మిగుర్చొత్త నాసతీవలయు. 90

నని విస్తువించిన యాధ్యత్తుపుత్తు! १
ఏనుగుని పలిక మార్గాండేయుఁ డెలమి:—
సనభూత్తు, సీపు సన్నదిగిన మాటు
కొసర నుత్తరముగా నొకకథ వినము:—

—అ యో ధ్యాపుర నర్చ న ము. —

‘ఇవుని కెంజడలఁఁఁ డైలగు జాప్స్టు వికి
సతతు సేయఁఁ దగు సరయుపు పొంత
ఘడణదేవికి ముఖదర్శణం బనఁఁ
బరుల కసాధ్య మై పరఁగు నయోధ్య.
చెలు వోందు సందునఁ జిగురుమావులును
గలయుఁ బెం పెసుగు చెంగల్యాఖావులును 100
సోమరిగాలిచే సుడియు తావులును
ప్రేము గామునుఁ చరింమ తావులును
దరుఁ ప్రవాళ లతా వితానములుఁ
బరిభాంబు సారస బహూవిలాసములుఁ

జాప్స్టువికి = గంగ. సతతు = సాటి. దర్శణము = అద్దము.
మోవులు = మామిడిచెట్లు. సోమరి = మందమయిన. తావులు = చోట్లు.
పరిభా = ఆగిడ్డయొక్క. సారస = తామరలయొక్క.

జెన్న మించిన మంచి చెఱకుదోటులును
మిన్న లోఽ రాయు మేటికోటులును
గమనీయక్కుసంగత కవాటుములు
గొమారు మత్తాల కొలువు గూటుములు
రాజీతం బగు గృహారాజి మేడలును
భూజనంబులు మెచ్చి పాగడువాడలును 110
వేడుక మది కొదవించు వీదులును
సీడలు దోయ మాణిక్యవేడులును
గనకచిత్రిత పతాకా వితానములు
బెషుపొందు మాగధబృంద గానములు
బహువిధ దేవతాప్రాప్తాసాదములును
మహానీయ తూర్పు సమ్మద + నానములు;
బరత త్వ్యవిదు ఐన బ్రాహ్మణశోతుములు
బురుపూరుతుఁ బుడణించు భూపస్తములు
నలకాధిపతికి జీ దైన వర్గసులు
నలభు సృత్యుప్రాధి నలరు నద్దులు; 120
మందారములు వోలె మన మహిజములు;
సెందుఁ బోలె దలచిన సేంగాదు తేరు
లవిరళ మదగంధు లగు వార్ణములు
బ్రఖిమల రత్న దగ్వుఁ తోరణములు

వీదులు=వీధులఁ. రాజీతంబు=ప్రకాశించుమన్నది. మాగధ=వంశావర్ణిని పాగడువారియొక్క. తూర్పు = వాద్యముల. పురుషుములు=ఇంద్రుని. పురుణించు = సోలునట్టి. అలకాధిపతికికి= కుబేరునికి. మందారములు = కల్పనృత్యములు. వార్ణములు = ఏనుఁగులు. దగ్వుఁ=అగ్నములుగల. తోరణములు=గృహాద్వారములు.

+ ‘గిసాదములు’ అని కొన్ని ముద్రణములందు.

రహదించి దాటు సాంబ్రాణి తేజీలు
దివిరి కే లెత్తినఁ దేవింపు జోదులును
బగఁ తూపుల గంట్ల బలుగాయి లొడలు
దగు భూమిము లైన దండనాయికులు;
డెగువ ముస్తేధముఁ దెమలించి తుండ
మగలించి వైఖోదు నఁఁచు మాసీలు; 130
నరుదుగా రౌతును హాథముఁ బల్లమును
దురమున వేటాలు తునియలు గఁగఁ
శడిగాని యాడిదాన వైచి కండాఁ
యదుమ రౌతులు; గతి డోంకనఁ బోడిచి
పోటుగఁడ్లనే తూఱి పోవు సద్ధుటులు;
దాటించి కరి సైనఁ దఱుము మల్లులు;

—హరిశ్నుండ వర్ణ నము. —

గలుగు నప్పుర మేలు కమియమూర్తి
నలరు హరిశ్నుండుఁ డను చక్రవర్తి
పడుగ నీయుగములు పచునాల్లు వరుస
నరుగునంతకు భువి నంతయు సేలె; 140
హరి హర బ్రహ్మదు లచ్చేరు వొంద
జుపె సన్ను తి కమ్మి సర్వీత్రతంబు;

రహదించి=ధ్వనించి-సకిలించి. సాంబ్రాణి తేజీలు=ఉత్తమము
లైన గుఱుములు. తూపుల=బాణముల - గంట్ల = గాయములయొక్క.
డెమలించి = పట్టిలాగి. మాసీలుఁ=శూయులను. పల్లమును = శేషును.
పేటు=క త్రియుక్క = దెబ్బు. అడిదానక్క = క త్రితో. కండానక్క = తమ
గుఱుపుముగఁతువింద. డోంకనక్క = వంకరయుఁగు గల యాఁలైతో.
గండ్లనే=రంధ్రములలోనే. తాటించి = కొట్టి. మల్లులు = జెట్టులు.

సౌజన్యో నమరమఖ్యలు పంపు సేయ
రాజనూయమహాధ్వరం బొనరించె;
సామాలే దన కెదు కై పేర్చుకరుల
వామాల సుధటుల వడిఁ దుసుమాడి
రాజాల నుదయమాండ ప్రచండ
తేజాలే బఱణి మద్దించి కప్పంబు
శేగ్వడే గైకొని యెల్లదీవులను
దర్పించి నిజజయస్తంభమున్ నిలిపి
యెన్నిక కెక్కి యారేడులోకముల
వస్తులగతిఁ గీర్తి తాలిగించె. నట్టి
భాసువులాధిప్రుఁ బట్టప్రుదేవి
మానిసీమణి చంద్రమతి యసులేమ.
కోర్కెలు నిండించు కూరిమితనయుఁ
డక్కుతేజాఁడు లోహితాస్యుఁ డన్యాఁడు
వార్త కెక్కిన మంత్రికరులలోఁ సెల్లుఁ
గీర్చింపుఁ దగు సత్యకీర్తి ప్రీథాని.
యట్టి ప్రతాపంబు నిట్టి తైథుము
నిట్టి భాగ్యమును బెం సెసుగు నారాజు
తల్లియుఁ దండ్రియు దాన యై ప్రజల
సెల్లుఁ బ్రోచుమ నిల యేలుమ నుండె.

150

160

—ఇ ० ద్ర స భ.—

భాను కోటి ప్రభా భాసురం తైన
యానాకలోకము సం నొక్కు-నాఁడు

షిజ=వరుస.పంపు = (హావి రాఘవముల) పంపకము. ఆజాల్కు=పోరులండు. మార్కాండ=నూర్చ్యనివంటి. భాను=నూర్చ్య. తోరేడు=పదు నాలుగు. లేమ=త్తు. అర్కు=నూర్చ్యనివంటి. పోషించుచు. నాక=స్వగు.

పరమసమ్మదమునఁ శాక శాసనఁడు
 హరిచందనము మేన నలవడ నలది
 సరి లేని రత్నభూషణములు శాలిచ
 సరస మందారపుష్పంబులు దుఱిమి
 పొసఁగ దిప్యాంబరంబులు లీంగ గట్టి
 యసమానశ్శంగార మలవడు లైసి; —
 తళతళ మను వైడి తలపులు, మించు
 నెలతాల తిస్సెలు, నీడలు దోచు
 నీలాలకంబాలు, నిగ్రులస్ఫుటిక
 సాలభంజికలు, బచ్చలగవాతుములు,
 బగడంపువామారు, బద్మిరాగముల
 మొగదులు, వైమార్యముల మందిరములు,
 సలలిత శికాంత చంద్రశాలలును,
 వెలఁది మత్యంబుల వెలయు వాకిశులు,
 సవ పుష్యరాగ రత్నముల కుణ్ణములు,
 ప్రఖిలుల క్రజ్ఞసౌప మాగ్దములు, 180
 గలిగి, నానాధూప గంధబంధుగము
 బొలు పొంద యావనికాభోగభాసురము
 గన్వాగ చందన కాశీర మిలిత
 దగ్గ సారాంబు సిక్త ప్రదేశంబు

శాక శాసనఁడు = ఇంద్రియాలు. నెలతాల = చంద్రకాంతశిలల. గ
 వాతులు = కిటికీలు. సాలభంజికలు = బొమ్మలు. మొగదులు = ఇం,
 టి నడికాప్యలు. శి = చంద్ర. చంద్రశాలయును = పయమేడలును.
 వెలఁది = నిర్మలము లైస. బంధుగము = దట్ట మైనది. యావనికా =
 తెరలయుక్కు + ఆభోగ = విరిచే. కాశీర = కుంశము తోను-
 దర్శ = కన్నారిచేత.

పై, దికావలి, బయ్య సతులితప్రభల
దేదీప్యమాన పై తిరముగా మెఱయు
నిరుపమ నిజ సభానిలయంబునండి
బరఁగు చింతామణిభద్రపీతమునఁ
దనర నాసీను డై; - తగుప్రియం లెసఁగ
సనల కృతాం తాదు లైన దికపులు 190
గిస్కుర గంధార్య గోవ్యా యక్
పస్కుగ సస్కుని ప్రపములు గొలుష,
రపల కంకణముల రము లెసఁగ
సవర సచ్చరలు వింబామర లిడుగు,
నాద రణిత సీటా నినా దాను
కారి రై తుంబురుగాన మిం పెసఁగ,
వినుత రంభా సృత్య విధిమగతులు
కముదమ్ములకును విరాసంబు సెఱపు,
భారిజాతోద్భూతప్రసవమంజరుల
సౌరథంబులు వెనచల్లుచు బొలయు 200
భాలూనిలంబుచే బలుమాణుల గదలు
నీలాలకంబులు సెత్తిని సట్టింప,
జతుర విక్యాధర సమ్మతు లెసఁగ
సతులితం పైన మహోవైభవమున
సెనరంగు గొలువున సుండి సమ్మనల
కనియు బ్రుసంగోక్కు సమ్మతి కొక్కుమాటు: —

దికా ఆవలిఁ = దిక్కులసమూహమున. అతులిత ప్రభలు = సాటి
శేనికాంతులచే. సవరిఁ = చక్కుఁగా. రణిత = శచ్చింపబడిన. సౌరథంబులు
= పరిమళమ్ములు. అనిలము = గాలి. అలకంబులు = కురులు.

‘సరఫ’ అను శ్రార్వుముద్రణముల పొరకునఁ ప్రశాసంగము,

—దేవేంద్ర ప్రశ్న.—

“మీఁడు లోకంబుల మునుమిడి మిఱు
చూడని యాట్టి రాజులు మతి లేరు,
వారక మును చన్నవారిలో నున్న
వారిలోఁ బుడైదివారిలోఁపలను
బలికి బొంకని మహీఁపాలుండుఁ గలఁడే?
తలపోసి చెప్పుఁ దీందలు నటీవాని? ”
నని యిల్లు తేఁంద్రుఁ చౌడినమాట
వినియును వినసట్లు విస్తుయం బండి
చ్యాకనుఁ దూరక యండే, శాస్త్రకరతుండు
సత్కుకొట్టెను, నీర్లు నమలే గళ్యపుఁడు,
వామదేవుఁడు సేల వ్రాసె, మరీచి
సోమరి యై మిఱు సూచుచు నుండే,
గ్రాతముఁ డ్రుకి గస గీఁటె, నతడు
శాతారపునివైపు సన్న గావించె,
నాతుఁ డగస్తుణ్ణని నల్లన గోఁకె,
నాతడు జమదగ్గి నదిమె హాస్తమున.

21

22

—వ సి సు మ ణ ము ని యు త్త ర ము.—

సీవిధి నుత్తరం బీక యొండ్చొరుల
సీవు సీ వని చూపి నిఖిల సములు
గుజగుబలాడు; గన్నోని సథవారి
గజీచిజీఁ కై యొత్తి కలయ వారించి
నిరుపువిభూననిధి వసిష్టుండు
పురుహూరుతోడ నధ్వరముగాఁ బలికా:—
మును మిడి=మరుస పైట్టి. సత్కుకొట్టెను=ఏమి తోపక ఉండెను.

‘వినుము సురేంద్ర యూ విశ్వంబునందు
వినుతికెక్కిన మహా విక్రమాన్ని తుండు 230
తనరు పోడశమహా దానవిశోది
వినయభూపణిందు వివేకసంపన్ను ।
డతులసతీకృతి మహాభాగ్యకాలి
వితత ధనుర్యేద విద్యాధికుండు
కరుణాపయోనిధి గాంభీర్యఫునుండు
యరితమారుండు బుధస్తోత్రపాత్రుండు
సర్వ కా స్తాఱిధి విచార కోవిదుండు
గర్మిత రిశ్చగజ కంతిరవుండు
వరుస నార్యురు చక్రవర్తులలోని
దగ మిడి ము సైన్సుందగు చక్రవర్తి 240
నిత్యప్రసన్నందు నీతిపాలవుండు
సత్యసంధుందు లీశంకునందనుండు
నిరుపమ విభూన నిధి భాషువంశ
శరధిచంద్రుందు హారిశ్చంద్రుండు డ్రూజా.
పోడిమి మది దలపోసి మాచిసను
పాడె పో బాంకినివాడు దేవేంద్ర.’

—.వి శ్వామి త్తుని యూ క్షేప ము.—

అనిన విశ్వామిత్రుఁ డంబుదధ్వనికి
గనలి సింహము మాడు గజీంచునటు

వినోది = క్రీడించుచూఁదు. అతులసతీకృతి=సాటిరేని మంచి
యుక్షు గలవాఁదు. రిశ్చ గజ=శత్రువులనెడియేనుఁగాలఁ-కంతిరవుండు
=సింహ సైనచూఁదు. తరము ఇడి=తారతమ్య హేరుతేచి. శరధి=సము
ద్రమునకు. అంబుద = మేఘు. కనలి= కోపించి.

లా వసిష్ఠునిఁ గోప మహర వీక్షించి
 ‘యావిధంబున వృష లేల వాత్సవ్య? 25
 నోబ దధ్యాజ్య శాల్యదన మాంస
 భోజనంబులు పరిశ్రార్తిగా మెసఁగి
 మత్తు తై వరిలు మానవేశ్వరులు
 గత్తుగా బొంకటి సత్య మెయ్యిడను.
 జనపతు లే యూరు సత్య మే యూరు?
 వినఁ గూడ దీమాట విడువుము చూటు.
 నేడ హరిశ్చంద్రుఁ? డెక్కుడి సత్య?
 మేడ నమ్మెడి దిది? యినవంశజూలవ
 హితుపు విరాటిన పురోహితుడెపు గానఁ
 శతమథంబుల రేగి సన్నుతిఁ జేయు. 260
 దభిమతం చింద్రున కైనఁ గానిమ్ము.
 సభవారి కీమాటి సమ్మతి గాదు.
 దోషము వినఁగ నీ దుర్యాపుక్క.. ల' నిన,
 రోషించి పలిక సరుంధతీవిభుందు:—
 —.వ సి ష్టు ని స మా ధా న ము.—

‘అంతుగా నాబోతు అంకె వేసినను
 గంతులు దక్కునే కంకిరవంబు?
 కల్జంబాటింబు కూశిక, యిచటఁ
 జైల్లదు సుమ్ము, వసిష్ఠునఁ డుండంగఁ. 270
 నురగకంకణలోడ నూరజోగులను
 సరి చేసి యెన్నిన చందాన నీవు

మృషమలు=కల్లులు, ఓజ్జు=వరుసగా, దధి=పెరుగా, ఆజ్య =
 చేయు - శాల్యదన = వరిచియ్యపుటుస్నము. ఇన = సూర్యి. కల్లు జంబా
 టింబు = శట్టి యాడంబరము, ఉరగ = సర్పి.

నమలసత్యిత్తుం డగుహరిశ్చంద్రు
సమముగా నృపపికాచముల లెక్కింతు!
వామహరాజీంద్రు నఱకాలిఖాలు
భూమిపొలుర ఫాలముల నైనే గలడే!
యైవ్యనిగాఁ జూచి తినపలేశ్వరుని,
గ్రావ్య దూషించేదు కొలువు మధ్యముః?
నాసార్వాశాము ని ట్లాడెన నీటు
వాసి కచ్చెను వాని వస్తు యాడిగనా?
యట్టి సత్యిత్తు నా రాజచంద్రు
నట్టి తేజోధను నా హరిశ్చంద్రు
దిఁరి పల్లాఅలు నిందించేద వేని,
శవుఁ డెఱింగెదుఁ జామి! చెప్పెడి దేమి?
యనిన, విశ్వామిత్తుని డలుక రెట్టించి
మనమును బెసగున మతియు ని ట్లనియు:—

280.

—.వి శ్వామి త్తుని ప్రత్యోక్షేషము.—

‘వలదు వసిస్తు, యూ వట్టిజన్మరల
కలుగునే కొశివుఁ డల్పుని రితి?
దందడి ఢీకొని తగరు దాకినను
గొందల మందునే కులపర్వతంబు ?
సాలయక నినుఁ బుత్తుని కోకాలి మంచి
మలయంగఁ జేయుట మఱచితే నేఁటి?
కొక రాజకీటంబు సెకదు గ్రదాంధు
నొకని నాముందఱ సెకకొండు జేసి

290

కొలువు = సథ. జగ్గరలక్షు = బెదరింపులక్ష. దందడిక్క = నొమ్మిగా.
తగరు = పొట్టెలు. కొండలము = కలతల. సాలయక = వెనుదివియక.
అభిక్క = సముద్రమునుదు. మలయంగు = శపించునట్లు.

పూని నీ వత్సనిషై బూయనిపూత
 లేనిసత్యంబు గల్పించి యొకిక్రంచి
 నలి రేగి వాని గూణంబులు గాగ
 కలవి లేనివి నొన్ని కాఱులు సెప్పి,
 యందండ నామటి కతివలం తెసుగ
 నంది చందమునఁ గైవాగంబు నేసి
 దంటు మాటలు నొన్ని తడవాటు వన్ని
 గంటుక నోరాధ్య గల్పింజూ చెదవు. 300
 అక్కు-జంబుగ నుని వాపోళనముగఁ
 గ్రుక్కు-గ్రుక్కుట్టి యాకుంథజుఁ దుండు,
 బస్సుగఘరున కేరుడ నఱకాలు
 గన్నుచూపినయట్టి గాతముఁ దుండ,
 నలిననాథని ఒగన్నాథు ముకుందు
 నలిగి తన్నినయట్టి యాథ్యగుఁ దుండ,
 దృష్టించి బ్రుహ్మదిదేవత లెఱుగ
 స్ఫుర్తికిఁ బ్రులిస్పుష్టిఁ లేనినయట్టి
 యే నుండు, దక్కిన యామును లుండు,
 బూని నీ వెంతయుఁ బ్రోడయుఁ బోలె 310
 నాకేశుటోడ మున్నాడి పల్పి-లిపి.
 మాకంటై సెక తపోమహిమాధినుడవ ?
 నర సు రాసుర యాకు నాగ గంధర్వ
 వయలందు మతియు సెవ్వారలయందుఁ

కాఱులు = ప్రమలిషులు. ఆలి వలంబు = ఎక్కు-వమత్సగము.
 కైవాము = స్టోల్రిము. దంటు = సేర్పు. తడవాటు=అడ్డము. సోరు
 అచ్చి = బూకరించి. అక్కు- జంబు = అశ్వర్యము. కుంథజుఁడు =
 అగ్సుండు. ముకుందుఁ = పోకు మిచ్చువానిని.

బొంకనివారలఁ బొడ గాన మేము,

శంకరునాన! ముజగములయందు.

—.వ సి ష్టు ని ప్రతి స మా ధా న ము.—

ననిన వసిష్ఠుఁ డి ట్లనియె నాతనికిఁ:—

‘జనదు గా కాత్మిప్రశంసఁ గావింప,

సంఖోరుహిత్తుందు, హరుఁడును, గమల

సంధవుందును, దగు సాత్తులు గఁగఁ

320

బరుగఁగ మన తపో బలముల కొలఁదిఁ

బర్మేణ్ణి నిష్టయింపఁడై మెట్లు మెదలఁ?

దడవినమాటుఁ దగిన యు శ్రుము

సుదువక ప్రాభుందు సూర్యుక్తినునె?

యల రందు వేలజివ్వాలవాని కైనఁ,

కొలఁడై హరిశ్చంద్రు గుణములు ఎంగడఁ,

దను పెల్ల సత్యంబు, తలఁ పెల్లఁ గరుఁ,

పను లెల్ల ధగ్గంబు, పలు కెల్లఁ ల్రియము,

బొంకు నాశకుఁ జీర్పుట కానివావి.

యింక నిన్ని యుఁ జైపు సేమి కారణము ?

380

వారిజగర్భనివ్రాత దప్పినను,

వారిజాప్తుందు తూర్పువంకఁ గ్రంకినను,

మేరువు గ్రంగిన, మిన్న ప్రాలినను,

ధారుణిచక్రంబు తలక్రిందు వడిన,

వారిధు లింకిన, వజ్రాయిధంబు

ధార దప్పిన, మాటు దపుఁ ధారాజు. ’

ఆంఖోరుహిత్తుఁడు = విష్టుఁడు. ప్రశంస = స్తుతి. పరమేణ్ణి = బ్రహ్మ. నుశువక = చెపుక. వారిజగర్భుఁ = బ్రహ్మయొక్కు. వారిజాప్తుందు = కమలమిత్తుఁగు డైన సూర్యండు. వారిధులు = సముద్రములు.

నాతుకు; నమ్మనినాథునిశ్చయము
భావించి క్రములు బలికఁ గౌణికుడు:—

—.వి శ్యామ త్త్రీ ని పూ ని క.—

‘మేలు నీమాటులు మెచ్చి రందబును!

జాలు, ఇంకె! రిత్త సంవాద మేల?

340

నిస్సు మాటల మాకు విశ్వాస మొదవ

దన్న రెంద్రుని సత్య మరసినఁ గాని.

యేయుపాయముల సే నిటిమిఁద వాని

మాయులు గుదియించి మాటల నొంచి

యులు మంత గలంచి యూఁచముట్టుగను

గల్ల లాడించినఁ గలదె పన్నిదము?

నిక్కుమింతకుఁ జాలి నిలిచెద సేను

బక్కుఁగా ముస్సై విచార మే ప్రైసునఁ

గలదేని వానికిఁ గఱపి నీ పూనిక్కు

వెలయు దిరంబు నావించి రఘు' నిను:—

350

బిఱునవ్వు నవ్వు వసిస్తుఁ డాగ్రపంము

ములయు గౌకసంయమికి నిటు లనియు:—

—.వ సి ము ని సై ప థ ము.—

‘సన్న తం బగుసట్టి సత్య వ్రతంబు

పెన్న లో నిడిన దా విథునకు ముస్సై.

కఱ సెడి దేమి? యక్క మలా పవలుని

తెలు గఱుంగక పూని దేవెంద్రుతోడ

సుఱిమటి వే మించ నాడంగ సేమి?

చిఱుత వే యిక నిన్ని చెపు సేమిటికి?

పురే = బి. టోఁచముట్టుగఁ = నిశ్చేషముగా. కఱపి = సేర్పి.
అఱిమఱిఁ = సంధ్రి మమణో.

నీ వొకండ వె కావ్య నీవంటి మునులు
వేశ్వరు గూడి వేవేలచందముల 360
చూయాలు వన్నిన, మరులు కొల్పినను,
బాయని యికుమలపాలు సేసినను,
జనమతుం డగు హరికృంద్రభూవిభుఁడు
మనసున వాత్స్రున మతి చేతలందు
గలలోన సైనను గలవరింతలను
సలఁమవ వచ్చిన సప్యల కైనఁ,
గులసతీ బాసినఁ, గౌడుకు వోయినను,
దలవింద వచ్చినఁ, దాలిమి దూరి
మఱచి తా నాడినమాట బొంకినను,
మతి నీపు నవ్య బ్రాహ్మణమునకుఁ దొఁఁగి, 370
తపమును వేద కాశ్త్రములను మఱచి,
యుపవీతసూత్రంబు లాగిఁ బుచ్చి వైచి,
జపమును సంధ్యాచిసత్కారియ ఉడిగి,
వపన మై, యధ్యాత్ర వాసన మాని,
విశ్రులవల్స్త లములు విడిచి, సెన్ను దటు
సపవిత్ర మైనట్టి యంకంబుఁ దార్శి,
ఘనగార్దిభము సెకిస్త, కష్టమాసవుని
పునుకలో మద్యంబుఁ బోసి త్రాగుమను,
జను లెల్ల సేవగించఁగఁ, దల వాంచి
కొని, దక్కిడాభిమఖుండ సై ననడు.' 380

మరులు=వలపు. సలఁమవ.=రోగము. బ్రాహ్మణమునకుఁ =
బ్రాహ్మణత్వమునకు. ఉపవీత సూత్రంబులు = జండెములు. సంధ్య =
సంధ్యావందనము. ఒగిఁ = క్రమముగా. వపనము = ష్టుగము. కష్ట = హాప.
ఏవగించఁగఁ = రోచపదునట్లుగా.

నని వసిస్తుండు పల్చునతుల ప్రతిజ్ఞ
విని కొళుఁడు క్రోధ వివకు డై పలికః:—

—.వి శ్యామి త్తుని ని శ ప థ ము.—

‘అనిమిషవల్లభుఁ డాదిగా సురలు
మనివరు లింక నాపూనిక వినుఁడు.—

సాధించి యా హరికృంద్రభూవిభుని
క్రోధకాళికి బారిగొఱియు గాఁ జేసి,
పలువపంతము చెల్లబడి గాఁగ సతనిఁ

జలపటి బొంకింపఁ జాలక యున్న,
సిద్ధ చారణ ముని సేవతం ఔన

సిధ్యాత్మమంబున ఇవ్వని సేఁ గూర్చి 890

గాలి యాహోరంబుగాఁ గ్రోలి యొక్క—
కా లూఁడి యూధ్యమథంబుగా నిలిచి

చండుచేతుల సెత్తి ఔపులు విచ్చి
చండాంశుపై దృష్టి చక్కుఁగా నిలిపి

యున్నఁగ బెట్టు వే లేండ్లు తపంబు
మున్న చేసినయట్టి పుణ్యమంబులోని

సగ మిచ్చి, భువన ప్రశస్తంబు గాఁగ
యుగములు నాలుగు, నొగీఁ బయనాలు

కరుసలు వతిఁంప వసుధ సేలింతు.

మతి చతుర్గశమహమన్యంతరమున 400

నిందుని సరిగ్గడై సీ స్వీగమందుఁ

చంద్రకశాహాళి సాంక్షీగా నునుతు.’

అనిమిషవల్లభుఁడు = దేవేంద్రుఁడు. క్రోధ కాళికే = క్రోధము
అసెడి కాళికాడేవికి. బారిగొఱియు = బలికాఱ కైనగొఱ్చు. చలపటి = చల
ముఖపొంది. చండాశు = సూర్యుని. భువన = భూషికములంమ.

నని భయంకరముగా, నమ్మహములు
చెనటిప్రతిజ్ఞలు సేసిన బెదరి
పన్న గేంద్రుని వేయి; పడగలు గ్రంగె,
మిన్న చిట్టదరె, నిష్టేదిని దిరిగె,
జలధులు గలఁగె, నక్కత్రముల్ రాలే,
గులగిరు లగలె, తిక్కలు | తక్క లయ్యే,
బెల్లుగాఁ గావిరి బెరసి యద్దంతు
బిల్లపోలికి రవి చింబంబు దోఁచె, 410
గుండె జల్లను కేతి కులికంబు తైచి
పండే బొ ముని దేవపతి కొల్యు విచ్చె,
జాన్న కేచినరీతి సుర లెల్ల బెదరి
కన్న వా రేగిరి కన్నత్రోవలకు,
సుదరి తాపసు లెల్ల సెండోరు గడవు
'బద పదం డిడె మహాప్రశయంబు వచ్చే!
జితీమి వసిస్తు కూతికుల కోపాగ్ను
లుఱక లోకంబు లాహుతి గొను.' ననుచు
జడలు వీడుగు గళాసములు ఇదిల్చి
మడిచి చంకల నిడి, మరలి చూచుచు 420
జనిరి దిగ్గన నిజాత్రముల. కట్టు
చనిరి వసిస్తు విక్యామిత్తు| అంతు

—.వనంతమున హరిశ్చంద్రుని రాజసూయము.—

దోలఁగె హిమంబు, నంద్రుడు మెఱుఁ గ్రస్తి
వలఁగుఁ, దియ్యనివిల్లు వెస సెక్కు షెట్టి

బ్ర్యాము=మిక్కిలి. మేదిని=భూమి. ఆగల్కు=పగిలెను. కావిరి=సలుతు. బెరసి=వ్యాపించి. రవి=సూర్య. కులికంబు=ప్రశాయుధము.
జాన్న=తేసవట్టును. చితీమి=చెలఁగేరి. కళాసములు=అజిసములు,

మెలఁగే గంతుడు, నుబ్బి విరాణ సల్దడలు
జైలరేగి కోయిలల్ చెంగే, జూ ప్పునుచు
ప్రోసే దుష్టుడలు, గుంపులు గట్టి ఇంతు
చేసే రాచిలుకలు, చెలు వగ్గలముగఁ
గ్రాలె జక్కువలు, చెంగల్యైదీరికల
గ్రాలె నంచలు, ముద్దువగ గ్రో త్తననలు
ఫోచే, బొస్సులఁ దత్తితో, నటు ముస్సు
పూచి పోదుగువుక్కములు, విఱ్పిగఁ
గాచే జూతంబులు, కమ్మునై మలని
కీచ సోమిరిగాలి, విరవులు భెదరఁ.
బొలుచు నమ్మధంమాసమున సెక్కు క్రుతువు
వెలయి హరిశ్చుంద్రవిథుఁ దొసరించి,
భూరి వెత్తెడువాగ్గ బోరన ప్రోయు
గ్రూరచిత్తుడు కూళికుడు విని యుచ్చి,
' కలిగే బో సందు నా కడగిన పనికి, !

సలము సత్యివర్తుం డగు హరిశ్చింద్రుఁ
దలము దపివన యట్టి ధనరాశి వేడి,
కలచి భూంకించెదఁ గాక' ని పోయి

—.విశ్వామిత్ర్యాడు హరిష్చంద్రుని ధన మడుగుట.—

మేదినీవిభుం గాంచి, మేల్కి యక్కతలు
వెదమంత్రముల దీవించి యచ్చటమూ,

కంతుడు = మన్మథుడు. అంతు = కలకలధ్వని. అగ్గలము
 ఏట్ = ఏప్పుటిముగా. దీర్ఘ కలిట్ = సదబావులయందు. ననలు =
 పూవులు. తలిణ్ణెక్క = కాలమున. క్రతువు = యజ్ఞము. తలము తప్పిన =
 శక్కికి మించిన.

నమ్మనిచంద్రున కష్యుంపాద్యమ్
రిమ్మలు గావించి, యలు జాగి ప్రొక్కి.

‘ఘనతపోవెభవ, గాధీయ, నీవు
సనుఁ త్రీతి మన్నించి, నాయాగమునకు
త్రీ విలసిల్ల వేంచేసితి గాన
భావింప నీయాగఘల మబ్బె నాముఁ.

450

బంపుఁ డేపనికైను బరఁగుఁ గావింతు,
సింపార మింప సభీపు మెయ్యిదియొ?“
యునిన, విశ్వామిత్తుర్మండల రాజుఁ జూచి—

‘యనఫూత్తు, నీ కసాధ్యంబు లే పనులు?
కలువృక్షముకాయక్రయ మడ్డినట్టు
లల్లదానం బూకం డడుగ వచ్చిలిని.
ఆది చెప్పెదను విను, మధ్యరం బిపువు
విదితంబుగాఁ జీయ వేషుక పుత్రుఁ.

బురుసుఁ డేనుఁగు నెక్కి పొడవుగా నిక్కి—
వరఁత్తు మెగసి పో వైచిన పొడవు

460

ధనము రాణిగుఁ బోసి దాన మిచ్చినిను
జననాధ కొద లేక సాగు, నాయిళ్ల
మ’ సిన, ‘గృతార్థండ సైతి, నీయిపు
ధనమిత్తుఁ గు మ్మ’ స్నుఁ, దల యూఁచి యప్పు
ండౌడుతు దప్పినయట్టి యురగంబ పోతుఁ

దడయక వచ్చిన తనపునిక్కిఁ దప్పి

‘మనుఁశత్తిలక, నీమన సొత్తు చూడ
విన విస్తుయంబుగా వేడితిఁ గాక,

ఇమ్మలక్కు = చక్కు-గా.

నీవంటి గుణరత్ని నిధి మామఁ గలుగఁ,

నేనేళ ధనరాసు లేమిటఁ గౌదువు?

470

యింక మా అఱ తరం బిచ్చిన, నీకు
శంకరు నాన, ప్రిశంకుని యాన.

పోయి వచ్చెద. నింక భూపాలచంద్ర,

యాయురారోగ్యంబు లంయైడి నీకు.'

ననుచుఁ గా లూడక యచ్చేటు వాసి

చనియొ నమ్ముని నిజాత్రేముమున. కంత

నాహరిశ్చంద్రుండు నంతరంగమున

నూహించి, 'యటవింద నొప్పుమి వ్యటు.

వెనుఁ బాముఁ జంపి వై వేసిసరితి,

మసలక పోరుఁ, నమ్మలకల తపసి.

480

యాఁప సెవ్వరివశ? మమ్మహమహుండు

శాపించెనేని ముజ్జగములుఁ గాలుఁ.

బోయినజగడంబు పోవని. మ్మ'నుచు

నాయతళక్కి రాజ్యము సేయుమండె'

—.వింత ఘూతుక జంతువులు ఉప్పుతెల్లుట.—

నటు నంత సెక యుపాయంబు చింతించి,

వటిలపిచారదత్తుఁడు గాధిసుతుఁడు,

చిత్రవర్ణంబులు చిత్రరూపములు

చిత్రలంఘనములు చిత్రసత్యములు

గల మహామృగముల ఘునపట్టితతుల

బలవడీ బుట్టించి, పంచిన, నవియు

490

ములుకల = కపటుపు నడితల. కట్టిల = కపటు. గాధిసుతుఁడు = చిక్కమిత్తుఁడు. లంఘనములు = దాటులు. సత్యములు = జేహంబలములు. బంధవడీ = అతిపేగముగా.

నొండోండ గదపు తై యుడివడేఁ బలచి
పండిన చే లెల్ల బయలు గా సేసి,
కొమ్మలఁ గట్టలు గ్రుచి కోరాడి
చిమ్మ తిక్కాకమల్ చెడ నవియించి,
మేటికాల్వల మట్టమిట్లు గాఁ ద్రవ్యి,
తోటులఁ జెఱపుఁ దుత్తమురుగాఁ దీసి,
మదమునఁ జైలరేగి మందలఁ భాఁడి
మొదవులఁ డిని, వృషముల బెట్లు వితిచి,
ప్లటల మనుజులఁ బట్టి చెండాడ.—

పాల్లక ల్లోల మై యఖిలభూజనము 500
లడరి కూయిచు వచ్చి యూ హరిశ్చంద్రుఁ
బొడ గాంచి, యందండ భువిఁ జాగి ప్రేమకింగి,

—.ప్రజలు హరిశ్చంద్రునింటి నెుతు ఇంపట.—

‘భూవిశ, నీరాజ్యమున నేఁటిదనుక
నేమ్మగమున నెగ్గి లెఱుఁగ మెన్నుండు,
నిల నవగ్రహానోష మెన్నుఁడు తేక
వలసిన యప్పాశు వానలు గురియు,
మున్న రాలిన ధాన్యములు మతి మొలచి
పన్ను గా దున్నక పంశు సస్యములు,
గోవులు పిదుకక కురియిచు నుండు
నేఁవేళ నైనఁ బాఁచెఱులు గాఁగ, 510

కదుపుతై=గుంపుతై. ఉరవడిఁ=వేగముగా. అవియించి=తేగఁ
గొట్టి. తుత్తమురు = మికింగిచిన్న తునుకులు. మొదవుల్లఁ=అవులను.
బెట్లు=మికింగి. చెండాడఁ=ఖండింపఁగా. పాల్లక ల్లోలము = తాఱు
మాజులు, ఎగ్గులు=చెఱుపులు. అవగ్రహము=కణపు.

జార చోరులు ననాచాయలు లేదు,
మారి సంక్రములు మరడామున్ లేవు,
విరసంబు తిరిపంబు వెఱపును లేచా.
మటి యిప్పు టోడవిన మాపాటు వినుఁడి ;
యిన్ని చెప్పుగా సేల? యిప్ప టోక లాగు
వస్తు ల శులుగులు వాలైకంబులును
వీక్షింప వెఱపును వెఱఁగును గాఁగ
లక్షులు రెండేసి లక్షులు గూడి,
మడి లోటు కళ్లంబు మందవ ట్రై సెడి
యడియూసఁ బోకార్చు, యంతటఁ బోక 520
మసలి పల్లెలఁ జొచ్చి, మనుజులఁ బ్లట్టి
మెసఁగఁ జొచ్చిన, నిండ్ల మెదలంగ వెఱచి,
వెసఁ గాఁపురంబులు విడిచి వచ్చితిమి.
వసుధీక, రక్కింపవలయు ను. మ్మ'నినఁ,
గరువుమృతము చిల్పు - కడగంటి చూపు
బరఁగ వారలమియఁ బరఁగించి పలిక.

— . హారశ్చంద్రము ప్రజలకు అభయా బిచ్చుట.—

* నీపాటిపనికిఁ గా సేల టీతిల్ల?
చేపు మాస్చెద సింత వ్రేఁగును విరాచఁ.
నని మహీప్రజ సెల్ల నాదరం బెసఁగఁ
జనుఁ డని వీడోస్కెల్పు జననాథుఁ. డంత 530

మారి=మనారికారోగము. తిరిపంబు=బిచ్చుము. వాలైకంబులు=అడవిపండులు. అడియూసు = ప్రత్యాశను. పోకార్చు = పోగొట్టి. పరఁగించి = నిగిదించి. వ్రేఁగును=కష్టమును.

—.రా త్రి న ర్న న ము.—

భవ నండతాండవ భ్రిమణ వేగమున
సినినుండి పడిన యందియయుఁ జోలే
గీంజాలంబుల కెంపు సాం పెసేఁ
సర్వాబింబము ప్రైమాంబుఫీ గ్రంకే.
గొమ గారు నధి మను కొలనిలో విరియు
సినున బాలంబుబాగును జాక్కు లెసేఁ.
సునుచిర లీలమై సురరాజుదేవి
థరియించు కర్మాగ తాటింక మనే
మెల్లినై నన లూతు మించులు బొడరి
చల్ల సై వ్ర్యువ సంద్రుండు వోడిచె. 540
మనసిజాం డనియెకు మటుమాయ దొంగ
జనులమై మంత్రించి చల్లిన అట్టి
మోహన భస్తుంబు మురువున విగహి
వాహక మై పర్యై దశ్కు పెస్తై లయుఁ.
బదపడి యుకురాజుమై దిననాథుఁ
డదె వచ్చు సని చెప్ప నరుడెంచురితి

భవ = ఒప్పనియొక్క. చండ = ఉద్ఘటుమైన. దివి = ఆకాశము.
కెంపు = ఎఱుపుయొక్క. అయి = సూర్య. కొమరుతు = అందము
మిఱుమన్న. సు రుచిర లీలమై = మిక్కెలిసాగ సైన విలాసమతో.
సురరాజుదేవి = ఇంద్రజార్య యాగ శచీదేవి. తాటింకము = కమ్.
ననులు ఒత్తు = మెలకెత్తుచున్న. మించుల్లు = కాంతులతో. బొడరి =
వర్ధలి. మనసిజాంచు = మన్మథుడు. మోహనభస్తుంబు = చౌష్టుహాడి.
విగహిదావాకము = విగహులనుకాల్యునది. పర్యై = వ్యాపించెను.
ఉడురాజు = చందుని.

పేగువాడునుబోలె పేగురుజుక్క,
సాగుగాఁ బొడిచినఁ బలపలు | పేగు.

—.సూర్యోదయ య ము.—

సతీ దము బసెషు దానవునీఁద సతీగి
జలశాయి ప్రేసిన చక్రమో యసఁగఁ
గలువలు మూచు నక్కత్తుము లూచు
జంజము ల్యిక్ సింప జను లుత్సుహింపు
దఱుచు మౌలుఁగులు తళతళ మనఁగ
నెతీఁ దూర్పుగొండుసై నిలిచె నానిత్యు.

—. వేఁ టు.—

డటు మున్న మేల్కున్ని యూ చక్రవర్తి
తటుకున నిత్యుకృత్యుము లెస్సు దీర్చి,
పాటించి కన్నులపండువు గాఁగ
పేటు సింగారఁబు పెలయుఁ గావించి,

తసయుఁపు మంత్రియుఁ దనకూర్తి సతీయుఁ
దనతోడు గూడి రఁగు రథం బెకిప్పు, 560

చోఱిమిసలును జాంజులుగొప్పు బిరుసు
వాఁటు మేనులు బరదుఁ బిక్కులును

జేవింటును ణెఱసెరల కన్ను లును

జేవుచూటును జీల్లకోలును

మొల సీలికాసలు మోటుక్కత్తులును

దలముర్లు బదనిక దండక డెంబుఁ

జలశాయి = విఘ్నవు. చోఱిమిసలు = చొఱ్ఱుచేపమిసములవంటి
మిసలు. బరదు = గఱువులైన. సెరల = రేఖలగల. చిలకోలును = తుఁ
టైలును. మోటుక్కత్తులు = మడుక్కత్తులు. తలముర్లు = పేటుకానిసాధన
విశేషము. గదనిక = చెటుమిఁద మొలచెను సొంధి.

ఏలిగి, భయంకర కాలకింకరుల
పొలుపున గజించు పొలపర్లు గలని,
కొదమసింగము బోలు కుక్కలు దెచ్చి
మదియించి బంగారుగొలుసులు బట్టి,
కడగి సింహము వింగదు గవిసిన నయిన
నశగు దీహక గుండె లవియు మోదుదును.

పుత్ర సైను వైపు బడి పొట్టెటివలెను
బలిముస్తు భాగలించి పట్టి వే యాదు.
మెగసి మిష్టు లు బాణునిఱుల నయిన
నిగిడి కూడఁగఁ బట్టి సేలవు వైతు.
మని బంటుపంతుంబు లాడుము గొల్చు,
బనియ నాతడు పెంధ్యు తెలంపుఁప్రోవ.

భూలూత్కీ పారిధిద్రు మధుంక
సల్కీ కురవక సాల హింతాల
పాటుబ కుచండన కుంభి పలాళ
వటు పేలు పాటలీ వజ్రి ఖుమార
ఖదిరి శమి విల్య కు భాశ్వకర్ణ
బదరి లింయక శింశుపా నక్కమాల

కాల=యము. పొలపర్లు=బాడ లెఱ్చింగహారు. కుదియించి=మర
లించి. భూలూత్కీ=జీడి - పారిధిద్రు=దేవదారువు - మధుంక=ఇష్ట-సల్కీ
=ఆంయగు - కురవక =గోరంటి - సాల=ముద్ది - హింతాల=గిఱక లాడు -
పాటుబ=కొండమల్లె - కుచండన=బుబపల్లి - కుంభి=పినగుమ్ముదు-పలాళ =
మోదుగు - పాటు=మత్తి-పేలు=గొలుగు - పాటలీ=ముక్కుపుఁజెట్లు-వజ్రి
=అకుజెముదు - ఖన్జూర=పేరీయ - ఖదిరి=చంప్ర-శమి=జమ్మి-విల్య
మారెడు - కమధ = ఏలుముద్ది - అశ్వకర్ణ = ఇనుముద్ది - బదరి=చేఁగు -
లింయక=తుమ్మికి - శింశుపా=ఇరుగుదు - నక్కమాల=కాసుగు -

పాటలా తీంత్రిణీ ప్రమథవృక్షముల
 గాట మా సడవులఁ ఆలసి రాఁ బ్రయిలి,
 మొల్లతీఁగల నంటి ముడివడి యిసుకఁ
 జలిన రాలక చల్లగాఁ బ్రబిలు
 వాక్కఁబ్రములయం దినర్కశ్శ
 తేక చీఁకటు లారీంచుచు నెఱ్లుఁ, 590

* బారుగున నరిగిన పొలపరి దక్కు
 ఒక లెతుంగని యొక పొట్టి కొఱడపి
 సురవడే జొచ్చి, బి టుతెమసరితి
 ముఖున శింజని ప్రోయించి విభుదః,
 పిడుగులకం తైను బెడిదంబు లైన
 వెడడవాతులు గల్లు వివిధబౌముల
 మెతుగులు గన్నులు మితుమిల్లు గున్నాలఁ
 గజీ గతీ గతవ సెక్కుటు సేయుటుయును;
 బగులు భేరుండముల్లో పదుశగధ ముల్లఁ
 డెగుసింగములు జీత్తు దిరుగు సేనుగులులఁ
 దూలుగండకములులఁ యనియు బెబ్బులులులఁ
 గూలు జెల్లులులఁ దన్ను కొనుమహిషములులఁ

పాటలు = కలిగొట్టు - తింత్రిణి = చింత - ప్రమథ = మేదలయిని
 గాటము = దృటము. చప్పరములయందుఁ = పందిరు లయందు. ఇన్నర్షి =
 సూర్యకీరణము. అగ్నిలించుఁ = అలిశయించు ను. కింజినిఁ = అల్ల
 క్రాటిని. భైడంయులు = ఫూర్మములు. వెడున వాతులు = వికాలము లైన
 ముఖములు. గతి = ఒక యులుగు శైక్ష. కంవణ్ణ = తగులున్నట్లు.
 శర్ధములు = ఎనిమిదికాల్ మృగములు.

* ‘పొరిగొను సత్తు గన్న పులుఁగులు దక్కెం’ అని శ్రూర్వ చుస్తకములందు.

బూడలుదుప్పులు ధూళి బృంగనిష్టులును
దెరలుసూకరములు ॥ త్రైల్సు సితంగు
పూఱగుజీంకలును బి ట్రోఅలుమున్నిట్లు
మలుఁగుగవయములు మడియు సేఁదులును
సడఁగుజంబుకములు నై, యట్టు పొట్టు
వొడ మెడ బరి కాలు నోరంపు ॥ జైవులు
గొరిసె వాఁము మోన కొమ్ము లెములును
బరికించి వొడ సేఁగుఱుపంగ రాక

610

కశ్ములపచ్చడి గాఁ కేసినట్లు
తుష్టుము రై రూపు నోపక కలసి
సెష్టురు మదుఁగుల నెత్తేఁ దేలి యూడి;
న తట్టి గోతియు సలగటు వొడమ,
పేటుఁ జాలించి యూ విపులాధిపుంపు
పేటుకాఁడను జేఁ బిలిచిన; నార్చి
వలభోసు బడుఁ దార్చి వడి వథియించి
కలయి ఖండించియుఁ గాఁడ సేసియును,
లోవలు వెడలక లోగిన వాని
లోవక చొచ్చి లోలోసు గ్రుమ్మియును, 620
సురుఁగుగుఁ సదుగులచొప్పును దగిలి
యురవడిఁ గుక్కుల నుసికొర్చి కొర్చి
సందు గొందులు దప్పి చనుమెకంబులను
బండిపోటులు బూటు పతేచియు; మతియు

తెరలు = పలాయితములగు. త్రైల్సు = కూలు. బిట్లు = ఒరలు = ముక్కులి కూలు. ఆట్లు = మెండెము. బరి = ప్రెక్క. తోరంపు = పెద్ద. కాఁడక్క = నాటునట్లు. లోవక = తెనుసిపియుక. సురుఁగుగు = కసఁజడక పోగా. బండిపోటులక్క = దారియడగించుటులచేత.

జాలె డేగల మంచిజావడంబులను
 సాటువంటుల మంచి జలకట్టియాలను
 బెద్ద సారణముల బెట్టుగా విధిచి
 గ్రహ యులూకంబు కాకంబు కౌంబు
 ఓక్కెగ బెగ్గును కొంగ రాపులఁగు
 కక్కెగ యూడెలు కన్నియలేడి 630
 వెలిచె లాపుక యాది వేచ్చేఱుబాలి
 పుశుఁగుల నన్ని టేఁ బూరివుచ్చి; తనిసి
 వేటుఁ జాలించి, యుర్మివల్లభునపు
 పేటిహంతములను పేటిబ్బులను
 గరి వర్షాపూ జ వోకి కములుఁ గస్సొరి
 పోగ నిచ్చినఁ దనభామని కిచ్చి,
 పరువడి వారికిఁ బసరనం బొసగి;
 సగంబుగఁ దనసచిన్ననిఁ జూచి

—. వసి స్నానాదర్శింము.—

శ్యామ వ్యసనంలు కత్తనఁ
 దర మిడి యంతయు దవ్వు వచ్చిలిమి.
 640
 యిదె జాప్పు లీనది; యాచెంతే దపము
 వచ్చలక యొనరించు వరపటోధనుని
 గురుని వసిష్టునిఁ గోరి దర్శించి
 శూలి పోదము గాక మనపురంయునిఁ.
 నము నజననాథుఁ డా మంత్రివరుని
 యామమతితోఁ గూడి యచ్చటి కేరి,

జల్లాలును = చామరములను. వసదనము = ఇనాము. సచిఫునిక్కు = మంత్రిని. తడము ఇడి=మితి విటి.

యామ్మివర్షుఁ గాంచి యడుగుల కఱగి
స్తుదులునుఁ గరజలజముల్ పుగిచి
యున్నఁ. నారాజీందు నుచితసత్కాపుల
మన్నించి మనిఖిభామణి యట్టు ఉనియు 660
‘ననమాత్తు, పతి కతి వ్యసనయో చనదు.
మనువంశమునుఁ యట్టి మఱతురే నీటిఁ?
గ్రూర మృగ వ్యాశ ఘార నిశాట
ధైయండ సంచార భీకరం బైన
గహాసభూములుఁ గులకాంతయు నీవు
ఖహారించు టిది యవిపేక మింతయును.
ఎండు కేఁగు. మిం కొక్కుబుసిఁ జెపైదనుఁ:
జొరక మెన్నుఁడు గాధిసుతు తపోవనము.
జడలు గట్టుటు వృథా శాంతి యాతనికి.
నుడుగక ముక్కున సుంహుఁ గోపయు.’

660

—. కౌశికుని మాయామృగము.—

ననుచు వీడొప్పులప.—విశ్వామిత్తుర్మిఁ దైతీగి
మనుఁళు నలయించు ముగ్గు మూహించి,
తన తపోమహిమచేఁ దత్తు ఇంలునసె
మనిఖిభామణి జగంబుల లేనిదాని
ముత్తెంపుజెప్పల మురళించుహోము
త్రొత్తుసీలపురంగు గులుకున్నాయి
పగడంపు సునుఁగెంపుఁ బచరించు చెప్పులు
ధగధగ మనుఁపైడైతశువులమేను
వ్యాశ = పాములయు. నిశాట = రాత్మిసులయు. గాధిసుతు =
విశ్వామిత్తుర్మినియొక్క. అలయించు = త్రమణ్ణు. మురళించు = తిర
స్కురించు. పచరించు = ప్రసరింపఁడేయు.

దఱుచుచ్జిములతో, దడఁబడుతోడలు
 మెఱుఁగుఁబస్సులడాలు విరాముగొరిసెలు 670
 సెఱపువెస్సైలు గాయు నదరంబుఁ గరిగి,
 వెఱచిన గతి ఇశల్ వీత్తించికొసఁగు,
 జైలువును బలుపును జిగియును భిగియు
 బలమును జలమును బటులంఫునములు
 ద తలమును మేనితశువును బెళును
 నుత్తమమణియచి నోక్కెడిపొడలు
 మురువును బరువును ముదమును మదము
 మురిసెంబు నోఇపును ముద్దును వీంత
 ఖచగంబు నడరంబు గబ్బును హబ్బు
 బచరింప, వస్సైల పైఁడ మృగంబు 680
 సలవడఁ బుడ్డించి, ‘యాహారిశ్నుంద్ర
 సెలయించి చయ్యాన నిందుఁ డె. మ్మ’నుచు
 బంచిన; నిజడేహా భాసురప్రభలు
 ముంచి దిక్కులు బర్వు మురియుచు నేఁగి
 రూచిత్రమ్మగగత్తు మమ్మహిరాజు
 లోచమౌత్సువము గా లోలత నిలిచ.
 నిలిచినఁ గనుగొని నివ్వెఱ వొంది
 తల యూఁచి మెఘులు దలకొన, విభుఁడు

డాలు=కాంతి. జీగి=కాంతి. చలము=పట్టు. పటులంఫునము
 లు=పెద్దదాఁటులు మురువును=బిప్పును. పరువును=పరుకాత్ముటయు.
 ముదము=ఉబ్బు. మురిపెంబు = ఒయ్యారము. ఒఱపును=సాంపును.
 అచరంబు=ఆకాశగతి. అచరంబు=చలింపకుండుటు. గబ్బు=గర్వము.
 ఉబ్బు = ఉత్సాహము. ఎలయించి = ఆకర్షించి. మురియుచుక్క= కులుకుము. గోలతడ్డ=ఆసక్తితో.

‘నిష్టుప్సు గాలదీని నిటు జాచి మాచి
యేయఁ బూసఁగఁ కేతు లేగతి నాడు?’ 690

పేయఁ డెబంగుల పెనుకొని పట్టి
యాయిత్తే నిచ్చెన నీకొమారునపు.’

ననుచు సారథిఁ జాచి ‘యూనైడి మృగము
మనపు లాఁబుడునట్టి మణముఁ జింతించి,
క్రిందట గాలిగఁ గేడించి రథము
నందుపాటుగఁ దోలు. మనుచుఁ దోలించి
కదియఁ బోవుటయు; నక్కిపటిమృగంబు
బెనరి పట్టిక కుప్పించి బి తైగసి,
చెరలాపు, జిరకొట్టుఁ, చెలగి పేరెంబు
దిరుగుఁ, బర్యిదుఁ దీఁగ దీసినరితి, 700
గిరగిర మై ద్రిప్పుఁ, గెరలు నల్గడల,
ఖురముల నొడలు గోకి కేడించు,
బగులతీటువుఁ దరుపం క్రీతో నొరయు,
మరిగిన గతిఁ జేరి మలయు నంతంత,
నెఱిఁ గల్వ్య రేపలు నెఱపినపోల్చు
పెఱతునఁ దనసీడ వీక్షించి దాఁటుఁ,
గుఱువవాలముఁ ద్రిప్పుఁ, గోమ్ముల బయటలు
చిత్తమి చిత్రములు గాఁ జీమ్ము. నీరితి
నెడపక నారాజు నెఱయించికొనుచు
వడిఁ గొళికుని తపోవనము స్థాతెంచి 710

కేడించి=తోలఁగించి. జింకొట్టుభు=జీజ్ఞునఁ దిరుగును. పేరము=పరుగు. ఖురములకు=గొరిజలతో. దౌదలభు=నెత్తిని. బరుల=ప్రక్కల.
వాలము=తోక. స్థాతెంచి=ప్రవేశించి. మోసపుచ్చి.

కముంద్రామి పోఁ జూచు కపటుమృగంబు
 ముసుడేశుఁ డలుక నెమ్మునమునఁ గంగఁ,
 గౌదమినాగముఁ బోని కోల మిండుఱులు
 సదరంగఁ దొనఁ దీసి శంజినిఁ దొడిగి
 తెగ గింగు రనఁ బాపి దృష్టి సంధించి
 తెగ సేయుటయు; దానఁ దెగక యూమృగము
 వడి సెతుటును దోగి వడఁటచు గాధి
 కొడుకు ముందటి కేఁగి గొబ్బున నడఁగఁ.

నపొవర్ధి వేంద్రుండు నమ్మాయమృగము
 త్రిప్పుల సడవులఁ ప్రిమ్మరి యలసి,
 వడనప్పుంబు కైవ్రాలంగ, దప్పి
 గదిరి, చల్లనినిటికండవ నరసి,

—. కోశికుని యూశ్రమము.—

చని చని, ముందటఁ జంపకంబులను
 బనసల నిమ్ములఁ బాటులంబులను
 సురుగుళ్ల మారేళ్లఁ జూతపోతములఁ
 గఁరవకంబులఁ గేదఁగుల నశోకములఁ
 బొగడలఁ బొన్నులఁ బోఁకప్రూపులను
 బుగ ణొందు అజూఁరములఁ జందనములఁ
 బుల్లమామిళ్లఁ గరూపరభూజముల
 నల్లనియరఁటుల నారికేళములఁ

గమ్మురేగులను బ్రేంకణముల నలరుఁ

గొమ్ములఁ బెనఁ గొన్ను కొదమయద్రాతు

కనుంబ్రామి=మాపును. కోల్కా=బాణమును. తెగ=అక్కుడము.
 లోగి=తడిసి. కైవ్రాలంగ్కా=సోలఁగా. గాధికొడుకు=విక్కుమిత్తుర్నిసి.
 మాతపోతముల్కా=మామిడి గున్న లచేత. అలరు=పూవు. కొడు=లేత.

తీఁగల గరిపెండతీఁగల జాజి
 తీఁగల మిరియంపుద్దీఁగల నాగ
 వల్లిల తైలా లవం గాది లతల
 మల్లికాలతల సంపద లాప్పు పొదలఁ
 జల్లని నీడల జాతిపైరంబు
 లెల్లను విడిచి వేరెపితోఁ బాదలి,
 కొదమ సింగములను గోరి తుండముల
 ముదమున నొయ్యను బుముకు సేనుగులు, 740
 వాని చెప్పుల తీటి వ్రక్త నభారీఁ
 బూని గీఁషమ మస్సు పులులును, వాని
 కూనలకును జస్సుఁ గుడిపెడు లేద్దు,
 వానితోఁ జెఱలూడ వచ్చు రేచులును,
 వానితోఁ గ్రిడించి వఱలు మంగిసలు,
 వానితోఁ బ్రాంకెడు వర పస్సగములు,
 వానికి నీడగా వ్రాలు సెమట్లు,
 వాని పీఁపుల మిండ వచ్చు పిల్లులును,
 వాని ప్రక్కులఁ గూర్చు వర మూసికములు,
 వీనుల కెంతయు విన నింపు గాఁగ 750
 సామగానబులు సలుపు కోయిలలుఁ,
 గామించి మేనుకలఁ గఱపు చిల్పులును,
 గలయుఁ గమ్మని యూడ్యగంధముల్ మేన
 నొలయంగ తెదచలు హాఁమధూమములుఁ;
 గలుగు విక్యమిత్తుఁ ఘునతపోవనము

పొదలు = పొదలయండ. మినుకులు = వేరుములను. కఱపు =
 సేర్పుము. కలయులు = అంతటును. ఒలయుంగలు = వ్యాపించునట్లు.

* 'సామంఁఁ లలనడఁ జదుత్త కోపులు' అని తృప్తయైపుకున్నాడు.

తల నొప్పు జోచ్చి; యా వనమథ్యమనను
 గమనీయ విభసిత కమల క్ల్యార
 కుముద నీలోత్పల కుసుమ సుగంధ
 మధుకర మిథున సమ్మదకర మృదుల
 మధుతర సంగీత మహిత తరంగ
 లలిత దోలాళ్ళి లాలస చక్ర 780
 కలవాంస బక బిసకంతికా క్రొంచ
 సరసట్టిభ మదసారస ప్రముఖ
 తర జలభగ కుల స్వనము లిం షెసఁగ,
 సార లాముజక జలద కమార
 సారభ వాసిత సలిల మై చెత్ర
 దర్పిత వనడేవతా కర స్ఫుటిక
 దర్పణఁబును బోలే దనరారుమన్న,
 కొలను గనుంగాని; కువలయేశ్వరుడు
 లలనయుఁ దాను నల్లనఁ డేరు డెగ్గి, 770
 కరతలఁబున మంత్రి కర మూడుకొనుచు
 సరసిలోపల జోచ్చి, జలములు గ్రోలి,
 యావగాహ మెయినరించి, యూతిరభూమి,

క్ల్యార = ఎఱుపు తెలుపు కలిసిన కలువలు. కుముద = తెల్లగలువలు.
 ఉత్పుల = కలువలు. మధుకరమిథున = తేఁటేదంపతులయొక్క. మధు
 తర = తేఁసెను మించిగ. దోలా = ఉయ్యెల. లాలస = ఆస క్రమైన. చక్ర =
 చక్రవాకములు. బక = కొంగలు. బిసకంతికా = పెంటేకొక్కరలు.
 టిట్టిభ = లకుమువులు. సారస = బెగ్గారు. ఖగ = పతులయొక్క. స్వనము
 అ = ధ్వనులు. లాముజక = వట్టివేట్లు. జలద = ముస్తైలు. దర్పిత = గర్యిం
 చిన. దర్పణ = అద్దము. కరతలంబున్ = అఱచేతితో. సరసి = చెఱు
 రు. క్రోలి = త్రాగి. అవగాహము = స్నానము.

సవకంపుఁ బొస్తుల నమమఁ జె స్తురు
 సురుగులతోఁ బ్రాంకి చుట్టు రాఁ బ్రబలి
 పర పైక గురిపండ పండిటి క్రింద,
 నొఱ తైవ చిగురావు లానరించి తీర్చి
 పత్తిచిన ఘృను తైన పానుపునిఁదఁ,
 దిలకించి చంద్రమతీ దేవి తొడలు
 తలాడ గాఁగను దగ విశ్రమించి; 780
 మరుపంపుఁ గొనల నమచ్చినయాటి
 సురటి వట్టువ గాలి సుడియంగఁ ద్రిష్టి
 తన మంత్రివరు మోమఁ దప్పక చూచి,
 ‘కనుగొంటివే యిందుఁ ఆల విశేషములు?
 వెజుగును వెఱపును వేడ్కుయుఁ భెనిచి
 వఱణు; సేమని తపోవన ముకో? యునుచు
 ననఁగఁ; బండ్లు గోయ నచ్చిపోటి కొకలి
 మునికమారుఁడు వచ్చి మునినిసింహుఁ తైన
 యా గాధినందను నాక్రమం బనిసి;
 చేగంబ వదనయి వెలవెలఁ శాటి, 790
 ‘యేడ వస్తుల మృగం! బెక్కడి వేట!
 యాడకు వచ్చితి! మది మోస మయ్యి!
 * గురుఁడు వసిష్టుండు గురుమతి నా మఁ
 బరఁగంగఁ జిలుకు బలె బుద్దిఁ జెప్పి
 పొ మున్న, నురికిఁ బో సేర మైతి
 మిమ్మల? విధి దాఁట సెవ్యరివళము?

సురుగులతోఁ—సురితీఁగలతోఁ. పరపు—విరిని. ఒఱపు—అందము.

ప్రిలకించి = చూచి. సురటి = వట్టువిసనకళ్లయొక్క.—

* ‘గురుమతి నాకులగురు వరిష్టంవు’ అని తూర్పుపారము.

పలువు లేటికి? మహాప్రశంబు వచ్చే!

దలఁగ తైలిమి వేటుతమకంబు కతన!

సేమి సేయుదు! మింక సేది విచాగ!

మా మహాముసివరుఁ డలుగక ముస్ను

800

పొడగాఁచి త్రైక్కుంగఁ బోదపో? లేక,

వెడలి పోదము కడు వేగము పురికి?

నని యిట్టు చింతింప నా సత్యకీ రి

తనసేర్పు మెఱసి భూధవున కి ట్లనియు:—

‘ సేల యా తలపోత లినవలాధీశ?

పోలించి చూడుమిగా బుద్ది గార్యింబు.

మనసులు చల్ల నై, మదమత్సరములు

మునుపడ దిగునాడి, మోహంబు విడిచి,

పొగడిను దెగడిన ముదముఁ దాపంబు

నిగడక, నడవుల నిలిచి యొం లేని

810

కూరలు గాయలుఁ గూడుగాఁ గుడిచి

వారక తపసు లై, వర్తించునట్టి

వారికి మనలోడ వైరంబుఁ బూని

పోరాడ సేధనబులు ణోత్తు వోవు?

‘సంతాప మంద విక్ష్యమిత్తుర్ఁ డకట!

యింతకు మున్న మిగా కి గైమి సేసే?

జన భవజనముఁ ద్రిశంట భూపాలు

ననుపడే బొందితో నమకేంద్రు పురికి?

వలదు మిగా కిది లేని తట్టి దుఖింత;

దలఁకక యొక్కుంత తడను నిదింపు.’

820

తమకంబు = ఆస కి. తలఁగము = లొలఁగము. మునుపడక్క = ముందగా. పొత్తులు పోవు = పాలు పోవు. తలఁకక = భూయపడక.

మని కార్య మేగ్వడ నాడిన మంత్రి
వినుత వాక్యంబులు విని సంతస్థలీ,
కలఁగిన చిత్త మొక్కుట్టిగా సమర్పి,
యెలమి కాఁ వోడ్చి యొక్కంత యుఁ గూరిఁ;

—. హరిశ్చంద్రుని చెపుకల.—

చెప్ప నూకొన వినఁ జింతింపఁ జాల
సెప్పని కలఁ గాంచి, యులుషును తేచి,
విన్న నై దిష్టులు వెడకి పీష్టించి,
కస్తీరు దొరగఁ సంగము గంప మెయంద
మానక వడణు నమ్మును బేంద్రుఁ; జాచి,
మానినిమణి చంద్రమతీ సంధ్రమమునఁ 830
దురుఁ పల్లవ కాంతి దశుకొఱ్ఱు ముద్దుఁ
గరమునఁ జైలు వొందఁగఁ పీపుఁ జఱచి,
నూత్ను మయూఖ మనోహరం భైన
రత్నకండఁ మూడ్చి రత్నగాఁ గట్టి,
'యిది యేమి! నాథ, నీ వెన్నుఁ డెఱుంగ!
వదిరి మేల్కుని వెఱఁ గందిద విట్టు!
లంతుం డఱు ద్రోకిట్ యిదిమినయట్టి
జంతువు నై సను సత్కృపఁ గాచు
పాహిత దతుఁడవు, భూస్కురవంక
శరనిధి పూర్విమా చంద్రుండ, వసమ 840
దుర్వాగ బల గర్వ దుష్టవిగోధి
పర్వత వజ్రి వై బాహుదగ్వమున

తరుఁపల్లవ = లేఁతచిగురుయుక్కఁ. నూత్ను మయూఖ = క్రొ త్తిర
ణములచే. అంతుండు = యుముఁడు. అఱు = మెడను. భూస్కుర = నూర్వు.
శరనిధి = సముద్రమునసు. వజ్రివి = సజ్రాయుధముగఁ యింద్రుఁడవు.

సర్వసర్వం సహా చక్ర మంత్రయును
నిర్విక్రముగ సేలు నీ కేల వెఱవో?
నని తన్నఁ డెలిపెడి యూ పుష్టిబోడిఁ
గనుగొని యూ రాజకంఠిరపుండు

‘ కలకంఠి కొఱ గాని కల గంటి నిష్టదు.

తెలియఁ జైష్వదు దాని తెఱఁ గెల్లఁ : సేను
గొమ రొపుఁ గాఁ బెద్ద కొలుపుఁ గూటిమున
రమణలు వింజామరంబులు వీఱు

850

గొలు వున్నఁ తత్తుఁ, గోప ఘూర్ణింత సేత్తుఁ
డలఫు తేజ్ఞో ధనుఁ డగు విష్టుఁ డొకండు
తడయక వచ్చి నా తల కిరీటంబుఁ
బుడమిస్తుఁ బడుఁ గోపమున బిట్టు దస్తుఁ ;
దన్ని యంతటుఁ బోక తలుఁ బట్టి యాడ్చి
నన్నఁ షథ్థతిఁ ప్రోచె సగరంబు వెడల.
సది యాది గా దైస్య మడరి యందంద
పాదము నాపదలచేఁ బొకిక్కు క్రములను
నిటులాతులు కరుణ నసేకకాలంబు

పటుతర రాజ్యవైభవ మందుఁ గంటి.’

860

నని యిట్టు దుస్సువ్వు మధిపతి సెపు,
విని చాల వెఱవియు వెఱవని రీతి,

“నిచ్చు జింతింప సేటికి విరుకుఁ?

జైచ్చురుఁ గల విప్పి చెప్పెద, వినుడి.

సర్వంసహా=భూ. ఘూర్ణిత=సుఢినదుచున్న . బిట్టు= మిక్కిలి.
ఉద్ధతిక్క=గర్వముతో. అడరి=కలిగి. పొకిక్క=ధఃఖించి. నిటులాతులు
కరుగుక్క=శత్రునిక్కపుచ్చెత.

యాలక సై వచ్చిన యా క్రపశరుడు
తిలపోశుఁగా గాధి తసయుఁ; డాతండె
మజి సేలు బడు దన్నై మవటింబుఁ గాను
జెటిచి యాతడు మనసిరిఁ దొలగించు;
నది కారణంబు గా సలజడి నొంది
పదపడి మనరాజ్య పదవి సుండెదము. 870
గావున సెటువండి ఘనులకు సైన
భావింప నిత్యసంపద జెట్లు గలుగు?
‘థగ మెయ్యిడ సైన దనుఁ గాచు’ నసెడి
నిగ్ర్హల వాక్యంబు నీ బుధి నిలిపి,
సత్యంబు దప్పక చరియింపు; మవని
నిత్యంబు లన రాదు నిఖిల సంపదలు.’’
అని చంద్రమాతి తన యాత్మేశుచింత
సనునయించుచు నుండె నచ్చుట. సంత

—. మా తంగ క న్యులు.—

మజియుఁ గాశికుఁ కొక్కు మతముఁ జెంతించి,
సాతి సంద మై సల్వు సెఱసిన కరులుఁ, 880
గౌఱసెలయొఱపుఁ కై కొన్న ధాలములు,
జెఱకు సింగిణి విండ్రు జెనకడు భోములు,
చేడిస తథుకుల బెడుగుఁ గన్నులును,
దాడివింగ బీజ సుందర దంతములును,
నిరుపమ తిలపుషు నిధ నాసికలును,
సురుచిర బింబ విస్ఫూరి తాధరములు,

అలజడి=కస్తుము. అనునయించుచు= ఉండడింనుచు. సెఱసి
న = నిండిన. కొఱసెలయొఱపు = అధ్యచంద్రనియందమును. బెడుగు=
అందము. బింబ=నొండవండువలె.

మించు టుద్దములతో మెలయు చెక్కిట్లు,
 మంచి వెన్నెల వంటి మందహసములు;
 సలలిత శ్రీకార సదృశ క్షుములు,
 నలు శంథముల బా గలవడుమెడలు, 890
 బిసకాండములఁ దలపెంచు బాహువులు,
 కిసలయంబుల సెంపు గెలుచు హా స్తములు,
 ఇరి కుంభముల చెన్ను గల చన్నఁగవలు,
 నరుదారఁ బిడికిటు సడఁగు మధ్యములు,
 సుషులపుఁ దెరువులు సూపు నాథులును,
 గడఁ సైకతములఁ గడచు పిఱుందు,
 లనటె కంబముల గయ్యాలించు తొడలు,
 ననపిల్లు శరధుల నగెడు జంధులును,
 బయలుఁదామరపుఁ గీడ్పుతుచు పాదములు,
 నయ మారఁ గర్భి క్రొన్నున విలుకాని 900
 మరగించు మోహన మంత్రదేవతల
 మురువునఁ దైఖిక్య మోహిను లైన
 తరళలోచనల మతంగకన్యకల
 నిరువురఁ బుట్టించి; యి ట్లని పలికి:—
 ‘పొరు విభ్రిమములు మెలయంగ సేగి,
 సారవత్తును హరికృందునిఁ గాంచి,

శ్రీకార = శ్రీయుసనక్కరమనవు. బాగు అలవడు = సొంపు గల.
 బిసకాండముల = తామరతూండ్రయుక్క. కిసలయంబుల = చిగుళ్ల
 యుక్క. కరి = ఏనుగు. సైకతములక్క = ఇసుకదిన్నెలను. కడచు =
 అతిక్రమించు. ననపిల్లు శరధులక్క = మన్మథుని యమ్ములహాదులను. క్రొ
 న్ను నవిలుకానిక్క = మన్మథుని. మరగించు = ఆసగొల్పునట్టి. తరళ =
 బెశుకుగల. మతంగ = మాల. విభ్రిమములు = విలాసములు.

యాటులఁ బాటుల నమ్మితంబు లొలుకును
మాటులఁ దేటుల మరపి మెప్పించి,
యారాని వస్తువు లే సైన వేడి,
కారించి, తాలిమిఁ గలఁచి, బోంకించి, 910
చనుదెండు.' నావుము; సంభ్రమం బెసఁగు
బనిఁ బూని, కూశికు పదముల కెరఁగి,
కలికి రాచిల్పులో, కాయుజు సల్ల
గలువ పూఁ దూపులో, కవ గూడి మెలఁగు
సీలంపు బొమ్ములో, సెలత తై మించు
లాలిత తాపించు లతికలో, యసఁగు,
మదహంస గతులను మఱపించు సడులఁ
గదులు మట్టెలు తాళ గతులకు దాక,
రతి నాయుకుని యూళు అంతుగాఁ జాటు
గతి సందియులు గలు గల్లున ప్రోయు, 920
మొలనూర్లు గడ్డెల ప్రోత్సవ రత్న
కలిత కంకణములు గమకంబు సూపు,
దంత కుందంబుల తథువులు మెఱసి
వింతగాఁ జైక్కుల వెస్తైలల్ గాయ,
రాజీలు నునుఁ బట్టు అవికల మోదు
దేబుస్తై నాటి *ముత్తెపుఁ బేరు లమరు,
డెవిషాము లర దోపుఁ దిగిచిన కావి
జీలుఁగు ముసుంగాలోఁ జైంగల్య రేవు

మరపి = మరగించి. కారించి = బాధించి. తాఖించ = చీకటి
మాని. అంతుగాఁ = బిగ్గరగా. అర = సగము. తోపక్క = కనఁబడ.

* 'సుక్యతు' అని శార్వయసుప్రణముత పారసు.

లాసపరిగా దోషి యున్న క్లూర
కుసుమ గంధంబు లాగుబుగా నొలయ,

930

మృదుల గోళోచన మృగ నాభి సంకు

మద వినిత్రిత వక్రీ మలయజ తిలక

నవ ఘున్క కణముల నథరాంకురముల

నిత్యరుచు, సాంజన సేత్రాంచలముల

సాలపును బోలుచు, సోలి యంతంత

నిలుచుచు, జనుడెంచి, సృపవరుఁ గాంచి;

‘రాజ, హరిశ్చంద్ర, రాజ దేవేంద్ర,

రాజీవహిత కు ళాణఁ వ పూణఁ చంద్ర,

తిన్కులవా రెల్ల డేవరకీలిఁ

వెక్కుసంబుగుఁ జైపు విని, చూడు గోర,

పని విని సేడు మా భాగ్యంబు కతను

గఁడుగుఁటి మిటు భవత్కు శ్యామమూర్తిఁ.

940

—. మాతుగకన్యలు పీణ వాయించుట .—

దివిరి మిక్కప సేర్పిలిమి పీణ మిటు.

నవధారు నృప; చిత్త, మవధారు దేవ.'

యని సన్నులించుచు, నా కళావేణి

మనసు వేదుక గని, మాతంగ సతులు

ఆగుబుగాఁ = అధికముగా. ఒలయుఁ = వీచగా. మృగ
నాభి = కన్సూతిఁసు. సంకుమద = జవ్యజితోసు. మలయజ తిలక
= చందనపుఁబ్బుయొక్కు. సాంజన = కాటుకతోఁగూడిన-సేత్ర-కనుల
యొక్కు - అంచలముల = కొలుకులయొక్కు - సాలపునుఁ = పార
పళ్యముతో. రాజీవహితుల = సూర్యంశ మనెడి. పనిని = వచ్చి.
అవధారు = చిత్తగింపుచు. కళావేది = సంగీతాసివిద్యలు డెలిసిన
వానియొక్కు.

పషణబు గల మంచి పసిడె వీళియల
గవుసన్ వెడలించి, కాంతి రాఁ దుడిచి,
బాగుగాఁ గుసములైపై మోపి, తిగిన
రాగసంగతులు రా సారె లొత్తి, 950
తుడగోటికావలఁ దంతులు గూడ మిటి,
ముదమున జీవాళి మెలయఁ బ్లట్టించి,
నవరత్న కాంతులు నన లొత్తు క్రొత్త
రవల కంకణముల రవగవ లెనగ
నలయ సంగుళుల నల్లార్చుచు, వీళి
వెలయు వాయించి ప్రవీణతఁ జూపి;
మతే మయూరాధులు మహి నెలుగింప
బరఁగు ప్లాడి సత్త స్వదంబులును,
గ్రామత్రయముచు, మూర్ఖును ముయ్యేదు, 960
నా ముప్పదియు రెంఫు సైన రాగములు,
వాని మత్తుఁంబులు వాని భేదములు
వానికి వేళులు వరుసత్తోఁ దెరిసి,
తగ మంద్ర మధ్యమ తార్ మానముల
ముగియు గాయుక నోమములు దోలగించి
యూలాపములు సేసి, యూరాజమిఁది
నూళాదు లింపులు సాగయఁ బాధుటయు;
నా సవ్య సైన గీతామృత లహరి
నూని మహాశ్వర్య మెదవె నవ్యేళ,
మౌరయు వీళాదండమును జిగు రొత్తె,
నియమ శోర్ మాటిక్యముల్ ఆడుగే, 970

సారెలు=మెట్లు. జీవాళి=జీవాళము. మయూర=నమర్లు. సాగయఁ=చొవ్వునట్లు. నవ్యము=ఆశ్వార్ధము. లహరి=ప్రవాహమును.

వలఁకుల ప్రాణిన వస్తై చిత్రముల
 దలలు గదల్పే^{*} * జైత్రస్యముడ. బొరసి;
 త్వోణివిథుండును తుధ దీఱినట్లు
 రాణించుటికు ననురాగంబు సెంది,
 వేయు భంగుల రసావేశంబు దార్చి,
 'మాయురే!' యని పలుమాఱును మెచ్చి,
 మరకత నీల నిక్కల పుష్టిరాగ
 వర వైజ విద్రుమ వైమార్య లలిత
 కాయవింద హౌకిక గోమేధికములు
 ఆర మొప్ప సౌమ్యులు గనకాంబరములు 980
 జైలువారు నునుఁబ్బుఁజీరలు జీఱు
 వలువలు పీడెంబు వస్తై పుట్టములు
 బుగబుగ వలచు కర్మాపంబు బుహఁగు
 నగరుగందముతో సమ స్థంబు నిచ్చి,
 యాదరం బెసఁగు బొ మ్మునుటయు; నవ్య,
 —. మాలెతలు రాజును వలచిపఁ గంగుట. —
 మేవినివిథునకు మెలత లి ట్లనిరి.—

' శారత్పుభూషాదు లేటికి మాకు
 నీరువ ట్లాలు సే సెయి ద్రావిళానిన!
 నింగితం బెఱుఁగని దే జాణతనము!
 మంగళ శృంగార మహిమావతార,
 దండి తేజమున మార్చండ మండలము 990
 మండుచున్నది నఫో మధ్య భాగమున;

పొరసి=పొంది. వలఁసులై=దిస్సులందు. మాయురే=సెచ్చాను.
 జీబువలువలు=కట్టుకోకలు. ఇంగితంబు=మొగముజూడ.

* ' జైత్రస్యశం బొడి' అని శూర్యపాతము.

ముట్టించి వేడిమి మట్టిమట్టిఁ గాయఁ
గాటైం డతాఁపుసఁ గఁలె దేహంబు;
అశుగులఁ జెఱుపొప్పు లడరె; వాతెఱలఁ
దణి లేదు; మేసులఁ దాపంబు వొడసు;
సడచిన నొడలఁ బ్రాంము లుండ వింక;
గాడు గిచ్చి రక్కింపు కువలయాధికశ;

యుచితసవాలకు లూం డోల్ల మేము; 1000
పచరణ గాయు, విరా పొదంబు లాన.'

యని పల్చు; మససు * సిగ్గిని విగ్గి రోసి
మనుఁఁఁ ఢా మాల మగువల కనియః —

* మును సిరి వచ్చిన మోకాలి నొగ్గ,
ననువున నాత్యాగ మండక విరాయ
పొం దెఱుంగక వేడడఁ బోలునే? + పొసఁగ
దందనిఫలముల కట్టుయు సాఁప.

నొనర మహోరాజ యోగ్యంబు తైన
వినుత వస్తువు లేద? విద్యవా రేడ?
లేరొ విద్యలవారు? లేరొ భూసాథు? 1010
లీరితి వేడిరో? యిచ్చిరో తొల్లిఁ?

గోక్కడివారికిఁ గొఱఁత లెం దుండు?
సీ రాని వస్తువు లీ రాను. గానఁ
డనుతాపములు మాన్పుఁ దని తైన వానిఁ
గానుఁ, డిఱు, సీ వెలిగొఱుగును దక్కు—'

ముట్టించి = ఎగిరిపడి. వాతెఱలక్క = వెదవులందు. పచరణ =
సటున. దిగ్గు - అనుకరణక్షప్పుము. తను = దేహం.

* 'సగ్గిని' + 'పొసఁగ సంఠని' అనియు తూ. ము. పా.

ననటుయు; — నా మాట కలరి యారిబా
గనుగొని మాతంగ కస్య లి ట్లీనిరి.—

‘ కమలినీ మాలయజ కరూరం హర
కమనీయ కోర్క కడళీ మృణాళ
హిమబల వాలుకా హిమకర కాంత
కుముదా ప్ర చందన శథర సమిర
ధారాగ్నాశులు దనువునఁ గొంత
వారింప వచ్చు దివాకరు వేడీఁ;
దిరముగాఁ ఒరసానఁ దీడిన వాడీ
మారుని పూఁమాపుల మర్తు ముల్ల గాడీ
విరవిరఁ బోఫుమ విరహగ్నిఁ సుందు
కరిగమనలకు నీ కాఁగిటిపొందు
గళ కలువ రవ గతులకు విందు.

బలియు తొపము డెందు పడ నదే మందు.

సృషట్ర, సూసృతనియతిఁ బెం పొందు
సైపమన మముఁ జొందు; నీ కిడే సందు.’— 1030
ఆని హీనుల మూసి యమప్రీవిభుఁడు
గనులు నా నీఁచకాంతల కనిఱు.—

కమనీయ = మనోజ్ఞమైన. కోర = ఎఱుపు గలిసిన తెలుపు
గల కలువలు. మృణాళ = తామరతూంధు. హిమజల = పస్తి రు. వాలు
కా = ఇసుక. హిమకరకాంత = చంద్రకాంతశిలలు. కుముదా ప్ర =
చంద్రుడు. చందన శథర సమిర = మలయ పర్వత మారుతము.
కాఁడీ=గ్రామ్యకొని. గళ కలువ రవ గతులకులు = కంతమందలి పొపు
రతు ధ్వనుల (మణితముల) ప్రచారములకు. దిందు=బంధువు. డెందు
పడకు = త్రఘ్నటికు. సూసృత = సత్య. కనటుచూ = కోపరించుచు.

* ‘గళ కలరప గతి గతులకు’ అని ఖ్రి. ము. పో.

‘ నిద్యవా రని మిమ్మ విదనాడ తన్న,
మద్యపాశమున మై మంచి పట్టదన!
మిమ్మఁ జాడఁగా రాదు, మిమ్మ మాటు రాదు,
మిమ్మఁ బొంధ మన సెల్లు నిరాకు నో రాడే!

ఎదుగ కచ్చిన జంద మణమాత్ర మైనఁ
గూడమచు నిరాఖందు బాగి నూహింపఁ.
గయామై నీ తప్పుఁ గాచితి; నింక
గరుఁక దుర్భాగ లాడితిరేని

1040

వాలిన కిస్కుమై వాలు నీ వాడి
వాఱున జిహ్వాము వాలుతు.’ సనినఁ; —

జందనగంధలు చలము రెట్టింప
మండె మేలమున నును జీళుఁ దున్న
సుగపొస్సు నీడమ ప్రుక్కుక కాగి,
సగున క్షీ సగుజములఁ ప్రిప్పుచును,
కిలి క్రేగన్నుల దీప్తులు నిగాడ
క్రేవ భూమిములఁ జక్కుఁ గ్రోయుచును,
గమనీయ కత్త భాగ ద్వ్యాచు ఐనఁగఁ

గొమరాచు వెఱగలి రేసులను జెక్కుచును, 1050

మౌలుగుఁ జన్మలు దోప మించుఁ బయ్యెదల
చెఱఁగులు దీసి లేఁజెమరు లార్పుచును,
వాలారుఁ గొనగోళ్ల తస్సులు నిగాడ
నీలాలకంబుల సెఱులు దీర్ఘుచును,

పొడమదు = లేదు. వాలిన = అతిశయించిన. కిస్కుమై =
క్రోపమల్లి. వాలునక్క = కత్తల్లి. వాఱుతుణ్ణ = వాలఁ జీయుచును.
మండె మేలమున్ఱ = చనపుత్తి. వాలారు = వాడి. నీల అలకంబుఁ =
నలని ముంగారులయుక్క - సెఱులు = వంకరలను.

జిందలు క్రొత్కు-చుఁ జెలగి నవ్వుచును,
గ్రిందగాఁ గరతాళగతుల నాడుచును,
బహువిధ విధ్రుమి భంగా రేపార
మహానీయ యశావ సోన్నారమ్మ రనర
సరి గ్రమ్మి మతియు ని ట్లనిరి.—‘నచెంద్ర,
గిణికొన్ని ప్రేమ భోగినులఁ గామంబు
కెలయంగఁ కైకాని వివిధసౌధములఁ
జెలువారుచున్న పసిండి యుయ్యలలఁ
బరఁగ నాగర కూర్కు పద్మక ప్రముఖ
సురత బంధంబుల సారిదిఁ బెసంగి,
కళ లాస్సు గుఱుతులఁ గరఁచి చొక్కించి,
పెలలేని సుఖముల వేడ్కుఁ కై కొనుఁడి.
ఈషఢ వేణికి? నీతీఁగయింటి
కైతేర నిది వేళ, యేల రా? వ' నుచు,
వర మణిముద్రికా వలయ కెయూర
సురచిరం బగు మహీశువి వలకేలఁ
బుల్లవ కోముల పాణిపద్మ ముల
నల్లసఁ దెమలింప నాస సేయుటయుఁ;—

1060

1070

—. రాజు మాలెతలను దుష్టింపఁ గడంగుట.—

డెలిదమ్మికేవులఁ డెగదు గేత్రములఁ
జిలుగుఁ గెందమ్ముల జిరి తొంగలింప,
సైరణ దొలగి పిసారి మాలెతల
వారింతు, నని పూని, వసుమతీ విథుఁడు

క్రిందగాఁ = ఎడలేకుండ. భంగాలు = ప్రకారములు. అరిగ్రమ్మి =
అడ్డించి. గిణికొన్ని = సిరమైన. భోగినులఁ = భోగమువార మైనమ్ము.
బెసంగి = కూడి. ముద్రికా = ముద్రుటుంగరము. పిసారి = టుక్కుల.

బాలనాగచుఫోడే బరఁగు పసిండి
 కీలుస్త్వెట్టుఁ శేలు గీలించి, సతుల
 తసుపులు జబ్బరితచులుగా వ్రేషుఁ
 ఘన సంద్రమంబునుఁ అదియు; నాలోనుఁ 1080
 చే కట్టి స్త్వెట్టుఁ తైలసి రాఁ దిగిచి
 పో వైచి, కాగ్యంబు బుట్టి నూహించి,
 క్షీలినాథుఁ సత్యకీల్చే యాశ్చతీని
 ఒతుర వాక్య ప్రాధి సంధిల్లు బలికె.—
 సూహణు! నకెంద్ర! నీ కుదితమే యట్టి
 సాహసకృత్య వినా సతుల సైఁ జొనుప? 1090
 పోసి సైఁ దూఁగు నీ వెలఁడుల జడులు
 భేదయు ఇణ్ణధుఁ పీలిజల్లడెలె?
 నెత్తి మించు పీరల నెలకంక బొములు
 నెఱయు నరాతుల మేలి సింగిఁలులె?
 పోఁగ నీయింతుల పటు కట్టాక్షులు
 పరులు నీ సైఁ నేయు బాణబాలచులె?
 గంచుతో వీరల క్షుస్త్ర్యములు
 సరవిఁ ప్రిపైపు రిపు చక్రాయుధచులె?
 వలపులు గులుగ్క నీ కనికల మెడులు
 వలయు విద్యేషుల విజ ఖాళంభచులె?
 పెరిగి క్రొవ్యిన పీఁ బిగిచన్నుఁగఁలు
 పోఁగ నీక్కుతులు పాటిఁచు గిరులె

చెలసి = ఒడిసి. భేదయు = వ్యాపించు. పీలి జల్లడెలె =
 పికిలిపిట్టుల కుంచెల చామరచులా. నెలకంక బొములు = చందులునివలె
 వంకర లైన కసుబొములు. అరాతుల = శక్రువుల.

సడెలి తూఁ గాడు నీ సతుల పయ్యదలు
బెడిదంపు మార్చుర బిరుదుఁ డేక్కుమిలె? 1100
యుసఫు వీర నాభు లుయలు నీ కెగు
లానరిఁచు సభిచార హామువండములె?
మిసమిస మన వీరి మెఱుఁగుఁ ఔందొడలు
ఖసి మసంగెడు వైరి కరటి తుండములె?
రూపింప వీరి వట్టివ చిఱదొడలు
నీపరిపంథుల నీలికాహాశులె?
యాడరు నీ పడఁతుల యందెప ప్రోత్స
దొడరు నీపగతుర దుందుభిధ్వనులె?
యారులు గాని ప్రత్యుథులు గారు.
సాధిఁ వేశ్వర వీరిషై గోప మింక 1110
వల. ద'ని చెప్పి మావంతుఁ డేనుఁగును
మలగిఁచుగతి మంత్రి మరలిఁచె విభునిఁ.
దలఁపులోఁఖాయక దలకొస్తు * యాలను
డెలుపుచుఁ జంద్రమతీదేవి పలిక.—
'నిది యేమి, నాథ! నీప్యాదయంబు లోన
వెదకి కార్యంబు వివేకింపు జూడ?
వామైణిమృగ మేడ? నడియాస లేడ?
నీపుష్పకన మేడ? సెలనాగ లేడ?
గలుగుసే మాతంగకస్యల కిట్టి
లలిత విధ్రు మ నవ లావణ్య మహిమ 1120

క ది ఇ = కోపమతో - మసంగెడి = విజ్ఞంధించు. క రటి = ఏనుఁగుల.
పరిపంథుల = శత్రువుల. కాహాశులె = సస్నేహాలా. దుందుభి =
ధీరి. అర్థులు = యాచసలు. ప్రత్యుథులు = శత్రువులు. అలుకు = ధయము.

* 'యాలకు' అని తూఁ ము, పూ.

యే యుపాయంబుల? నిది స్తురాదు!
మాయు రే! కౌశికు మాయ గాఁబోలు.
గురునివాక్యము తలకూడై నో యేమే?
సారిది నూరక చూడు బూడ నెల్లెడు
బనిగొని బహు మహాత్మాతపంబు లాదవే.'

—. మూలాలెతల కొండెములు.—

సమయండ;— నబోఖీటు లబోఖీటు వాసి;
సెరసిన యలకల సెఱులు, జి కొ—దవి
విరిసిన జడలును, విన్న నై మురువు
వాడిన మోములు, వస్త్నెయుఁ దూలి
వీడిన కలువలు, విడవిరు బోయి

1130

తూలెడు మేసులు, దునిసి ముత్యములు
రాలెడు సరులును, రాగంబు దొఱిగి
ప్రేలెడు పెదవులు, విధ్రుమం జెడలి
సోలెదు చూపులు, జొబ్బిలు గరిగి
కలిగిన పూతయుఁ, గంతు సాం పేది
సలిగిన విరులును, నలిఁ గపోలముల
వడిసిన కస్త్రీరు, వడియు సెత్తురులు
దడిసిన అవికలు, దాము, జూపణు
జొతు పాపలు బోలి, శోకంబు నిగండ
నత్తతీ సేద్వుచు, నరికి; కౌశికుని
యమగులు బడి, మేను లందండ వడఁక
నుడుగక వగనుచు, “సుర్యోషుఁ డలిగి

1140

సెరసిన = వ్యాపించిన. సెఱులు=వంకరలు. విరిసిన = వీడిన.
రాగంబు=ఎఱుపు. జొబ్బిలు=బురుదయుగునట్టుగా. కంతు=పరిమళము
యుక్క. ఏది=కోల్పోయి.

పరపుల నడిచిన వషువున సేఱ

బౌరలఁ జైతులకసి నోకంగ నడిచి,

‘ ది క్షు-వ్య రటు జెప్పి తెం డ’ స్న మాస
సిక్కు నీ వని చమడంచితి. మ’ నిన; —

—. కొళికుఁసు రాజును త్రించుటు . —

నలుక మై మిట్టి మిమై నై పడి కరలి

వలచేతి జపమాల వసుధనై వైచి,

ముఱముఱ మని బొమల్ మడిపాటు గయఁ,

బొఱముల నిప్పు లక్షుల నుపులిల్లఁ, 1150

పొటుపొటు జెమటు మై బొడము, నాసికయుఁ

బుటుపుటు గటుములు బొరఁ బొరి నదర,

మొగమున జేవుచు మురువు నటింప,

బుగబుగ నిగుషు నూర్చులఁ బొగ లెగయఁ,

గటుకటు బడి, యాడు గఱచి, పూ మ్రునుచుఁ,

దటుము నాటీంచి చిందఱ రేగినటు, (?)

సేడివేలుపు డిగి వెచ్చి ద్విపంబు

లే దేర్చురీతి, నింతిం తన రాని

పటుక్రాద్ర రేఖ చొప్పడ, ముడి కీడి

కట్టిలజటావలి గునసి తూఁగాడ, 1160

బ్రమసి యచ్చుటి చుని ప్రవరులు వడక,

డిమిరి దండము కేలఁ ద్రిప్పుమ తేచి,

వరపులు = ఉడిగపుస్తులను. అడిచిన = కొట్టిన. కరలి = విజృంభించి. కటుములు = చెక్కులు. జేవురు = ఎఱుపు. దోడు = క్రింది వెదవి. తటుచులు = గట్టుమ - తాటీంచి = పగుల్చు కొని. చిందఱ = ఆశే. వెచ్చి = ముడి. ఏప్పు = కాల్చు. తిమిరి = విజృంభించి.

ఫూల సే త్రాభీల పావక జ్యోల
అంగిల్ గ్రాలఁగ శూల ముద్దతిఁ బూని
ధూళి గా థుననపం తులఁ గాల్పఁ గడుగు
కాలరుద్రుఁడొ లయకాలుఁడొ యునుగు,
మూరు డగ్గులును ముసిమూతిఁ త్యైనట్లు,
వాఁడితేచుతోడ వచ్చు కాఁకుని
కన లెదు తెంపు మొక్కలమును జలము
గనుగొని ది తుంబు గలగి భూవిభుఁడు,

1170

‘ ము ప్పగు రాజ్య మిమ్మునిచేత మనుఁ,
దప్పుదు బ్రిహ్మాతం బడ్డపడిన.’
సనుఁ, దేవియుఁ దాను సతిభీతి సెహురు
సని, బహు రత్న పుష్పములఁ బూజించి
ప్రొక్కిఁన, దట్టించి మునినాథుఁ డతనిఁ
దక్కి క దల వట్టి తస్సుఁ. దన్ను టయుఁ
సదరక బెదరక నాత్తులోఁ దాత్తు
వదలక వగవక ననబూ పుమలజుఁ

‘ డనఫూత్పు, నీకోమలాంఖ్మీఁపడ్డమ్ము
ఘన వజ్రమఁట సంగత మైన యట్టి
నామ స్తకంబు మిస్నుక సోకి సెచ్చె.
సేమి త ప్పాదవె నా యెడుఁ? కెప్పు. మ'నిఁ; —
గిటుగిటుఁ బండ్లను గీటి, కొళివుఁడు
చిటుచిటు మిడుగుర్లు చెదర వీత్తించి,
ప్రొక్కలు జిత్తులు మొఱుగులు సక్క-
తక్కలు నీ వట్టి, తానసకంబులును

ఆభీల=భయంకరమైన. పావక=అగ్ని. మొక్కలమును=పొటుఁడనము. అంఖ్మీ=అశుగు. తానసకములు=దండ్రప్రణామములు.

గొలుపవు మాయెడే గట్టిలవిచార.

తులహోయ, సెక పాదతల మన సేల,

కలయంగ నిళ్లిలాంగకంబులు సెచ్చే

దలువ, నీ చేసిన దుండగంబులన.

1190

విచ్చులవిడి వేట ఇపినభూములకు

వచ్చి శోవరె తొల్లి కసుమతీ ఇభులు?

చలమున మునుల యూక్రమములు సాచ్చి

చెలేగి యి క్లుపపూతి సేయరు గాక.

వదలక బంగారువంటి నాయిఱీ

సదటు దూలఁగ సేసి, యరిగఁపుతోటే

మాగి చొచ్చినయిల్లు మ త్తపోవసము

సుచుఁగక చొచ్చి, * కాసుగ నస్సుఁ గొసక,

నా పెంపుగూతుల నవినలోఁవసల

నీ పోఁడిమగువల నీ పుప్పుఁబోఁడ్ల

సదుగ వచ్చినవారి సక్కుటూ! యసక

కదు నట్టి గజిబిజి గఁగ మోదితివి!

మెచ్చు మింగిత మన్న మేకాని పోరి

మచ్చెకంటుల సేచు మగఁటిమి యేల?

ఖులిమి షై నార్చి నీబలములు పేర్చి

యాలబలంబుగఁ జొచ్చి యరఁటులు ప్రచ్చి,

రానులఁ గొట్టి వారణములఁ గొట్టి,

మావులఁ బట్టి త్రిమ్మావులఁ గొట్టి,

1200

ఉపహారి = ఉపద్రవము. అరి గఁపుతోఁటుఁ=పన్నుగట్టువాని తోఁటు. పోఁడిమగువలఁ= అండక తైలము. మేకాని=పూర్వి. ఏము మగఁటిమి=బాధించు పరాక్రమము.

* 'కాసుక' అని తూ. సు. పూ.

యుటుబ పంచ్చల బ్రోచ్చి యూపముల్ క్రొచ్చి),

కటుముల మైక్కి తీవల నూగఁల గట్టి, 1210

తలియల గాలిప్పి, పత్త్రింబుల దులిప్పి,

అలరుల సెల్పి, కాయలఁ జైడ నుల్పి,

ఫలరసంబులఁ గ్రోలి, బావులఁ శేరి,

కలయఁ గ్రోలిప్పె, ఆగములఁ జ్ఞోలిప్పె,

కలయఁ గ్రోప్రులఁ బాఁడి కపీలల వీడి,

లలఁ గ్రోహి కందమూలంబులఁ ద్రవియి,

పలుగాపు లై బహుభంగఁల నిల్చు

పులుగాపు లొనరింపు బోలదే మాన్సు?

బలు గాలియును చండభౌను రళ్ళియును

బొలయఁ లోఁకెడు ముత్సోవనంబునాకే. 1220

సూపి నీ వెక్కు.డుండి వచ్చితివో?

భూపక్కటిము! వేరుఘురుగు వై తీశు.

ఎట్టోఁము గాక నేఁ డెంక నాకొలఁడి.

కొఱవి నొదులు గోకికొంటివి క్రొవియి.

నీ సేమి చేఁపున నీపు నిచ్చుకము

గా విషలించుచు గదుపుఁగుటికిని

బాయక నీఁంచు బదువ నై పనులు

సేయుచు నుండ వసిస్తుండఁ గాను.

సీమిట్టిపాటును నీ రాజుసంబు

సిమదుబును నుబ్బు సేలతోఁ గలయఁ. 1208

ఉటుబ = ప్రభుకాల. యుపములు = యూగ సంభములు. పులు
గాపులు == ఉపద్రవములు. చండ భౌను రళ్ళి = సూర్యకేరణము.
పొలయక = వ్యాపించుటింపు. భూపక్కటిము = రంచురుపు గా. బదువను =
అశ్వముఁడును.

నలి మృత్యుముఖ పైన నా దృష్టివిధి
హాలసితి; విం కెల్లు టోయుదు బ్రతికి?
యిలవు పై నీవ సహాయ పై వచ్చు
బలములఁ దొలుదొల్ల ధనీకి కరింతు.
నది విని తా సడ్డ పై వచ్చే నేని
కునియింతు పిదప నీగురుణిదగ్గఁబు.
నా మనికై పూని యారుదెంచే నేని
తామరచూలికిఁ దలఁపు బుట్టింతు.
నా విరించికి బాస టై నిట్టు నేని
గోవిందు బీరంబుఁ గొల్ల లాడింతు. 1240
నా సరోజాత్మనికై రేగె నేని
వాసుకికంకణు వశము గావింతుఁ.
గా దని నీ విట్టు గారింప మతియు
విందు గర్వినవారి మ్రింగును.' ననుచు,
విలయ కాలమునాడు వెలయు సూర్యులకుఁ
గల ప్రతాపంబును, గాల కూటుమున
బలిసిన చుఱువును, బడెబాగ్ని శిథిలఁ
దలకొన్న వెడియు, దంభోది ధారఁ
గలిగినవాడియుఁ, గాలదండమున
సలాశు బెడిదంబు, సల ఫీరథద్రు 1250
ఘునతర తౌద్ర రేఖయు, సైక్య మండి,
మని రూపమును జేర్ని, మూడు లోకములఁ

హాలసితివి=వచ్చితివి. అలవు పై=క్రితి=క్రితి. తామరచూలి =
బ్రహ్మ. తెలఁకు = ధయము. బాసటి = తోదు. బీరంబు = పరాక్రమము.
వాసుకింకకణు = శితుని. దంభోదిధారు = వ్యోయిధత్తువాదర
యందు. కాల = యమని. బెడిదంబు = ధయంకరత. పేర్ని = విజ్ఞంభించి.

బెనచి, పొంపిరి గాగఁ బెదచేత ప్రేమ
మునసి, పూ మ్మునఁగ కూమున మంటు లెగయా,
సున్న విక్యామితు సుగ్రైజెముసఁ
గస్సుల మించిల్లు గచిసి, ది మ్మైసగి,
వారక తలపోయ వాప్రస్వీ జాల
సేరక, తావేల్పు నిలిచిన కిఫి
నిలిచిన భూపాలు నివ్వెఱపాటుఁ
డెలియుటు, ‘సుచిత్రోపదేశంబు సేసి 1260
హితపు గావింప నా కిది వేళ’ యనుచు,
మతిలోన నూహించి మంత్రి య ట్లనియే:—
‘ఒగడిక, సీ వొక జఫుని చందమున
గగనంబు పై గూఁఁగాఁ దలంచెదవు.
సెగు ఉందినప్పుశు సెత్తే దూల పోక,
వగవక, విద్యులు వదలక, తస్సు
మఱవక, పెఱవక, మాటు వాతప్పి
తఱలక, విసువక, తాలిమి గలిగి,
యోషిన రీతిఁ బ్రియో క్సుల సెరి
కోపమ వదలించి, కుశలంబు వింగల, 1270
సేచిన యాపద సెరియక, తస్సు
గాధుకోఁ దగు; దైవగతి యటిమిఁద.
స్ఫుర్తిరోష శేషాహి స్ఫూర్తాత్మార ఫూర
చటుల విషాసల జ్యాలలకంటే

పొంపిరి=మెలు తుము. మెలనసి=ఉంద్యు కుఁడై. దిమ్ము=భ్రమము.
తావేల్పు=తాతి దేవుండు. గగనంబు = ఆకాశము. సెగులు = బాధ.
సెత్తే=పొడి. తఱలక = తొట్టుపడక, ఏచిన = విజృంభించిన. ఎరియక =
మండక. అహి = సర్వము. అనల = అగ్ని.

గుపిత కాణిక పటు కుటీల కళోర
 విపుల కాపాగ్నుల వేడిమి ఘనము.
 కిన్నర గంధ్వ్య గీర్వాణ యతు
 పన్నగ రాతుస పతు లితు దన్న
 జలదరింపుదు. రుర్య జను లన సెంత?
 పలుసల కెడ లేదు. ప్రాణింపు. మనిసఁ, 1280
 దాలి వొంది, మదిలాని దిమ్ముఁ బో విడిచి,
 పెలయఁ జేతులు మోడ్చు, విభుఁ డేటు లనియు:—
 ‘దీనపిథేయ గాఢేయ, నీ కిన్క—
 మాని నాడెనఁ గృహమతీఁ జూడు మింకఁ.
 జతెకి బ్రహ్మాప్రాణబు శిష్మకవిరాద
 సురవడి సంధింప నుచితమే యకట!
 భీదంబు మనసునఁ గీల్కు—న్ను వేళ
 నీదృష్టిపథమున నిల్చి భాషింపఁ
 గములారిఫరుడునో? కమలసేత్రుడునో?
 కమలసంధురుడునో? కమలమిత్రుఁడునో? 1290
 తనయండు చేసిన త పొపుగుర్చి
 జనకుఁ డేగతి సైన సైరింప వలడే?
 సురుగక వంటయల్ సొచ్చిన శకముఁ
 గరుడఁ సేయక సూరగా వండు దగునో?

కపిత = కోపగించిన. విపుల = గొప్ప. ఎడ = అనకాశము.
 విధీయ = వశ్యుఁడా. కమలారిఫరుడునో = కివుడునో. కమలసేత్రుఁ
 డును = కష్టశివను. కమలసంధురుడును = బ్రహ్మను. కమలమిత్రుఁ
 డును = శూర్యుడును. ఒనగుర్చి = దిద్ది. సురుగక = పొత్తిపోక.
 శకము = కుండేలు.

పఱతెంచు నీ శాపథద్రకాలికిని
వెఅది ని స్నేధయంబు వేదుచున్నాడు.
శరణః జీవిషయాటిశత్రువు నైనఁ
బరికించి కావంగఁ బంత మెయ్యిడల.
నెఱుఁగక చేసితి సెల్లతప్పులను,
మఱది లోగోని నన్ను మన్నింపు. మ' మచు, 1800
సొలిఁ బుత్తుర్ఁడు దాను సవిదయు సేల
శీలఁ జాగిలి ప్రొక్కిస్తు, లేవక, ‘సీవ
దిన్కు మా క'మచుఁ బ్రాథింపు బ్రాథింపు,
సెక్కుస్తు కోపంబు సెపమును దాల్చు
గడుగి మా టాడక, కరమును దోలుగ
జడియు మత్తేధంబు ఖాడ నత్తపసి
చే చాచి యారాజుశిర మెత్తి లేవు
గ్రోచి, వెండియు నానితోడ ని స్ట్లనియు: —
‘సిచయ్య లన్నియు నీకు సిగించె,
నే చేటు పాటు మా కసగిన సేమి? 1810
చేకొని ప్రొక్కఁగఁ జేతులు గోయ
రాక గదా నిన్ను రషీంప వలసు.
దప్పు గాచినమిదు దగ డెగు లెన్ను.
జెప్పెద నొక మాటు జేసెదవేని.
నా మద్దఁగూతుల నలినలోదనల
నీ మాలమగుల నిచ్చితి నీకు;

శాపథద్రకాలికి = శాప మనాడి ధద్రకాలికాదేవికి. కరము
న = తోండములో. జడియు = త్రోయు. చెయ్యులు = చేసినకార్యములు.
ఎగ్గులు = తప్పులు.

ప్రేమ విరాజఏ పీరిఁ బెండ్లి రై విధ
కామోపభోగసౌఖ్యంబులఁ బొందు.
విగా చన విచ్చిన నినకులాధీశ,
మూ చిత్తమున నున్న మంటు చూరూరు. 1820
సౌఢక నీట్లోర్చు మొత్తి చూచుటకు
నాడినమాటు గా. దుని యిట్లు తన్న
పేడిన యాపల్కు పేడి రై కొఱవిఁ
జూడిన యిట్లు గా, గ్రుక్కిఁ, భూధ గ్గ,
'యేవిధంబున నింక నీసేల గడది
పోక నీఁ డీ పలుపోకల తపసి.
తొఁగుసె నా కస్తు దుస్స్వప్పుఫలము
కళకళించిని? నుని కాశికుఁ జూచి
'నీ నపిసాచి యొ సెలక్తల సేలి,
యేచిన రతికేళి సేప్రాద్యుఁ దేలి, 1820
సగఁబాటు సకుఁ జాలి, సమ్మిక దూలి,
తగవులు నోఁ నోలి, ధర్మంబు మాలి,
యొలయబాధల ప్రీలి, యొండొండ సోలి,
వలకంత గా సోలి, వలవ డీ జాలి.
చన నియ్యకానఁ దగు చన తైసఁ గాని,
చనసె నా కీ మాలచన వియ్యకానఁగి?
ననిన విక్యామిత్రుఁ డనియె నాతనికి:—

చన ను = చెల్లుబడి. మాడిన=కాల్చిన. కళకళించినణ = కలతు
పడిన యొడల. నీచపిసాచి = నీచమైన టుప్పులుగల. ఏచిన = అతిశ
యుంచిన. తగవులు = న్యాయములు. ప్రీలి = పగిలి. ఓరిణ =
థరుసగా — వలవంత్తామదనదుఃఖము. కాడ్ = కలుగునట్లుగా.

'మనమనే దలపోయి మనవేళులకు
దారుణ సరక బాధలు వింతి గావు
వారక ము సైంవాతరికి సైన
నకతారములు గస్తు. ననురాగ మొదవు
దవిలి యూ వెలివాడ తలిరంకుభోండ్ల
మన్నించి, సకల సామ్రాజ్య భోగములు
జెన్నోందు నొప్పు నా చెప్పిన చొప్పు.
అంతిము లై వేఱై యంతఫు డెవ్వు?
డింత విచారింప సేటి? కిచ్చోటు
బరలోక సోఖ్యానుభవ మైస్తుం హొదవు?
సురుతర భోగంబు లూల్లక చెపుటి
యాడరు నజీగభేయంబును గూడు
విడిచి యూరక చచ్చు వెంగలి విధము. 1850
నీతి విచారింప సేరపు నీతు.
భూతలాధీక, దుర్విధులు మాని
కా నిమ్మ. నీకు నీ కరకరి యేల?
భూనతం బగు మతపోతసంబును,
మందాగ మంజరి మంజు మరంద
నంద దిందిందిర సందనారామ
కమనీయ వికసిత కనకారవింద

వారక = తప్పక. వెలివాడ = మాలవాడ ఒప్పు = సాంతు. అంత
కుపైకు = సామాట్టపై. అడరు = కలుగునట్టి. కానిమ్మ = సామాటు
జరుపుము. కరకరి = చిత్తకారిస్యము. మందార = కల్పవృక్షముల -
మంజరి = పూగుత్తులయ్యెక్కు - మంజు = మసౌహార మైసు - మరంద =
తేసచేత - నందతే = సంతోషించుచున్న - ఇందిందిర = తుమైదలు
గల - నందన ఆరామ = నందన శనమందలి.

కమలినీ తటి లతాగార లతాంత
 రచిత శయ్యాశల రత్నిరణు గర్భిత
 కచథర సురపుర గణికా కపోల 1860
 కలిత ఘుర్చోదక కణ గణ మిర్చిత
 మలయ సవిార కోమల కంపితాగ్ర
 మహిత చిత్రధ్వజ మాలా సహస్ర
 సహిత చింతామణీ సౌధ పాలికల,
 సందండ డెందంబునందు నెయ్యింబు
 పొం దొండ నీ యిందుముఖులతోఁ, గూడి
 వేడుక సలిపెద వేని, నీ బొంది
 తోడ సే నిన్ను నిందునిపురి కనుతు.
 నీక్కితి నీమేర కింతకు మున్ను
 స్థామీ వింతండ్రి త్రిశంకుభూసాథుఁ. 1870
 డానిన; నజ్జనవాథుఁ డమ్మని కనియైః—
 ‘గసుగుని నీ పెంపు గఱుతీంప నరిది!
 తెలిసి మాడఁగు డల్లిఁ డెగ నమ్మి దానిఁ
 బిలిచి *పాలించిన ప్రియము చింతింప
 నల యల్పుసుఖమున కై పాలవండి
 కులము మాలగు జీసికొని మను చుంటు.

కమలినీ=తామరకొలనియొక్కు - తటి=దరియందలి-లతా అగార
 =తీఁగఁఁండ్లయందలి- లతాంత=పుల్వ్యలచేత. రత్ని=కామకేళియొక్కు-
 రణు=వడిచేత. సురపుర = స్వోగు - గణికా = శేఖరయొక్కు - కపోల
 = చెకిక్కుల్లయందు. ఘుర్చో = చెమటు. చింతామణీ = తణవి మాణిక్య
 ముల - సౌధపాలికలక్క = మేడల సమాహములందు. పలిపెదవేని =
 సఱుప నిశ్చగింతువేని. ఆరిది=ఆళక్యము.

* 'పా రిచ్చిస...' అని పా.

చలదళ పల్ల వాంచలమున ప్రేశు
 జలకణ భాతి నాశ్చర్యంబు గాగ
 సౌఢల నూటాడు నాయువు న్నమి మాల
 పడఁతులతోఁ గూడి ఒతిమాలి పడయు 1880
 సుమహిత సామ్రాజ్య సుఖము నే సెల్లి,
 నమరల్సోకం బొల్లి, నమరత్వ మెల్లి;
 బుద్ధి రొయిండొకత్రోవఁ బోవదు నావ,
 శృందరాజులు సస్నేధిని బోయెదన.
 వేయుఁ కైప్పినఁ జైప్పు; విదువఁ గులంబు,
 నా యేలు రాజ్య మైనను విట్టు గాని.
 యనినఁ;—‘ద భాస్తు. మా కంతియ చాలు.
 జనసాధ, విదువు సీసకల రాజ్యముల.
 నిల సేదు దీపులు సేలెదు వేడ్చు—
 గల దది; మాకు నీ కతన సిద్దించే. 1890
 వరుసఁ దోరణ గట్టి వఁయు, మాఁమ్య
 వరులఁ బంపెదము, నీవల కేలి ప్రేరి
 ముద్రయింగర మిచ్చి పుచ్చుము. నీకు
 భద్ర మయ్యెదు. మ’ని పలికఁ గొచిపుడు.
 పలికిన;—‘నావ సీపంపు గావింపఁ
 గలుగుట మిగుల భాగ్యము గాడె తలఁప?
 వినుత తపో రాజ్య విభాగితి శేసగు
 మునుల రాజవు నీవు మున్న నీ వేరి
 నది గాడె యూ సక లావనీ వలయి?

చలదళ = రావి - పల్లవ = చిగురుయొక్క - అంచలమువ్వు =
 కొనయండు. భాతిత్త = వలె. ఊటాడు = ఊఁగులాడు. తోరణఁ =
 తోరణము. ముద్ర = పేరుచెక్కిన. అవసీవలయము = భూమండలము.

మిది నీవు సెనగ లే వెంతటివాడ ?

మాటు సంఘలు వట్టి మన సాత్రి చూడ 1400
నేటికి? ననడు; న యైనవలాధీశుఁ

జూచి నవ్యుచు గాధిసుతుఁ డెట్లు లనియుఁ: —

“ నీ చతురోఫుల కేమి కారణము ?

‘ రాజయావుల నమ్మ రాద’ నుమాటు

యూ చండమున నిల్చె. నిప్పటికిప్పుశు

తప్ప నాడైదశు. సత్యువ్రతుం డనుచుఁ

జెప్పుచు రెండుఁ బ్రసిద్దిగా నిన్ను.

మెచ్చితి నీ లాగు. మేలు! మే! లింక

నిచ్చి తే దన్నుఁ బోనిత్తునే యేను?

సెక జేడ తపసిఁగా నూపించి నన్నుఁ 1410

దకపిక లాడింపు దలఁచితివేని,

ప్రొరాత్తు, మద్దన ఫోర శాపాగ్ని

నీ రాప్పుమున నిన్ను నీఱు గావింతుఁ.

గా దేని యూయిలకటుములు మాని

‘ తేదు బొంకితి నని లె. మ్ము’ ను నంత;

ముని శాప భుయమున మునిగి యొం చూడ

మొనయక యూఁకొట్టి ప్రొముక్కుచు నున్న

సారవత్తును హరిశ్చూంద్రునిఁ గదిసి

ధీతుఁ జంద్రమతీదేవి పలికః: —

‘ నిలలోను గౌళిక నింద్రజాలంపు

వలకు లో సైతిమి వసుధాతరేంద్ర.

గొనకొని వడిపెట్టు కోక చండమును

బని రేని సెఱసులు వట్టుఁ దొడంగా.

1420

నీఱు = నిగఱు. వడిపెట్టు = మెలిపెట్టిన. సెఱసులు = తప్పులు.

సేమ కాదు మింక నీ ప్రతిభావ?
 ఈ మాట సంయన సెసగునో బాంక?
 ఎనయ నిదుర సెల్ల సేలిన స్పశులు
 గొని పోయికి సేలఁ గాణిదే దం తైన?
 నీ నిఖిలార్థ్యము ని మ్ముసీంద్రునన
 దాన మి వ్యుదట. సత్యాత్రంబు దౌరక.'
 నని తన చి త్తంబునందరి తెగవ 1430
 కనుకూల త్తై పల్చు సతివ నీతించి,
 —.హరిశ్చంద్రుడు కౌశికునికి రాజ్యమునిచ్చుట.—

మంగలోదకములు మసలక హేమ
 భృంగారమున సతిప్రీతిఁ దె మ్ముషుచుఁ,
 దెప్పించి, 'దేవ భూదేవ మాస్యములు
 దప్ప సత్తప్ప ధరణి సమస్త
 మస్త భో కైశ్వర్య మవి వింగుఁ గలుగు
 నిష్ట హేరుడ, దాన మిన్నితి.' ననుచు,
 ధారుణీపతి గాధితనయు హ సమున
 దార హోసిన; జలధారకు ముసై
 తొరఁగుఁ బువ్వులవాగు; తోడనే ప్రోపె 1440
 సుర దుందుభులు; ముని స్తుతులు సెలంగు;
 'గలిచె వసిష్టుఁ. డంకిలి లే. ద' టింమ
 కల నొప్పి నాకాళ వాణి భూషించె.
 నా వేళఁ గౌశికుఁ దా హరిశ్చంద్రు
 దీవించి 'నేఁ డింకఁ దీఱదు మాకుఁ

కౌణిదేడు = ప్రదిసేడు. హేమ భృంగారమునకు = బంగారు బుంగలో. భూదేవ = బ్రాహ్మణుల. అష్టభోగ = జల నిధి తరు పాపా ధారుత్తైన యెనిమిది భోగ్యములతోడ. అంకిలి = అడ్డి.

బోయి వచ్చేద పెల్లి ప్రాదున, నుచు
 బోయె. భూవిథుడును బురి కేంగి. నంత
 మఱునాడు సంధ్యాది మహిత కర్కు ములు
 దెఱఁ గొప్ప వేణేగ దీర్ఘి కాశికుడు,
 బహుంఘ్య గణములు బలసి త న్నోల్యు, 1450
 గుకూక బుధులను దా గుణియించు కొనుచు,
 వడి సయోధ్యకుఁ జని, వనజాత్రులునిఁ
 బూడ గని దీవింపు; బూడమిన భీతి
 వడుమచు సెదురుగా వచ్చి యూరాజు
 పుడమిఁ జాగిలి (మొక్కిట్ పూజ లూన్డై),
 కొని వచ్చి తన పెద్ద కొలువున రుచులు
 నన లాత్తు సింహాసనంబున నునిచి,
 దూరల భృత్యుల సమాత్యులను రప్పించి,
 యారు దాగ వారిష్టో సంతయుఁ జైపై.
 ‘నాకు మిాకును భువనములకుఁ బూజ్యుఁ 1460
 డీ కాశికుడు. భక్తి ని మ్యునిచంద్రు
 చరకూంబుజములు నిచ్చుబును సేవించి,
 పరికామ మెసఁగ మిా పనులమై బ్రదుకుఁ.
 దేను బుత్తుండు నీ యింతియుఁ గూడి
 కానన భూమికిఁ గదలి వే పోదు.’
 మనిన; —గొబ్బుకుఁ గ్రమ్మ సత్కుపూరముల
 ననయుంబు తైపుల నప్పలించుచును,
 కసుధీకు పదముల ప్రారి, చిత్రమున
 నెసఁగు కోకముల వా కేన్నుచు నుని.—

ఎల్లి=శేఖరు. కుహాక = కుల్పితప్ప. రుచులు = కాంతులు.
 నిచ్చులును = సకా. పరికామము= పెంపు. కానన = అడవి,

‘తయస నిష్ట్రోప భూమయ నాటునుండి 1470

పరిశామ మేసఁగ మి పదముల చెంతుఁ

బల్లగా మహి నెల్ల చనవులు మాకుఁ

తెల్లుగా మంచిమి. చెల్లుబో! నేడు

మది లోన నిటు దయ మారి, ఈ య్యాడఁగ

వదలక, యి ముని వ్యాప్రుంబు వాతుఁ

బాదివి గ్రోచెచు పశుపుంజంబ పోత.

మదిమది నుండి సాప్రమాజ్య వైథవము

పో సేల? విపినభూముల కుగ సేల?

యి సేల తపసికి నీ సేల సేల?

గడఁగి పేరడవులు గాయ పం డెరి 1480

కుడిచి వర్తించు వెక్కు-రు తాపసులనుఁ

బాడలక శాసంబో, భూదిబోక్కు-ణము

బడలూ, రుద్రాతులో, సంపద లేల?

తొలుత వేదులు గస్తు దుటుపుర్కు-టుము

సాలయుక భూతంబు సోకిన రీతుఁ

జైనట్టి మూర్ఖున కిట్టి సిరి వచ్చె!నింకుఁ

జైనకి యెవ్వరి సేమి సేయునో రేగి?:

గజిభిజి సుంది యక్కు-డు దల్లి లేని

ప్రజల మై బాములు బడు జాల మేము.

వత్తుము వింపెంట, వల దంటి రేని 1490

చత్తుము విం పాదజలజంబు లాన.’—

యసిన హరిశ్వరందుఁ దాఫురజనులు

మదిమదిట్ట = సెమ్మదిగా. వెక్కు-రు = వికారపు. ఏలక్క = ఏలుటికు.

కళాసంబో = అజినమో. బూదిబోక్కు-ణము = విబూది సంచియో.

వేదులు = వైత్తి. బాములు = బోధలను.

గనుగొని మది నిర్వికార్యః తై పరికి. —

‘ఘునత్తుల్యః తైన యాగాధీయు పెంశు

విని యెఱుంగని యివి వేకుల మిముః

గనుకనిః దెలుప శక్యము గాదు నాశః.

గనులు శూలముః జంద్రకశయును దాచి

మునివేసమున సుస్నే ముక్కంటి యిత్తఁడు

కినుక మైని మైనికేసరి యిప్పదు

కనుగవ సునుగంపు గదుగ నొక్కంతః

1500

గనుగొన నొక్కంతః గమరు లాంకమ్మ.

లెదిరి యొడ్డారింప సెవ్వరివశము!

బ్రతికద దేని దుర్భాగులు మంని

సేవింపుః డీతని సిరబుధి. మిండ

భావింప నిహామును బరమును గ్రూ.

వలవని అవ్య! యొవ్వరి సేమి చేసె

సలిగి యమ్మనిచంద్రుః? డదియును గాక

నాఁకలి ఘున మైన నదరి సింహాంబు

మేకలఁ బొరి వుచ్చి మెసవు సే? మతియు,

సడిగినఁ బ్రాణంబు లైన నిచ్చుటియు,

నొడివి క్రమ్ముఱఁ దప్ప నొదువ కుండుటియు,

శర ణస్నఁ గాచుటు శత్రువు సైనఁ,

గర మెపు మత్తు లాగత వత్తఁనంబు.

సరకు సేయుచుణె యా సామ్రాజ్యపదవి?

మెరమెరపా చేల వింకుఁ జిత్తముల?

నిర శైంద మింరు మిండు సే యుండి,

1511

కనుక నిఁ = తటూలున, కనులు = మండెదు, కమరుకు = మాదును, పోల్చి వుచ్చి = చంపి. మెరమెరపాటు = సంశయము. ఇగవొందకు = స్థిరముగా.

గురుబు^థ నా మేలు^ఉ గోరుండు; చాలు.^ఉ
 నని వార లందఱ సడ లాఱు^ఉ బలికి,
 తన దేవియును దాను^ఉ దన తనూజాండు
 మునినాథును భ^{త్త} మొర్కి^{క్రై} ‘యే నింకఉ 1520
 బనివినియున.’ నస్తు^ఉ; —బకపక నవ్వి,
 ‘యాని కింతకు రాజు^{నై} యయస్తు నాకు
 నవిరళ గతి^ఉ బూన న్యూంబు గాక,
 మకర తుండల హోర మంజీర వలయ
 మక్కటాంగదమ్ములు మతి నీకు^ఉ దగునె?
 ‘తెమ్ము మా కవి.’ యాని దేవిమై నస్తు
 సామ్ము లన్ని యు మోము^ఉ జూడక యొలిచి,
 ‘విచ్చేయు’ మంచ దీనించి ఫీడ్కొలుప;—
 నిచ్చు^ఉ ఖలడ యొక్కి^{క్రై}తయు లేక,
 —.హారిశ్చుగ్రదుడు రాజ్యభూటు^ఉ డై తరలుట.—

పురజను లార్తు^{తై} పురతురు^{బాక్కై}, 1530
 పురము వెచ్చడి, సాగి పోవుచు నుండే.
 బటురయంబును^ఉ గూడు^ఉ బఱచి యూరాజు
 సటు నన నీక విశ్వామిత్తు^{రై} డనియు —
 —.కౌశికుడు ఇల్లడను తండుట.—

‘మును మఖార్థంబుగా ముదమున నిచ్చి
 కొను^ఉ డన్ను, నాటికి^ఉ గాని పోవ లేక
 యుల్లడ నీ యంటు నిధిన నా విత్త

ఇరవు = నిలుకడ. అడలు = దుఃఖము. పనివినియుదక్క = పోయు
 దను. అవిరళ గతికా = దట్టమైనవిధమున. మకర = మొసలియాకారము
 గల. మంజీర = అండలు. అంగదములు = బూహుపూరులు. మఖార్థంబు =
 యాజుముకొఱవ. ఇల్లడ = న్యూసము.

మెల్ల నిప్పింపక నెండుఁ బోయిదవు ?
 మఱచిన సెత్తిగింప మనుజేశ, వలడే ?
 మొఱగి పోఁ జూచితే? మోసపోఁ గాని.
 యెనయ విప్రుల సామ్మ లెస్సైన్ని యిల్లు 1540
 కనుఁగ్రామి కొంటినో కాక వంచించి?
 వేశేలు వచ్చే! నీ విక్షాస మెల్ల
 డైవ మెఱాంగు! మాధవము తె. మ్మ' నినఁ;—
 బిడుగు వేసినవాని బడిదంపుఁ గౌణవి
 సడిచిసయిల్లు తై, యథిషతు ప్రుక్కి,
 యలుగక, ‘చల్ల పెం చాదిగా నాకుఁ
 గలభసం బంతయుఁ గపటంబు లేక
 నీక యిచ్చితుఁ. దొంటి నేఁటి ధనంబు
 నేక పై చెల్ల. నీ కేల మోసంబు?
 ఎంతటి కంత నీ కీ ధనకాంకు? 1550
 గంతోసమునఁ బొంది చను మింక.' సనినఁ;—
 డొలగక వాలంబుఁ ద్రోక్కిను బెలుచ
 సలిగి బి టైగయు కాలాపోచందమున
 మునినాధుఁ డడలించి మురముర మనుఁ
 దనచెతికోల నద్రరణిశు ప్రేస.
 ప్రేసియుఁ గరుడా పో విడిచి చిత్తమున
 నీసును గోపంబు నెనయ ని ట్లనియు.—
 “గ్రామకార్యములు మాకడు డైల్ల. వింక
 నీ మూఢవాక్సుల కేమి కారణము?
 ఇచ్చి వేడినుఁ గోప మెవ్వరి కైన 1560

మొఱగి=ఏమార్చి. పెలుచ్చ= మిక్కిలి. వాలంబు=తోక.
 కాల అపో=నల్లపాము.

వచ్చు సెప్పుదు. సది వాలాయ మరయ.
నచ్చి సకం తై మా కథికథనంబా
నిచ్చువాడవ పోతె ని ట్లున సేల?
తొల్లింటి ధనముతో దొరలినరాగ్య
మెల్ల నిచిత్తిని. మా కిడి సిక్కు.' మార్కు,
దిరిగి పోదుము సమ్మతించి. నీచి త్త
మరయటు గాదు. మహాదేవు నాన."
యనిన హరిశ్చంద్రుడు డ్రుష్టోధనుని
గనుగొని వెఱచుచుఁ గడుధ్తుఁ దాల్చి
శవలక తత్త్వవస్తుజమల్ నుదురు
గదియు జాగిలి ప్రొమ్ముక్కు కరములు మొడి
గాసుఁ డ్రుష్టును దప్పుఁ జీసిను
ప్రేసి కారించుట విహితంబు గాదు.
కోప మేటికి మునికులవర నీసు?
రూపించి కొ మ్మని ప్రోవు గాఁ బోయ
ధనము లేదని గాని, తడవుఁ గొన్ని
నినములు సైరింపు, తీభ్ర సీబుఱాము.
నప్పు లేదని త్రోయ నగుసె యెవ్వరికిఁ?
దప్ప నాడినఁ బెంపు దప్పుఁ చేఁ కాక.
లేదు, చిక్కులు వెట్ట లే.' దని చెప్పు,
గా దని ముక్కుద్రాటుఁ గాలు దుయ్యకుము
దయ సేయు.' మనినఁ గ్రోధము మాని కొ
నయముగా సమ్మనినాథుఁ డి ట్లునింయు.—
సగుఁ గాక సీచెప్పినట్లు చేసెదను.

వాలాయను = వాడుక. తడవ్వున్నా = విలంచున. లేదు = ధనము
లేదు. దుయ్యుకును = దూర్పులును.

ముగ మూతు మేటికి? మున్నై చెప్పెదను.
దీనికి మితి దేమి? తీర్చు చేపెరవు
బూని? పల్చుము. వినఁ బొం దయ్యై సేని,
యెడ మాలి యుండెద సెప్పటి.' కనిస;
ముద మంది సృపతి యమ్మనిపతి కనియే.—

‘ నిమ్మల దయ మిఱ నింక నొం డనక 1590

యమ్ము నా కొకసెల యెడ. నాటి మితికి
డెఱఁ గొంపు దే కున్నఁ డెఱవయు సేను
జీఅ సుండి రైనను సెలవు దీర్చెదము.’
నావుడు;—. నగు నని నరణోక నాథు
దీవించి చని చని, తీరిగి దేంచి,

‘ మగిడి పోవఁగఁ నోఁచె మం కొకస్తు_బాఁ_
జగదీశ లేమికిఁ జాలక సీవు

కూడిసథన మెల్లఁ గూటిపెచ్చుఁఁఁ
వాడిన, మజి ర్యుట్లు వచ్చు మాధనము?
చదరంబుగా దిద్దు బాడఁ కైకొనక 1600
శుద్ధి బోయి తడిపెట్టు దొసఁ గగఁ. సనుచుఁ,
—. కొళికుఁడు నత్తుత్రకుని తరువు పెట్టుల.—

ఢన శిష్యగణములుఁ డనకన్న మూర్ఖ

ననల సన్నిధ లేహ సత్యంత ఉటిలుఁ

గ్రూరుని నత్తుత్రకుం డనువానిఁ

జీర ర ముని పిల్చి, చెనఁ గొన్నఁ జెపి,

‘ యలయక సీవు మాయందుల ధ_క్కి

వెలయంగ సీరాజు వెనువెంటఁ డగిలి,

మిటి = గదువు. వెరవు = ఉపాయమును ఎడ = అవకాశము.

చదరంబుగాణ = సులభగా. తడిపెట్టు = మెలిపెట్టునట్టి.

దొరికిసథన మెల్లఁ దొడిబడకుండ
నరచీస మాది గా సప్పుడే కొనుచు,
నాకటు స్తుకిక్కుంచి యిలఁత స్తాకిక్కుంచి 1610
వ్యాకుల (?) మొందించి వ్యథలఁ గుందించి
మానంబు దప్పించి మనసు నొప్పించి
దీనత రప్పించి దిగులు డప్పించి,
దిసములు ముప్పది దీఱునంతకును
గనలుచుఁ దరువుండి కడము గా కండ
ధనము తె.' ముని పరిక్కి; — ధరణీశుఁ జూచి,
' జనవాధి, నీతోడు జనుడెంచు నితుడు.
సోము కోర్చ్చుగ లేదు, సుకుమార మూర్తి.
నా మాఱుఁగా జూచి, నముమునఁ బ్రోచి,
సవసిన సలసిన సడవ లే వున్న 1620
సవరించికొని పోవు జనుఁ గృహ మిాఱ.'
నని యప్పగించుచు, నటు వోయి మగుడు
జనుడెంచి మునిపతి జనపతి కనియి.—
' వినుచు. నీ కొకమాటు వివరఁబు గాను
మునుపై చెప్పుక యున్న మోస హో మిాఁడు.
దెరలక నీవు మాదేళంబులోను
డిరుగుచు నూరూర దీనత నోపు
బ్రుజల నిమ్మల వేడి పడసినథనము
నిజముగాఁ బోకయు నీన మే మిాము.
చెడిపోక మామాటుఁ కేసి యామాల 1630
పడఁతుల బెండి ర్యై బ్రతుకు మిం కైన.'

తరువు ఉండి=తండెషునిగ్గాధము చేసి. సోమక్క = శ్రుమకు.
వ్యాకులము (?) = వ్యాకులత్వము.

సనిన;—హరిశ్చంద్రః డామునిచంద్రః
గసుగొని క్షుర్యంబు గలగక పరిక.—
‘దేవ సీమలకు భూదేవ సీమలకు
భావింపఁ దొల్లి యే పని లేదు వింతు.
గాతున నేఱగొ కడమ లే వుండ,
విగా విత్త మచ్చెద; విగా ప్రజ సదుగఁ.
సీపభాంమల నొల్ల సీరాజ్య మెల్లఁ.
గ్రోచి, పో ని ముంకఁ చుకతుక మాని.’

నాతుఫఁ;—సమునినాథఁ డారాజఁ 1640

భావతుణ్ణికి మెచ్చి, బాపురే! ఇనుచు,
సురవడి మగిడి యయోధ్యకు వచ్చి
పరిపాటి దప్పక ప్రజలఁ బాలింప
కలను వింతెన మంత్రివరుల కొప్పించి,
కలయఁ చౌరులు గువ్వకరిగొని దూఱఁ
దలవంచుకొని వీఁకు దడయక వెడలి,
వెలచు నదృతుయుఁ తై, విథుని వెన్యోంట

—. కొళికుఁడు రాజునకు దార్లిఁ ఆపదలం గల్పించుట.—

నింతింతఁ జనుచు, వా రేగడిత్రోవ
సంతంత కిలులు మహాకంటికములఁ 1650
బుట్టులు గుట్టులుఁ బొదలు సీరములు
ఘుట్టింబులును బెక్కు గల్పించి, మఱియు
వెలిమంటిగతిఁ బేర్పు వేసవి యొండ
సెలయు వేడిమికి సత్యమ్మంబు సెఱపి,

బాపురే=బిఁ. పరిపాటి = నాయము. వలను = సేర్పు. గువ్వ
గరికొని=చుట్టుకొని. కంరములు=బొదరిండ్లు. వెలి=తెల్లని. ఉప్పుంబు=
ఉక్కు. సెఱపి=పరించి.

యవిచ్చగతి నావు ల్లాడ కుండల
 బవనసంచార మేర్పుడ మట్టుపఱిచి,
 ముడువుల నున్న నిగ్గిల సలిలంబు
 ఎడపకయే బైంకు లింకి పోఁ జేసి,
 దూఁకటివేశల నలసి యే మైనఁ
 జేకొని భక్తింపు జేయ గావించి,
 తెరువులు దొలగించి ధృతులు గీడ్పుతేచి 1660
 పరువుల నలయించి భయ మొదవించి
 సడుపుల సొలయించి నయము దూలించి
 * తడుబాటు రెట్టించి దప్పిఁ లుట్టించి,
 కైకొని, మది నింత కనికఁ బైన
 తేక కారించె నీలీలల.— సప్పదు,
 వీడిన క్రొమ్ముడి విఱల సెత్తావిఁ
 గూడి జా మ్మని ప్రొయు కొదమ తేఁటులపు
 నులికి, ముఖాంభోజ పొర గాఁ ప్రిప్పు,
 మలగఁ బోయిన, నీలమణిలు నా మెఱయు
 కురులఁ దీఁగలు వట్టికొనిన, పులు మ్మనుచుఁ 1670
 గరపలువు సాఁప, కలగొన రేగి
 కదుఁదురు లద రంటు గఱవ, విభ్రాంతి
 వడువుచు పీవఁగాఁ బయ్యెద కొంగు

పవన = గాలియుక్క. బైంకులు = ఆధారములు. ఎడపకయే =
 ఎడలింపకయే. ధృతులు = ధృత్యములు. ఇంత = ఇంచుక. కారించెఁ =
 బాధించెను. క్రొమ్ముడి = తుఱుమయుక్క. కలగొనుఁ = అంతటును.
 కదుఁదురులు = కణుఁదు రీఁగలు. అదరు అంటుఁ = నిప్పువున తగిలినట్లు.

* 'కడబడ' అని తూ. ము. పూ.

దాసిన కంపలు దగిలినఁ, నోలఁగఁ
 దీసి రా సేరక, దీనక సుండి,
 మెతుఁగు ముత్యంబుల వ్రీంగు మింసమ్మ
 లఱుగక వెఁఁ గ్రస్క్రు-స్ట్రై చండమునఁ
 బలుమాఱు గ్రెష్మేడి శాపుబిందువులు
 వలుఁద చన్నులవిఁద వాన గ్నై తొరుగఁ,
 నురిఁ బడి తూఁగాడు చన్ను సారంగి 1680
 కరణి భాతిన నీవి గదయు డా కెల
 సెదువుచు, సందను నోకచేతఁ బట్టి,
 పద నింకి భీటులు వాఱు క్రెమోవిఁ
 దదుపుచు, సున్నత స్ట్రున భౌరమునకు
 నదు పూర్వు దసుభీతి ఇడవిఁ యానఁగ
 నదు గత్త కుస్కు ప్రియాంగనఁ జూచి,
 పుడమి తేఁ డాత్తులోఁ బురుపుఁ బూక్కిఁ,
 మును సొధ సొపానముల సెక్కు రేని
 తనబాక్కి యె టైక్కు వరుస తైలములు !
 పటికంపు రాకట్టువై సెక్కు నలయు 1690
 కుటెలపంతలి యెట్లు గట్టులు గడచే !
 నను వొంద రత్న దేరూచి దాఁటు నలయు
 ఘునకుచ యేరీతిఁ గడచ్చై ఘుట్టుములు !
 కృథివసంబులఁ గ్రీడింప బడలు
 లోలాక్కి యడవులలో సెట్లు మెలఁగఁ !
 జీలుక నక్కునఁ బెట్టుఁ జెక్కు సెమర్చు
 దాసిన=దగ్గతిన. అఱుగక =జీర్ణంపక. నీవికి ఉరి ఉపమానము.
 ఒదుతుచుక్క = పాదువుచు. పదను=తడి. సొధసొపానముఁక్క = మేడ
 మెట్లును. దేవారి=గడప. అక్కునక్క =టొమున

నెలనాగ నందు నె త్లైత్తి తెచ్చే!

సద్గంబు పెర వుచ్చిన ట్లుండు దీని

ముద్దుల నెప్పుము మరిపెంబు దూరి.

నీగ వైఁ బడ బాఱు నీయిండవదన 1700

బా కైన పాపటు వై భిఱువాఁశై.

విరాటినీ బగలు నీ మెలత చ్ఛోయి

పాటున బయ లయ్యై పయ్యైద నొలుగి.

చిలుక ప్రాలినీ గందు చెలుక సైదీగ

దళ మైన క్లైండతాఁతున వాఁడె.

నా నిమిత్తంబున నారీలలామ

కీ నిచదుర్గు నిటు హేగ వలసె.

నిటువలై జైలరేగి యెవ్వరి నిటు

మటుమాచు విధి పట్టి మలకలై జైట్టు?

నని తలపోయుచు, నాలేము గదిసి 1710

యానునయించుచు, నిజష్ట స్టంబుఁ జేతి

కెలమిమై నూతేగా నిచ్చి, పుత్తీమని

వలమాఁపువై నిడి, వసుమతీనాథుఁ

డటు చనుచుండ; మిథ్య పథిక్రాంతి

నటియించి సోలుచు నక్కత్రమందు

గుది క్రోచినట్లు ‘హా! గురునాథ!’ యానుచు

జడికిలంబడి, హరిశ్చంద్రుతో ననియేః —

‘ బౌగిలె సంగంబులు, వోక్కై బాదములు,

నొగిలె సెమ్ములు, చాల సెచ్చే మస్తకము,

భిఱువాఁశై = రేగినది. పాటున = సాంపు. మలకలక్క = చిక్కులను.

పథిక్రాంతి = దారిబడలిక. గువిత్రోసిన = కాళ్లుకట్టిత్రోసిన. పొగిలై

= తపించెను. నొగిలై = నొచ్చెను. ఎమ్ములు = ఎముకలు. మస్తకము = భల.

కన్నుఁ జీకట్లు గవినె, జూ మ్ముచు 1720
 సుస్నువి ఫీను, లె ట్లోగ్గంగ వచ్చు ?
 నొదవిన కయణైమై సౌకప్రానిసీడు
 గదియంచి ప్రాణముల్ గావు.' నావుఫును;—
 భూపాలుఁ డెంతయు బుధిలో వగచి,
 ' యాపథిక్రాంతి సేఁ డెంతయుఁ దీఱు
 బలై ప ట్లైయను బసులమం దయాన
 సుల్ల మారుగుఁ శేర నుస్ను కే ప్రొద్దు ?
 నీ ముఖుత్తుర్కు కీ విధి మూఁడె
 నీ మహాట్లుఁ లోన నీ యెడప్రాద్దు.
 కాలిసంకెల గాఁగుఁ గౌళిణుఁ డెతని 1730
 నీరీతి వెనువెంట సేల పుత్తెంచే ?
 సని మదిఁ దలపోయు నాఁట్లుఁ జూచి,
 మన మార, నా చంద్రమలి యట్లు లనిమే.—
 ' గడు దూపటిలై సత్కుప్రతుఁ; డెంక
 సడవ నోపడు సుమ్ము నరనాథచంద్ర.
 యెలమిమై నిచ్చుట నీరాత్రి మనము
 నిలుమటు గార్యంబు నిక్కు మూహింపఁ.
 ఎయ్యన నింక నెచ్చుట సైన వెడకి
 తియ్యని జలములు దెచ్చి త్రావించి
 విశ్రుల పల్లవ తాళకృం తానిలమున 1740
 నుపచరింపక యుస్ను సైపుమి వుట్లు.
 బాలుండు, సది గాక ప్రాహ్మణుం డసము

ఉల్లము = మనసు. ఈవిధిఽ = ఈవిధముగా. మూడేఽ =
 కలిగినది. ఎడప్రాద్దు=సంజవేళ. దూపటిలై� = దప్పిగానెను. విశ్రుల
 పల్లవ తాళకృత అనిలమునై� = పెద్ద చిగ్గుల్ విసనక్క గాలిచేత.

శీలందు కౌంకుంప్యుం దు త్రముందు,
కృపకుం బాత్రుందు, రక్షింపు.' నావుడును; —
సృపతుంగవుందు దానికి సమ్మతించి,
కెలఁకులు గలయ వీక్షించు నాలోనఁ; —
నొలఁగ కదృశ్యుం డై తొల్లి యవ్విథుని
—.మా రూ ము ని.—

నొనర వెన్కుస వయ్య చుస్తు కౌంకుందు
మునుజనాధుని సేప మదిని జింలించి,
దంతఫూతకుం డనుదానవు సెకని 1750
వింతగాఁ బుట్టించి, ఏను మని పరిక.—

' ధ్వనింశు మాపటి దాఁక నిచ్చుట
మాపి మాటులు బ్రెట్టి, మఱి సేర్పు మెజసి
శాకినీ భూత పిశాచ సహస్ర
భీకఁం బగు నల్ల బేతాళ వటము
కందువ చెప్పి, యా ధున మహీయమాము
క్రింద నీరాల్చి నిద్రింపుగఁ బనుపు.
మామట్టి బేలొళుఁ డమరుల సైన
దీముసం బడగించి దిగుబాఱ ప్రింగు.

వానిడాకు సెంతివా రోర్చు లేయ. 1760
పూని నీ విటు సేయు, పొమ్మ స్తు; — నశ్రుడు,
తల వడంకెడు వృద్ధ తాపస వేష
మలవడ ధరియించి యూ మాయిలాఁడు
మెదిచి తెల్లని భూతి మే నిండ సలఁడి,
పెడపెద రుద్రాతు పేరులు వేసి,

కెలఁకులక్క = ప్రక్కలను. దానవ్వు = రాత్రసుని. కందువ =
వోటు. దీముసము = క్షేర్యము.

వింతగా జడ లెల్ల ప్రేషాడ విడిచి,
 దొంతి బుట్టల కాయ దొడల తై నునిచి,
 ఫున కమండలువు జెంగటు సట్టు వెట్టి,
 తనరారు దండంబు తరువునఁ జేర్చి,
 సలువారు కృష్ణజినంబు పై నడుము 1770
 నలి నిక్కో బద్దాసనమునఁ గూర్చుండి,
 కొనముక్కువీచుడు జూడుక్కులు సక్కు నిలిపి,
 మునుకొని జపమాల పూస లెన్నుచుసు,
 నురునిన్న నుస్తుటు లుండుగాఁ; — జూచి,
 ధరణీశుఁ డముని దగ్గర జేర
 సడిచి, సాష్టాంగ ప్రణామంబు చేసి,
 కడుభ కీ మైఁ గరకమలమల్ ముగిచి,
 ముద చెఱుపుఁ బలిక ‘నో మునిచంద్ర, వేడి
 వెద చల్లుచున్న యా వేసవియెండఁ 1780
 బరితాప వెందు నాసై గృహమృతము
 గురియు నీ చూపు నిగుడువే?’ యనిన; —
 నొక్కింత తడవున కొణ్ణున బూమల
 నిక్కించి, యూ ధరణీవిథుఁ జూచి,
 వెనఁచి పత్తులు గూండ్లు పెట్టిన కతన
 విన రాదు మనవి నా పీసుల; కీత్త
 నలిగి వచ్చినఖాడ నంతను మదిని
 డెలియుఁగా మా యోగర్చుపైఁ గాంచితిపి;
 వ్యక్తమరీలమై విలసిల్లు చుండలి
 చుక్కవర్తివి, వారిశ్చుంద్రాహ్యాయుడత్తుఁ; 1790

నట్టువెట్టి = తుదురు పొటుగా నుంచి. తరువును = చెట్టున.

వేసఁచి = అల్లి.

తుకతుక లేక కీర్తులు మిన్ను ముట్టి
సకలరాజ్యము నొక సంయుమి కిచ్చి,
యులమి నాతనికి ము న్నిచ్చితి ననచు
బలికిన ధనము సంపాదింపఁ బూని,
నీపు నీ సుతుఁడును నీ కథూమణియు
నీ విధి సలమరి దేఁగుచుండఁగను,
గుయవాక్య మెలునింపఁ గోరి మామిఁడు
డఱవు వచ్చిన ముని తనయుఁ డివోటు
నొదివిన దప్పిమై నుర్మిపై బడిన
సుదకంబు అనయుదు ను న్నాడ. న' నుడు; 1800
విని మనబుఁబు జూల విస్తుయం బంది
మును జేశుఁడ తత్త్వి మఱియు ని ట్లుఁయు. —
గతియు సేసును భవచ్చరుఁపుఁబు
లతి భక్తిఁ గూలిచి తై పగు సంత దాఁక
నలిచెద మివోటు నీ సవింపునమున
సాలపు దీఱఁగ మునిసుతునితోఁ గూడి.
ఖున మైన మత్తుఁగ్యకర్తుఁబు కతన
సెనయు మా యిఁపుఁతె లిన్నియుఁ బూసె.
మునినాథ, సేఁ బోయి ముద మెలుప్పు జలము
గుని వచ్చు సీలోసఁ గుతుక మిడికి 1810
మునికుమారుఁడు దాహమునఁ జచ్చె సేని
యుసథూత్తు మఱి బ్రహ్మాహర్షు సిద్ధించు;
సౌలభాస్ను కరుఁమై నీ కమండలును
సరిలఁబు లీ బ్రహ్మాచారికిఁ బోసి

తుకతుక = కంక. సంయుమికికు = మునికి. అలమరి = శ్రమపది.
తరుతు = నికప్రచ్ఛికాడు. ఒడివిన = క్రమ్మిన. మిడికి = పండి. సాలపు = శ్రేష్ఠ.

ప్రాణదానము సేయుఁ? మసటయు కీయ
త్వాచీకు తోడ సక్కుటిలాత్ము డనియ.—

‘ సేకాకి సై తగు లేమటివఎన
లేక కాణడవుల లీల ని ట్లుస్తు
సే సేడ? నీ వేడ? సెలఁతుక యేడ?
శూని తపోవిష్టు మన కిది త్రోవ. 1820

తోలాత్ము లన్న మా తల కంటిగించు.
సెరులు సన్నిధి నుస్తు సెదవు నాగ్రహము.

వదలక విగా రిందు కసియింప వలదు.

బెదరుఁ జోష్టుము నాకుఁ బిట్టు యి జ్ఞానిన.

నలినా ప్తులనాథ, నా కమండలువు

బలము లాఘవులు, నత్కుత్రువుం డెట్లు

బ్రహుదు నీ యాలాపంఱు పానంబువలన?

నిది బాధి గాదు; నీ ఇటు విను మింకు;

జెలువార నిచట్టికిఁ జేవాటు సేలఁ

గల దొక నిగ్గుల కమలాకరంబు. 1830

పొలు పొందు తత్తుటింబున మహావటిము

బలసిన శాఖల బయు లెల్లుఁ గప్పి

యిర వొండు. నచ్చటి కిందఱుఁ గొనుచు

గరిగి పథిత్రము మాతయుఁ దీఱ

సుదకంబు గ్రోల్చి యూ యుర్వీరుహంబు

వదలక చేర్పు; మెవ్వరి తాపుఁ గాదు.

చనుము నీవచటి కీ బాడగా. ననుచుఁ

జనియె నదృక్షుయుఁ డై చయ్యాన. నంత

తగులు=సంపర్కము. కంటిగించుఁ=గగుర్పాడుచును. బలసిన= క్యాపించిన. పథి = దారి, ఉర్వీరుహంబు=చెట్టు, తాపుఁ=చోటును.

—. రౌతి . —

రవివింబ మాప రాంబారాశిలో మనిగె.

గచ్చ బాసి చక్రవాకులు గుండె, 1840

గొఱఁపలు మాని పత్తులు గూఁడ్లు నేరే,

గొఱఁపలు గట్టి చీకుమాము ఉడరె,

బూరిచి తారులు మింటే బూఢసాపఁ దొడుగె,

జీలుగుగాఁ దొలుసండె చీకటి వర్యే,

జైవులు సిందఱలు వోఁ తైలుగై జిమ్మెలు,

దివిరి ప్రట్టులు వెల్లి తిరిగఁ స్వాములు,

మండుచూపులతోడె మలనె ఘూకములు,

దండిభూతంబు లుద్దండతె మెలుగె.

నప్పుడు భూపాలు డా మాల్యాతపసి

సెప్పిన యూ మత్తిచెట్టు చక్కనిటికి 1850

జను బూని, సందను జంకను డెట్టి,

మునిపమారుని దసమూహపులై నునిచి,

ఇఱకడంబును గాంత నమవుగా నునిచి,

యొఱ వాయు బెట్టికి మచ్చులుగుఁడుగాఁగఁ

గగమును బూనిన ఇండ్రప్రకాశ

మరుచుగఁ గరదివ్యే దైన్యోవు జూప,

నసహియ శూరుఁ డై యాంగు నున్నంత;

—. మాల్యానసిష్టాపు . —

వసుమతీనాథు భూవంబు గలంప

ఆపర అంబురాశి=పడమటి సముద్రము. కొఱఁపులు=మేతులు.

కుఱుకులు=గుంపులు. జీలుగుగాఁ=సూక్షుముగా. ఘూకములు=గ్రాండ్లు

గూబలు. చక్కనిటికి=తారునవ. అఱకడము=మూపు.

ననువు ఇచ్చారించి యస్యటి మాయ
 దనుజంపు తనవికృతపు రూపు మాని 1860
 యొలమి వసిస్తే మునీశ్వర రాకాగ
 మంచడఁ గైకాని యాధిపు కైటైను
 నిలిచి దీవించిన; — సీరామిత్తు
 కులదీవశంధును గొబ్బానఁ బూడము
 ముదమున హాస్తముల్ మోడ్చీ ఫాలమునఁ
 గదియించి పరికి: — ‘సక్క.ట! గారు నాథ,
 యిచ్చటి కీవేళ గేమికారణము
 విచ్చేసితిరి జగ ద్విఖాగ్యత నరిత?!

నావుపు; — ‘విన కయ్య సరనాథ నంద్ర,
 సావన సత్య సంఖాము తిలక; 1870
 కపటునాటుఁ తైన కూతిపుఁ తాత్తు
 గృప మాలి నినుఁ బట్టి కిటుకులు వెట్టి
 యాలయక వడిఁ బెర్రి యదలించి నుండి
 జితువు వుట్టించి నీ సకల రాజ్యంబు
 గోదు గుఫువుఁ బుచ్చుకొని, యొక జిణ్ణ
 గ్రాదుగా మయవనిదావలఁ (?) దెనఁచి,
 కొదువు నిన్నును నాలి ఘనోరాటువులకు
 ఔడలఁ గ్రోచిన వార్త విని, మదిఁ గుండి
 చనుదెంచితిని. హరిశ్చంద్ర, నీ విట్టు
 లనడ చందమున సట్టడవులఁ దియగు,
 జెనటి యైని న్నింత చేసిన గాధి

తనయుని మతో స్త్రేప దావాగ్ని శిథులఁ 1880
 అసువు=ఉపాయము. జితువు = భయము. గోదు = దుఃఖము.
 జెఱ్లదార్చిడు=పురియోకిస్తోంచిన(?) త్రాపా.

జాగచుర నెరించి ప్రసక్తించి నిన్న
వగిగించి నీ పంపుమానిసిఁ జేసి
యుల్ రాబ్యూంబు నీ కిష్ఫింతు మరల
నెల్లి ప్రాదుసు' నన్న; — నినపలేక్యరుఁడు
తన సూన్సుతము నెంపు తలకొని మతియు
ననియు సక్కుపటు సంఖమివరుళోడు.

“ గొనియాడు దగు సూగ్య కులమును బుట్టి,
జనమతుం డైనల్రిశంకభూపలికి

1890

జరియంచి, వసుమతీ చక్ర మంతమును

ఖున బాహు బలమును లైకాని, నిత్య

సత్య సంఘుం డన జగముల సైల్ల

నిత్యసతీక్కుర్చల సెగడిన నన్ను

బూని దుర్శిప్పణలు బోధించి సత్య

పీచుఁ గావిం చెనో యితరునిఁబోలే ?

మున్న విక్యమిత్రీ ముని శిథామణికిఁ

జై న్నోండ ధార నోసిన రాజ్య మెల్ల

‘ దాన మిచ్చుట లేష, తప్పితి.’ ననుచు

నే నేల నేలుదు నిలను గ్రముఁచు ?

1900

దలకొని నామేలు తలఁచుటు నాకు

నిల యెల్ల మిం రేల నిచ్చుటు.’’ యనినఁ; —

జిఱువుర్వు నవ్య యాట్టితిపలిళోడ

మతియు ని ట్లుచియె నమ్మాయి వనిష్టుఁ. —

‘ డనఘూత్సు, నీతలం పట్టిద యేని

విను మింక నొక బుధి వివరంబు గాను;

మరించి == అనువ రీంచున్నాఁచేసి. పంపుమానిసిఁ = సేవకుని.

ఎల్లి= తేల్లు. సూన్సుతము= సత్యమిచ్చుక్కు.

నందనుండును నీవు నాతియు వెతలు
బొంద సూపరు, ప్రట్టుభోగాలు మీరా.

మనమార మా యాక్రమమనకు వచ్చి
దినదినమును ఫణోమధైనువు గురియు 1910

బహువిధాస్ను ఉబులు బరిత్పుటిఁ బొండి

విపూరింప, నభిమతి వికసిత కమల

కమలినీ స్తులరుహూ కమల వనాంత

విమల చంద్రుషుల వేదికా ప్రాంత

పరిపక్వ బహు ఘల భూ రావసులు

* సరస బాల రసాల సాఁంగ్ర కలిత
కలకంత శుక నీలకండ చకోర

కలైవ శారికా కలకలంబుచును,

ఘరిత పుష్పిత లతాభువ నాంతరాళ

† చలిత మరంద నిఱ్ఱుర కణ శిరిర 1920

కలిత మిశింద సంగత విక కీర

లలిత గీతామృత లసారీ విలోల

కమలినీ = సరస్సులయ్య. స్తులరుహకమల=మెట్ల దామరలయ్య.
చంద్ర ఉపల వేదికా = చంద్రకాంతపు తూల తిస్నెలయ్య. ప్రాంత =
ఓరలయందు. అవనమ్రు=వంగిన. బాల రసాల సాల = గుస్న మామిడి
చెట్లయ్యుక్క. కలకంత శుక నీలకండ చకోర కలరవ శారికా=కోకిలులు
చిలుకలు సెమల్లు వెస్సె లపులుగులు పొవురములు గౌరవంకలు-అనుషీని
యొక్క, లతాభవన ఆతరాళ=తీగయిండ్లుశోపల. చలిత = పొఱల
చుస్న - మరంద నిఱ్ఱుగ = తేనెవాకల - కణ = తుంపురుచె-శిరిర =
చలనెనటియ్య. కలిత = ణాడెన - మిశింద = తు మెదలతో - సంగత =
ఖూడెన - విక కీర = కోయిలయ్య. చిలుకలయ్య. ఉసారీ=ప్రవాహము
సందు - విలోల = ఆస క్రమేస.

* 'సరససాల' అని తూ. ము. † 'సరస మరంద' అను తూ. ము. ప్రాసచంగము.

కిస్తుర కర వల్లకీ నాద ముడిత
సన్నత సారంగ శాబక ప్రకర
కోమల వాసీర కెంజపుంజములు,
* సేమ మెలగై నచ్చిగఁ గల.' వనిన ;
ఇననాథుఁ డా ధూర్ సంయమితోడు
దన మది ట్రైనుబు తప్పక పలిక.—

“ ననిచిన భక్తిమై నాకు నీ వెనుకఁ
బనుదేర నది యెట్లు సమయాను ? వినుము. 1930
పరిపాటి నే ముస్తు పలికిన మితికి
సిద్ధమాత్రి దీర్ఘి, కొశికమునిచేత
‘ ససఫూత్తు, నీ బుఱం బంతయుఁ జ్లై.'
ననిపించి, పదపఁ బూ మ్యునిపించుకొనక,
సప్పు పై నుండంగ నస్తు పానాదు
ఉప్పాటుఁ జవి ఇగు? నెన్ని రందమల
నేగతి నిం పగు? నింక నెం డనక
సాగి విచ్చేయుఁ డాశ్రమమున.' కనిస; —
మైకొన కనియ నమ్మాయవసీష్టు.
‘ డా కొశికుసిబుఱం బంతయుఁ దీఱఁ 1940
జె స్నేందుఁగా నన్నస్తీంచు సన్నఁత్ర
ముస్తుది; దాని నీ కపదేశ మిత్తు;
నది లక్ష జపియింప నగు సమ్మిటి
విదితంబుగా.' నస్తు; — విధ్రాంతి సన్తు

వల్లకీ = వీణయొక్కఁ. సారంగ శాబక = జంకపెల్లల - ప్రకర = గుంపుగాల. వాసీర = ప్రభులితీగఁ. నచ్చిగఁ = ఒక్కఁ ముగా. ననిచిన = ఖూచిన. అటపిథి = అట్లైశ్వర్యములసిద్ధి.

* ‘అయ్యఁగఁ’ అను ముద్రణమున యిలియంగము.

మనుజేతునుఁ జంద్రమతి యైను లనియు. —

‘ దినకరులనాథ, తెలియక యిచటఁ

బను నె మాటలఁ బ్రాహ్మ జనుపుచు నిల్వు,

మునితనుజాడు జలమ్మలు వాచాఁ?'

గపటునాటుకుఁ డైన కౌశిషుఁ డాత్తుఁ

గృస మాలి మనల సంకిలి పెట్ట నిల్లు

1950

చెలగి పుత్రేర, శసిస్తునిమాపు

సెలమిఁ గైకొని యితం డెవ్విషో యొక్కు-

మాటుకాఁ డెతెంచి మనలను గల్ల

సేయుచున్నాఁ; డెడ సేయక వీనిఁ

దెగటార్పు.’ మను సంత దిగ్గిన వాఁడు

మగిడె సదృశ్యుఁ డై మాటుఁ పెంపునఁఁ.

—. సర్వవృథికౌదులు . —

సరి రేగి యటి మాఁడు నాల్లు వాలములు

గిల శ్విష్టికంబులు గ్రమముఁ బడియు;

నిరుచది యిన్నారు నేన్నారు తలలు

నయగు పన్నుగము లుద్దతి వేనవేలు —

1960

మెతుఁగుఁ గోఱ లుఱ వల్తీ కమల్ పెడిరి,

యుఱు పుట్టుఁ గోమల సుఱెకి, * యుగ్రత్వ

మాడరంగ జిహ్వ లల్లార్చు, బు స్పునుచు

సుడిసియుఁ, —బ్రాంబు లుడుగుగ మొత్తి

యఱిముఱి మర్కుంబు లందంద నొవ్యుఁ

గఱచియుఁ, — బదశులు గదియుఁ జూట్టియును, —

అంకిరిపెట్టుఁ = అడ్డ పెట్టుటుకై. పుత్రేరి = పంపుగా. పన్ను
గములు = పాములు. ఉఱి = ఒప్పుగా. ఉఱు పుట్టుఁ = ఉఱును ధ్వని
కుఱగు నట్లు. కోమలి = చివరలనుండి.

‘యత్పుగ్ర’ అని చూ. ము.

బెడిదంపుఁగోఱలఁ బిరిగొస్సు మెఱుఁగు
ఉడరంగ వదన గహ్యరములు విచి
ధూటించి నేలతోఁ నొట్టి, వాలములు
తాటించి మిగుల ది కటుములు వరులఁ 1970
ఖదివేల పిశుగులు పడిన చందమున
సుదరి కొప్పాచు వీరఁద సుతెకియు;—నిట్లు
చేతోని యాలయు కృష్ణకముల సుగ్రి
కాకోదరంబుల ఘునమ్మగావళ్లు,
జగియుఁ ద్రోక్కి,—యు, నేలఁ జవారియు, ముష్టి
జడిమియుఁ, గటుములు చడియులు గాఁగఁ
బుడగ లూల్తియును, నిఖ్లున్నల్తి విసము
లుదుగక ముఖమున సుడియు నందంద
వడిఁ జిఱజిఱఁ ద్రిపివ వసుమతితోడ
సడిచియుఁ, గణికలయ్యల్లు త్రుంచియును, 1980
స్తాడలఁ బాపియు, దంప్పుఁబు లెల్ల
సూడి రాఁ బెఱెకియు, స్తగ్రథద్దమున
సజీకియుఁ, బూడిచియు, నాలుగుదెసలఁ
బఱపియు, నీరీతిఁ బచిమార్చి;—చుట్టుఁ
బన్నిన బహువిఫ్పువటులంబు లడఁచి
చ సైన్మంది పెన్నిధిఁ జేరు చందమును,

పిరిగొస్సు = పెసఁచికొస్సు. వదనగహ్యరములు = సోటిగుహలు.

ధూటించి=ఉఁచి. తాటించి=చఱచి. కాకోదరముల్లఁ=పాములన. నదియుఁ=చితుకునట్లు. ముష్టిఁ=చడిమియుఁ=పిడికటితో గ్రుణియు. కటుములు=దవుడలు. చడియులుగాఁగుఁ=చిదుగునట్లు. దంప్పుఁబులు=కోఱలు. పఱపి=పాఱఁద్రోలి. చుట్టుఁ= (నిధిజెకలించువాడు తన) చుట్టును. పన్నిన = కలిగిన. సైన్మందిఁ= లెద్ద నిషేషమును,

జటుల పాతిన భుజంగము మకన
 పటు సక్ర కర్క్ర టోడ్ఫ్టుటు శింఖుమారు
 ఘన కమ తాది థీకర జల గ్రాసా
 జనక సై వన గజ జల పాన జనిత 1990
 ఘుమఘుమ శబ్ద సంకుల మైన మహావు
 కమలా ప్రవల్లఁ దంతు గదిని; - యాపోటుఁ
 దనయుని మునిపుత్తుర్చి దనకూర్చు పత్తు
 నను వోద డెంచి, లోయములు గ్రావించి,
 తెనుకఁ దా సంధ్యాది విధు అందు దీప్మి,
 తని వార జలములు గ్రావి; - యాక్రైన్,

—. బేటాళవటము.—

* నాకుల తఱుచున నంటి వె లీతియు
 శీకటి మేన నిల్చిన సల్ప గాఁగఁ,
 గారు దీర్ఘ శాఖాగ్ర కోటుర ఘణుల
 గార్థ పహ్లులు కొఱకచ్చులు గాఁగఁ, 2000
 వఱులబోంపముల వెల్యుడు కీటమణులు
 ముఱిని కన్నుల రాలు మిడుఁగుర్లు గాఁగఁ,
 నుచుతరంబుగ ప్రేలు నూడులు ప్రేతు
 విరియుఁ బోసిన తలవెంద్రుకల్ గాఁగఁ,

పాతిన = వేయి కోఱల చేపలు - భుజంగము = పాములు. సక్ర =
 ఒక జాతిమొసలి. ఉడ్ఫ్టు = ఉగ్రములైన. శింఖుమార = నీరుకోఁటులు.
 కమత = తాఁబేట్లు. జల గాఁగఁ = నీటినుండు ఘూతుకజంతునులను.
 క్రేక్క = ప్రక్కయండ. ఇతియు = దట్ట మైన. కోటుగ = తొఱటులందఁ.
 బోంపముల్ల = ఆశగుబురులనుండి.

* 'నాకుల తఱు దనునప్పి పన్నెలులు' లాసి. శ్రూ ను,

గొరిళ దుస్పించా ఫూక ఫూంకృతి ధ్వనులు
పెలువ హు మ్మి వెలపించుటి గాఁఁ,
దతీమి మన్ను లతుడు దాక చి టైగసి
కొఱిదయ్యము నట్టుకొని యున్న కరణి, —
నున్న బేతాళ వ ఏర్పోర్చురుహంబు ~
నన్న రేంద్రుడు గాంచి, యూ మాని క్రింద
నును పాగు బూరిఁ భానుపు రచియింపు
గొనకొని నతుత్రవుడు శయించె.

ఆ ముసినందను నడుగుల క్రేవ
భూమిసై గట్టిన పూట్టంపుగాంగ
వాడతిగాఁ ఒతీచి ఉన్నారుఁడుఁ దాను
సడచిన యిలతుఁ బేగాఁకటు మనిగి
పడి నిద్రుఁ జెందిన బాలమ్మ గాఁత్తు
నుడు రాజ బిం బాగ్య నత్తుల గంధిఁ
దనుమధ్య నున్న త స్తన కుంభ యుగళు
దనదేవిఁ, జూఁచి, చిత్తంబును బొగిలి;—
పాయని మృగ భూత పం ప్పులవలన
నే యుపమాతులు ద సై సఁగక యుండ
నా ముర్యుడను వేగు నంతకుఁ గావ
భూమిగౌర్యండు తెంపును గాసె బిగిచి,

కురిళ=వ్రాయుధమునలై ఫూక = గ్రాష్మాబలయొక్క —
ఫూంకృతి=ఫూంకార. ఉర్మీరుహంబుఁ = కృతుమును. నునుపు=సున్న దనము. పూరితి = గడ్డితో. పుట్టింపు=వత్తుముయొక్క. ఉడు రాజ బింబ ఆస్యకి = చంద్ర బింబమువంటి మొగము గల దానిని.
ఉత్సుల=కలువ. తను=సన్నిని. ఉపమాతులు=ఉపద్రవములు.

యురుతర భుజమిక్ర మోన్స్తు లీ మెలయి
గొవాలహస్తు డై కా పుండై. — నంత,
—. విశౌచములు. —

నా యుగ్ రాత్రింబు నప్పు డా మాత్రీ
బాయక వసియించు బహుపికా చములు
మానిసి గోలు బల్సు అన పసిగొనుచు
నాన్నాముఖంబుల నలి దిగే బూతీ 2030
కిలకీలస్వరములఁ గెరలి యొండొంటీ
బిలుచుచు రేగిన పెరయాగుణ్ణు
తటీ గని కవియు; నదర్చి రా సండై
బజమి, భూపాలు డా బధుగు దయ్యములఁ
బట్టీ వథించు చేపాయమం బనుయు,
సెట్టున మొల నున్న సెత్తిక తీ కినిది
కొన్నింటి ముక్కులు గొన్నింటి చెన్నులు
గొన్నింటి చెక్కులు గోతలు వెట్టీ
యసికోతలుగే గోయు; — నంత సవ్యిభుని
యసికోత లసిభోవ, సహికా చములు 2040

—. బీతాముడు. —

చేతాళపత్రికి జెప్పిన; — వాఁము సడరి
భూత భయంకర సూఫ్తి మై పేర్చి,
పొరిఁ దారకలు మొల్చూసలు గాఁగు
చెరిగి, బ్రహ్మండంబు భేదిల్ల నార్చి;

కరవాల=క తీ. గోలుఁ=వాసనము. పెర=తే సెతెట్టు. బధుగు=చమ్ముదు. సెట్టున్క=తటాలున. సెతీ=వాఁడి. అసి=చిన్న. అసి=క తీ. అసిఁబోక్కు = తప్పిపోఁగా. సూఫ్తిక్క = విబ్బంధణతీ. పేర్చి=అతిశయించి. పొరికు=వరుసగా. తాడకలు = నత్కత్రములు.

భీకర ధాకినీ ప్రశ్నత బేతాళ
శాకినీ గణము లసంఖ్యములో గొలువు,
బరుస సై పెరిగిన పల్ల వెండుకలు
గరువలిచే భయంకరముగాఁ దూల,
వడిఁ ద్రావ టోమ్ముపై వఱదలు వాటి
యుడుగక వదియుచు నుస్సురక్తమును

2050

గా లానల్ జ్యాల కైవడిఁ గ్రాభు
నాలుక సందంద నాఁకి సోలుచును,
బెను పొంద నరములు బేశులుఁ గలయు
బెనఁచి వెండుకలతోఁ బెదవెద్దతలు
ముడివడ సేసిన ముడుసులపేర్లు
మెడ ప్రేల, వలచేతి మెతుఁగు శూలమును
బ్రాట్ ప్రక్కలు గాఁగ బొడిచి తూఁగాడు
బ్రాట్ పీసుగు పచ్చి మాంసమును
గఱిచి పీసుచుఁ, కైతుఁ గల మోటుఁబులక
పుటీయ మూఁగుఁ బొడబొడ మని ప్రోయ, 2060
మెదటి వ్టులు గ్రాట్ మెలికలు గొస్సు
ముదురు జాంజాఱు మిసముల నుల్కాలిపి,
ఘునతర లయకాల కాలమేఘుంబు
మునుకొని బేతాళమూర్తి వహించి
చటుల రొద్రాక్కతీఁ జనుడెంచు లీలఁ
బటు వృజ నిస్సుర పాద ఘుట్టునల

పరుసన=చిరుసు, వల్ల=కావి. కరువలిచేత్త=గారిచే, కాల=ప్రశ్నయ. మోటుఁ బలక పుటీయ=మెయదు కొయ్య పునుక. ఫూఁగలు=నోములు. మెదటి=మ స్తిష్కముయొక్క. లయ కాల కాల మేఘుంబు=ప్రశ్నయ కాలత్త సీల మేఘుము.

లవలవ త్యై కుతలంబు గ్రక్కుదలఁ,—

దనిలి యే తెంచ బేతా శునిఁ జూచి.

యష్టాడు భయ మంచు కైను లేక,

తెప్పిరి నిడ్రఁ జెండిన చంద్రమతిని

2070

దనతనూధారు మనితనయునిఁ జూచి,

తనలోన వగచి, 'య త్రజి పీరి నిడ్ర

సెడకుండ ఫీని నిజించుటు కర్జ

మాడరంగ.' ననుచుఁ, జయ్యన నెదు రేగి,

యటుఁ గ్రోచి రా కుండ నడ్డ మై నిలిచి,

పటు ఖడ్డ మంకించి పలిక భూవిభుఁడు.—

'ఎందుండి వచ్చేద, వేల, యావేళ'

శిం? దటు దవ్వుగా నేగుమిఁ తొలఁగి.

వడిఁ గ్రోచి యటు క్రమ్మి వచ్చితి వేని

నదుము రెండుగ నిన్ను నఱకి పోవైతుఁ.

2080

గయ్యాలక్రచ్చు డై కడగి యావచ్చు

దయ్యాలముక్కులు దత్తిగి * దండింతుఁ.

దఃకింని లాహార్షిఁ ధనము లాఁకటికి

నమల వచ్చు నెటు మైనపు దంతములకు ?

నిష్టాయు జెద లంటు సేర్చు సే? మావు

నిష్టాడు నీ చేయు నేగు లే మాను?

జెలగి విక్యామిత్తుఁ శిష్యుఁ దా వదుగు,

నలినలోనన యది నాకులకాంత,

లవలవట్టు = భేదిలీనడై. కుతలంబు = భూతలము. అంకించి = జటించి, కయ్యాలక్రచ్చులు = బగుడాలమారులు, తత్తిగి = ఖండించి, తమ కించి = క్షుపది. లాహార్షి శోధనములు = ఇనుప నిష్టపండ్లు.

యమ్మదులాడు న స్నేలరించుట్టుట్టీఁ,
దిష్టైయి నిద్ర శోయెడువోటి కిరుపు 2090
నిద్ర వారింపఁ బూనిన నిస్సు దీర్ఘ
నిద్ర బొందించి సే సీగర్చు మడఁతు.—
ననటియు వాఁ డట్టిహోసంబు సేడి,
కనుఁగుఁ గోపాగ్ని కణములు రాల,
వేడిమంటిలు నోర పెడలంగ, నిలిచి,
వాఁడికోఱలఁ దీడి, ఉడి నొడు గఱిచి,
ఘు ఘుని ఘున గిరిగుహలు మాన్మిరయ
పు ఘుని ప్రోయుచు, ఫరీశుఁ జాచి,
‘ యోరి! నా ముందఱ నోడక నిలిచి,
ధీతఁఁజావుఁ దెగుతెంపుఁ జేసి, 2100
రజ్జు లాషెదవు! నా రాయిడీ గఱిగి
ముజ్జగంబులుఁ బెల్లు మురియుచు సుండు.
డేనతలకు సైన దృష్టింప రాని
నా వటు మూలంబునకు వచ్చు తెల్లును?
కచ్చి యా ప్రూని కాకలి భూతములను
జెచ్చెర ముక్కులు సెక్కుట యెల్లును?
చెక్కి యంతటుఁ బోక చేరి నాయెదుటుఁ
బెక్కులు ప్రేరి దరించుట యెల్లును?
కడఁగి మహామారికడుపుఁ బొట్టెలు
వడి జొచ్చి నట్టు నావనయుఁ జొచ్చితిని. 2110

దీర్ఘనిద్ర=చావు. రజ్జులు=దుర్భాషలు. రాయికిట = ఉప్పద్ర
వముచేత, మురియుచుకు = కుములుచు.

చచ్చితి గా.' కని చదలఁ గ్రొమ్మించు
లచ్చగాఁ జెడర, మహారథసమున
కడి శూల మల్లార్చి, వైచిన; భీతి
యడరఁగ, జనపాటుఁ డబి ద్రైవ్ సేసె.
పెండియు వాఁ టోక్కుక్కుతుంబుఁ డెతీకి
చండాంశుముని వత్తంబు బి ట్రైషిచె.
చానుఁ గంపింపక తరువుతోఁ గూడ
వానికరంబు భూమరుడు ఖాడించె:
మిగుల సెచ్చియు వాఁడు మిడివోని కడిమి
బోగ టోందఁ బెడచేతుఁ బెనురాల రువ్వు. 2120
నవి యొల్లుఁ జెద్దుపరై యచనిపై రాలఁ
నివిరి అడ్డము కేలఁ గ్రిప్పాముఁ, గడిసి
నడిఁ బేంచు, నీల పర్యత కిఖరంబుఁ
బుంమి టోల్లగఁ సేయు పురుషూరూతు లీల
భూతముల్ ధయ మంది పొరిఁబోరిఁ బఱన
బేతారుతలఁ ద్రైవ్ ప్రేసె భూనాథుఁ.

— మ హ వు స్థి భా ధ.—

డప్పుడు కూళికుఁ దంతరంగమునఁ
గప్పిన చలమునఁ గరుఁలఁ బో విడిచి
నిగిడి ప్రేచేచిన నీలమేఘుములు
గగనమండల మెల్లుఁ గప్పి రొప్పార, 2180

... అడరఁగుఁ = కలుగనట్లు. చదలుఁ = ఆకాశమందు. క్రొమ్మిం
ఘులు = క్రొత్తమెఱలు. మిడివోని కడిమిఁ = తగ్గని బలములో.
బెగడు = ధయము. పురుషూరూతు = ఇంద్రుని.

నెఱ రంగు సీలాల నెలకట్టువింద
గిత్తికాన గాజు నిగిచ్చి పై నింపి
కలయంగఁ పట్టించి కాటుక రొంపి
నరికినగతి నోపై నంధకారంబు.
నంతకంతకు దట్ట పై చెట్టు గుట్ట
గుంత మిణ్ణుచుఁ గన్నొన రాక, యశ్రుదు
మున్న శైపులు డాయు మూసిన మగుడు
గన్ను లు విషు సెక్కుటి గాఁగ నుండే.
గాల మేఘం బను కాలభైరవుని
ధాల లోచన తీవ్ర పొవక శఫలఁ 2140
భాగసెడి దిగధీకపురముల సెల్ల
నెగసి భుగు ల్లను నెఱమంటి లనఁగ
మెఱపులు ధళధళ మెఱయక మున్న
యుఱుములు బెళబెళ నుఱిమె; నయ్యుఱుము
లట మిన్ను తల ప్రొయు నంతకు మున్న
పెటుపెటు పెట్టిలి పెన్నిశుగులు వడియుఁ..

* బిదుగులు నుఱుములు బేర్చు వేగమునఁ
బడుబడు వడగండ్లు వడియు సెల్లెడుల.
వడగండ్లకంచెను వాన మున్నాడి
కడువల జలము లొక్కుటి వంది నట్లు 2150
బోరునఁ గారియు; నద్దుత మెనవాన,
నాఱని దేజంబు నమిత ఛైర్యంబు

నెఱ=నిందు. నెలకట్టు=రాత్రికట్టుడుపునెల. గిత్తికానకు=చుట్టురా.
గాజు=నల్లని గాజు ముట్టిని. నిగిచ్చి=గోద పెట్టి. నింపి=మూసిఁ; కాల
భైరవుని=ప్రశ్నయకాల రుద్రుని.

* '...ఖృధుల వేగమునఁబెంబడ...' శ్రీ. ము.

నగలని సత్క్యంబు నతుల సాహసము
 తెగని రాజసము నై దిననాథవలుడు;—
 వాని దొప్పుగదోగి, వఱద పెన్నీటు
 నాని, యంగంబులు నరములు నొవ్వు
 విడువక రువ్వెడు విషమవాయువున
 వడుకు నింతిని బుత్తు⁹ వడుగును దిగిది
 యసునయం బెసఁగ నిజాంకపీతమున
 నమ వొంద హనిచి దైన్యము నొందమన్న.— 2160
 —.సర్వశరభాదిజంతువులు.—

దతే కొని చెఱపంగఁ దలఁచి కూడికుడు
 కరుణ లేక సృజింపఁ, కలగున రేగి,
 సలి రెండు మాఁడును నాట్లు వాలములు
 గల వృష్టికములును — గ్రమమున మతియు
 నిరువదియును నూతు నిన్నూ అల తలలఁ
 బఁగు పన్నగములు — బది నూతు వేల
 వాడికోఱలు గల వన్యమృగములు,—
 బోడిమి బహుకోట్లు బుట్టించి పెక్కు
 భూతగణంబులఁ బొరి నంప, నవియు,—
 భూతలాధికు సంశూర్జు ప్రతాపు 2170
 నతిమటి మెయి ముట్టి యందంద గుట్టి
 కఱచి కాటులను రక్తము గ్రము జేసి
 పెఱపించుచును బహువిధముల నొంప;—
 సరభసోద్యుగ్తి జగరితాంగఁ దగుచు

అతుల=సాటిలేని. కలగు=కు = వ్యాపించునట్లుగా. సరభస
 ఉద్యుగ్తి=వడిలోడి యుద్ధతిలో. జర్జిరత అంగుడు=నలిగిన యఁ
 యతములుగలవాడు.

భుజగకంకణుఁ దంపోసి మహాగ్ర
 భుజగవృణికముల స్నేగణ వారించి,
 శరభ దేవునఁ గోరి సన్ముతిఁ జైసి
 శరభాది మృగముల సంరంధ మడఁచి,
 భూత నాయక పొదములు సంస్కరించి
 భూత సంఘముల యఱబ్బులు జబ్బు సేసి, 2180
 ఒసుకుఁచెల్లునఁ క్రాగి, వేగ యారీతి
 నెసుగు కొళికు మాయ లెల్లు గడచి,
 బలసిన నీహారపటులంబుఁ బాసి
 వెలుగు బాలార్యునివిధమున వెలుగు—
 నుమజనాధుని క్రోగ్రమహిమసఁ గాధి
 తనయండు వెఱు గంది తనలోనఁ గుంది,—
 ‘మలఁగక నాపన్న మాయ లన్నియఱు
 గులపత్ర వీనిసై, గ్రావ్యి నే సకట!
 ఘూరప్రతిజ్ఞఁ కైకొని జేల సైతి!
 నేరమిఁ జైసిపోయు నేడు నాతపము. 2190
 ప్రశ్నదంబున నిటి భంగంబు సెండెఁ.
 జైలుఁ గా కింక వనిష్టుని పూనిస్త..’
 యని తన నేరమి కాత్మలో వగచి,
 మనమునఁ డెలివి గ్రమ్మణ నూలుకొలిపి,
 ‘మూన మెవ్వురి యందు మొలవదు? మిగులు
 జేసిన పని కింతఁ జింతింప నేల?

శరభ = ఎనిమిదికాళ మృగము. శరభ దేవుడు = తువుడు. భూత
 నాయకుడు = తువుడు. క్రాగి = వేగి. నీహార = మంచు. మలఁగక =
 పుడిశుక. నేరమికు = తెలివిచాలమిచేత.

మనము ద్రిష్టిక వెష్ట్రై మతముల పీని
వెను వెంటు సంటి యేవిధమున సైన
బొంకు సంతకు మల్లి పోరుదుఁ గాక,
నింక సేమైనఁ బో నీ? నను సంతఁ; — 2200

— .సూర్యోదయ ము. —

గలువల పగవాడు గాముల తైఁడు
జలజంబులకుఁ బొందు జక్కువ విందు
మూడుమూర్తుల నిట్టి ప్రముఖ్యైల గుట్ట
వేడివేఱుపు ప్రథవించే దూర్పునను.
బటుబుట్టి నమ్మి డాపోర్థి వేశ్వరుడు
వట్టమూల మటు వాసి వలనొప్పుఁ జనుచు,
ముందటి నరి బృందములు భ్రమియుఁపు

గందమైకొలను పీత్తీఁచి మోదించి
వెర వొపు సంధ్యాది విఘు లందుఁ దీప్పి,
పరువడి నా యాయి ప్రట్లెల నడిగి 2210

భిత్తాళనముఁ దేచిని పేమతోఁ దొలుత
సత్కుత్తమనకుఁ బూర్జంబుగా సౌసగి,
కడమ యాస్ని ము దానుఁ గాంతయు సుతుఁడు
నెడపక ప్రతిదినం బీట్లు భుజంచి;
పుగములు దేశమల్లో పుణ్యతీర్థములు
నరసతం బగు నూర్చు నార్చును గడచి,
చనుచున్ని; — నారాజుఁ జలపట్టి చెఱిప

— దా వా గ్రి. —

మనమునఁ దలపోసే మటియుఁ గౌళికుఁడు

గాముల = గ్రహముల. నిట్టి = స్తోనము. అరి బృందములు =
తుమైదల గుంపులు. చల పట్టి= చలము వచ్చించి.

నమిత తపశ్చక్తి నయ్యగ్ని దేవు
సమర నాకర్షించి యతనితో ననియై.— 2220

‘సో పానవడు, నీ మహాగ్రహతాప
మేఘాదుఁ జట్టి రా సెరగిలి ముట్టి
సుదతితోఁ గూడ నీత్తోణీతలేశుఁ
ప్రిదిలి పోవఁగ నీక పేర్ని దహింపు.
మనింసి నీక సహాయుఁ డై యొసఁగు
బామపుదుఁ. జను.’ మన్నుఁ; — బిపూని పేర్ని
యుగవడి విసరుమహాగ్రవాయువు॥
గరగర నొరయు కాఖలు గాఁక శ్రుదమి
సెరయుఁ గాలినుఁ, జిఱునిప్పుక లాలసి
పొరిఁభారుఁ గా రాకుఁబ్రోవులు పోగసి 2230
కంఱుచమంటల జీబుకొని యున్నకసవు
చుఱుచుఱుఁ గమరంగ, సురసుర పుట్టి,
దరికొని పొదరింట్లు దళముగా మండి,
తరుపంక్తులకు నికిట్, దళములు ముఱుగుఁ,
గమరి పువ్వులు ప్రుందుగాఁ జివ్వు రమచుఁ,
జిమిడి కాయలు సేలు జీటపొటు రాల,
సరు ధూమ తతుల బి ట్లూదర లిడిన
పరుసునుఁ దొఱటలు బాములు మడియుఁ,

ఏపు ఆఁట = పెంపు ఒప్పనట్లుగా. ఎరగలి = కాంచ్చిచ్చు. ప్రిదిలి = తప్పి. పేర్ని = విజ్ఞంభించి. అనిలునిట = వాయువు. సెరయుఁ = నిందుగా. ఒలసి = వ్యాపించి. కారాకు = ఎండాకు. పోగసి = రాజే. సురసుర = సుడిగాలి. దరికొని = నిప్పంటుకొని. దళములు = ఆకులు. చిమిడి = మాడి. పరుసునట = విధమ్మగా.

బృషులకూథలు గాలి వెళవెళ వితీగి
 జృథివిషై మ్రుఁడులు పెల్లుగాఁ గూల్ఁ,
 బులుఁగులు బిట్లు నాపోవుచు శ్శసి 2240
 వెలున తైక్కులు మాడి వెటువెటుఁ బ్రేలు,
 గరి సింహం శర భాది ఫున మృగ పంక్క
 లడవడి బ్యాలల నొరలుచు మడియ,
 నల వార్ధజలము చుం యన నింకఁ గ్రోలి
 బలసి లోకము లెల్ల భస్త్సికరింప
 నడకెసో బడబాగ్గి యనఁ జ్ఞాటు మట్టి
 పుడమియు దిశలు సభోమండలంబుఁ
 గప్పి మండుచు నమ్మ కార్చిచ్చు రాక
 తప్పక వీక్షించి; ధరణిసల్లభుండు 2250
 జాలి సోక్కున, సక్కుజంబునఁ జెంతు
 దూలుచుఁ, దడ దేవితోడ ని ట్లినియె.—
 ‘ నీవన వహిన్న నిం కే విధిఁ గడచి
 పో వచ్చుఁ? జావక పోరాదు మనక.
 నంకించి మనితోడ నాడినమాట
 బొంపు గామండ నాశ్శానిననాఁటి
 మితికి బుఱం బెల్లుఁ మేలుగాఁ దీర్చి
 మృతిఁ బొండ తే సైతి, మృగసేత్ర. వినుచు;
 వావిరిఁ బుట్టినవారికి సెల్లుఁ
 జావక పో రాదు చర్చించి చూడ. 2260

పృథుల = పెద్ద. ప్రేటకు = పేలుగా. ఉరవడికు = శగముగా.
 చిరలుచుకు = తోలుచు. సభోమండలము = ఆకాశముయొక్క విరివి.
 అక్కుజంబునకు = అశ్చగ్యముచేతను, అంకించి=గుర్తించి,

ధరణీశునకు నావు దగ్ని మేగ్గడఁ
బగ్గబలంబులు సాచ్చి బలుచిడి నడిచి
పెన సురథస్తులఁ గాఁడి వీట్రున వెడలు
నికితా స్త్రీములఁ జచ్చి నెతి నిందు నందు
వినుతి కెక్కుటు మాని, విన తైప రాని
వనచహిన్నఁ గాలంగ వలసె నీరితి.

సాతి, నా యర్థ రణమునకు వగవ,
భ్రాతి రైనటి, యా పట్టికి వగవ,
గరుథ క్తి మేకొని మోరారాటువులకు
సరుదెంచి మనతోడ సలజడిఁ బొంది 2270
కడపటి సేఁ డెల్లుకాలాగ్ని చేత
సుడివదు మునితనూజానకు సే రగతు.
నీ మహాపాతకం జేమటుఁ భాయుఁ?
గామిని నా కింక గతి యొందు లేదు.
కన్నుల నీ పాతకము గమంగొనక
ముస్తు యిచ్చెదఁ భ్రాణముల వహిన్న. కినుచు,
మనసులో ఓవు నిలిపి ఎంటువ సెదురు
చనుచన్ను యా హరిశ్వరంద్రునిఁ జూచి; —
నిగుదు శోకము మది నిలిపి సవ్యయను
దెగునమ్ముఁ జంద్రమతీదేవి వలికె, — 2280
‘ జేన, మింక టైల ధృతి దూరి పలక,
భావింప నసమాన భాగ్యసంపదల

కాఁడి=దున్ని. నిశిత=వాఁడి. ఇందుకు=ఇప్పమున. అందుకు=
పరమున. భ్రాతి=గారాటు. మేకొని=సమ్మతించి. తనూజానట్ట=
కుమారునకు.

లలిత మంగళసూత్ర లత్తీ నిక్కె మని
 దలఁచెడుచో నావు డైవ మెంతయును
 బగ గొని యిట్లు నగుబొట్లు గావింప?
 వగల నొక్కించుక వడి నిస్సుఁ బాసి
 కడులోల వై యుండుగా సేట్లు లోత్తు ?
 జడియక పదివేల జన్మ ఠబులందుఁ
 బతి నీవ కాఁ గోరి పడి వప్పొన్నుఁ గాలి
 మృతీఁ బొంది పొందుచు వింద సీ పొందు. 2290
 సమ్మద మార నీచన విచ్చి నస్సుఁ
 బొ ప్పుని యూన తీ. పోదు వే వేగ.
 అనిన భుగాలున నడరు కోకాగ్ని
 మనసు సుఱు క్కెని మనడేశుఁ డనించు —
 ‘ జలజాతీ, సీ కిట్టి సాహస కృత్య
 మలవడ సోర్కునే! యక్కుటూ! నీవు
 తొడీబడు జచ్చినతోడ నే తెగడి
 విడివడు బ్రాణముల్ విడుచు సీకువు.
 సుతుఁడు సీపును జావు జూచి ప్రాణంబు
 ధృతి నిల్చి యెట్లు వర్తింపగఁ కచ్చు? 2800
 వచ్చు నే సో రాడి ఎాత్రచ్చి నిస్సుఁ
 జిచ్చులోఁ బసు మని చెలఁగి పీడొక్కులపఁ
 గరుడ మాలినయట్టి కంినాత్ముఁ డైన
 సరునిఁ బిక్కెనరీతి నయ మేది నస్సుఁ
 బలికితి పలు? కని బ్రామ్మశారంబు
 సెలపు తెప్పుల నిల్చి యేఁగుచు నుస్సు.

నిక్కె మని= (పదుకతనము) ఫీర మని. లోల్కె= చపలురాలను.

వగలక్కె= దఃః ఖములతో.

మనజేశునుఁ జంద్రమతి సాగి ప్రైమిక్ట్,
ఘున మైనథ క్రితోఁ గదములు మొగిచి,
‘ సరివా ప్రశ్నలవాథ, నా చిన్న చించు
పలువు వే ఏలోకటి నా భావింప చలదు, 2810
దలముగా సలుడెసల్ దఱకొని మండు
జలిచీమ కొఱవివై జనుదెంచినట్లు,
కలయంబుగా మండి వచ్చు దావాగ్ని
కసలికి యొందును వెళ్ల నుఱీకి పో రాక
సుడి వడి మనలోనఁ జొచ్చి, వాతెలు
దడుత్తుచు నుస్తు యూ తపసికుమారుఁ
గొంకక వెన నెత్తుకొని వెర సైన
వంకగా నీ వహ్ని కలయంబు గడత్త.
సీతు గర్ణినఁ దీఱు సీ మనిబుంచు,
సీతు గర్ణినఁ గర్ణు నెలంతలపోందు, 2820
సీతు గర్ణినఁ బు త్ర్యీ నివచంబు గలుగు,
సీతు గర్ణినఁ గర్ణు నిత్య సౌఖ్యములు,
సీతు గర్ణినఁ గర్ణు నిత్య ధన్తుములు,
సీతు గర్ణినఁ గర్ణు నిఖిల భోగములు,
సీతు గర్ణినఁ గర్ణు నిత్యసంపదులు,
సీతు గర్ణినఁ గర్ణు నిఖిల రాజ్యములు.
ఎడ లేదు భావింప, నిడె చేర కచ్చు
మిదుఁగుఱు లడరంగ మి స్నంది వహ్ని.
తెగువ లే కున్నును డెగుటి నిక్కంబు.
సుగుణాత్ము, తొలుక గేఁ జొచ్చిన పిదప 2830

కొఱిపైక్కు కొఱిలాఁ కాలకయున్ను భూగమనిఁ డికి. చను
డంచినట్లు—‘చొచ్చి’ (జిపి) కి విశేషము. కొంకర్మాసందిశింపుకి:

థగవంతుఁ హోసరంచు వద్దతి జరుగుఁ.

దగను మిఱగఁ డెంపు దయ సేయు.' నునుచు

పేఁడిసుఁ; —దల ప్రేల ప్రేసి, నిట్టూర్పు

పేఁడి యై, సృషటి నివ్వెల సూర కున్న; —

వసుధేశు సతిభ క్రి వలగొని ప్రొక్కి,

మసలక చను చంద్రమతివెంటుఁ - దగిలి -

' యమ్ము నీ విశ్ర జగ్గిలో నుఱుక

సమ్మదం బాదవంగఁ జనియెద వేని,

వత్తు సేహను, నన్ను వదలక తిగిచి

యొత్తికొ. ము' నుచుఁ బెల్లెసుగు దైన్యమునఁ 2840

గిదుకుచుఁ జిన్ని కంగేలఁ తైకొంగఁ

గదియించి - బుడిబుడి కస్తీరు దెచ్చి -

మోహం మేర్పుడఁ గుచంబుల మోము రాచు

లాహితాస్యన్నిఁ - జూచి, లోసన పొక్కి,

యమ్ము-సఁ గదియించి, యూదల నివిరి,

చెక్కిలి నొక్కి, యూ చిన్నారిబొస్సు

బుడికి, చక్కిలిగింత పుచ్చి, కస్తీరు

దుడిచి, ముద్దుల చుంచు దువ్వి, మూర్కొనుచు, —

' నా యమ్ము, నా కూన, నా ముద్దుపట్టి,

మా యాశ్వి, యా పేర్చుమంటుఁ జల్లాచీ 2850

వత్తు పేవేగ; రా వలయ నా తోడు;

జిత్త మారగ నీకుఁ జేకూతు కుథము.'

అని యొట్టికేలపు నాలాహితాస్య

మనుజేశుకడ నిర్పి, మజి యొండు తఁఁపు

బుడిబుడి=అల్పమైన. తెచ్చి = తెచ్చుగాని. గిదుకుచు =
అంకులో మాట్లాచు. అమ్మునకు =అమ్మున. చుంచు = పిల్లజ్ఞట్టు.

చగ్రదమతిపాత్రివ్రత్యముచే దావాగైన్ చల్లారుట. 111

మది లేక నిల్చి, యి మ్మగున ప్రాణేశుఁ

బదిలంబుగా మనఃపద్మంబునందు

ధృతి నిల్చి, చంద్రహతీదేవి భక్తిఁ

ప్రతిముఖం ఔరై, యాగైన్ భట్టారణసన్కఁ

దయఁ ప్రవాళుఁ సుందర కాంతిఁ దనరు

కరపలువంబులు గరు మొప్ప మొగిది,

2360

‘ వరద, వైక్యానర, నర దయా లోల,

దురిత సముత్స్ఫుర తూల వాతూల,

మాదిలోన వాష్పున మతి చేతలందు

నదలక పతిధక్తి వఱలుమ సేని,

నర లోక సతుఁ డైన సా కూర్చు విభుఁను

పరమ సత్యంబు దప్పక మను సేని,

పరమ శితలుఁడ వై ప్రాణదాసంబుఁ

గరుఁ సై దొలుత సత్కర్తున కొసఁగి,

మునినాథు బుంఘున మునిగి పోవండ

మనుడేశుఁ గొదుకును మతి కాపు. మనుచు; — 2370

జైచ్ఛర రాయంచ చెంగప్యుకొలనిఁ

జొచ్చినగతిఁ జిచ్చుఁ జొచ్చి, యానదుముఁ

—. చగ్రదమతిపాత్రివ్రత్యముచే దావాగైన్ చల్లారుట.—

గలయఁ బూదిన కింశుకంబులలోనఁ

డైలువాయ చుస్తు రాచిలుక చందుమనుఁ—

భట్టారణసన్కఁ = దేవునికి. తయఁ ప్రవాళుఁ = లేత చిగ్గటనంతి.

వరద = వరమిచ్చువాడా. వైక్యానర = విక్యానరబుషియొక్క

కుమారుఁడా. దురిత = పాపముల - సముత్స్ఫుర = మొత్తమసెడి - తూల =

దూదికి - వాతూల = గాలిసిమూహమా. కింశుకంబుల = మోదుగుల.

బ్రిబల సంధ్య రాగ పటులబునందు
 సాంబ గొందు క్రొస్కెల సోగ బాగును—
 మంసి మండెడు వైనుమంటులలోన
 నిలిచి, కైదీకాంతికి వస్కె నిగుడ,
 దీపించు దాని పాతిప్రత్య మాగిమ—
 కేపార వెఱుఁ గండి, యెల్ల దేవతలు 2880
 బొరుఁ భోరి నుతియించి పుశ్యలవాన
 గురిసి. రప్పుడు వహిన్న గొబ్బన నడగి,
 నిగుడుకీలలు మానె. నివుఱు వైఁ గపి
 బాగయటు లుడిగి నిప్పుకలు సల్లారె.
 నావిధంబునను దావాగ్ని సల్లారి
 పోతుటయును; — మహాదృఢతముగా మెణసి
 తిలపుశ్వ వాడక తరుణీలలామ
 యెలనవ్వు సిగురూత్త నెపుటి యటు
 లలకడు;—జేతు లల్లార్చును నెఫర
 సలరి యునండనృత్యము జూపుచున్న 2890
 యూలాపోతాస్యని నమ్మినఁ జేప్పి,
 పాలు చన్నులఁ జేపి పయ్యెద దడియ,
 జడిగాను హగ్గాత్రుజలముల మేనిఁ
 డడిపి, ముద్దాడుచు; ధతునకు నరి
 నిలఁ జాగి ప్రైస్క్రిను;—‘నింతి, నీ యట్టి
 కులసతి నాకుఁ గల్గటుఁ గాడ యట్టి
 యూపద లెడు బాసి యలరంగుఁ గలిగి?
 నీ పుణ్యవర్తన నెగడె, లోకముల

. . . సాంబగు = అందము. క్రొస్కెల సోగ బాగును = లేతుచండురుని
 రేళయొక్క సాంతున్నా. తరుణీలలామ = యూవతీతిలకము,

చంద్రమతి మహిమకు కౌశికుఁడు వెలఁగుపడుట. ११४

శీ రట్టుఁ దిట్టు నా కెసఁగక యుండ
బోరన మనిషుల్లో బ్రోచితి గాన. 2400
సీ నిమిత్తంబున సెలఁత నా కింకఁ
బూని కౌశికు బుంబున దీన్పు గలుగు.
నని యుచితోత్తల న ముహీవిభుఁడు
తనఁచేపి ఖ్రియ మారు దగ గారవింప;—

—. చంద్రమతి మహిమకు కౌశికుఁడు వెలఁగుపడుట. —

నప్పు డా కౌశికం డవ్విథం బెల్లఁ
దప్పక వీట్టంచి తద్దయు నలిగి,
‘కాలాగ్నిఁ బోని యా కార్పిచ్చుఁచేతు
గాలి వే భస్తుఁబు గాక లా నిలిచి,
పతియును దాను సెప్పటియట్లు కలసి,
సుతుని ముద్దాడుచు, సురలు నుతింప 2410
నున్నది; కల్యాణి కొక్కింత త్రును
జై న్నతి యుండు సీమంతిఫీథి,
యాలికంబు సెమరింప, దలకలు గముర,
శలనత్వు గడిషోవ, దెసఁగదు దప్పి,
చిలుకదు కస్త్రీరు, జిగి దప్పి మేను
సాలయు, దేమియుఁ బొగమారదు వలున,
పసిమి దప్పదు కమ్ము బసుత్త లేబూత,
కసుగండ కడుగులుఁ, గమలత్వు జేతు;
తీ తగ వీ తెంతు ఫీ పెంతు సాంతు
తీ తెఱం గీ మేర లీ సిట్టుకనయు 2420

రట్టు=నిండ. చెన్ను అఱి=సాంతు చెడి. సీకుంతిథి=పాశు
చేథ, అలికంబు=నుదురు. కడిషోవదు=తఱుఁగదు. వలువ=వ స్ట్రీము.

లెందు మహాశ్వర్య! మే మన వచ్చు!
 నిందు కా ధరుం డెఱుఁగు నొక్కరుఁము:
 బాసురే! నా తపో బలమునకంటై
 దీపించు దీని పాతిత్రత్య సుహిము!
 పతిధ్ క్తి సతులపు బరమళిలంబు,
 పతిధ్ క్తి సతులపు బరమధూమణము,
 పతిధ్ క్తి సతులపు భాగ్యపోషణము,
 పతిధ్ క్తి సతులపు భయనివాదణము,
 పతిధ్ క్తి నిఖిలశోభ నకారణంబు, 2430
 పతిధ్ క్తి నింతికిఁ బడయంగ రాసి
 యతులితప్రణ్యంబు లవి యొంపుఁ గలవు?
 వెఱపింపు బోయి తా వెఱచినయటి
 తెఱుఁ గయ్యే! నింక సే తెఱుఁ గిటు మిఁడు?!

నని తలపోసి, హ! యసి, వెచ్చ నూర్చి,
 మనముఁ జలముఁ గ్రమ్మజ నూలుకొర్చి,

—. ఎడుకు నష్టక్రతని కండుమతి హరిశ్చంద్రులకు విరిపోటుసేయ నియమించుట .—

యడకశు తసరూప మహ్య లెవ్యరికిఁ
 బొడ గాన రాకుండుఁ బొందుగాఁ గదిసి,
 వుమ్మంబు మోము మోవుగఁ గాఁగిలించి
 నతుత్రఫనపుఁ డిన్నుఁగ నిట్టు లనియు.— 2440

* * సై యస బహువేదకాత్మపారిఁఁ
 లై యున్న నా శమ్య లందఱలోన

సై అసక్క=శిఘ్రముగా.. ఇందుక కాధరుఁడు=ఒవుడు. నూలు
 కొర్చి సూత్రపటిచి.

నక్కతకుడు చంద్రమతికి దుర్బోధనలు సేయుట. 115

వెలయ న్నాదళ వివ్యలయందు
బలవంతుఁ గావించి పాటింతు నిస్సు.
నే చందున నైన నీ వధూమజికి
నీ చక్రవర్తిమై నెసగిన కూరి
వీడి పోవగఁ బల్మి విరిపోటు సేసి
ణోడుఁ బాపుము; దాన సురస మై జరుగుఁ
గైకొని నాసేయుక పటుకృత్యములు;
లేకస్సుఁ గొన సాగ లేవు నిష్ట్రుకము. 2450
చేయు విం పని; కాద్యసిద్ధి నా కొదవు.
పోయి కచ్చెద. ' సని పోయె నక్కాని.

—.నక్కతకుడు చంద్రమతికి దుర్బోధనలు సేయుట.—

ఆంత నక్కతుం డామహారాజు
కాంతా శిరోమణిఁ గాంచి దీవించి,
‘ దేవి, నీ దైన పాతిత్రశ్య మహిమ
వేచేల తెఱఁగుల నిషుతీంప నరిడి.
యునలకీలావరి కాపులతి నైన
ననుఁ బ్రాహ్మములు గాచి నయమునుఁ బ్రోచి.
తీష్మతిలాఁ నీకు నీడుగా మొదలి
పతు మేర్పడఁగ లోపాముద్ర నెన్ని, 2460
యూ యారుంధతిఁ జెప్పి, యునసూయుఁ బొగడి,
శ్రీ యలరార శచీదేవిఁ దలఁచి,
యలవడఁ గొనియాడ నగుఁ గాక; యున్న
పాలఁతులు నీతోడఁ బురుడింపఁ గలర!

అప్పాదళ=పమ నెనిమిది. విరిపోటు= థేదము. సురసము=సులువు.
లోపాముద్ర=అగ స్త్ర్యభార్య. అయంధతి=వసిట్టభార్య. అనసూయ=అప్రిభార్య. శచి=ఇంద్రునిభార్య. పురుడింపకు = సరిపోల.

కరుణానై నీ యుషకారంబు నాశు
 బరఁగు శేసిన సీషు బ్రత్యుపకార
 మొనరఁ గావించెన; నొకమాటు వినుము.
 చనవుమై గౌళికసంయమి వేడి,
 క్రముల నాశుగాఁ గైకొని రాజ్య,
 మిష్టుల నీ కిచ్చి, యూ లాహితాస్యుఁ 2470
 బట్టంబు ఆట్టింతుఁ బుగు. నీ ముద్దు
 పట్టిఁ దోణ్టునుచు నీపట్టుంబునవ
 ఇమ్ము; నీ కిది పొండు; రా నన వలుము
 నమ్ముము, మృగ గాదు నా మాటు యితివ.
 ఎలమిమై నము గాక యూ రాజు వెంట
 నలభుక వుర్తింప నాచించె దేని,
 వన హుతాశన మహా జ్యులా కరాళ
 థునతర విస్ఫులింగముల నంగములు
 గముక పోకమ్ముఁ గాక, కల్పింత
 డవురు నిత్తుర ధమథమ రవ సుట్టిత
 పటుతర బ్రహ్మండ భూండ చండిక 2480
 చటుల రౌద్రాకృతి సమకొసుఁ తేమ్ము
 కుట్టిల కౌశికు తీవ్ర కోపాగ్ని శిథులఁ
 బెటు పెటుఁ బ్రథేలక ప్రదిలి పో వశమై?
 అనియును గాక సేఁ డాదిగా నింకఁ
 బసినినంబులు నిక్కుఁ బలికిన ఏతికి.
 మునినాథు ధన మెట్లు ముందుఁ జెల్లు?
 వెనుకుఁ జెల్లిన దఱపీసంబు లేను.

హుతాశన=నిష్ప్యయొక్క కరాళ=ధయంకరముతైన. డవురు=డవు
 రుగ మన వాడ్యముయొక్క. సుట్టిత=పరిలిన. భూండ=భూండమగల.

లేదపాయం చింక లేళమాత్రంబు
మేడినీపతి కిట వింద నూహింప.
2490
సెదవు పేరాకటు సుదరి హు మ్మాచు
గజయు బెబ్బివల్లె గొళవు డలిగి
తడయిక వచ్చి మాధవముఁ దె మ్మానుచు
సడిగి యత్తాని బి ట్రుదలించానేని,
కడువడి గర్జుంబు గదలి కంపించి
సుడికడి నిన్ను నీ సుతుని నక్కలకు
బోయి నంతకు నమ్మి తుచ్చు భూవిభుడు.
తోయజానన నాకుఁ దోచినబుద్ది.

—. చంద్రమతి నక్కలకునికి బుద్ది సెప్పుట. —

నావుడుఁ; — జిఱునవ్వు నవ్వి మారాజు
డేవి సత్తుత్రు దేసు జూచి పలిక. — 2500
' సతి కేడుగడయును జర్చింపు బలియు;
పతియ మా దైవ మెబ్బంగుల సతికి.
బలవంత మగువిధి ప్రాణేశుఁ బాప
వచకంతుఁ తెందిన వర వధూమణికి
భారంబు చోరంబు, భాసుర గంధ
సారం బసారంబు, సార కాసార
తీరంబు దూరంబు, తీప్రసల్లాప
కిరంబు ప్రూరంబు, కిన్నుర మంజు
నాదంబు థేదంబు, నవచంద్రకాంత
వేదలు సూదులు, వికసి తోద్యాన 2510

ఉదరి=ఉంకించి. అణు అరి=మెడ పట్టి. ఏశుగడ=రతుషుడు. తల
ఎంతక్క=ముజనక్కథరు. గంధసారంబు=చందనము. వేదలు=తిన్ను లు.

హాతంబు భూతంబు, సురభి కన్తారి
 పూతలు రోతలు, పూళు వండ్రికల
 మొఱపులు మొఱపులు, మొత్తని దూగి
 పఱుపులు మఱుపులు, పరధృతసమితి
 లీంతలు ఫూతలు, గొదుమతు మైదల
 లైంతలు లైంతలు, మద్దరాయండ
 మురుపులు పురుపులు, మోహంపుఁ జెలల
 సరసముల్ విడసముల్, చందనానిలపు
 మొలఁకున యలఁకున, మేల్తి చెంగావి
 జీలగులు సిలగులు, చిత్రరుఁజపురపుఁ 2520
 బొంతలు చింతలు, పూఁబొదరిఁడ్ల
 క్రంతలు నంతలు, కమనీయ సరసి
 బిసములు నుసములు, పృథు మకరండ
 రసములు విసములు, రమ్య హిమాంబు
 పూరుంబు గామ, కరూపరుఁబు సేదు
 టీరుండు మారుఁ.—డీ విధమునుఁ గాక
 ముదమునుఁ గులశిలములు మదిఁ గోరి
 బ్రిదుకు పతిక్రతా రక్కుంబులకును
 పతి లేని రాజ్యసంపద లవి యేల?
 పతి లేని సుతు లేల?
 పతి లేని హితు లేల?
 పతి లేని హితు లేల? 2530
 మతిఁ దలపోయి, నీ మాన వేశ్వరుఁదు

సురభి=తావి. పరధృత సమితి=కోకిల పిండుయొక్క. అలఁవ
 =ఆయాసము. జీలగులు=సన్న కస్తుములు. సిలగులు=ఉప్రద్రవములు.
 పొంతలు=చెంతలు. క్రంతలు=రచ్చలు. నంతలు=దుఖములు. నుసములు=కణరులు. పృథు=గాపు. తఃవిధమును=తః పై తెప్పినక్కములుమాత్ర మేలు.

నా కొర్కె నిలుకడ, నా తోదునడ,
నా కన్న పెన్నికి, నా నోమ ఫలము,
నా మేలి చెరికాడు, నా పట్టుగొప్పు,
నా మెచ్చ కలరాజు, న సైలురాజు.
చింపు సే కూళిక చింపులఁ దగిలి?

వెంపు భవమగ, యా వెడమాట లడుగు.

సీవు సీ గారుడును నిఖిల నిజరులు
వేవెల తెఱఁగుల వినుతులు సేయు,

బగ మెఱఁగుగ హరిశ్చంద్ర భూవిభుండు
ణగడు సత్య ద్రత నియతిఁ బెం పాండి
వెలయ నష్టదశ దీవుప సంగులను

సేఎమైమేఁ గ్రమ్మం సేలు నిక్కమగ.—
సనుటయు;— ‘నిది తథ్య’ మని వినుపీథి
సను వొంద భాషించె సళరీర వాణి.

యది నిని మదిలాఁన నాళ్ళగ్గు మంది,
కొదుపు సత్కత్రుతుం డూర కుండె.

2540

2548

ప్రథమభాగము సమాప్తము.

.....

హరిశ్చంద్రద్వివద

ఉత్తరభాగము.

—కాశీ ప్రయాణము.—

మసిశేష దంత నమ్మగువ నీడ్చించి,
 ‘మనవ సేచిన్నటు మసలుటు దగదు,
 మందఱ నున్నది మయ్యేతునేల.
 అందున్నజనులు మహాజనులు. ల’ నిన;
 వనిత యి ట్లునుఁ బ్రాంచల్లభుఁ జూచి. —
 పెను పొందు నశ్చపరి పేరేమి దేవ?
 ఒనరంగ సేలడి యొడయఁ డెవ్వాడు?
 మన కవ్య రందు సంబంధిబాంధవులు,
 మన యప్ప తెగటూర్ప మది వేడువారు?
 వినిపింతు వారల విమలాత్మ.’ యనినఁ; 10
 జందనగంధి కాజననాథుఁ డనియు. —
 ‘నిందుక శాధరుం డేలు నప్పురము.
 నా విక్యనాథుఁడే యాత్మ బాంధవుడు,
 డైవంబుఁ బ్రాతయు దాతయు మనవు.

మసలుటు=కడయుటు. మయ్యేతునేల=స్వగ్రహ భూ పాతాళము
 లంచ మూడు ప్రమాణములుగా నున్న నదియొక్కచోటు. 2.డయఁడు
 =ఏరిక. బ్రాతమరకుసుడు.

సగలక మనిహాథు నష్టాన కొక్కె—
తేఖ సేయ వలసు సో తెవి, యె బైన.*
సని కుమారునిఁ దన యంస మెక్కించు
కొని, యాటు పోతుచోఁ, గాంత దవ్వులకు;—
—.హరిశ్చంద్రుడు గంగాస్నానము సేయుట.—.

నరుణారపిందంబు లదుగులు గాఁగఁ,
దరుల గ్రుమ్మురు వన దంతావళముల 20
యయరుతర తుండంబు లూరులు గాఁగఁ,
సరస సైకత సీమ జఘునంబు గాఁగఁ,
సురుచిరం బగు మేటి సుడి నాచి గాఁగఁ,
గర మొప్పు చిఱు తరఁగలు వటుల్ గాఁగఁ,
సుహందీఁగనాఁచు లే సూగారు. గాఁగఁ,
సెనయు జక్కువలు పాలిందులు గాఁగఁ,
జైలువంపు బిసములు సేతులు గాఁగఁ,
వెలిదమ్మి కదనారవిందమ్మి గాఁగఁ,
గరికి బేడిసలు వాగ్గన్నులు గాఁగఁ,
సెలకొస్సు జలవేణి సెతివేణి గాఁగఁ, 30
సరవఁ బె లైసేగాదు జలకుఁ పండ్త
లరు చారు హూక్కిక హారముల్ గాఁగఁ,
* సలఁ గ్రీడించు రాయంచలరవము

ఆగలక = ధంగ మొందక. అంసము = బుజము. ఆరుణ ఆరవిందం
బులు = ఎణ్ణదామరలు. దంతావళముల = ఏనుఁగులయొక్క. ఊరులు =
తొడలు. సైకతసీమ = ఇసుకదిస్సుప్రదేశము. జఘునము = కటి. తరఁ
గలు = ఆలలు. వటుల్ = కదురువిందిమఁఫుతలు. జలవేణి = సీటిబాలు.
హౌమనుపుర = బంగరుటండెలయొక్క.

* 'అపలఁ...సాఁ...' శ్రూ, ము.

నరి హేమనూత్తరవాదంబు గాఁగు,
బెసు పొండ సెరసిన ఫేనంబు దెలుపు
దనరారు చుస్తు చందనచగ్గు గాఁగు,
గూరు లావసీరువు కుసుమ పరాగ
జాలంబు చిత్రక స్థోయుగు మొఱయు;
జన లోక పొవని జాహ్నువి గంగు
గనుగొని, హు స్పంకజములు మొగిచి, 40
సుడుటుఁ గీలించి, సస్తు తు లొప్పు భుక్కిఁ
గదిని, నందనఁడును గాంతయుఁ దాను
నాపుణ్యవాహినియం దవగాహ
మోపికుఁ గావించి, యుచితాహ్నీకములు
గ్రమమును దీర్చి, యుక్కుడుఁ గొంత సేపు
శ్రమము దీరుగు నిర్చి, జననాథాతిలవు

—. కా శీ పు ఇ.—

డటుఁ జని;—ముండటు నా వేల్పు బేటి
తటుమును, సురుతర ద్వార కవాట
వాహి తటూ కోపవన సముత్తంగ
గోపుర ధ్వజ మణి కుడ్యై విచిత్ర 50
కోరణ ప్రాసాద తురగ మదాంధ
వారణ రథ భటు వ్రాత సామగ్రిఁ

ఫేనంబు=నరుగు. కూల = గట్టునందలి - అవసీరువు = చెట్ల
యొక్కు - కుసుమ పరాగ == పుపొడియొక్కు - జాలంబు=సమూహము.
చిత్ర = పలువుస్తుల. జాహ్నువికుఁ = జచ్చుమునికూరును. వాహిని
యందుకుఁ = నదియండు. అవగాహము=స్తునము. వేల్పు బేటితటు
మున్కుఁ=దేనదియొడ్డున. సముత్తంగ=పొడ్డవైన. తోరణ=ముఖద్వార
ములును. ప్రాసాద=మేడలును.

జెస్సుందు చున్న కాళిపురిఁ శేరి,
కన్నలు చిలసిల్లఁగా, మహీవిభుడు

—. కాళి శైలై ప్రతి మహిమ.—

ముదమునఁ దనదేవిమోము వీక్షించి,
మదిరాణీ యిందులమహిమ వర్ణింపఁ
బది నూఱు ముఖముఁ ఫటిచుంను జాలఁ.
మిది చేరవిభాగత, మిది మత్కిమాగ్న,
మిది స్వగుసోపాన, మిది సిద్ధసేవ్య,
మిది దోష చయు దూర, మిది తీగ సార, 60
మిది భుక్తి ముక్తి ద, మిది సత్య చరిత
మిది శంకరశైలై. మిది విచిత్రంబు.
కంతుని కొఱ రోసి కన్నలు మూసి
చింత లాక్కుటి చేసి శివుఁ దలపోసి
యల సంతతోల్లాసి యందెను వాసిఁ
గలిగించు సీకాళి ఘున పృణ్య రాళి.
వామాతీ, విప్రుని వథియించు సతుడు,
కామాంధుఁ డై తల్లిఁ గదిసిన యతుడు,
సుమగక సురఁ ద్రాగు చుండెను సతుడుఁ, 70
దౌడరి సువర్ధంబు దౌంగిలు సతుడు,
వనితల శిశువుల శథియించు సతుడుఁ,
గినుక్కుమై ధీనువుఁ గడపిన యతుడుఁ,
గొండిఁడు, గృహదాసాకుడు, గరదుండుఁ,
జంటాలు, డభిలమామకుడును, మతీయుఁ

కంతునికొఱ = మన్న ఘునివ్యాపారమును. సంతత ఉల్లాసి = నిరం
తరము(శివునందు) ఆనందించువాడు. గరదుండు = విషము పెట్టువాడు.

గ్రిమి పళు మృగ పక్కి కీటాది జంతు
సముద్రాయ తైన, నిచ్చెటు మృతీఁ బొంది,—
మిన్నెటీ జడలును మిక్కెలిగన్ను
గ్రాస్ను లపుత్వము గుత్తుకునలుఫ్ఱు
బుల్లితోలుగా సెయిఁ బునుకుకంచంబు
వుండుకూలము నస్సి వనమాలిక యును 80
గలయితుఁ డార్కు టై,—కమసీయ రత్ను
కలిత తై తలఁచిన కడల సే మెలగు
నతుల విమానంబునంముఁ, ద స్నేహముఁ
బ్రుతిజినంబును ససంగ్రహముగాఁ గడిసే,
యొపపరి వస్నై లు నోరచూపులును
ముసిముసి సగవులు మొగడ చన్ను లును
ఆసియాడు నసుములు నలస యానములు
రస మొలుస్కె బింబాధరంబులుఁ ఆలిగి,
యులరువిలుని చోహానాస్త్రీంబు లనుగు,
నలరాయ రుద్రక న్యాసహస్రములు 90
వివిధధంగులు గొల్ఫ్, — విసుత్తిక సెక్కు,
శవలోకమున సుఖస్థితి నుండుఁ గాంచు.
ననుచుఁ జిత్రంబుగా నచ్చెటీ మహిమ
మన మార నాచంద్రమతికిఁ జైప్పుచును;—

—.విశ్వనా థాది దేనతొ దర్శనము.—

ధవళ గోపుర చతుర్ణ్యర బంధురము
ప్రవిషుల ము క్రతపత్ర సుంకరము

ఒసపరి=సీంగారపు. యానములు= సడలు. బింబాధరములు= దొండపండువంటి వెదవులు. ముక్కు ఆతపత్రి=ముత్యాలగొడుగుచేత.

సరూప వితాన రమ్యమును సమిర
 తర్విత వృషభ కేతన భాసురంబు
 మణి రంగవల్లికా మంటు పోజ్వలము
 ప్రభాత గుగ్గులు ఘూష పటుల వాసితము
 పటువా భేరి శంఖ పూవ మృదంగ
 పటు ఘుండి కాదిక బహు వాద్య రవము
 కాంతా సమర్పిత కర్మవర శకల
 కాంత సీరాజన కాంతి కోథితము
 నగణిత కనక వుం భాభిరామంబు
 నగు విశ్వనాథ మహాదేవు నగరు—
 సేరి, యూదేవుని శ్రీ లింగమూర్తి
 గోరి సద్భూతి నొక్కసంగ దర్శించి,
 ధరణి జాగిలి ప్రెమకిట్రి, తనపొద్దుఁగేలు
 గర మొపు ఛాలభాగంబునఁ జీర్ణి,—

100

‘ జయ భుక్త మందార సజ్జ సౌధార
 జయ సద్గు ణాధార సంసార దూర
 జయ సత్కృపా లోల కాత ప్రతి కూల
 జయ హతాశన సేత్ర జలజాతు మిత్రు
 జయ మేరు కోదండ జయ విష్ణు కాండ
 జయ నిరితానంగ శఃి ధవణాంగ

110

ఆరుణ వితాన = ఎఱ్ఱని మేంకట్లఁచే. సమిర = గాలిఁచేత -
 తర్విత=కదలింపబడిన. రంగవల్లికా=ప్రుగ్గులతోఁడి. పటుహం = తప్పెటు.
 పూవ = చిన్న కప్పెటు. కాత = వాడి. హతాశన సేత్ర = నిష్పకంటివాఁడా.
 జలజాతు మిత్రు = విష్ణువునకు చెలికాఁడా. విష్ణుకాండ = విష్ణువు భాణము
 గాఁగలవాఁడా.

చారు కోమల హోస చతుర విలాస

* గౌరీ మస్సాలాస కాళినివాస.—

యూ కౌళికునిబుంబం భీ కౌళిలాన

దీకొని తీగ్వాగాఁ డెచున్న గల్పింపు.—

మని సన్ను తులు సేసి; యచ్చోటు వాసి,

మన మార నా చంద్రమతియును దాను

భుక్తి ముక్తులు రెఱడుఁ బోలంగ నొసఁగు

భుక్తమత్తులుఁ గాల్ఫైరపుఁ గౌలిచి;—

భుక్తిత్తులుఁ ప్రిపుండ్రఁబు ఫాల లోచనము

నిశిత ప్రిశుఁంబు నీల కంఠఁబు

భుగీంద్ర హారంబుఁ బుషక క పైపరయు

నాగ కంకణమును నల్లని మేను

మఱలు కెండజలును మణి కుండలములుఁ

జీఱుగ జై మెలనూలు సింగినాదంబు

డాకాలి పెండెంబు డమరుపుఁ గ త్తి

రాకాసి తలలతోరపు వనమాల

సెలవిపై జీఱునవ్వు చిలిక్కడు మోము.—

గలిగి యుజ్జ్వలరత్న ఖచితంబు తైన

యోగవాగలు మెట్టి యొక పొద మూడి

బాగుగా సెసపరి బాగా నటించు

గౌరీ మస్సా లాస=గౌరియొక్క మనస్సును అడించువాఁడు.
దీకొని=పూనికతో. నిశిత=వాఁడి. భుగీంద్రహారంబు=సర్వప్రేస్తుఁడైన.
వాసుకియే అగుహిరము. క పైపర = పొత్తము. సింగినాదంబు=ఉఁడు
కొమ్మ. డాకాలిపెండెంబు=ఎడమకాలిపెండేరము. వనమాల=పూదండ.
సెలవి=పెదవిమాల. యోగవాగలు= యోగులపొముకలు.

* 'గౌరిమనోల్లాస' అని తూ. సు. 'ణో' అనుసంధి ద్వారా ఉమ్మ.

నా దేవదేవుని నానందమూర్తి
 మోదంబుతోఽి జిత్తమున సిల్పి ప్రముక్కి-;
 మతియు నచ్చటి మటి మంత్రామధములఁ
 గఱవక యుండ వాక్కుటి సింహముల 140
 శరధంబులను ఘోరశాస్త్రాలములను
 వెర వారుగా ణెక్కి పిహరించి, యజీన
 విరచి తాసన భద్ర విన్యాస సరణి
 సరుమగా నాసీను లై, యజీమాది
 . సిదులు గలిగి ప్రసిద్ధ తై నటి
 సిదుల నిషాగసిద్ధిగాఁ గౌరిచి;
 —. నత్కుత్రవుడు నిక్కచ్చి చేయుట.—

మగిడి భూవిభూఁ కొక్క మందు పొంతవును
 దగఁ జేరి యున్న యత్తటి;—నిష్ఫల లురుల
 వీక్షించి యమ్మిచిథునితో సనియె
 నత్కుత్రవుడు మది నయి మింత లేక,— 150
 “ యచ్చుగా మాగురుం డవనీళ సీకు
 నిచ్చిన మితి సేఁడు సెల్లియుఁ జిక్కిఁ.
 బచ్చ వైకము గూడఁ బడినది లేదు.
 తచ్చులు పచరించి తటమటించెదవు.
 ఇష్టు డేమఱుపాట నిటుకు సేతెంచి
 ముఖ్పిరి గొసుకోపముడఁ గౌళికండు

ఆజిన=తోలునందు-విరచిత= వేయుఁబడిన-ఆసన = పద్మానాయి
 సనములయొక్కి-భద్ర=శుభమైన-విన్యాస= రచనయొక్కి-సరణికు=—
 విధముచేత. తచ్చులు పచరించి = టుక్కులుచేసి. తటమటించెదవు =
 మోసపుచ్చుచున్నాత.

నన్న వీక్షించి ‘యా సరసాధు మింద
మిన్న క తయ పుండి మితి వోక మున్న
పన్న గాఁ దె మ్మన్న పసిఁడిచొకముల
నెన్న ము నీ. ఫన్న నెనట నేఁ దెత్తు? 160
బసిఁడే దె ముచు నేఁ బలుమాఱు వేడ
మిసగ వేమఁగు గవ్వ మిటినయట్లు.
చదువ సంతరమాయేఁ; జాలు నీ జాగా;
తుక లేదు; పీమఁగుతోడిజాగదము.
బోయబొంపులు బొంకి పోయెనో, లేక,
మా యప్పు నేఁటితో మానిప పుచ్చెదవో?
నిను నేఁడు ముఖమున నెత్తురు ప్రామి
కొని గుల్ల పఱుపక కొరికికి రావు.
పట్టి గుత్తని నిన్నఁ బ్రజలు వీక్షింపఁ
జట్టు మోయంచెద సర్వ్యభా చూడు.” 170
ముచు నత్కుత్రుం డంతరంగంబు
మునుకొని చిల్లుబు పోవ నాడుటయు; —
జనసాధుఁ డాత్తులోఁ జాలు జింతించి,
తసయుండు నాలును దానును దక్క
నితరథనంబు లొం డేమియుఁ గలుగు
మతము గానక, — చంద్రమతి దివ్యుఁ జూచి,

మిసుక పు=కదలవు. ఏమఁగు గవ్వు = మిటిన యట్లు = గవ్వ
తోమిటినయెడల ఏమఁగు కదలనట్లు. చదువు = చదువుకొనుటమ.
అంతరము = విఫ్పుము. నెత్తురు ప్రామి కొనుట - తానే హరిళ్ళం
ద్రునిచే గాయాపడినట్లుగా చూపఱు తలంచుటకు. గుత్తుని = పైకము
పెట్టి కొస్సుటిదాసుడని. చట్టు=జాతిని. సర్వ్యభా = ఎల్లప్రకార
ముల చేతన.

గుడిగడిఁ గన్నిరు గ్రస్కుచు, నొండు

సదువ నాలుక రాక నులిఁడి యూర్పు

—. చల్దమతి పతితి తన్నమ్మి బుణము తీర్పు మనుట .—

లందంద నిగడ, మో మర వాంచి, యున్న —

నందంబుఁ జూచి యూ సాధ్యలలామ, 180

దీపించు పతి వక్కు దృష్టి విచేటు

లేపార నింగితం బెఱిగెడి యుట్టి

చదురాలు గాన సంకయ లేక మయిన

మది లేక వలై దీమసము పెంతునను.—

‘భూచక్ర మెల్ల సేర్పున సేలిసట్టి

రాచ వేల్వతు నీళు ప్రాక్కుతు సట్లు

పాయని చింత విభాగింతిఁ గుండెదవు.

దాయంబుతల నిటి దైస్యంబు దగునె ?

మతిఁ బూని నీ సత్యమహిము పెం పొంద

మితి చొడు దినములు వింద నుండఁనె 190

చౌపుడ నప్పు దీర్ఘుటు మేలు. దినము

లాపు నొండొక బైక్కు సెక్కుటి దఱుఁగు.

సుడితప్పు వాతప్పు నుసలక సత్య

మెడలింపఁ గనిపట్లు సెత్తుడుఁ గౌళికఁడు.

కికుచులు వాపోడు జెక్కులి మిటి

విశదాత్తు పాలు ద్రావించు చందమున

దీమసము = క్షేర్యముయొక్కు. ప్రాక్కుతుసట్లు = పామరునితలె.
దాయంబు తలక్క = ఆపత్కముయమున. సుడితప్పుక్క = మటుతప్పున.
వాతప్పుక్క = నోచితప్పున. నుసలక = తడయక.

* నుసులగ మనవెంట నుండి యా యెప్పు
కసటు వాపగ సేడు గలిగ నీ వదుగు.
నింటి వేలుప్ప మన కితఁ, డెంక లెన్నీ
కంటకంబులు వలు^{శ్రీ} గా. కేమి దీనఁ? 200
జేద సేనని శోరఁ బ్రేతులు జాపఁ
బోదురే బుఱాముఁ దెంపునఁ గొనువారు?
జపములు దపముఁ సకలదానముంబు
లుపవాసవిన్నలు దేవోపచారములు
గ్రితువులు నొసరించి కాంచుపుణ్ణంబు
లతురిత సత్యః వాక్యమునకు సరియు?
కావున నిష్టా డక్కుఁ వాపే కొసగు
నేఁధంబున వెర వేమియుఁ గాన.
మేడపక నను విక్రయించి చెల్లింపు,
కడఁ బడుఁ గొం తైనఁ గొంట బుఱాము. 210
కడమకు సౌకతెగ గలు సెల్లిటికి.
గుడిఁ జూట్టి వచ్చినకొలడి మే లాదవు.
సఱమఱ లేక లే' మ్ముమటుయు; —గుండె
మెఱుఁగుఁ గైదువుఁ గుచ్చి మెఱమి న ట్లుయిన; —
సులికి భూపాలుఁ ర్మా యుగ్గులీఁ జాచి
పరిక బాపుములు తైప్పుల నప్పింప, —

ఉనులఁగ్గు = సదుపొయముగా. కసటు = మాలిన్యమును. వెరవు =
ఉపాయము. కడఁబఫుఁ = తగ్గును. తెగ = దారి. ఎల్లిటికిఁ = తేపటికి.
తైదువుఁ = క త్రిని. మెఱమినట్లు = త్రిపినట్లు. అప్పింపుఁ = ప్రోసి
కొని వచ్చుచుండుగా.

* 'నుసులక' శ్రూ, ము, అఖండయాతి,

“ మానిరాష్ట్రి, యూ వేడి మాటు నా చెవులు
 గదియించి పాపంబు గట్టుకోఁ దగునె ?
 పతి యైటి తేసుంతుఁ బని సేసి తైన
 సతీఁ బ్రోచు తిచి ధర్మాత్మసుతము. 220
 అలి సమునకట్టుఁ డసుచ్చ నెల్లెడలు
 జాల నిందించుచు జను లేకగీంప,
 వదనాంబుజము వంచి వసుధా బెక్కిఁ-ండ్లు
 బ్రతికడి యూ మాల బ్రతు కేటి బ్రతుకు ?
 పడఁతి నేఁ డెట్లు నిఁ బలిమాలి యమ్ము

* పడయుగాఁ దగ్గా నింద్రపద మ్మెన నొల్ల.

లెక్కిఁ-ంప నపక్కి లేని జీవనము
 నిక్కు-ంయుగా సుక్క నిముసంబు చాలు.

సుఱలంగఁ బ్రాషుల నొత్తి వత్తుకలు

కులకణు దత్తిగడి కటికవఁ దైన న 230

దయ లేక తనక శత్రుము నమ్మ కొనునె ?

నయ మేది దీనికి నా పుది సొరదు.

ధనమునకై పల్ని దాసిగా సమ్మ

చనునె భర్తకుఁ గూడు చవి యని కుదున ?

మరణయు మేలు సెముది దీనికంటే

బరికింప.’ సనుదు; — సప్పడఁతి యి ట్లనియె.—

“ ‘ నాపద వచ్చిన యప్పుడె మున్న

దాఖిన ధన మిచ్చి తగుఁ బల్నిఁ గావఁ.

శ్రవణపణు = గోయఁగా. ఒఱలంకఁ = విలపించుచుండఁగా.

కశత్రుముఁ = భాగ్యము. నయము = నాయము. ఏది=మాని.

* ‘...నింద్రపద కైన’ అని శ్రా, ము.

చూదమతి నుత్తంగా లు గ్రూప్స్ బుఖము శ్రవ్యు వనుట. 133

బస్స లెర్నీస్ ను జట్టుగా క్ల్యూ

తుండు రెచ్చించారు దష్టంప కలయి?'

240.

నిచెప్పు నీతి వాక్య సిలిం గాంతి

గుణ ముంగా దలపోయుము. నల హేల!

గతి క్ల్యూ డ్యూ దోషము బాసి పూర్వీ

గతి క్లేగా సద్గ్యాధి గలిగినఁ అంశఁ;

బంకజపాతవంశ, పాఱున కిచ్చి

బొంకిస పాపంబు పొలియు తేమిటు.

బొంకిస గాసి వొలిము, నాయుంగ్య

ముంగు, డేంట దష్టు, సెక్షన్ గిం,

క్ల్యూక మూచు, మాసము దూలపోయు,

వ క్ల్యూగఁ బుఖ్యంబు, రచ్చు నాపదిలు.

థగ 'న్యాక్ట' ల్యాక్చెప్టం ఏ? .. నుచు

సురుఁడి ప్రోయుమ నుండు పేదములు.

నాలును ఛైఫ్టు క్లుంబు సెప్పువు

గాలిసంకల లెల్ల కదలను బతికి.

సుఱచియు సీనిసై కప్పులు శేయ

రఱుక గల్పిస్తియు లెల్ల కాలంలు.

క్రెంబుగా నాడ రలు న స్నీపువు,

విక్రయింపఁగ సేళ పిచ్చేయు." నుచు

ముదముకి బాధించి ప్రేమక్కి పోత్తములు

గడియు ముండ్చు, నాక క్లోస్ సొచి;—

250

బట్టిగా—=పీక్సీయుముగా. బూరి—=ఆపదను. పాఱునఁ—=

బ్రూఫ్సునుకు. పొలియుదు—=కింపము. అ—క్యాత్— పరం దుష్టుక్షం—=

ఆసత్యమును మించిన పాపము లేదు. ఉండి—నిశ్చయముకలవై.

‘ కూడా బాణిసీ, నిను నాఁడు రెన్నవచ్చిన్నఁ గూల
 నమనుతీఁచిన నాఁస రెన్నుళం బెద్ది!
 నా కతంబుక నిట్టి నలఁసువ ఇచ్చు;
 నా కతంబుక నిట్టి సగుఁబాటు వుట్టె.
 సందిఁ జొం పెసెగు రాజులదేవు లెల్లు,
 బసుకడ్డఁ గనుసస్సు బమలు గావింప
 నురువై కింబుల నుండు ని న్నిష్టు
 వరువుగ సమ్మకో వలసె నే మందు!
 నీయట్టిసులసతి నీయట్టిసాధ్య
 నీయట్టిప్రియతః నేఁట్టితోఁ బాప
 సమకట్టునే పాపజాలిదై ఇంయి! 270
 కమలాణి నా పూర్వక ర్చు మెట్టిసియై?
 లక్ష్మీ ఇయి కేఁగదు లలస, నా కిట్టి
 దిశ్ము ఇచ్చుటకో నా చిత్తంయి మిగుల?
 ససద కై ని న్నిష్టు డిష్ముకో మ్మంచు
 సనుమతిఁ జేసిద ఇకటు! నా గుండె
 తూలయ త్రీలండు తునియి తై పోక
 నోలంపుముద్ద గా నో శువ్వుబోఁడి!
 కనబాణిసీ, నినుఁ గూడి వ క్రీంచు ఘోర
 ఇసములు శ్యంగాద ఇసములు నావు; 280
 మగువ నీ పున్న కోసులత్పుఁ శయ్య
 తగుహంస తూలికా తల్పుంయి నావుఁ;
 గలకంతి, నీ పొందు గల గిరి గుహలు
 సలలిత మణి చంద్రశాలలు నావుఁ;

అభఫుళంబు = అసాధ్యము. పరుఁఛెణ = క్రమముగా. వరువు
 గ్రాణ్తి = దాసినిగా. కీలంపు = కీలగందంతు. చంద్రశాలలు = మేడలు.

మలయజగంధి, ప్రేమమున నీ ప్రైసాగు
ఫలకండ మామముల్ బహువి ధాన్యములు;
జలబాణి, గోదు నా సామ్రాజ్యాలింజ్
ఎంఱి పోయిన రీతి కోచుమన్నదియు.
సనుమ నాంగోళింప సతినిఁ గ్రోధమునఁ
గుగుని మతియు నక్కతివం వనియు.—

290

“భర్వానిరాశ, మటులఁ బ్రొద్దుఁ బుచ్చెదవు.
భామసం బేలి ని తత్తి వో వేద
తరుసిఁ బొయఁగ లేక తుల్లడించినను,
మారి యుపాయము సెప్పు నుం ధనంయానను.
గాగు సేయక పల్ని జట్టిగా నిచ్చి,
నా గురునాథు ధనంబుఁ జైల్లింపఁ
ఉచ్చెర లేచి వచ్చేనో రావో కడన?
‘వచ్చెద నో కొని వైశంభో?’ అనుమ,
నాసలఁ బెట్టి న స్నుడగింప వలము.
వేసాలు వేయక వేగ తో న్నో నుము,
ఉపట్టి తివియు కచ్చిన;—వారి తెగువ
కా వసుధార్ధిశుఁ డాష్టో గోసి,

300

—. హార్షిక్కాగ్రమఃప ఆలిని అముటకు తిరుగుట.—
నిముసంబు నచ్చేట నిలుకక కదలి,
రమణి నమ్మటుకు సై రాబమాగ్గమునఁ
జనుదెంచు నప్పు;—డాబానుబాహులును
బెను పొందు మూర్ఖులఁ బీన వక్కింబు

మలయజ=చందనమువంటి. ఆంగోళింపఁ=సంశయింపఁగా. ఆజాను
బాహులును=పోఁకాలివఱుఁగల చేతులును. తామ సంబు=విలంబము.
ఫిని=కోగ్గోయి—లేక. కడముఁ=కడచఱుకు. కీసవక్కింబు=బలిసిఁ ఏము.

సుయతరస్కృంధఁబు జొఱ పగుమేను

నన నుత సింహాసన సితు గ్రంగి

—. పురజనుఱు హంశ్చుంద్రునీ వరి గిచెటు . —

సుయదాగ, తైపు యుగ్మావుక మాచి, —

పుగజను లాంట్ యోఁ బూదలు వేసుకల

310

నీ చంద చిం యుంద చిం రాజసంగు

నీ చూపు నీ యొపు సిట్టి వేజంబు

నీ వెంపు నీ సాంపు నీ ప్రతాపంబు

నీ పోఁడి కూవాఁడి చిం భుజాబలము

నెందు నెవ్వరియంచు నెస్తుఁడు గాన.

మిందు కళ్ళ ధరుం డితేఁడు గాఁబోలు;

నిందుక శాఖుం డితే దగు సేని,

నంచివాహనము పినాకంగు సేని?

కరిఁలు ఘణాల కంకి శారములును

జుఱును గన్ను ను వాఁడి శూలఁబు నెవ్వి?

320

కరి రాజ వరదఁడు గాఁబోలు నితుఁడు;

కరిరాజవరదు కీఫును దగు సేని,

గరుడవాహన మెద్ది? గున మైన యొట్టి

సరిసు నిజ శంఖ చక్రమ్మ లెవ్వి?

పురుషులాతుఁ ఢీఘున భుజుఁడు గాఁబోలు;

పుయషులాతుఁ ఢీఘునభుజుఁ దగు సేని,

యిర వొందఁగు వెల్లచేసుంగు సేది,

కర మెయపు నల వేయి కన్నులు నెవ్వి?

ఉయతరస్కృంధఁబు = మికిప్రెలి గొపుకంఁచీరము. ఒంపు =
అందము. కరిఁలు = ఏనుఁగుచగుము, పుసుషులాతుడు = ఇంద్రుఁడు.
మనసిజుఁడు = మానుఁడు.

మనసిఱుఁ డీ మహామహుఁడు గాఁదోలు;

మనసిఱుఁ డీ మహామహుఁ డగు సేని, 830

సనవిల్లుఁ లుష్ణబాణంబులు నెవ్వి?

చన శైఖుఁగాఁ గీగ ఒయు వాజి లుస్టి

యిఖుఁగ రా దీతసి; సెసుగు తేంబు

మాఱుపడ్డ ఎప్పుక పుడ్చిప్పి చూన్నఁడు.

ప్రాగ నీ విభువదవం క్రీ శాశ్వతసు

బరకింపుఁ డీవె సాఁధ్యభోము చిప్పు ములు.

— పొర స్తులు చుండిమచ్చు వడ్డి వుఱు —

మరి చూడ రస్సు యూ మానినీమఁడిని —

దెగ వుచు నద్దంబుఁ దెగ డెఫు మోయు,

బాతి నీలపు గంగు జిచ్చెంచు కుచులు,

తేతె జందురుఁ బిసాఁచించు నెన్ను యురు, 840

మాకపక్కోఁ ములక్కోఁ ములయు నేత్రములుఁ,

గూరు ల్లాటు సిగ్గు గూలిపెడి చూపు,

విచుల విండ్చుకు సమ్మ వేసిన బొములు,

సరస సంపకము మొచ్చుని నాసికంబుఁ,

దెలి మెల్లి మెల్లులుఁ దేశు పల్పురుసు,

పులకండ ములికెడు బొమ్మంచు మోవి,

మహామహుఁడు = గొప్ప తేజముగలవాఁడు. సస = ప్రూపు. కీగబయ
వాజి = చిలుక యిసెడువిబచనూళ్యము. తెగ = గొ సెగ - పుచ్చు = తోఁ
గించు. పిసాఁచించు = తీరస్తురించు. మలయు = మార్గును. అమ్మ
వేసిన = బాణముతో వేటువేసిన. పులకండము = కండచక్కగ. బొ
మ్మంచు మోవి = ఎళ్లని పెదవి.

చీకటి విరియించు చిలునవ్యుఁ, బసిఁడి

* రేపులతో నెదిరించు చెక్కిప్పుఁ,

గంతు | సంసున బొమ్మ ఖ్టీన గడుము,

దంతి లీంధుముల సదుల్చు పొలింపు,

350

చిగురు చూసిల నిరసించు హోస్తములు,

గగనంబుల్లో బరిఘూణించు సదుము,

తేఁటి తెక్కుల దండు దెగడు నూఁగారు,

వాట మై త్రోక్కిస్తె నిల్యుగ వచ్చు పిఱుఁదు,

లసటికంబముల గయ్యారించు తోడలు,

సనవిలు కాపూళ్లో సగు చిలునొడిలు,

గందామగల సేవగించు పొదములు.

సుందరి గా దిది సౌంగు రాయించ;

యంద గా దిది నడ పూరు క్రొస్సుంచు;

మించు గా దిది రాచ సుచ్చుల ప్రతిమ;

360

ప్రతిమ గా దిది పచ్చి పగడంపు లతిక?

లతిక గా దిది నవ లావణ్య సరని,

సరసి గా దిది పుష్పచాపుని శరము;

శగము గా దిది రతి సవరించు చిలుక;

చిలుక గా దిది విక సించు చెంగల్య;

గలువ గా దిది చంద్రకళ వంటి చెలుక.

చెలువ యూ గతి విలసిల్లుగా వలయు;

కలయుఁ గాఁతల కిటువలై బుట్టు గలుగ.

కంతుసంసున్ = మన్మథునిశంఖమును. బొమ్మగ్టీన = అవము
నించిన. దంతి=ఏనుగు. పరిఘూణించు=ఎదుర్కొస్తును. తెగము=నిందించు.
గయ్యారించు=ధిక్కరించు. సదపు=సడక.

* ‘...మురాళించు చెక్కులున’ అని యొక పూ. | ‘సంపుతు’ అని. పూ. ము.

—. రాజు చర్చదమతిని అమ్మి జూపుట .—

నని ప్రబ దర్కింప నారాయణ పతిక.—

‘ పినరయ్య, చెస్పెర; — విశ్వామిత్రాంగః 370

గొనియాడఁ దగు భాను దులమున సేను

ఒనియంచినాడఁ గ్రిశంస నందనుడఁ

సార్వాంధముడ హరిశ్చంద్రుఁ డ న్యాడ.

స్వ సర్వంసహి చట్టంఱి నెల్ల

నా ఇంసన కిచ్చి యాతనికి మున్ను

మేకాస్స ధనముకై లులఁతి న స్వదను.

సన్నుత బంగా వేద శాస్త్రాగ్ని కళల

నెన్నిక కెప్పు మహిసులూ,

శర ఇన్న ము నైట్రి శత్రువు నైసఁ

గుణించు నుత్తగు క్షత్రియులూ,

కోటికిఁ బం గెత్తి కోరు వస్తువులు

పాటించి యొసగు సంపాదానులూ,

మగఁటిమి నని మొన మార్పాని పోరి

పగఱవ వే నీని భటముఖ్యులార,

కట్టుల్సు వే టాలుగా వడి ప్రేయు

రట్టుడి బిరుదుల రాష్టుల్సులార,

పతి హిత సాహస బహువి ధోపాయ

పతుయ తై నుతి కెప్పు సస్యంసులూ,

చనచులులార, యో సామంషులార,

ధనపతులార, యో తగు దౌరులార,— 890

సంపాదానులూ = వణిజులార. మగఁటిమి = శ్రేణుమతి.

ఆని మొనక్ = యుగ్మాగ్రమనందు. రట్టిషి = బట్టిన మున.

పనిఁడి గేదగి రెపు పన మంచు మేని
కుసును కోరుల నిత్తు కొనరయ్య వీరు;

తామురుపుశ్వ సదలు సెప్పుము

కోమలి నమైద కొనరయ్య వీరు;

సెసి కొస్యుంచు రాణించు కంటల

గురువున నమైవఁ గొనరయ్య వీరు;

* సృగరాజునవు అంపు మెట్టిన నము

చిగరాకు బోఁడి నిచ్చువఁ గొనరయ్య;

కలహంసలమ నముళై మైన నక్కల

సులఱుక మీకు నమైవఁ గొనరయ్య;

తిగవు వీరాలుగ సమ్మ దయఁ జూడరయ్య;

తగడక నా కొక్కు- దింక్కు గారయ్య;

యలుగక నామాటు లాలింప రయ్య;

చెలగి నా యక్కులు జేకొనరయ్య.' —

యని దైస్య మేరుఁడ సముహే రాజు

దనపల్ని సమ్మ దుర్గఁ జూచి పాకు,—

—. పోర వాక్యములు .—

వాడవాడల సెల్లనారలు గాములు

గూడి యాత్రలు జడిగొను దవులును; —

“ గటకట! యట్టివెంగలిరాజు గలఁడే?

మటుమాయతపని యే మయలు కొల్పినను’

సమ్మనిఁ దన యేలు సెలకు తోడు

సామ్మ లన్నియు నిలుచూఱగా నిచ్చి,

పనిఁడి గేదగి = పచు మెల్లి. అనముళు = అసాధ్యము. పత్ని ఇ= భాగ్యము. అశ్రులు = కన్నిల్లు. నిలుచూఱ = నిలువునోపును.

* ‘...బామ్మ చెట్టిస...’ ‘...బామ్మ ముఖిస...’ అని తూ. ము.

‘ యమైనుగఁ గడచుకై యాలిఁ గొం డాసెనుఁ.

దమ్ము మార్చినయట్టిథ్యు ఒబు గలదే?

యువ్యసుంధరఁ బూర్జు సొంతయుఁ కేసి

యెవ్వును బూందితో నేరిఁ సివికిఁ?

జయవులు విని, విరాద జుగు సౌభ్యంగా

మది రమ్మి, బ్రుతుషు బ్రూహ్మంబునకు నిచ్చే!

బువ్వ మొగించుఁగోపలి సీఫు నుఁ

వోన నీఫుఁ జులు వేయులు లెందు గలరే?

యాఱు బిడ్డలు దగు లని మన్నె ణోసి

చూలించి నట్టి నిస్సంగుని తైను

కేసిన నేరమి చేసేతుఁ గుడువు

కేసి యూ బూమిలు నే సె వైకంలు.’

ఆను మండు, మఱి కొండ ‘అకటు! యారాజు

నన సేలి? విశ్వర్థిల కవని వల్ల భుఱు

దగిన దానము లీకా? ధన మియ్యు గొస్కొ?

పగ గొని యారీతిఁ బట్టి యి ఆకిమి,

దార లెక్కిలకు నై తరువులు వెట్టి,

దారల నమ్మించి, ధనములు గొసెడి

కరినచిత్తులు లేరు గాక లోకముల?

* హాత మేల సృష్టులతో యమిన రేణ్యులను?

రసుంధరు = భూమియుందు. పనుపడు = నిశ్చయముగా.

మెయిలు=మేఘము. దోన = కొండచిరాది నీటిపల్లములోని చులు=పాణఁ

జల్లిపోగ్గాలు. వేయులులు = వెట్లివారు. తగులు = తియులాటము. బూమె

లు = మామలు. ఆఱు = మెడను. దార = ధూరాద త్రముల. దారలు =

ధూర్యులను. హాతము = పట్టుదల. యమిన రేణ్యులకు = మునిశ్రేష్టులకు.

* ‘ఏ సుల సృష్టులతో సంమేలిందులకు? అని పూ. ను.

ఇందు రు మసగు శ్యామ మని ఆక్రోంప వలని యున్నది.

వెడమతు తైన యో విష్ణులు జూడ,
చుట్టి ముడిగాఁ బొచ్చి వాత వెస్తుదును.
ఉపకార శోపిక సెనరించువారీ
కపకాగ మొనరింతు ఇప్పుడే కడఁగి.
యిల గుజ్జ వదుగు మాఁ డడుగులాఁలు
నొతొతొలి బురి పేఁడె తుది సేలు సేని?
మరి కశ్యసాంస్రి ప్రాంస్తంచా లిల సెఱ్లు
బుశుగామనిచేతు బడని నూ ఖునాని 440
సుదధించు సైసఁ గఁ లూదంగ నీక
కదలి పోఁ కోలర గజిబిజి సేని?
యుడు యున్న యేటికి నీ కొకిడందు
తిథి విప్రుఁడు గాక తిరిగడునాఁడు
సొలపు దీఁగ వసిస్తునియంటు గుడిచి
శోలఁగి పోన్నుచు సెన్ని కొసుగులు సేని?
నిద మహీతల పొల్లు సేలు నీ రాజుఁ
ఇచ్చక యి లేఁడు చేట్లును డెతెచి
పోనీక బండెలు బూరలించి తపసి
దానపుం తై సల్ల ద్రావు చున్నాఁశు! 450
కడఁగి పీముఁగునియఁరు గంగఁయు వెట్టి
కుడుపుఁగాఁ ఆఁచు కశ్యాఁ రిగాఁ దీశు!

వెడ = కటిల. ముడిగాఁ = ముడ్డిగుండ (అతి వినయములు). గుజ్జ వదుగు = వామనుఁడు. ఉదధిలాఁ = సముద్రమాఁ. గజిబిజి = అల్లి. సొలపు = శ్రుమ. దోసగులు = చెసుగులు. ఏముచేట్లు = సప్తమ్యసనముల చేతును. బండెలు = నిఁఖుంధములచేతి. దానపుంశు = రాతుగులు. సల్ల = సెపురు.

చెడ సెవ్వును లేక యూ రాజు తలనే
శ్రూదెనే యూ బఱగు త్తంపు టుప్పు?*
సనగు; సంకోక కొండ ‘అస్తిరా! చేయ!
ధనికుల మని ప్రమాదంపు బెంపును
రాజులు వాటించు రాణివాసముల
సూజులో నూడిగం బూనరింపు దమకు
మరవులఁగాఁ జేసి వరుస వు దింపు
బురిలోసఁ లాంకాసిప్రమాదుల తగును? 460
కరి రొంపిఁ జిక్కిను గ్రముల నెత్తు
కరి యోపు గాక, సూకిర మెళ్లు లోపు?
ధన నింతవాని యుద్ద నివారింప
నమ లోపు. మర విశ్వవాధుండు దక్కు?
నని యని వగచును, గ్రువు లాంక
మును చిస్సుభోయిన మోములు వంచి,
మురి నిల్చు జూలక మందరంగాలను
సరిగి, శోకాగ్నుల సలయు మన్మంత; —

—. కాలకొత్తికుండ. —

నాపురి గుండుఁ నాడ్ద చే ముస్తు
కాఁచురంయిగ నుండి కపటుమ్మగును 470
జెసఁటి విశ్వరీనియూపు క్షేత్రాని మిగుల
నను వోండు బంయించు నా కలిరాజు -

గుత్తంపు=దట్ట మయిన. ప్రమాదంపు = బెంపును = వెనుగావరము
చేతు. రాణివాసములకు = రాజులను. ఉండిగంయి = సేవ. మరవులఁగాఁ =
పరిచారికలనుగా. పులుకాసిప్రమాదుల = పచ్చ శైక్షప్రమాదులవి.

* ‘వరిపుగు’ అని తూ. మ.

తలఁప నింతిం తని తన ధనంయానను
 గొలఁది గా దని సట్టే కొదుపులు దన్ను
 వారిక నముబాము వచ్చి వేడినను,
 కోరిన ధనములు ‘కొండు కొం’ డనుచు
 నక్కులగండు త్వై యపు టుపుటీకి
 వెక్కుసంబున నూర్లు వేలు న ప్పుచ్చి,
 ముట్టు జిక్కిస్తున వేళ ముట్టి చేపట్ట
 రట్టు త్వై తిరిగి పత్రీంబులు గౌనుయు, 480
 చెట్టు వచ్చిను గల్ల లెనశులు వెనఁచి
 తిట్టి వారును దానుఁ * దిరితీపు లాడి,
 ‘మటుమాయలాఁడు, కంబళపురీఁయంలా,
 పటీకిరంతలపిల్లి, పట్టిని ! దొమ్ము,
 శుద్ధకష్టం. డుని చూపఱు దెఖడ,
 ఒద్దకంబుగు బెస్కు బాగలు సేసి
 వృక్షి విగఱగు జక్కుపుస్తిని మాస
 కృధిని లెక్కించి వెన నప్ప లెత్తి,
 కాలకాశికుఁ దనుగాఁ బేయ వడని,
 కా లీచుఁ బనుచు శీఘ్రముగ నింటింటుఁ 490

నముబాము=ఆగ్ధ రాత్రిమున. చికిత్స=కృంచిన-అప్పుబూతిగా
 తీర్పులేకపోయిన. ముట్టుఁ=(చేతితో)ల్లోయదగినట్లుగా. రట్టుడి =
 కిమండు. పెట్టుఁ=చెల్లించుటపు. తిరితీపులాడి=వెనఁగులాడి. కంబళపు
 రిషండు=కంబలి కంటిన మలము - వదలదు - అసహాయము. పటీకిరంతల
 పిల్లి=చలము పటీసపిల్లి. పట్టినదొమ్ము=తగిలినట్టి దొమ్ముసంకటము. ఒన్న
 కంబుగు=సత్యముని. బాగలు=ప్రమాణములు. వృథి=చడ్డ. చక్క
 దిని=వడ్డకివడ్డిని. మాసక్కధిని=సెలవడ్డిని. కాలీచుఁ=కాలికంకరతో.

* ‘తీర్పుతులాఁడు’ అనీ ఒకముద్రణమున. † ‘దొమ్ము’ పూ. = మాంసఫండము.

బూయిక పంచాంగ పతసంఖ్య నేని
యాయవారము ల్లతి యత్తిదైన్య వృత్తి
నడిగిన ధాస్యంబు లని వేఱువేఱ

- * ముడిచిన మూటులు మూటుపై వ్రేల; —
దోలు సస్ఫులు జెక్కిస్తే తూసగాదు మేయు,
బేలు రాలపు సిగు, వెడతులు గడిత్తి,
పల్లిక న్నులు, గాఱుపీయచూసములు,
నుల్లిగడ్డంయు, నత్యగ్రద్భుటియును,
దళ మైన పట్టుర్ధుసములు, వ్రేల
నులిచిన దర్భులు, నుదుట్టిపై భారుసు, 500
నొఱగు నోరును, వెలి ఉత్కిన పంచు,
‘ సాలును నోవతియు, పంచాంగంయు, ముస్త్రి
బదుగిన కగతిత్తి, పత్రోల సంచి,
యొచిగినగొడుగును, నుసి రాయ కోల,
విహాక గోహత్య వ్రేలుచు ఇలుక
ముడిచు రాజు మోమును, గల తన్న —
‘ సదే ఎచ్చె సద పీయు గ'నుచు సంతంతు
ఖదియుచు మై పుస్తకంపున కెడసి
తొంగుచు బురజనల్ తుప్పున నమియు,
బలమాఱు గిలిపులు పరకించు కొనుచు, 510
‘ స్వాంధు స్వాం జాతుడు, డెక్కుండు ముడ్డు,
డెక్కుండు దుర్మాతుం పీపులుః ?

వశు = కాఱుచ. నులిచిన = నులిపెట్టిస. బోయసు = కట్టితి. ఆఱున్న = శీగుసుయుస. కరతిత్తి = కర్తుపుచేసంచి. ఉనిసి = పుప్పి. పుస్తుకంపున నుక్క = నుగ్గంధమున కు. స్వాతజాతుండు = నచ్చిపుట్టిపుండు. నుర్మాడు కోగి.

* ‘ముడిదిన బ్యాలు’ † ‘అర్జ’ శ్ర. అ.

ప్రేతవాహకనిగాఁ బిలువ రెవ్వరును,
 బ్రాతిగా వెడలింప బదుగులు లేవు,
 బొమ్మరాకాసుల భోజనమ్మలకు
 న ముని ప్రాథింప రాఁ దొక్కురుండుఁ,
 బిండివంటలు సెయ్య డెలంబు ప్రపు
 గండకాంతులు దృష్టిగాఁ దిన లేదు,
 స ప్రకంబులు బాయసము సెయ్య పెరుఁగు
 తృప్తాః స్త గా జాణి ప్రేస్వంగ లేదు, 520
 కడికడి కొక మాడ గ్రహణకాలమున
 కడి పిడ నోవతి వదలించుకొనును
 బరు లుబ్బు బృషోష్టపర్యంతముగను
 పెరుఁగు వంటకము వేర్పెడు దిన లేదు,
 లేదొ మృత్యువు? చంప లేదొ జముండు?
 కాడేని, చావులు గఱ వాయె జగతి.
 ని కొట్టికవ విప్రు డెల్లు చేరెడిని?
 ఔకొని బ్రతుక సే గతి గల దింక?
 రూఁకలై జనులు నిర్మాల మై చనిరొ?
 కాక, నా ఖీనులు గవిసెనో చెవుడు? 530

ప్రేతవాహకనిగాక్తా = పీనుఁగును మోయుట్కె. బ్రాతి =
 అధికము. బదుగులు = శవములు. గండకాంతుల్కా = గండము శమిం
 చుట్కె చేయుసంతర్పుణలయండు. స ప్రకంబుల్కా = ఏదుగురను బిలిచి
 పెట్టుక్రాఢుములండు. ‘తృప్తాః స్త’ గాక్తా = ‘తృపుల రగుఁడు’ అను
 సట్టుగా. మాడ = అరవరహి. బరుఁగు = ప్రక్కలు. వృష్టి షీష్ట పర్యంత
 ముగను = ముడ్డిమ్మెదలుకొని పెదవివఱవ. పేర్పెడు = కడువులో ఒకటి
 మూడు సుకటిగా పేర్పు గలిగినంత. కొట్టికవక్తా = ముగ్గామమునకు.

శ్రుతిసంబుగ మళీ శుష్కరోదనము
వితతింబుగా నేడు విన రాద దేలి? —
నని తల పోయిచు; నా హరిశ్చృంద్ర
జననాథు మాటల చంద మాలించి
'చిక్కెం బో! నేడు నా చే పుత్రికాదు!
చిక్కెం బెట్టి కాశికని మొప్పింతు;
వెదకెం బోయిన తీఁగ విస్తుయం బూదవు
బదములు దగిలె నాభాగ్యంబుకత్తు!
బెచరించి పీరల భేద మొందించి
యుదరి పోఁ దోలుమ సుర్యీశు నొండె; 540
మనసులో | దయ వుట్టి మాటలు వన్ని,
పనివడి బోధించి, భూకంబు గలఁచి,
యంతి సమ్మక యుండ నిప్పడె మాన్మింతు;
సంతట మితి దప్పు సడుగు సత్యంబు? —
అని మడమలు మోవ కతి సంధ్రమమున

* గునుకుమ, సందడిఁ గోపంబు నిగుడ,
మూర్గిని ప్రజుఁ గోల మొత్తి దృష్టించి
లోఁగుక పాయుఁ దోలుచుఁ, జనుడెంచి,
తన ప్రోల నిల్చ: — నాతని జన్మిదములు
గనుగొని విప్రుఁడు గాఁబోలు ననుచుఁ 550
జే యొత్తి ప్రైకిస్తును; జిఱునవ్వు సవ్వు
యా యవనీకుతో నా విప్రుఁ డనియై. —

శుష్కరోదనము = చచ్చినవారికి వ్యధ మయిన యేడువు. మత్తి
కాఁడు = మూర్ఖుఁడు. ఉదరి = అదరి. ఇంతిఁ + అమ్మక. గునుకుముఁ =
కొలడిగా పరుగిడుచు. సందడిఁ = జనులగుంపులో.

* 'శుష్కకుమ' అని యొక ము.

—. కాలకోశికుడు చంద్రమతిని విలుచుట.—

‘ గుణుకొని నిష్ఠు నీ వలమును దెలిసి
మతి కాని దీవింప మామ నోషయా.
నీ పెయ్యిడెవు? మరి సీకు బే రేమి?
ఈవిధి సతి సమ్మ సే యాక్కు అందావ?—
సుదుగక వాతీ గ్రో ప్ర్యూఱుకంగఁ గుడిని,
గడిపోతునలె మేనికండలు వెంచి,
కసవు గట్టెలు మోయు — గాయ పం డ్లుమ్ము —
బసులజ్యదిలి గాయు — శాలేరు డుస్సు — 560
గొఱమాలి, ప్ర్యుచ్చులఁ గూడి, దూడి ముసు
జీఱ వట్టి తెచ్చిన చెలుక నా లనుచు
మొఱగి యూ రితి సమ్మటి మాము నోచె;
సెత్తిగి రేఁ దలకు లిప్పుఁడే పట్టి
కొఱుతు డెట్టుదు. రోరి, కోపులి విడిచి
పఱచి నీ ప్రాణముల్ బ్రతికించుకొనుము.
కాదేని వద్దవు గా దార నోసి
మోదంబునోడ నీ ముదిత మం కొసుగు.
మెనయుంగ నీతప్పు లేము వహించి 570
కొని కాచెదము బ్రహ్మ కొదువ వచ్చినను:—
అని పెప్పు దుర్భాగ లాడెసు విప్రు
గనుగొని విథు డాత్తు గలగ కి ట్లనియు.—
‘ అరసి చూడగ సేర వకట! దుర్భాగ్,
పరిణామములు బహుభాషలే కాని.

గుణుకొని=యల్పుంచి. గడిపోతు=ఆబోతు. జంగిలి=సమూ
ఫూము. కగవ్వుడుగాణ = దాసినిగా. పరిణామములు=కల్పనలు.

ఇగతినై నూర్య ఎంజమును ద్రిశంక
జగతీశువు బ్రశస్తంబుగా బుట్టి,
యే రాజ్య ప్యెసించు నీ కాలమునకు
ఖోరశ్శము సెని స్టాకె నీచేత.

మతి ప్రాప్తాండు వచ్చి మఱుగా జొచ్చిసను
దఱలక రక్కింపఁ దగుగ గాక, మాకు 580

బరథయంబును జిక్కి— పాటి నీ మఱుగా
బొరుబాఱ దగుని? యా చూ పుగు గేని,
బాణాసనం బేల? బాణంబు లేల?
ప్రాణంబు లేల? కృపాణంబు నేల?

ప్రబల నుట్టేధ కుంభస్తుల మాంస
కుళ నమశోల్లాసి కంఠిరవంబు
ముదిసిన నాకొన్న ముట్టు జిక్కిసను
బొదలు మాంసము డించి పులు మేయు జగునె?

దారుగ కరవాల ధారా హ తా
వీర కోటీర నవీన మాణిక్య 590
రంగవల్లి రణరంగ విభాగ్యత
మంగళ విజయరమా కరగ్రహం
శస్త్ర మైనటి యా తు త్రి యోత్తముని
హస్త మేరితిని నలవడు గృషికి?

బాణాసనంబు = విల్లు. కృపాణంబు = క త్రి. ముట్టు = పడు
గ్రోయడగినట్లు. చిక్కినణ = కృంచినపుట్టికిని. పులు = గడ్డి. నారుగా =
క్రూర మయిన. అరివీర = శత్రువీరులయుక్తి. కోటీర = కిరీటముల
యందలి. విభాగ్యత = హాగడఁబడిన. గ్రహం = పాణిగ్రహముచేత.
శస్త్రము = సులింపుబడినది. కృష్ణికిత = దక్కికితి.

ఎడి సుక్కు దాయంబు తచ్చుచో కై ర్య

ముడిగిన దైన్యంబు నొండిన నగరె ?

మున్న విచ్ఛినుత్తీ ముని మఖంబునకు

బస్సుగా సే సెడఁబడు ధనంబునకు

మితీ జేసి చెల్లింప మేకాని వచ్చి

సతి నమ్మెదను హరిచంద్రుఁ దస్యాడ. 600

జూలుము లేటికి సెంము సుదులు మాని

తొలఁగాము; నా లోని తుందుడు కార్పు

గలవాఁడ వేని నిష్కుములు వేవేలు

శలఁదికి విలువగా వేవేగ య్యము.''

నావు.—విప్రుఁ డానరనాథుఁ జూచి,—

“ భావింప నీ వాక్య పద్ధతిఁ గొంత

నిజము గానఁగ వచ్చు నీయెడ మాకు.

విజయోన్ని, భూపాల, విను మొక్కు బుగ్గి:

నప్పులు గొని త్రోయ సనువులు గొన్ని

చెప్పెద నా మటుఁ జేసెద వేని;— 610

తన డంబు దప్పక ధనికుల యిండ్లు

కసువును జని, వారి కసురాగ మొదద

రిత్త మ్రొక్కులు మ్రొక్కు - ప్రేయములు వలికి -

నుతీఁ జేతులు తెట్టి - నిక్కుముల్ - నొడివి -

సుక్కు దాయంబు = గొప్పయిదుము. మితీ=గదుత్తు. మేకాని=

బడంబడి. జూలుములు=దౌర్జన్యపుమాటులు. తుందుడు=సంతాపము.

నిష్కుములు=వరములు. పద్ధతిఁ=సరణిచేత. డంబు = క్షితికిమిందిన

వేసము. అనువునక్క=సుపూర్యముగా.

తెరలఁ దియైని పండ్లతేశ్వరులు మరపి -
చరణసేవలు సేసి - చనవులు మెఱసి -
యిష్టులు దనపేరి సెంతయుఁ జైప్పి -
సమ్మికుఁ బుద్ధించి - నయములు సేసి -
గదుసరి మనసులు గడగించి పుచ్చి -
జీడికిరింతలు గట్టి; చెవి యాన కున్న; — 620
బోలుసామ్మలు, లక్కుపొడువులు, గాజు
జాలమాయ పసిండి జలపోసనములు
లోహచితుంబు లై లోలత మించు
సేహరంబులు గొన్ని సీలాల సమర
గు ప్రంబుగా రాత్రిఁ గొనిపోయి దీప
దీపీ గ్రోమ్మెఱుఁగులు దీపింపు బట్టి,
'రాజులచెవిఁ బడి రవ్వు గావండ
సౌజతో నివి దాశ్రు డోం డెడ. నాముచు
మొఱఁగి, మొఱఁగిన ముద్రగా వైచి,
తఱుచుగా లక్కుముద్రలు మొద నొత్తి, 630
యాపిాతంబులు తెట్టి, యావి దక్కుమితులు
సాహసంబును బలిగ్గి-, సాతులఁ బెట్టి,

తెరలకు = కబళిమనందు. మరపి = అలవాటుపటెచి. గదుసరి = కతినములైన. ఇష్టులకు = ఉపాయములతో. జీడికిరింతలు = మోసపు మాటలు. లక్కుపొడువులు = లక్కుగ్రాక్షిస్ సగలు. గాజు = గాజుతో. జీయఁబడిన - జాలమాయ = ఇంద్రజాలశ్రమాయఁవఁటి. పసిండి జల పోసన ములు - బంగారు సీటి మొలాములు. లోహచితుంబులు = ఇనముతో. జీయఁబడినవి. సేహరంబులు = మఁచిపోరములు. దీపీకు = వెలుతురుసందు. ఓజనోకు = జాగ్రత్తతో. మొఱఁగి = మోసపుమాటలుపరికి. మొఱఁగిన = గుప్తమయన. ముద్రగాకు = మూటగా. ఆపిాతంబులు = తాక్కులు.

ప్రభలంబు గా వడ్డి పాశిక మున్న

* కుబుసంబులో, జే మగుచ్చ చందమున

నచ్చగా దీయు విగా యా ప్పని కొన్ని

యచ్చికబుచ్చిక లాడి, పత్రీములు

గంటక యచ్చి, యూ క్రియ నూన్ల వేలు

† గంటఁ బిడక గట్టి కైకొని; నీ మరల

లండుఁబోతులఁ దనలాగు పెఁ లజ్జ

బండలఁ గాండఱఁ భాటించి తెచ్చి,

640

టక్కు-రి పూఁటుతాఁటును సేసి ధనము

చక్కు-సఁ గైకొని; - జరిగిన పిదపఁ,

దనబాడ దెరిసి క్రంతకఁ దీసిరేని

మనమున బెదరక, మానంబు విడిచి,

కటుఁ గోటును బడి కరకరి కోర్చి,

నటు వెట్టిన మోచి, సరి యాఁక నుండి,

ఘుట్టిక సిద్దుడు - రాయి గోట్టిన గొడ్డ -

లట్టిమట్టికాఁడు - మహామాయలాఁడు -

గదుసు-తుంటురి - జీరోగి ఖక్కిన ముడుసు -

ముణి దిన్న సక్క - ముమ్మాటు - పిసారి

650

కుబుసంబులోఁ = అరచోక్కులో. కుబు...చందమునక్క = గుప్తముగా. చే=చేయి. లండుఁబోతులుఁ = కుత్సితులను. పూఁటుతాఁటులు = జావిరాను మోసములు. క్రంతకుఁ = రచ్చకు. కరకరికుఁ = పెట్టెడు భాధలకు. ఆఁకుఁ = చెఱలో. ఘుట్టిక సిద్దుడు = పాదరసపుగురికను మ్రుంగిన యోగి. రాయి గోట్టిన = మొండి.

* ఉయద్దమున క్లైరెక్టుకరములో 'శుషమ' ఉన్నది, 'కుబుము' లేదు.

+ 'బిడకలు' అను చూవననపాతమున ఒకలభుతు ఎత్తువ. నీ 'పిదచ' అని తూ. ము.

బలు క్రతి - రాత్రికిఁ భాసిన గొంటు —

ఇలలోన నిట్టి మృహీద్రజాలకుని

చేపడ్డ ధనములు సేరునే మగుడు?

వాపోవునే పిలి కడిఁ దిస్తు లోడి?

విసికితి మని తారె వేసారి యాప్సు

ఎంసాగినవా రెలు నొల్లక లొలఁగ,

నెష్టుడిఁ దా నుంట సే. ర్పటు గాక,

యిమ్ముల నీ రీతి నిల్లారి సచ్చి

దీసత్తుమైఁ 'దల దేగు బడి యాప్సు

పూని దీర్ఘుర.' సంటు బుద్దిలోపందె.

పెట్టు లే నని యొట్టు పెట్టి జొంకినను

గ్రట్ట వచ్చునే నిన్నుఁ గొశిక మునికి?!"

నాతుడుఁ :— జిఱునవ్వు నవ్వు యూ రాజు

' వావిరి మింబోఁటి కడరు పెద్దలవు

నుపడేశ మొనరింప నోపుఁ గా, కిట్టి

విపరీతబుద్ధులు విన నింపు గాతు;

బుజుగింతలుఁ బొరి బొంకుమాటులును

మజ్జాతు లగువారి మాటులు గాతు;

...

జజురకాడ నీ చను త్రోవు జనుము.

సెరయ నీఁ గొన లేని నీ వను వట్టి

పరవ (?) మాటులు సయింపవు దలం మినినఁ ;—

660

670

రాత్రికిఁ భాసిన గొంటు = రాత్రిడెబ్బును చియగని గొంటుపోఁక.

వాపోవునే - కర్త కోడి. పెట్టుకు = తీర్పు. మజ్జాతులు = నాజాతివారు.

జజురకాడు = వంచుఁడూ.

గాలక్కాళికుడు భూకాంతుని సత్యి
శీలబునను మదిఁ జిత్తంబు సెండి,
పలుకు ని ట్లివిః—‘మహిపాలక, నీను
నల నొపు నీ దురవస్థలు దొలఁగు
వెరవుఁ జైప్పిన నీను విరసమై లోఁచే.
బరికించి చూడ నీభూగ్య మెట్టిదియె!
మాకుఁ దోఁచిన దోకమాట చెప్పితిమి.

కాక నీమతి కింత కంటుకం బైన

68(

బ్రిత్తవుఁ జైప్పంగ మా కేలి? నీ కట్టి
గతి వుట్టుఁ గల దట్టు గానిమ్మ మిఁద.
నాలి నంగడిఁ బెట్టి యాస్తును నీను
జాలి లే దఱి! మాల సంతాప మేల?
కోరిన ధన మెల్లఁ గా.’ మ్మని రంగుల్ల
వారును జూడ సువర్ణనిష్టములు
రూపించి చౌకంబు ద్రోచి చెల్లించి,
భూపాలునను నిచ్చే భూసురోత్తముడు.

చౌకంబు = నాలుగేసి. తిలకించు = ప్రకాశించు. బలువిడిక్క =

ఆత్మక్రోధములో. నెతీ = చక్కని.

ఘుసవుచంబలు రాయఁ, గొ ససి యాడఁ,
దను వెల్లఁ గంపింప, ధైర్యంబు వదఁ,—
దిత్తటమై బెబ్బలి ధేమవుఁ బట్టి
గవఁ జేరఁ గానిపోవు కైవడిఁ నోపఁ, 700
నాలు గే నమగులు నడవ నీడ్నుటయు;—
బాల వత్సిము నోలే బాయక వెనుకఁ
దగిలి వాపోవుమఁ దల్లిఁ బో నీక
బిగియఁ పయ్యెదకొంగఁ బెనఁచి చే పట్టి
యాకఁటఁ జంటి కష్టాదుచు ముద్దుఁ
గూడకటి తూఁగాడ గానియుచు నుస్సు
సుతు లాంహితాస్యనిఁ జూచి, భూపాలుఁ
డంతియఖితాస్యుఁ డై యుత్తువు లాలుకఁ,
దాలిమి వదలి గద్దడకంతుఁ డగుమఁ,
గాలకొళికునితోఁ గదిసి యి ట్లనియు.— 710

‘ సెలమి ధేనువు విక్రయించుచోఁ క్రైపుఁ
దొలగింతురే, తల్లిఁ దొలఁగఁగఁ జేసి ?
గొ వలభూమణు నా్మహరిఁ పట్టి
సీకొమారునిఁ గామ మిచ్చెద నీకు;
విలువ వీనికి వేయి వేలు నిష్కాములు,
వల నొప్పి సెనఁగాము వసుధామ రేంద్ర.’
నాతుడు విత్రుఁ డా నరనాథుఁ జూచి
‘ నీవు సెప్పినమాట నిక్కు మంతయును ;
గోవు విల్యుగఁ జన్ముఁ గుడిచెడిక్రైపు
గోవుఁడసె జట్టిఁ గూడి రావలడే? ’ 720

అడి=ఇంయక. తిత్తుటి=తమి. గవిఁ=గుహను. అష్టాదుచు=మెడ
యెత్తుచు, కూడకటి=జ్ఞాటు, గానియుచుఁ =న తించుచు. క్రైపు=దూడ.

యక్కటి దీర్ఘమ సంశాక ధనము
 నెక్కడఁ గొని వత్తు రెవ్వ రెం డైన ?
 నోడక సఫుముల కోర్చి యూ కల్ల
 లాడంగ మా జంథు లదురు చున్నయి.
 చక్క నీ వచ్చిన ఖాడఁ బూ మ్మింకఁ,
 జిక్కుడు కాలకూళికుఁడు నీ చేత.
 ఇచ్చి నాచేఁ గొన నీశుండు సోపఁ;
 డచ్చి నా యెయర బ్రహ్మం బోవ రాదు.
 పురిలోన బండెల సో తీతఁ డనఁ
 బరఁగ నా పేరఁ జెపుఁగ మున్న వినవే ?

730

కాలరుద్రుని సైనఁ గాలుని సైనఁ
 గాల మృత్యుతు సైనఁ గాల దట్టింతు.
 బురుషఁ డెవ్వుడు నీకఁ బూని న న్ని చటు
 సరుదుగా సాను గా దనువాఁడు గలఁడే ?
 వీఁడు నా దాసుఁడు, వెలఁది నా దాసి.
 యేడఁ బుత్తుర్ని న మ్మె దిఁకఁ జెప్పు, మ'నిన; —
 విని యప్పు రూ ధూర్తవిప్రునితోడ
 మనజేశుఁ డలుకతో మతియు ని ట్లనియుఁ. —

* గొనియాడఁ డగువిప్రవలమునఁ బుట్టి
 చనును నీ కిట్టి యసత్య వాక్యములఁ? 740
 ప్రాద్రున లేచి నీ ముగముఁ గాన్నెనిన
 న ద్వినంబున వచ్చు నాపద రెల్ల.
 ని న్నుక విప్రుని నిందింప సేల ?
 మిన్నుక తలపోయ మేడినిలోనఁ
 జంథులు=పిక్కలు, అచ్చి=అప్పుపడి.

శ్రీగూహు వద్దికి నిచ్చి ఈశ్వర్మిషారి
ఖాడ లిటివియ. యూక్కర్య. మేమిటికి? 750
గులము ప్రధానమే గుణము లే కుస్తు? 750
గలళాభీఁ బుట్టదె కాలకూటుంబు? 750
పెదమాట లన్నియు విడిచి, వే యిప్పు
ఉడిగిన ధనము సయ్యదుఁ తొక మెస్తు,
కొదుకుఁ గోమలిఁ దోడుకొనుచు నీ యంటి
కడ కేఁగదవొ, లేక, కాఱులు వర్షి,
కినిసి బ్రాహ్మణుని శిక్షింపు లే రనుచు
జీనఁటి కోడిగములు సేసి పోయెదవై? 750
నాతువు; — విప్రుఁ ఉస్తురపలి కనియే. —
‘ గావరంబున సౌరు గడవ నాడెదవు.
చెడి కల్ల లాడినుఁ జేయుసే ధనము? 760
కడపటి సీను సక్కుఁ దీర్చేని,
పన్ను గాఁ గత్తియు బలపంబుఁ బూని
కన్న పెట్టుము సిరి గలవారియింద్దు.

నీచాత్తు, ప్రాదున నీవు నా మొగము
జూచితి గాన నా సామ్ము నీ క జైఁ.
దివిరి నాకులము నిందించి నాగుణము
వివరింప సీ కేలి వియ్య మండెదవొ?
నను విప్రుఁ డని కాచినాడవు గాక,
కినిసి కాకుస్తు శిక్షింపుఁ సేవు?

టుఫు=తిండికై యుంచుకొస్తు ధనమును. కలళాభీకొ=పాట
సముద్రములో. వెపు=వెట్టి. చాకము = నాలుగేని నాటములుగా. 760
కాఱులు=దుర్భాషలు. కోడిగములు=తుంటుపిచ్చేనులు. బలపముఁచోర
సాధనవిళేషము.

కటుకటూ! వెఱచునె కాలకూతిడుడు
కుటీలపిచాగు, నీ గూబు జంకెనలి? —

నక్కప్రకుడు లోహితాస్యని గుటించి తగవు తీర్చుట.

నని యిల్లు బ్రాహ్మణుఁ డా మహీవిభునిఁ
గసరి తరిప్పింపుఁ నక్కప్రకుఁ దనియొ... — 770

‘ నసుధేళ, యో పట్టి వాగ్యద మేల?
ముసలక మిశోని నులుకలు వాయుఁ,
దగవు గానింతుఁ, బెద్దలు మెచ్చి పొగడు,
దగిలి మిం కది సమ్మతం బగునేని.

లతు మాడలు దెచ్చి లంచ మిచ్చినను
బక్కిపొతము మాకుఁ బని లేదు గాన,
మాట మాటును బుట్టు మదిని జలంబు,
పొటించి చలమును బ్రిబలుఁ గోపంబు,
ప్రాపించుఁ గోపంబు పొపంతుఁ బొత్తుఁ,
బొపంబు నటక కొపమునకుఁ దెరువు,
గాన, నీ మని దురాగ్రహమును గొంత
మాని, నా చెప్పిన మాట గ్రహింతు.’ 780

* మని చెప్పు; ముద మంది యొ బ్రాహ్మణునకు
మునుజనాథుండు సమ్మతి నిట్టు లనియై. —
‘ నటుకిరోమణి, భవద్వాక్యంబు మాకుఁ
బటుబుద్దిఁ దలపోయ బ్రిహ్మమంత్రంబు.

గూబుజంకెనలక్క = గుడ్లగూబు కంటే బెదరింపులకు. కనలి = కోపించి,
కులుకలు = చిక్కులు. తగవు = తీర్చు. ప్రాపించుక్క = పొండించును.
కొపమునక్క = బావికి. నటుకిరోమణి = ఉత్తమబ్రిహ్మచారి.

* ‘టుగు చెప్పి నుక చుందు నా’ అని త్రా. ఈ.

పన్నిన చీఁకటిఁ శాపి వల్లింప
సన్ను శు దీపంబు సాలదే తలఁపు?
భిన్న వైనను బుధిఁ డెద్దతు సీతు;
మన్నించి మామ్మయు మా వివాదంబు.

780

నీవెట్లు చెప్పిన నీ చెప్పిన సెట్లు
కావింతు.' ననిన నత్కుత్రమం డనియొ.—
' నిఖిల భూజనులకు నిజయు నిష్టురయు,
ముఖయు ప్రుక్కింతుచు శోవ నాచినయు;
శాడి దీన్నట నొడ్డుపని యాగు; సైనఁ,
గూడదు పోలించి గోళ్లు రాయఁగను.
మాకుఁ దోఁచిన జాడ మానవాధీశ:—
ఈ కాంత విప్రున కీ పమ్మునపుడు

బాలుఁ డీ జట్టిలోపలివాఁచు గాఁడై?
పోలఁ బుత్తుఁన కింత బొలఁతుక కింత

800

విలువ ధనం బు వేక్కేయ చెప్పి
తెలియ నాడక జట్టి తీర్చితి గాన,
సుశునితోఁ గూడ నీ సుందరి దక్కి
వితతంబు గాఁగ నీ విప్రమథ్యానవు.'

నని తన చక్కిగా నా ధూర్తవిప్రుఁ
దొనరఁ తెప్పిన మాట కుత్సాహ మంది,
కాబక్కిపుడు నత్కుత్రకు (గుచ్ఛి)
యాలింగనముఁ తేసి, యథితు క్లైమర
వెక్కిరించుచుఁ, గోల విసరుదు, నోరు
పెక్కిసంబుగ విచ్చి పడసవ్య సవ్య

810

పాడి = ధూమ. చక్కిగి = పత్కము.

గంతులు వైచుచుఁ, గర్జాళగతుల
సంతంత నాడుచు, సంతటుఁ బోక,
పదుచు లార్యోగుఁ జూబుఁ బరువులు వాటి
కడఁగి దాచెడివారిఁ గదలఁ దోలుచును,
బలు విస్వర్గయులఁ బనసలు గొస్సిను

* జైనట్టికోఁతికి వీరసివ మెత్తి నట్లు

కనుకనిఁ బెక్కు వికారముల్ సేయఁ; —

జూడ రోయుచు మహిశుదు మరిలాఁన

‘ నేడ ధన్తుం బింక? నెక్కుడి తగపు?

820

తెక్కుడి దైవ మిం? కెక్కుడి సత్య?

కొక్కుడిభూసురుఁ? డేమి చెప్పెడిని!

† ఎలమిఁ జాటుమువలె నీ ధూర్తు వటువు

పిలువని తగవుఁ జెప్పెద నని కచ్చి

కాలకొళివుని పత్రము పల్కు, వంశ

నాళపన్నుగ మాననము ముట్టి నట్లు.

ఊ ద్విజాధమునవు నీ యానాచారి

కీ ద్వేషచితున కీ పిశాచమున

౩ కీ త్రింగాకర్యున కీ యొచ్చెరాసి

కీ కష్టచరితువ కీ బహుభాసి—

880

పదుచులు=పదుచువాంద్రః. త్రస్సులు=సోటీంతుపదలు. వీర
సివము=వీరులయివేశము. కనుకనిక్కి=సంభ్రమముల్కో. వంశ నాళ
పన్నుగము=పిల్లనగ్రోవిలోఁ దూఱినపొము. అననము=మౌగమును. ఎంజ్య
రాసి=కోతమానిసి.

* ‘పీరసివ మ’ని ‘పీరలాయుకు’ వరె గ్రహింపవచ్చును; ‘ప్రశసివమ’ని భూ. ము.

† ‘ధూర్థువదుగు’ నీ ‘ప్రయ్యరాసి’ అని భూ. ము,

కీ పల్లవాధర నీ కీరవాణి
 నీ పుష్పకోమల నీ పద్మగంధి
 నీ చంద్రబింబాస్య నీ నీలజేణి
 నీ చకోరాణీ నీ యథ రాజగమనః —
 బులిషెడ గ్రాతిషః డెంపునః గట్టి నైట్లు
 అలశున దాసిగా నమ్మకో వలసే.
 నని, పెచ్చ నూర్చి, హా! యని, తల వంచి,
 కనుఁగఎ భాస్పాంబు కణములు దొడుగు,
 నెరఁగు శోకాగ్నుల నెరియుచు పుస్త
 నసుధేశు దీన భావుబు — హిక్కించి; —

840

—. చంద్రమతి కాలకౌశికునితోఁ బోపుట. —

పురపురఁ జి త్రంబు పొక్క, నందంద
 కరుణాతోఁ నా రాజ కాంతా లలామ
 సుతుఁడును దాను, సేచ్చుచుఁ జమడెంచి,
 పతిపొదమల వింద భక్తితోఁ ప్రార్థి,
 కొడుపు ప్రేమక్కించి, డగుత్తికఁ బెట్టి,
 కడగోరఁ గాటుక కస్తురు వింటి,
 పాణిపల్లవములు పరఁగంగ మోద్ది,
 * ప్రాణేశ, సేట్లితోఁ భాసితే మమ్ముఁ ?
 భాయు ద్రోవలు సేసె బుతిబంధ మకట!
 * మాయురే! కొకికమాయుపికావి!

850

ఇది మొద లెం దున్న సేమి? సీయెద్దఁ
 గదలవు నా మసూగతులుఁ బ్రూణములు.

ఇథ రాజ గమన = గొప్ప యేనుగు నడకవంటి సడక గలది.
 ఎరియుచుకు = పొగులుచు. మాయురే = భాష్టురే.

నా నోమఫలమున నాథ, నీ వెలము
 నీ నిఖిలార్థియు సేతదు మగుడ.
 నతుత్రకుండు దుగ్గయమున విత్రు
 పతు మామటి కాత్తు బరితాపవడు.
 సన్నాగవ ట్రవై జరుగు నీ మింద
 నున్నాదమున రేగి చో సృపచంద్ర,
 వక్రించే గురికసంభవరాహు విష్ణుడు;
 చక్రాయధుండు నిన్ను శర్ణా మై మనుచు, 860
 సక్రంబు పట్టిననాఁడు గజీంద్రు
 విక్రమంబునే గాచి విడిపించి నాన్ను.
 తఱలకు క్రైర్యంబు, దలఁపకు మమ్ము,
 మఱవకు నీ సత్యమహిమంబు.' ననుచు; —
 బలిపాదములనొదు భక్తితో గ్రావి
 సుశుని మ్రొక్కెంపంగు; — జాచి యూసతిని
 గాలకోణకుఁ డౌడు గఱచి నిష్టుకలు
 రాల వీష్టించి కరారించి పరిక.. —
 ' సూసి, నాయెడ భయు మొక్కింత లేక,
 వాసి మాలినిభిదవానిని మ్రుచ్చు 870
 దాసిన గతి నిల్చి దాసి సేఁ జాడు
 బాసి రా సేరక భాషించు టెల్లు?

సన్నాగ కర్తవిమంచి సదకదిలో నుండువాఁడవు — నతుత్ర
 మాగ్గములో నుండువాఁడవు. సృప చంద్ర = రాజు క్రైస్తుఁడు — రాజు
 వసెను చంద్రా. కళిక సంభవ రాహువు = విశ్వామిత్రుఁడనెడి రాహు
 గ్రహము. చక్రాయధుండు = విష్ణుభేవుడు. సక్రంబు = మొసరి.
 డౌడు = క్రిందిపెడవని. కరారించి = గద్దించి.

భాషించి మఱి చాగబడి గ్రొవ్‌క్రె టెల్లు?

రోష పె ట్లీదవ దీ రోతే గ్రెనిన?

బాపు పతిక్రత! బాపుకే గో!

బాపుకే గుణవతి! బాపుకే మగుద!

విదువు విం దేశాలి(?) విదై. లాజులు

బడితపాతము దొంగపదు లన్ని యున.

ఎఱిగెతి నీ మర్తు; మిక సేమఱించి

యుణికి పోఁ జూచెద; వూడ నీ పెనుక.

880

దక్కుతి వని నమ్ము దగదు ని స్నేపుదు;

గుక్కుఫ్రోతుర, మెడు గోసి పోగలవు,

రెండు పో వాడిన చేవనిరీతి

నుండ. బాలకు నిన్ను నోరఁత ప్రాద్ము

గీలుసంకెలు శేలు గీలించి వీఁపు

ప్రీథంగఁ గ్రాటుదు వెఱపు లేవున్న.

గోఁచి గ్రాటెనవాఁటు గోలె బీనుఁగుల

వోచి గడించిన మూలధనంబు

కసి బెండపువ్వుల గతి రాసి నోసి

* పొనుగు నీవాతన పొన్ను లెన్ని తిని.

880

గో = ఏమియు తెలియనిది. మగుద = ముద్దరాలు. దేశాలి—
(దేశవారి = గ్రామములందు వాడుకయియిన, లేక-దేశ + ఆలి=నాటి
బసివి). ఒజ్జలకుఁ = గురువులమయిన మాను, బడితపాతము = గ్రాట్టిపాతము.
పదరులు = మాటలు. ఊడక్క = విడిచిపోను. రెంపు = రెండు గట్టులను
ఆఱపైచినగడ్డలను. చేవనిరీతిక్క = చూకలివలె. ఉండక్క = సేను ఉండు
నట్టుగా. ఓరంతప్రాద్ముక్క = అషోరాత్రి మంతుయు. నాఁటుఁగోమ్మ =
నాఁడు మొకలుగా. కసిక్క = కడుపుమంటక్కి. నీవాతన = నీకోసహి.

* ‘...నీవాతన పొక్కు లెన్ని తిని’ అని తా.

చేతడియాఱ దచ్చిప్పుతు లేమ;
 బ్రాతియే నీవంటి బాధిస లచటి?
 గండక్రొప్పున నష్టుఁ కైని రాక,
 మెం డోగైనపు. మండె మేలముల్ మాన.'
 మనుచుఁ బట్టుఁ దలంచి; యూ పుప్పుబోడి
 తనప ప్రొస్టుచుఁ బాణితలముల సుగ్గు,
 జెలుచ నెత్తునులు సిప్పిలఁ గోల మొత్తి,—
 తలకొస్టు శోప మంతట నిల్ప లేక,—
 వెఱచి వాపోపుచ వెసఁ బాతి తండ్రి
 మఱుఁగుఁ జీచ్చిన సువమారుఁ గుమారుఁ 900
 గుదికిలఁ బడ రెట్టుఁ గుచయించి తిగిచి,
 యద రంట మొత్తి, నో రడుగ జంకించి,
 పెడమాటు లన్నియుఁ పెచుమోతు గాఁగ
 మడు జెట్టి యూ చంద్రమతి సెత్తి కట్టి,—

* 'మురిపెంబు పని లేసు, మందఱ, నింక
 సరగున నింటికి జరుగు; లె. మ్య'నుచుఁ,
 దన పెంటి విప్రుఁయు తఱుముచు నడవు; —
 దనయు ముద్దుల కేలు దనకేలఁ బట్టి,
 చెప్పుల సన్నించుఁ జెను రెక్కు, నడుము
 నుక్కటు నొక్కింత నూఁగారు దోప,
 సలరు పయ్యెద జాఱ, నలకులు చెదర,
 నులివార్లు వాడి తనులత సోల,

ఉచ్చిప్పుతులేమ=ఎంగిలియాడుజానా. బ్రాతియే=యద్దుభలా.
 మెందు ఒగ్గెదవు=ఎదిరించెదవు. మండె మేలములు=ఉపేతులఁ. పుచికిలఁ
 బడ్లు=గొంతుకూర్చుండుగా. పెడ = చిల్లర. నుక్కటులు=చలనముచేత.

* 'మురిపెంచుయని' అని ఒక ను.

సలయుచు జనుచున్న; — యూ మచ్చెకంటే
గలయ వాడలఁ బుర్యకాంతలు సూచి,
ఇగలఁ గుండుచు, బాపు వారి బిందుపులు
డెగిన ముత్యంబుల తెఱఁగును దొరఁగఁ,
‘గటుకటా! భార మెక్కుడనుండి వచ్చె
గిటుగటు నైన యూ కీరవాణికిని?
గచభార మోర్యని కంత విం థాన్య
నిచయ భారమనక నిలువ నైట్లోర్చై? 920
సేల దీనికిఁ గుండ? నిము చూడ రమ్మ,—
[వేచి సెంచ్యను బట్టి వెచుకొని వచ్చు,
వెన్ను ముద్దకు రూపు వెట్టినమాడి—
సున్న సెత్తునిమేన నొప్పెనువాఁడు,
ఎన్నుడు సెండఁ ఆస్నేఅఁగని లిఖతు
గప్పుల ముత్యాలు గాఱ సేంచ్చెదిని.

* ఏకైల్! సూయమ్! యూ చక్కనస్ను
రాజతేజము గల రత్నవాల పెట్టె,
సడక నైట్లోర్చైనో నా ముద్దజీలుక? 930
కదుపు చుఱు క్కును ఆస్నేవారికిని.

† పీఁ దొక్క వెఱబొమ్మ విప్రవృధీకము
శీడించి పీఁ నొప్పించుచున్నఁడు.
కాలఁ గాఁ జిక్కిన కాఁఁబువంటి
కా లీసఁ బోయిన కట్టిండి మాల.

నుల్లికాంచెము. తనూలత = తీఁగవంటిమేను. గిటుగిటునైన =
అల్పమయిన. నివయ = మొత్తము. విప్రవృధీకము = బాపనరూపు తేలఁ.
కట్టించి = కతిసుఁడు.

* ‘నే చెల్లి...। రాజతేజము...’ † ‘కరబొమ్మ’ అని యుక ము.

చందురంబులును బుస్తకమును గోపి
 చందనంబును జూచి చనదు నూ న్నము.
 సందును బురిలోన సెప్పును మొలఁగు
 బందికాండున నివి పరఁగు చిహ్నములు.—
 అని విప్రుఁ దిట్టుచు నా కథూజసము
 దనవింద మెట్టిక లందఱుఁ బెల్లు విఱున; 940
 ముఖ మెళ్లునై బొముడిపొట్టు గదుర,
 శిలు వీడ, బుస ముక్కుఁ జైగమలు నిక్కు,—
 నవఫుక్కంబుగ దండ మల్లార్చు పేర్ని
 కవిసి ప్రేసిన, మహా కలకలం తెగు;
 ' నదె విప్రభల్లాక మరుదెంచే, జలగి
 పద పద. మ'నుచు న పౌర కామిచులు
 పెల్లుగా సెండొరుఁ లిలుచుఁ, గలఁగి,
 జల్లున గమి విచ్చి, సంచులు దూతీ,
 పోవంగఁ;—జూచి యూ భూసు రాధముని
 నావిరి చెతుఁ బెట్టి వడుగులు గదిసి - 950
 కుదిచి యొక్కుఁడు చేతుఁకొలు బో వైచె,
 ఔదర కొక్కుఁడు సిగుఁ బెత్తికి రాఁ దిగిచే,
 భాడిచె నొక్కుఁడు తూటు నోకుగ నైత్తి,
 విడిచె నోవతికట్టు వెస సెక్కురుందు,
 నొక్కుఁడు వింసంబు లూడి రాఁ బెత్తిక,
 నొక్కుఁడు జందెంబు లూగిఁ త్రెంది వైచె,

నూ = చుమ్మా. అవఫుక్కంబుగణ = పోచ్చుగా. విప్రభల్లా
 కము = ఎలుఁగువంటి భావండు. తలఁగి = తొలఁగి. కుదిచి = క్రుంగించి,
 విడిచె = విషైను.

నొక్కెడు గొఱగు డాయుచుఁ బట్టి వితిచ,
 నొక్కెడు శుస్కం బొడిసి కైనియై,
 నొక్కెడు గుదికిల హర్షిషే ద్రోచే,
 నొక్కెడు గన్నుల నొగి మచ్చు సల్లె, 960
 నొక్కెడు మొగమ్మై నుమిసె నాలోన,
 నొక్కెడు పెన నాఁక నూర్ధ్వశుండుయి,
 నొక్కెడు రాల్పై సెనరంగ నీడైన,
 నొక్కెడు పిడికిటు హు మ్మని గ్రుద్దెఁ.
 భెన్కుగాఁ ద్రోఁడేచిపిల్లలు నూడి
 బక్కుచింబోతు లంపటు పెట్టి నటు.
 కాలకౌశికు నిట్లు గారించు విప్ర
 బాలుర కెల్లను బ్రహ్మమిల్లి, నిలిచి,
 సన్నత ప్రియ వాక్య సరణిఁ బ్రారించి,
 మన్నింపుఁ డను చంద్రమతిమాటు కలర, 970
 ‘నీకుఁ బ్రిఘుయగా నీచు నీ విప్రుఁ
 గైకొని చంపక కాచితి.’ మనుచు,
 వదుగు లందఱు వాడవాడకుఁ బోహ;
 వెడ గ్రాద్ముఁ బులి నా-కి విడిచిన ట్లుయస;—
 జడిసి తొల్లిఁచితన జంజాటు మెల్ల
 నుడిగి, కోఱలు లేనియురగం ణోలె,
 వడి చెడి తల యొత్తి, వదుగు లచ్చుట
 సుడీయ కుండఁగ సూరచూపుఁ నూది,
 దోవతి ధూర్చి విషుల్చుచు లేచి,

‘తుణ = మేకపోతును. ఉగ్రఘ్రుండుయి = నిలుపు
 పోటును. లంపటుపెటు = శ్రేమపెటు. వెడ = ఇంచుక. ఉరగము =
 హొము. సుడీయకుండఁగి = లిరిగి రాకుండ.

భూక్లభుని డేవిముఖము వీక్షించి,
 * యోసి, న స్ని బ్ధింగి సూఫక గ్రద్ది
 గాసి పెట్టెడు పలుగాటల సెల్ల
 దలకరు లరుడంచి దండింపకుండఁ
 దొల్గి పొ ప్రుని పొఱు దోలంగఁ దగునె?
 ఇంటివారిని లేపి యావు దొంగ

* బంటు చేతికి నిచ్చు పాపేత్తురాల.
 వరశుగా ని సైట్లు వచ్చు సమ్మంగవు?
 పరునని మాటుల పని యిప్పు డేల?
 ఇల్లు సేరినమిఁద నీ పగ యొల్ల
 వెల్లింప కున్న సే విప్రుండ సఁటువె?
 అని పగఁ జాటుచుఁ, సాథూర్కుటులఁ
 గినిసి తిట్టుచుఁ దనగృహమున కేగి

—.కాలకౌశికునికి పెండ్లామువలనం గలుగు పాట్లు.—

తలసాల నిలుచు నత్తతి సైటుయె మటఁ
 బెలువఁ దుమ్మిన్న భీతిఁ బ్రిమలుచు నిలిచి,
 చింతించు చున్నంత;— శిష్యుఁడు వచ్చి,
 సంతసంబున నమస్కారంబు చేసి,
 నడుఁకుచుఁ జేరి మందఱ నున్న ఓష్ణు
 వదుగు నల్లప్పుడు వడేఁ దుమ్మిన్నటి
 యొండి పోయినవాలహీనవాసరునఁ
 గుండగోళకునిఁ గరోక్కుటుఁడు డసడి

తలసాల—తలవాకిటి. నడుఁకుచుఁ—వడుఁపుచు. వాలహీన—తోక
 లేని. కుండగోళకుని—అసూగ్యని(మగఁముండఁగఁ జారునివలనఁ బుట్టి
 నవాఁడు కుంశుఁడు, విధవలు జారునివలనఁ బుట్టినవాఁడు గోళకుఁడు.)

* 'బంటుటు కి ఇంచ్చు' అని తో. ము.

కట్టిలబాతుని బందిష్టక్కు నీశ్చించి

‘ తట్టువను దుష్టు పంతముఁ జైప్పు. మనిసి;
దినము వారముఁ బ్రోదు దిక్కును గ్రహము
నొనర సెన్నిన రితి నొకళొన్ని యెన్ని,
‘ కలగు నిప్పుదు గృహకలహంబు విరాకుఁ
దలపోసి చూడుఁ దధ్యం’ బన్నుఁ గలఁగి,—

“ తప్పుదు నీ మాటు, తార్కాణ మాపుఁ,
జైప్పితి. ముసు తుష్టు చేకొన కేఁగి
నా కూర్కి పత్తుఁ చే నడుసుత్తి వగుబ
శోకటు నొక పెట్టు రూఢిగాఁ బడితి. 1010
ముండకూఁతురు! కిన్కు ముక్కునబంటి;
గుండె జల్లను నది శోపించోనేని.

పడఁతి గా దది నన్నుఁ బట్టి మర్దింపఁ
బుడమిఁ బుట్టిన పెనుభూతంబు గాని.
యా యింతిఁ గాని వచ్చు టెత్తిగిన నన్నుఁ

* బోయినప్పుడె తలతుచ్చెను మ్రుంగుఁ.
గాతున నిప్పి డీ కమలాయి వార్త
నీవు ముందఱ సేఁగి సేర్లు సంధిల్ల,
‘ జననాథుఁ దొక్కుఁ డీ సతి దార వోస

నొనర సెజ్జల క'ని యొడఁబడ మొఱఁగి 1020
నా వధూమణికి సంతసము వృటించి
పేవేగ నా లోని వెఱ పెల్ల మాన్పు.”
మని పేఁడుకొనటయు నవ్వుటునూర్తు
మనసుంగా పేటొక్కుమతము చింతించి

* ‘...తుచ్చుక’

‘ విరసంబు తుల్యించి వీనికి వీని
 తరుణికి నొకమరి తలపట్లు చేసి
 ముగములు వగులంగ ముత్తు లాడించి
 సగుచుఁ ఆచెదఁగాక నా కేమి? ’ యనుచుఁ
 గపట మేగుపఁగ, ‘నో గా’కని పోయి,
 చపలాత్తు దాయుజుసాని కి ట్లనియు.— 1030
 “ జేరి నీ కొక మాటు జైపు వచ్చితిని;
 మోయ గా చెన నన్న, నుడుతుదు నీకుఁ.
 జైపున సౌజులచే ఖాత్త నిజము.
 చెపుకండిన మాటు జైటు నీచెత.
 వెడల నాడిన దుర్యాశేక మిమాట.
 కడగి చెప్పిన గాని కడుతుబ్బ దిగదు.
 నాలుక నువ్వగింజ నానదు నామ.
 ఖాతి నాలోడ సౌజులు సెప్పి యున్న
 మాటు నీ కఱిగించి మదురుగో డైన
 దాటి పోయెద. నింక దాపుర మేల? 1040
 ‘ రూపింప వికృతంతు రూపు నీ రూపు
 నా పత్రు కటుగాన నా కిటువిగఁదఁ
 గమనియ రూపరేఖలు గల కాంత
 నమర నొక్కు తె వివాహంబు గాతలయ్యా.’
 నని యైజు లిటు క్రిద నాదువాక్యములు
 వినిపింప నవి నీక విరస మా నంచ.
 నిడె సేఎు సాందర్భ్య మెల్లను బ్రుట్టు.
 చిదిమి చక్కని రూపు సేసిన యట్టి
 నీరూపు=నీవలె, వినిపింపను=చెప్పుకంటిని.

రాచకూతును గొని రక్ష్య గా కండ
దాచిన మిమూల ధన పెల్లి బెట్టి 1050
గోచికాఁ దై, దానీ గానుచు సేతెంచి
లాచి యున్నాడు నీలా గొత్తి నూడ.
వాఁడె పో మనతలవాకిటు నున్న
వాఁ! డస్తు;—నది మోము వడి జీవురింపు,
ఏపించి, పెటుపెటు గొత్తికి దంతములు,
వాపోతు చంకటివానిఁ భో తైచి,
‘కటుకటూ! కాటికిఁ గాల్లు సాఁచియును
ఁటుతనఁబుఖ జాడ విడుకుఁ ణీ బంగగా!
కొండంగి, వీనివెంగ్లు—రుదల దఱుగ!
ముండగోప్పికిఁముక్కు—మేగ మేడు దనను? 1060

* బిడుల కొసఁగక పెండ్లాన కిడక
వస్తి కిమ్ముచుఁ జీము వలే గుఁడు బెట్టి
ధన మంతయును మిండతల కిచ్చు. హనిఁ
గొని పోయి యొస్తుఁడు కూలు గ్రుత్తెగురుఁ!
బాపురే! యానుకొసుఁ బని లేదు గాక,
రూపింప నాకండై రూపసి కలడె?
యూ ప్రాద్దు వారిఁ గు య్యుడ పిగుఁ బెట్టి
వీశ్రుతి టుంతయు విడిపించి యొవటు
దక్కింప తుస్తుఁ సేఁ గలచాకంతికస్థిఁ 1070
అనుచు రోకలిఁ గేల నమరించుచున్నఁ
గని రయంబున శ్శల్లి కర్కుఁ టుపంపు,

లాఁచి=పాంచి. బడుగు=బక్కు. కొండంగి = కొండముచ్చు.

* ‘...పెండ్లాను కిడక’ అని యొక ను.

కదు సంధ్రమంబున, గాలకొళికని
 యాడుగులఁ బడి లేచి హంసముల్ మొగిచి,
 'విచ్చేయుఁ దీంక విగా వెఱ వెల్లు బాపి
 వచ్చితి' ననుడు; నవ్యటుధూర్యుఁ బొగడి,
 లోని కేఁగెడు నంతలోఁ దల్పు మూని,
 పూని గొండైముఁ బెట్టి, పోయె నా కిష్యుఁ.
 దుతులీఁ జని కాంచె నా రాజు దేవి
 చిత్తంబు జల్లునఁ జిడిముడి పదుచు, 1080
 మెదుక పట్టిన తల మెడ గండమాల
 నుడటి విగాదటి సుడి నులిగొన్న బొమలు
 బుత్త ముక్కును లాట్టి పోయిన కన్న
 వెట్టిచూపును దగి ప్రేలాధుచెనులు
 మిడిపండ్లు చెక్కిటటి మిఁది పుల్చిరియుఁ
 బడి ప్రేలు నన్నులు బడుబాకి సౌరు
 కోటు పోయిన చేయి రొమ్ము కంపరము
 వాటుఁగాలును తోటినలె నున్న నడుచు
 బద్ద పిక్కలు నంటు బరిసిన లొడలు
 మొద్దుఁబాదంబులు ముడిగినప్రేణ్ణు 1090
 గఱుకనల్లని మేను గలిగి, దయ్యింబు
 మఱపింపఁ దగు నుచ్చిమల్లిచందమునుఁ
 గనుగొన కోఁ పైన కాలకొళికని
 వనిత హు మ్మును బందివాటులమాతుఁ

చిడిముడి = తొట్టుపాటు. మెహక = పిసక. రొటువోయిన =
 తఁచుబోయిన. కంపరము = శవవాహనము. వాటుఁగాలు = ప్రక్క
 వాటుగా నడుచుకాలు. బద్దపిక్కలు=పలుచగిపిక్కలు. ఉచ్చమల్లి =
 దిస్సుమొలడి.

గని, దానిఁ గసియ బైగ్గల మండి పెఱచి

పెనుకు జరుగు - నర్మివిథుదేవి—

సివ్వంగి లేడి వీష్టించుచందమునఁ

గ్రోవ్వునఁ జాఁచి, కరోక్కెటు మాటు

లన్నియు నిజముగా నాత్తు భావించి,

పన్ని నకోపంబు బలిసి రట్టింప,

1100

బలి భిత్తిములవారి బలువిడి మొత్తు

దలసాలఁ గట్టిన తన ప్రేలు దుడ్డు

వడిఁ గేలఁ గైకొని, వచ్చునజులభిఁ

గడగి వీష్టించి య క్యాలకౌశికుడు

గుండె భ గాలను కొలది యై తనకు

‘బండె నెక్కుడు జొరుబాఅ సె? ట్లు’నుచు

పెడవెడు దన కచ్చ వీడంగు బాతీ,

వడి మోము వగులఁ గవాటంబు దాకు,

గడియతోఁ బెనగి డిగ్గిము దత్తతీంపు,

‘బొడువ, నీకక్కుడు బో వచ్చు’ ననుచు, 1110

బెస్క్కుభంగుల మొట్ట వెట్టంగ, వెట్టి

కుక్క లోఁబుడు బట్టి కొట్టిన రీతిఁ

‘శేతు లొగ్గుచు మ్రేముక్కు— శేకొను మ’నుచు

సాతురంబుగ వేడ నందంద మొత్తి,

వడి చెడి, దగ దోట్టి, వలవ తై చెమటు

గడవ వగయ్య నక్కలవాకంలికను

గనుగొని తలపోసి కాలకౌశికుడు

‘దినదినంబును మొత్త దీరుచేఁ జత్తు;

జఱభిక్క = దుష్ట రాలిని. పండెక్క = పాపము పరిషక్క మయినది.

పాదువ = దుష్టనుఁడా. దగదోట్టి = దస్సికలిగి.

హార హార! యిటుకలె సడలుటు కస్తు
మద్దా మైనను సౌక్కు మా టైన లెస్సు. 1120
పండ సందఱు బాధపడుతురు గాని
యొందు సాహసుని ది క్ష్మేవ్యరుఁ బోరు.
శ్రుతి నదుగరు మేకపోతులఁ గాని,
బలహీనఁ గాని చంపవు దయ్యములును;
డెంతు వింఱగఁ నాళ డెగఁ గోసి దీనఁ
గొంప లోపల వెల్లఁ గొట్టుదు.' ననుచుఁ,
గుదియుక కరతితి గొని దాని ప్రేయ,
సది చెడిపోవను సంవంద పోఁడె;
వడి దానితులఁ బట్టి వంచిన, పిత్రు
సుడిసి గడ్డము పట్టి యుఁచె న వ్యులడి; 1130
నథముల వ్రచ్చె నన్నా తి నాద్యిజాఁడు,
ముఖము త్రిప్పుఁగ సది ముక్కు నీఁ గఱచె.
విషువక నీ రితి విప్రదంపతులు
మసతి పోఁడుఁ, జందమతి సేరి యనియుఁ;—

“ దగువారు నిండింపఁ దమవారు రోయ
నగుహారి సెఱుఁగక నయ మేది యిట్లు
మగఁడు నాలును నథిమానంబు విడిచి
మొగములు వగులంగ మొత్తు లా దుమరె!
పతితోడ సతి మాతంపడె సేని పుణ్య
గతి కేఁగ కది నరకంబునఁ గూలఁ. 1140
పతిభ కిమహిమంబుఁ బ్రకటేంచుఁ సట్టి
యాతిహాస మొక్కటి యొఱెఁింతు విషువు-

భద్రియుక = షైనుదివిభక. నయము ఏది=సితి మాలి.

అను వొంద శర్మిస్త యమపుణ్యవతికి
ననుగు సుహృద్యైస్తేసుఁ డమపుణ్యపురుషుఁ.
డతనిష్టమ్యాధి నరయంగ శలసి
యతని వీఁ పున నిడి యగ్గ రాత్రింబు
ఘనధూతచేతాళకలకలం బెసుగుఁ

* ఒను త్రైవే గూర్చినై శవము దాఁకుగను,
† నొడలు వదలు నొప్పి నుగ్గుఁ డై వాఁదు
కడగి కోపంబును గాంత కి ట్లనియు.— 1150

‘ నినుఁ దుదయూగ్రికి సేతెంచుకుమ
వనిత, సీపతి తల ప్రయ్యైతె పడును.’
అని శాప మిచ్చిన, నా పూవుబోఁడి
‡ దనపతి చావుకై తలకోసి పోసి,
‘ యిల జీవు లకు సెల్ల నిడి వేగే ప్రొద్దు,
పొలు పేది నాపాలి ప్రొ ద్దస్తమించె;
భానుండు నొడమ నాపతి ప్రొం చౌని.
యేసు బతిన్రత నిల నై తిసేని

౩ నానోము లిప్పుడు నాకు ఫలించు
భానుండు మింటును భాసిల్లకుంచు.’ 1160
నన విని బ్రహ్మదు లఘ్యతం బండ
సునరంగ దిననాథుఁ దుదయించ సూడె,
నిడి దిశ మిది రాత్రి యిచి సంధ్య యానటుఁ
ద్రిదశుఁ కైనను డెలియ రాషుండుఁ;
దరుటపతిత్రతాధగ్గంబునకును
హారుడు ప్రసన్నుఁ డై యాతికృపామూర్తి

అనుగుఁ = ప్రిముఁదు. అరఘుంగుఁ = కుదుర్చు కొన.

* గాట్లుపై † ‘కై మండి’ ‡ ‘చావు’ నీ ప్రక్కిష్టము..

‘ వరము వేడుము నీవు వనజాతిః ।’ యస్మాం,

గరములు మొగిచి యక్కాయిణి వలికః—

‘ సర్వేష, వరము నీ శనమున కిమ్ము,

పార్వతీంపాథ, నాపతీం గావుం. మనిన,

వామదేవుం దిచ్చె వరము లియ్యరమ.

భామ ప్రార్థింపంగ భాసుందు వొడమె.

గరకంఠు దరిగ న్యూకెలాసమునకుఁ

దరుణి పతివ్రతాధర్తు విందే తోఁ.

బాయని భుక్తిమై బతిపాదసేవ

సేయుటుఁ గాదె ప్రసిద్ధికి సెకిప్ర

రా యరుంధతియును నా యహాల్యయును

నా యససూయయు నభీలలోకముల.

సేపరించుముఁ బతి కెదురు భాషించు

పాపాత్మరా లూరుబంది యై పుట్టు. ॥

నని పెక్కు భుంగుల నా రాఘు దేవి

దను మోవ నాడిన ధర్తు వాక్యములు

గన లెడుసూచులుఁ గర్జరంధ్రములుఁ

జీసిపినయు టైన సుర సుర ప్రుక్కి—

కండక్రొవ్యును గాలకొళినువింద

మండు కోపము చంద్రమతివింద విరిసి,

‘ పాడిఁ జెప్పుఁగ నిస్మాఁ బనివడి యిచటి

కేడ ముక్కుఁడి తెచ్చె ? నిఁక నింత నుండి

కామదేవుడు = శివుడు. గరకంఠుడు = విషగ రుఁడు - శివుడు. ఏపరించుచుక్క = దుఃఖపఱుచుచు. మోవక్క = తాకునట్లు. కనలెడు = మండుచున్న. పాడి = ధర్తుము. ముక్కుఁడి = శముక్కులేని కాలకొళినుడు.

1170

1180

బాడిగ నీ కిచ్చి పతిభ్రత్తి సేయు
బాడ లన్నియు నీమసంగడి సేర్చి, 1190

నీపు వంకలు దీర్ప నీ పంపుపనులు
గావిందు చుండెదఁ గాక! వేగిరము
న స్నే తెంగదు గాక! నా పేరు తెలియు

* ఒస్నే మిత్రికి సైన వెరహేకి వమ్ము.
గదలి సే రోకలి గ్రోన్న సవలఁ
గదలుయ రి వాడ గరిత లందలును.
నాపాడ గాంచిన సగరంబు కడడఁ.
నీపోటువాటుల నిపు డిటు మమ్ము
బోరించితివి, జంత్రబొమ్మ! నా యక్క!
నీరఁ జి చ్చెగయింప సేర్చినతల్లి! 1200

యొచ్చుట సుండి నీ విటు దాఁపురముగ
చచ్చితి చొచ్చితి వాస విం. ననుచు,
సొడక కరులు బి టోడిసి రాఁ దిరిని
ఫ మూడి వోఁ దాటించి, మూతులు నలిమి,
యొగ్గులుఁ దప్పులు సేస్నై, యిఁ రితి
పగ్గెల నిచ్చులు బాములుఁ చెట్టి,
యిడుములుఁ గుడియించి, యించుక సేపు

బాడుగ = జీతము. వెనవేఁకి = విపరీతజ్వరము. గరితలు = నీరులు. ఏడణ = ఎక్కుడనుండి. పోటు వాటులడ = కొటుటు
చేత పదుటుచేత. జంత్రబొమ్మ = యంత్రతుబొమ్మ. వాసము = ఇల్లు.
మూడి వోఁ దాటించి = పృష్ఠము విఱుగు నట్టుగా కొట్టి. ఎగ్గులు =
దోషములు. పగ్గెలడ = ప్రజ్ఞలచేత. నిచ్చులు=సదా. బాములడ =
బాధలను.

నవపక పులు సేయించుచు నుండి.

—. చంద్రమతివెలధనమును నక్కత్రకుఁ డపహరించుట.—

నట పరిశ్చుద్రుంపు నష్ట ధారీతిఁ

గట్టిలకుంశల నమ్మి కొన్న ధనంబు

1210

వ్యుతుము గావండ సర్వంబును ముడిచి

నయ మొపు నిచ్చిన నక్కత్రమండు

వేడుకుఁ గైణి విభుని వేవేల

జాడల దీనించి సమ్మతిఁ బలికి; —

‘గరుడు శ్రుతేదంగుఁ గోరి నీ పెంటిఁ

దియగుముఁ దరు వున్న దిసముల కెల్లఁ

జ్యోతింపఁ గల బతై సేలవుగా నీవు

చెల్లించితివి, నాకుఁ జెల్లె ధనంబు.

మితితోడ నాసఁగుము మేకొన్న గాధి

సుతుని బుంగం బెల్లఁ; బొపుడుఁ దీర్చి

1220

పొ మృస్సు దీవించి పోచ, నీతోడ

నొమ్ములు కేపక, నొసుఁ గెల్ల సుడిగి.’

యానుటిముఁ దల యూఁచి యామ్ముహీవిభుఁడు

తసలోన నవ్యి, యూతని కిట్టు లనియొ.—

‘బగ గొని కృప మాలి బండెలు పెసఁచి

తగుణై నాచేతి విత్తము రిత్త నాసఁగుఁ ?

దఱలక నా విరాదుఁ దరు వుండ నిచ్చుఁ

దతిమి శ్రుతేంచు నత్తజి ధవద్దురుఁడు

సత్తగా నీకు నిచ్చులును రొక్కిస్తాచి

బతై మి మృసి సన్నుఁ బలుకుఁ, నొండేని

1230

ఎడపక = విరామ విరాయక. మేకొన్న = ఒప్పొకొన్న.

నొమ్ములు=జగదములు. రొక్కించి=రొక్కించుచేసి.

నీశ నే సుడుబడ. సేఁ కీఫనబు
చేకూతుఁ గైకొని, చింగ్లు వెట్టి,
తప్ప నాడెద తసత్యంబున కోర్చి.
చెప్ప నే ముస్కుడి! కిత్తుఁ డొక్కుఁ డెబుఁగు!'
నాత్తుఁ డి ట్లుని పల్కు నక్కత్తుండు:—

‘భూవర, నీ పెంటుఁ బుత్తెంచు నత్తుము
నీచేత బ్లెంబు నిచ్చులుఁ గొసఁగు
నాచెవిలోఁ జెప్పినాడు మద్దురుఁడు.
నీ వొడుబడ నేల? నిను వేడు నేల?
సీత్తు లేదన నేల? నినుఁ బ్రథాతమున 1240
దీనింప వచ్చిన దీనవిప్రుఁడనే?
చావ నొవ్వుగుఁ బూని సాహసం బొదు
సెడపక గిరు లెక్కు, మేళులు దాటి,
కడు భయంకర మహా గహనముల్ గడచి,
కాలు గాలిసపిల్లి కరణి నీపెంటు
నేల నీబంటు సై రుట్లందుఁ దిరిగి,
వారక హిమవగ్ వాతాతపముల
నూరూరిగుడిపంచ నొదిగి నిదించి,
తిరిడినపలుగూడు డెచ్చి నిచ్చులను
వరుస సౌక్కుకకడి వనరుచుఁ గుడిచి, 1250
చదువును సంధ్యాయు జపమును వేర్లు
మొదలు ముట్టుగుఁ బోయి, మోటు సై, బడరి,
చిడుము గోఁకుచు, బరుఁ జెక్కిన ట్లుండి,

ఏల్క = సీత్తు ఏలుట్కై. తిరిసిన పలు గూడు = శీచ్చు మెత్తి
తెచ్చినపెక్కువిధముల యాన్నము. వనరుచుక్క = దుఃఖించుచు. సేర్లు =
శాఖాము, బరక్క = ముసలితనముచే.

కడపటు బ్రత్తింబు గానకే తేర
 నముఁ జావఁగ సీవు నా తలపుండ్లు
 గడిగి రక్షించెదో? కఱవుకాలమున
 సరిసినపుండ్లై నుప్పును జల్లి
 కరలఁ జేసెదవు. నేఁ గినిసితి నేని
 చక్కుఁ బెట్టుఁగ లేయ. సాయ రేగినను
 బొక్కి నిల్చు తలపొలమునఁ గాని. 1260
 మే లఱింగెద వని మితి కచ్చు దాక
 నాలిని నిన్నుఁ గాపొడితిఁ గాక.
 తఱలి పోవఁగ సీక ఘర గితి గీచి
 మొఱలు వెట్టుఁగఁ గట్టి మువ్వెతుఁ బెట్టి
 గుదిగుది గావించి కూరాణు సేసి
 యదలించి నిను మేకయఱపుఁ గూయింపఁ
 జనుఁ. దాపై నది. నేడు సర్వాథా నిన్ను
 వెనుకముందటి పగ వెడల మర్లు.
 మఱవకు మిప్పటిమాటల సెల్లి.
 నెఱిఁగెడు కిరుఁడు; నా కేటికి బాస? 1270
 అనిన హరిశ్చంద్రుఁ డా వటు ధూార్పు
 గముఁగొని తోపంబు గదుర ని ట్లనియె.—
 ‘గురుకార్య మొనరింపఁ గోరి నావెంట
 నరుదెంచి తిరిగితి; వది నాకు సెలవె?
 పరదేశులవు గుళ్లపంచలు గాక,
 యిర వైనసున్న పుట్టిం టైడుఁ గలుగుఁ?

తేర = శృథా. ఉరిసిన = పగిలీన. సాయ = సాధు వైన
 గోమహిష్యదికుము. పొక్కి = ఉలికి. తలపొలమున్క = పొలిమేర
 దగ్గర్తిచేపిలూ. మితి = గడవు. గుదిగుది=గుత్తిగుత్తి. బాస=బిట్టు.

బలగూము గాక యొపట్టున సైన
గలడే పాయసము ‘భిక్షాం జేహి’ యసిని?

నెవ్వగా గుండుమ సీరసాన్నములఁ

గ్రోవ్ బల్లురె గువ్వత్తుక పడక?

1280

నివి యొల్లు దప్పలు సైగ్గాలు జేసి

తివిరి రేగెద నస్సు దెలుప నా వళమే?

తీపారు చక్కర దిన్ను యూ సోర

వేపాప మేసిన విధమున సీవు

చేసి నంతయు మేలు సేసి మ తేల

చేసితి విట్టి కుచ్చిత? మింక సైన

గుడుక నగోలు గైకానక నా ధనము

వదలుము; ముఖ్య విశ్వామిత్తుర్చి బుఱాము

మితితోడు డెల్లించి వింగ సె ట్లుయిన

ధృతిఁ దీచ్చు సీ బత్తె దినముల లెక్కు..

1290

నాపుడు;—విని నవ్వి నక్కత్తుపండు—

‘భూవర సీకంటె బుద్దిమంతుడును.

దొడ్డిఁబడు, కేతికి దొరకినధనము

విడిచి విందటఁ గొసువెంగలి గలఁడే?

చదువు విందిది దెబ్బ సంగతి గాఁగఁ

బిబప సౌప్పునె? మటి పెక్కు లేమటికి?

విదువు మింతటునండి విత్తంబువింది

యడియాస. పైడికిఁ బ్రాణముల్ లంక.

విదుతుఁ బ్రాణము తైన, విదువ ధనంబు;

మెడ మెండుకొని త్రైంపుమిఁ చేతిహోతిఁ;

1300

గువ్వత్తుక=గువ్వస్వరమువంటి స్వరము—మీనస్వరము. ము
కనగోలు=కంచనగా. మెండుకొని=విజ్ఞంభించి.

దల వ్రద్దేశ్వర మొత్తి యాధనము గైకొనుము.

కెంయంగ నా చావు వెదడఁ గౌళికుఁడు. *

అనిస;—పీషలు మూడి 'హరహరా!' యనుచు,

బనసాథుఁ రాత్రుఁ సంతాప మండి,

* * కఠుబండ ధూర్త నత్కుత్రసు సూరు

వౌఢుకటి పూపంబు; దుర్గార్థఁ దీశుడు.

బల్లిదుచేతిలుఁ బడినధనరంబు

పిల్లి కట్టిన దొబ్బి ప్రిములక పోయె.

బొంస గాకుండ నా పూనినమితికి

నింకఁ గౌళికబుఱి మేమిటఁ దీర్ఘ? 1810

నని మదిఁ దలపోయు; నా మహిరాజుఁ

గపాగుని కినిసి నత్కుత్రసుం డనియె.—

* నూరక నివ్వెఱఁ గొంది యి ట్లుస్తు,

శేరితి మా ధనం చిటుమిండ వచ్చు? *

కైచ్చెర నొక్కల్రోవ చేసి, మ మ్మారిపి

శుచ్చినఁ, బోదు మిపోరాటు ముడిగి.

వడి నారఁ గైకొన వచ్చుఁ జట్టార్చు,

బడయంగ వచ్చును భస్తుఁ దైలంబు,

గింజుక వంటికముగా నివిరింప వచ్చు,

రసము సేయఁగ వచ్చు రాలు గరంగి; 1820

రాచు సీ మనసు మూర్ఖవము నొందింప.

మేగిసిసాథ, యి మేలంబు లేల?

తొదుకటు = కదలించుట. దొబ్బి = మాంసభండము. ప్రిములక = ఊడిరాక. నివ్వెఱఁగఁ = హారవళ్యము. ఇవిరింపకు = ఇగురుగావండుటున. రసము = త్రవము. మేలంబులు = పరిపోసములు.

* 'కఠుబండ'

లే లెమ్మ ధనము చెల్లింపు సీ.'వనిన; —

భూర్భూక నాథుఁ దప్పుము విచారించి,

నత్తుత్రసునిఁ జూచి, 'నాదుపుణములు

లత్తులు; వానిఁ బల్లు సెస్తు సేలి?

నాలిని బుత్తుర్ని నంగడిఁ బెట్టి,

కాలకూళిపుఁ డనుకస్టున కమ్మి,

యార్పిన ధన మెల్లుఁ గుదుకునగోలు

సేర్పుసఁ గ్రెకొంటి; సీకు కిటించే.

1880

* మునిశిఖామణితోడు మునికిన మితికి

ధనముఁ జెల్లించు చండులు డెండులునకుఁ

దలచోసి చూచితిఁ; దక్కు-ందు గాన

సలవడు; దటు గాన నాలస్య ముడికి,

† నా మిఁద నమ్మధనం బెల్ల సీకు

నే మానవుం డిచ్చు సీ మతిలోన

నతనికి బంటుగా నమ్ముతో సస్తు,

మతిలోన కల డనుమానింప.' సనిన; —

.—.నమ్మత్రకుండు హరిశ్చృద్రు నమ్మే జూపులు.—

నావటుధూర్ముండు నట్లకా కసుము

వానిరి నా రాజువలపలికేలు

1840

తన పుస్తకపుఁ ద్రాటుఁ దగ ముడి త్రైపి,

చను మంచు నటు కొని చని పురిలోను,

బొడగన్ను వా రెల్లుఁ బురులుఁ హక్కు

నడరి పే రత్తి యి ట్లని యమ్మ దొడఁగ.—

* జనులార, కసుధలో సస్తుతి క్రెక్కు

అచ్చు = సే నచ్చియుస్తు.

* 'మెఱగిన మరికి' † 'స చుప్పధనం బెల్ల'

వసఖాత బాంధవ వంశ వర్గనుని
సార వర్తను హరిశ్చంద్ర నరేంద్రః
గోరిన ధన మిచ్చి కొనరయ్య వింగారు.
అరుదుగా బాండితో నను రేంద్రపురికి
జరిగిన యట్టి త్రిశంక భూపాలు 1850
శూరిమి పుత్రుర్ సద్గుణ విభూషణనిః
గోరిన ధన మిచ్చి కొనరయ్య వింగారు.
త్రిజగంబులను మేటి దీవుల సెల్ల
నిజ జయ స్థంభముల్ నిలిపి యసక్
భూరి పరాక్రమంబున నొప్పు రాజుః
గోరిన ధన మిచ్చి కొనరయ్య వింగారు.
కలరాజ్య మెల్ల నా కాంకమునికి
నిల యెల్ల సెఱుగంగ ‘సిచ్చితి’ ననుచు
ధార వోసిన మహా దాన విస్మాదిః
గోరిన ధన మిచ్చి కొనరయ్య వింగారు. 1860
బేతారుకలు ద్రైవ్య ప్రేసి సస్తునుల
ధీతి నివారించి పేర్చిన యట్టి
పీరశేఖరు జగ ద్విభూయత చరితుః
గోరిన ధన మిచ్చి కొనరయ్య వింగారు.'

— వీరభాషుండు హరిశ్చంద్రు బంటుగాః గౌనుట.—

అని వాడవాడల నమ్మ నత్తతిని
బెన పొందు పేరుషు బెంపును కెప్పి
యవనీశు మునిపుత్రుర్ డమ్మ వాక్యములు
సెతుల సోవుటియు నచ్చేరు వంది చెలగి;—
పొదలు పొపంబులు వో దోచి ముక్కిః
సఖాతభాంధవ = సూర్య. చెలగి-కర వీరభాషుండు. పొదలు = వర్ధిలిన.

గదియించు మణికర్ణికాసవిషపమున, 1870

మత మారఁ దన తపోషపిమఁ గౌతికుఁడు

పితృవనం బొకటి గలించి, యూ ముసై

యురుశ్కి వీరబాహునిపేర జమునిఁ

బుగిన చండాలపతిగా సృజింపఁ-

గుఱువెండ్రుకలఁ గోరక్షి ప్రిడి, కావి

యఱవుపు తల నిట్లు నటును జ్ఞాట్టి,

జీగురుబొట్టిఁచి, చెని సంకుగొడుపు

లాగుగా ప్రేలఁ డెల్లని ముద్దు నిరిఁచి,

తొలులు వోయిన ప్రాత్తతోలునఁ గపిఁచి,

బలుగుల్లి మెల నచ్చుపడ నమరించి, 1880

కషుమైలపేలికఁ గాసించి, నఫుము

బడికి వేసిన యురపులై బిగించి,

యుడమచే బళుమాంస మేంచన గుదియఁ

గడమచే నిసుప యుంగరముల గుదియఁ

గడబాతిగాఁ బూని, క్రందుసందడిని

జడియింప సంబలి సంబలి యునుచు,

దళముగా మెఱసెడి తన మేని వుట్టు

* పొలసుకై జా మ్మని పొలయు మణికలఁ

పితృవనము=వల్లకాఁడు. జమునిఽఁ=యహధర్తురాజున. కుఱు=కుఱుచ. కోరకొప్పు = ప్రక్రికొప్పు. కావి యఱవుపు=కావినసై చింపి గుడ్డను. సంకుగొడుపు లాగుగాఽఁ = కంథపులు గోపు వలె. ముద్దు=ఎముకను. కాసించి=కాసెగాఁ గట్టుకొని. ఏర్పిన=గ్రాచ్చిన. క్రందుసందడిఽఁ=తల చయిన జడుసమూహమును. జడియింపఽఁ=తొలు గించుటస. సంబలి=తొలగుఁడు. మణికలఽఁ=తలగలను.

గుంచియలోఁ తోఁపు కొనుచుఁ, బెస్తులుపు
మించి కండెన నూసే మేగిన ట్లుస్తు 1390
మైగమునఁ జీక్కట్లు ముదివడు, గల్లు
సగము ద్రామినవుండు జంకటు నితిక,
మిఱిన మదమున మెయి డేలగిల్లు
బోఱంగ, వెడపాటు బాధుచు, బయలు
బాఱుచు, సల్ల పచ్చనిపొడి ప్రింగి
కోరవిసము నుట్టి, గ్రూ డైఱ్లు చేసి,
కెలనివాగల బూతు గెరలు దిట్టుచును,
‘హాలఁగు! రా జెక్కుడు? హార యొవ్వు? ’ దనుచు,
ద్రాగిన రోజు పుత్రు గొని, యిన్ని
లాగుల ఫల్లసలున స్వత్రుఁ గదిసి, 1400
సోరువ రాక బిట్టోకలిం లొడువ
సోర మద్దుపుఁ గుత్తు సూల్చునఁ బలిక.
‘ కీరి, నా పంచిన యయడిగ మేమైనఁ
గోరి సేయుచు సెఱగు డైంబు లేక
కొలిచెపుచేని యో గోచిబ్బాపనికి
వలసినథడ మంత్రఫల్లుసు నిట్టి,
ఖంటుగా సేతుయుఁ బరఁ ని. స్ను’ సినఁ; —
గంటుకం బొదవ భూకాంతుఁ ది ట్లునియె. —
‘ కీరి చండాలుడు, యూర కుండెడవా?
నోర ప్రేయగ వరెనో పంటు దుల్ల? ’ 1410

మేగిన=పూసిన. సల్ల పచ్చని పొడి = గరిజాయి బాధుచు. కోరి=నీట్లుర్పు. పుత్రు=కైత్రు. లాగులకు=బిధముల. సూల్చునఁ=వ్యాపింప కాఁ. ఉదిగము=చని. ఒఱగు డైము=అర్పియుచ్చు తంకరహాటు. కంటుకము=చిత్తాయాసము. నోరకు=నోటిమిండ.

సుదుగక కల్లు గ్రు డ్లుఱుకంగఁ ప్రావి,
యొడ లెఱుంగక ప్రేత దూరక సీవు.
కులహీనుడవు భాసుకులజాని నన్ను
* విలిచి, యొలెద సంటి, వెఱ పింత లేక!
† కట్టిన దొకబట్టి క పొపక తోలు
చుట్టిన దొకచింపి సా మైలు నిషుమ;
కక్కు వచ్చేడి నిన్ను గసుగొన; నకట!
వక్కు సేషని లేకివాడవు సీవు?
సే శేడ! నీ వేడ! నెమ్మి గౌళికుని
కే నచ్చుధన మేడ! సీ లాగు మెటు 1420
మెట్టును దఱిమిన మెఱమెదు కోప
మెట్టు తుట్టిను, విన్ను నెవ్వరి క్కున?
నాతుడు; — వాడును ‘నా విరాద నలుగ
జేవతలవు నైనఁ దీగ డెల్లండు,
దప్ప లెల్లను దండధరుడ సై వెనకి
చప్పదు గాకుండ జనుల దండింతు.
మాటులు బని రేల మాతును సీకు?
మాటి మాటిక నన్ను మాలవాఁ దంచు
సీకు రోయఁగ సేల? సీతండ్రి తలము
సాకులంబును సెక్కు నాటి మై యఱంకు. 1430
నిప్పు చే శై ట్లుంటి సేమి? క్కాళికుని

విలిచి = కొని. లేకి=పఱిగ. దండధరుడను = తలారిని గాన
కండించువాడ సనుటి - (యముడ ననియు.) ఒక్కు-నాటి మై =
ఎమానోత్యుగ్గుకలకై - హరిశ్చూద్రుతండ్రి వసిస్తు శాపమున చండాలుఁ
ధాయొసు - (శేసు నూర్చుపుత్తుర్చు)డను సీవు నూర్చుపులజాడవు అనియు.)

య పెట్లు దీర్ఘుడ? వత్తు గాడో? చూడు.
 తులువ, నీ మది నింత దురభిమానంబు
 గలవాడ, వీ మంజి గానిచే నిట్లు
 దొసఁగులఁ బడి చికి— వొంగ చందమున
 వెన కట్టు వడి, నీవ వృత్తి రా సేల?
 కినిసి నీతోడు దరిక్కంప సేమిటిక?
 ధనము బెట్టిన సెందు దాసులు లేరో?
 అని హరిశ్చంద్రండు నాయంత్యజంశు
 గనలి తరిక్కంప నక్కత్రషం డనియు.—

1440

“ నలినా ప్ర కులనాథ, నాతోడ నీతు
 పరికిన మాటల పదతి దషై.

* ‘ మనినాథతో మన్ము మనికిన మితికి
 ధన మిచ్చు వానికి దాసునిఁ గాఁగు
 గానిపోయి న స్నమ్మకొ.’ మ్మంటి గాని
 ‘ వినుత సత్కృతజాని పెనకి యున్ననవు.
 వీని కులం చేల? వీని రూ పేల?
 వీని గుణం చేల? వీని పెం పేల?
 మా లైన సేమి? బ్రాహ్మణుఁ డైన సేమి?
 తోలు గప్పిన సేమి? తులు వైన సేమి?
 గంజాయి దిశె సేమి? కలు ద్రావె సేమి?
 నంజక ధన మిచ్చు నతుడె నా మెచ్చు.
 ప లైతి యెలుకలఁ బట్టి నోపినను,
 పిల్లి కాత్తు మె? మంటిపిల్లి యే చాలు.
 * గోరిన ధన మిచ్చి కొన రం డ'టంచు

1450

మంజి గాఁడు = వటువు. అంజక = వెనుదివియక. మనికిన = పరికిన.

నూరక మ్యుఱ వెట్టు చుండ నాపాలె?

వారక నిను గొన వచ్చిన వారి

తో రాయిడించి పోఁ నోల సీ పాలె?

మలకలు మాని యా మాలని సేలి

కలధన మిప్పింపఁ ఆలవొ? కాదేని

సెక్కు- మాటలు గట్టి వెట్టి, సత్యంబు

దక్కిస్త, ‘బొంకితి.’ నని తలగి పోయెదవు?

బలశున నిను ద్రాటు బట్టి పట్టాము

కలయఁ ప్రిమ్మర నాపు గారణం బేమి?

నిను నాప్రతిజ్ఞ;— నీ విత్త మింతటికి

నినుమడి వెట్టిన నింక నొండొకని

శేగలి నిను సమ్మ, నితనికే కాని,

శ్రీగురు నాన, కాశినాథు నాన.”

యని రాజు మనిషుత్తుర్ఁఁ డామవాక్యముల

విని యంత్యజాడు మోము వికసింపఁ బలికఁ. — 1470

‘బరింమించితి నిన్ను బాఁపన వదుగ;

తిరుగక యామాటు తిరమగా నిలుపు.

వక్క సేయని లేకివఁ డని సమ్మ

లెక్క సేయక కరాధించే నీ రాజు.

వాట మై యామాటు వడి సమ్మ నోల

నాటి యున్నది సేడు నా మనంబునను.

గంటక యాయప్పు గంటి యా తులువ

బంటుగా సేలక పాయను కోప.

రాయిడించి=జగడించి. మలకలు=చిక్కులు. ఏలి=కొల్పి(?)

అంత్యజాడు=మాల. కరాధించేణ = నిందించేను. ఆమ్మ = బాణము.

గంటక = వెనుదినియక. గంటి=స్నాటి.

మహ్య ధనం బింత యని గుఱి నాసః
జైష్ము జెల్లింతుఁ జేకొను.' మనిస;— 1480
సలరి నత్తుత్రుషఁ డతనితోఁ దెరిషఁ
బలికఁ: — 'నీ భూపాలుపై తరు వనెడి
చేతిసంకెల వీషఁ జేసెన వేని,
దాతవు నాపాలి ధర్తు దేవతవు;
వేదకంట్టి గావించి నా పూర్వి—
వీష నాడవు; మాను విశ్రీ మిం త నిన,
ఎంగి, యాఁతుఁ గానిలాఁ తని, జట్టి
వీఁగక, స్వ్యాధా వినియుక వేని,
పురుషుఁ డేనుఁగు సెక్కి పొడవుగా నిక్కి—
కగరత్ను మెగసిపో పై దిసపొడవు 1490
ధన రాఁ మా కిమ్ము; తడయక లెమ్ము!
సిను నిక్కు మది సుమ్ము, వీఁదు నీ సొమ్ము;
గొను.' మన్ము వాఁడు నిక్కుచుఁ బల్క్కి:— "సీను
ధన రాఁ యిచ్చుట్టు దఱలక యిత్తు.
నొక ఇచారము మాను నొదవె. నీ రాజు
సుకవాసి, పనిపండ, చూపుగుఱ్ఱంబు,
మామిడి క్రింది సోమరి, మేదవుంచు,
బూమె తుంటరి, యెసిపోతుపై వాన,
మొండరి, చల్లు చప్పదు, గోదచేర్పు,
చండిపో, తనుస్ట్రీజ్ఞాడ నున్నాడు. 1500

గుఱి=మితి. వేదక జట్టి=తమాపూ బేరము. వీఁగక = విదువక. తఱలక = అవరిపోక. మామిడిక్రిందిసోమరి=మామిడిచెట్టుక్రింద 'ఆ పండు తనంతుఁ రాఁ సాఁసొటుఁ బదునా.' అని ఆసించి పడియుండు సోమరి. బూమె తుంటరి=పేసాల మారి మొండరి= మొండివాఁడు. చల్లుచప్పుడుగా జడుఁడు.

చెప్పినపని ఇఁగు సేసిన వేళ,
 మప్పిరి గొను కోపమున పెయల పెట్ట
 దుడ్డున వీఁపు కంతులు గట్టి షోఁది
 జడ్డు వాపిను, 'గొల్పు చాలు నా క'నుచు
 దక్కి పోయిన, వెంటఁ దగుల నా వళ మే?/
 రుఖ్మును బెసఁచిన ట్లు న్ను తు వీఁఁడు.
 గొలుసు దప్పినచ్చుట్టి కోఁతి చండమును
 గలధన మింపు రొక్కుము గొని పోదు.
 విల్లాలు పుత్తుర్లు హితులు బంధువులు
 దల్లిదండులు సన్న దమ్ములు గలఁగు 1510
 వాని సెమ్ముని సమ్మ వచ్చు గా; కిట్టి
 వాని సేగతి సమ్మ వచ్చు నా? క"నిన;—
 సత్కుత్రమండు భూమాయివు జూచి
 దత్తతఁ జంఢాలు దగ లొడంబతీచి

" పూఁటు పూఁటున జరుత్రుషు తుచ్చి చనక,
 ' పూఁటుకాఁపవై సీవు పొ. మ్మ'ని యనక
 మితి వోక ముస్నై సీ మిందిధనంబు
 మతమును జెల్లింపు మా కిప్పు. ద" నుచు,
 బోధించి ప్రక్కలు వొడుచు నవ్వుడుగు
 బాధన నలసి, భూపతి ముదిలోన 1520

' సెడపక ధనముఁ బ్రో విడి సేట్టితోడు
 గడతుఁ గొకిన మాయిఘుట్టి మే'ననుచు,
 వీరబాహును జూచి విను మని పరిక.—
 ' సిరీతి నపనమ్మి కేల నా మిందఁి

కంతులు=కులుతులు. జడ్డు=జడక్కుమును. తక్కి=కొని=దూసికొని దక్కు
 క్కు=సేట్టు మెయి. పూఁటుకాఁపవై=సీవు నాక్కెపూసుకొస్సు వాడు.

జాల నీతని వలిక్కి సత్యంబుకొఱకు
నూలిపోఁగును జిక్కి నుసల కున్నాడఁ.
దల్లి సత్యము నాకు, దండై సుభూతి,
మెల్లిడ సోదయఁ డెసుగు ధర్మంబు,
చెలువార టైర్యంబు చెలికాడు, శాంతి
వులనతి, వినయంబు కొడుకు చర్చింప.

1530

నే సత్యమునశుఁగా నిష్పాదు నీకు
దాసుడ నై జట్టి దవ్వుచున్నాడ.
గట్టి సత్యంబు నేఁ డగు నాకు బూఁటు.
గట్టిగాఁ జేపట్టి కలఁక పో విదువు.
నీయాళుఁ దల మోచి నీ కనుసస్నుఁ
బాయక నీపంపుపను లాడఁ గూర్తు.
సలఁగక నా చేయు నంతకాలంబు
నలసిన, సాలసిన, నటు నిటుఁ జనిన,
మఱచిన, వెఱచిన, మఱి నీ ధనంబుఁ
జైఱచినుఁ, బఱచినుఁ, జేయుఁ లే ననిన,

1540

వినికినుఁ, ఆనికిన, వెడనిద్ర సుంది
నుసలిన, మసలిన, సెప్పివు జెప్పినను,
మెఱుఁగులు గ్రమ్ము నా మేటి అభ్యమునుఁ
దతీఁగి రక్తము గాఱుఁ దన తల ట్రైంచి
నీ పాదములచూద నిలుపుయ. నిదియె
నా పూని.క' నిన;— నంతట సమ్మతించి,
పీరబాహుఁడు తనవెంట నేతెంచు

నుసలక = చలింపక. పూఁట = పూఁటకాఁపు. అలఁగక =
వెను దివియక. పఱచినఁ = పాటిపోయిన. కనిసినఁ = కర్ణకతోర
ముగాఁ బలిక్కన. మసలినఁ = ఆలస్యముచేసిన. తన = నా.

శైవమాటుల సత్తిప్రారవ త్రసులఁ
దన కికరులు బంపి, ధనముఁ డెప్పించి,
ఘనతరపర్యతాకారంబు గాను 1550

బెనురాసి నోయించి, ప్రీముము రచ్చింప
మునికుమారున కిచ్చి, మ్రేమిక్కి పొ మ్మనిన; —
సత్తుత్రసుండు నాసందంబు సెంది
లతుభంగుల సృచాలవని దీవించి,
'యుర్మీళ, మాప. నీ వొడఁబడ్డధనము
సగ్గంబుఁ జైలె నీళ్వరసాఁమీ గాను.
విచ్చేయు మిక.' నని, పీరబాహువిలు
జెచ్చిర సమ్మన సేసే కేసేత.
దివినుండి కనుగొని దివిజాలు మొచ్చి,
యానికతలేశుఁ కాఁకలి రఫ్ఫా
లాదవ కండఁగ వరం బొసఁగి రావేళ. 1560

—. హరిశ్చంద్రుండు పీరశ్శాహుఁ గొలుచుటు. —

సదయుఁ డై యంతటుఁ జన నంత్యజాండు
ముద మారుఁ దనగ్గచూంబువిలు బో నచటు
గడలి, సగర్యంబుగాఁ జనచేతు
బట్టిన పశుమాంస బ్రారంబుఁ జంకఁ
సైటిన మద్యంతు చించెయ నిచ్చి,
'కొని రమ్మ నీ'వన్ను'; —గువలయేళ్వురుండు
విసయుంట్రుపుములు వెల్లయ క్షీంచి,
* యే, సించిముడిపాటు సే వికారంబు

చసు=బిప్పుగా. చించిముడిపాటు=లొట్టుపాటు.

* 'పరిషికుడి' ఇది శ్రీకాళచౌథి నాచిత్యములు 'అంశు క్రిత్తి చుట్టుంబులు' అను
క్రమాగము వంటది.

1570

నే సిద్ధా శోకయు నెసేఁక, వానిఁ
గొలిచి సంగడే జనుగోసంగిబంట్లుఁ
గలసి, తా నటు చని, కలయ నెల్లెడలుఁ
బడి యఱన్న ముదుసులు, పసరంశ్రు దలలు,
బడికి వేయఁగ నెండుఁ బఱిచినతోట్లుఁ,
గఱది కుక్కలు పీఁకఁగాఁ తెనుగొమ్ము
లాఱగఁ దిసిన రితి నున్న డోక్కలును,
* వఱద తై నెత్తురు వడియు గుత్తుకలు
తజిగిన గోవులుఁ, తఱ చైన పచ్చి
† ముంయలుఁ, తెదరిన ముట్టికి సంజూర్లుఁ
నఱచు కావులుఁ, గల యో మాలహాడ
కడిఁ ఫొచ్చిఁ, ప్రైవులు వాతి కేతేర
‡ సడురు దుర్గంథాన కులమాత్ర మైను
గింకిపడక, కంకింపక, క్రౌర్య
ముంకక, చండాలునింటికి సేఁగి,-
యడరంగ భూపాలుఁ దామాల దన్నుఁ
గడఁగి పంశుచు నున్న కష్టంశుఁబనులు
నేలకొని నిముసంబు నిరిపినకాలు
య్య నిఱుపక సాలయక నీద్దుర శోక
కలఁగక నమ్మెన్నాదకములపై నాస

గోసంగి=మాల. బడికి వేయఁగ = ఉఁముటుకు - మురియలు=ఖండములు. నంజూర్లుఁ=మాంసములు. ప్రైవులు వాతి కేతేరకు = శోకచే కదుతులుని ప్రైవులు శోటిలోనికి వచ్చునట్లుగా. కింకిరి=రోక.

* 'వడియు అప్పుకులు' † 'మురియలు' లేకండిసాము. ‡ 'దుర్గంథాబు కులు' క్షి 'పాలకక' - తథాపురు చృగ్యము.

హరిశ్చుందు వీరదాననువేర వల్కకాణ్డిగాచుట. 195

గొలుపక వ్యపగతిత్తుత్తృష్ణుఁ దగుచు 1590

మొగము గుక్కింపక ముడుగఁక రేయుఁ

బగ లన కష్టమీపాలుఁ డోనర్పు; —

సెరసులుఁ దప్పులు సెముచుచు, నొక్కి

వెదత్తు చిత్తంబున వెదకి, ‘సత్యంబు

తెలంగా తీని ప్రతిజ్ఞుఁ దప్పించి

కర మిష్టు మొనరింతుఁ గాఁకమునికి.’

నని లిఖ్యాయము నేని, యాపీరబాచుఁ

డోనర్సంగ సుక రాత్రి యుర్మీక లేందు

తొడలపై బదములతుదుఁ జాపి భుక్కి

సదుగు లాట్టుచు మన్ను, సతిని మనంబు 1600

నొరయ మాయు నిద్ర నొండి, రే యొల్లు

జరణానేన యొనర్పు జననాథుఁ జాచి,

—.హరిశ్చుందుడు వీరదాననువేర వల్కకాణ్డిగాచుట.—

‘ యోరి, నీడెస నావ నుల్లంబునంచు

వారక కొంతవిచ్ఛాయసంబు వొడ వో.

బన్ను గా నాసేయు పనులపై నిన్ను

మన్నించి నిలిపెద మచి నఱ లేక.

చిను పది చౌపైవ వివరంబుగాఁగఁ

శైలు పొంద నీ పురి ప్రైతివనంబు

నా గుత్తగఁ జేసేసాడ. నీ కచటి

కేగి పీనుగుఁ గాటి కమ్మరే డెచ్చి

కైకొని తమ యచ్చగఁ గార్చి మగలి 1610

వ్యపగత = పోయిన - తుల్త = ఆఁక లియు - తృష్ణుఁడు = దప్పియుఁ
గలవాఁడు. సెముచుచు = వెదుచుచు. జరయుఁ = పరీషీఁమట్కు .
ప్రైతివనంబు = నుల్కకాటిని,

పోషండ, నా యాన త్రాదీచి, యాళకము
 తొల నున్నకత్తుంబు మొగము కోకయును
 నల నొప్పి సౌకమండ వాతిపాతికయుఁ
 జెను పాండ నా కిచ్చి, పిండాళనంబుఁ
 దిని నీవు బ్రతువు మిం దినముననుండి.
 కీరదా సనుపేర పెలయు మిం విశ్రదు,
 కోరి పట్టెదు ముద్రగులియ గో? క్షునుచు
 దనచేతి కిచ్చినఁ దగుఁ బని పూని
 వినయంబుతో క్రొకిల్లి, వీంగ్రై పోయి; — 1620
 యు తఱ్ఱి, గమరఁగం పడర దివ్యులను
 మొత్త మై నిగుడు క్రొంబొగల కంతంత
 నుండు సెయ్యులఁ జేరి - మానమమాంస
 ఖండంబు లుండొండ గసికలఁ గ్రాచ్చి
 కమ్ముగఁ గాల్చి - చంకటుఁ జెట్టి - సౌసగి -
 సెమ్మది సృత్యంబు నెఱవు భూతములు,
 సగము గాలుచు నున్న శవములఁ బట్టి
 తిగిచి గుంపులు గూడి తినుపికాచములు,
 నెడ నెడ బొక్కుల నిడిన బాలకుల
 పెడలింది భట్టించు బేతాళతతులు, 1630
 దలకాయలకు మూగి తనుకుమ వనుచు
 గలపొంచు డాకినీ గణములు, మజీయు
 వడి వధ్యాలిలటై వడిసి యందండ
 వడువు లై పేరిన మనజ రక్తములు,
 బుతీయల సటి మ్రుంగి పురితైప్ప లడర

అన కొడిచి = అనపెట్టి. మాడ = అరవరా. వాతిపాతిక = నాతి
 కాసున. పిండాళనబు = పిండపుగూడు. ఒలుగ్గులక్క = సాదలను.

నఱగక పొరలాడి యఱచు రక్కెసులు,
మనుముగాఁ గొఱ్లుల మోకాళ్ల నూడి
కొని నికిట్ - తూ విరాణికుణవకల్యములఁ
దొడికి - దంట్టీల సెకిట్ - దుస్సి రాఁ దిగిచి
కడఁగి క్రక్కెశు జంబుకములుఁ దోడేల్లుఁ 1640
బించాన్న శేషముల్ ప్రియులక మెసఁగి
యొండొండ ప్రాలుచు సస్నై ధూకములుఁ,
గరములఁ గొఱవులు గైకొని పేర్చి
గురులు వాతెడు పెద్ద కొఱవి దయ్యములుఁ,
బోకుండ మామప్పు బూసరుల్ దెచ్చి
చేకొని యామంత్రసిద్ధుల కిచ్చి
తొఱులగతి నుండి తొడరిన నరులఁ
బాతున్న దిశెశు వెంపుడు దయ్యములును,
సరఁ గూడి బుర్యాజాస్నామ వేదములు
పరఁగ గూడించెమ బ్రిహ్మరాతుసులుఁ; 1650
గ్రంఘగాఁ గలిసి, వెక్కెసమును వెఱపు
సందండ యొదవించు నా రుద్రభూమి—
నా రాజశేఖరం డటుఁ బ్రిహేంచి;
ధీరుఁ తై నిజ ఖడ్డ దీప్తులు నిగుడఁ
జూట్టి పేరచు పెట్టి గుడివడ సుఁడిసి
పెట్టి కూతులుఁ తెట్టి బలువిడి ఇంది,

మనుముగాఁ = క్రమముగా. కుంప శల్యములక్కు = పీనుగుల యేము
కలను. తొడికి = కఱచుకొని. దంట్టీలక్కు = కొఱలక్కు. దుస్సి = ఉఁడి.
గురులు = పరుత్తులు. మంత్ర సిద్ధులక్కు = వల్లకాటిటా మధ్యత సాధన
సేయువారికి. తొతులు = లంకెల. తొడరిగు = సవ్తులయిన. భోతులక్కు =
సంగదిగా. పేరచు = పరుగు.

యెల్ల భూతంబుల సెల్ల డాకినుల
 సెల్ల కాకినుల మోహిని పికాచులు
 అనుగొని, ‘సే డాడిగా మిరు గూడి
 చని వీర భాషుని సదనంబునందు 1660
 వెట్టిఁ గొట్టియు నీర్లు వెలయంగ గసవు
 క తైలు నివి యాదిగాఁ ఖలపనులు
 ఏ లెల్లఁ జేసి, మాపటి కిటు వచ్చి,
 తెగువ మై ని కాడు లిరుగ రా మండి,
 యచ్చట సెవ్వురు సెఱుగక యుండ
 కచ్చి పీనుగొఁ గాల వెచి పోణండ
 నా లీల కాణవిదయ్యంబుల దిష్ట్వ
 కోలల వారిగాఁ గొని గస్తు దిరిగి,
 ప్రాదును జనుడెంది పొడచూప కున్న
 గ్రుది యాదుడును గొట్టియు.’ ననియు, 1670
 ‘ విశ్రుతసంపద గల వీర భాషును
 జపము సేయుఁదు మంత్రసాధకు.’ లనియుఁ,
 జండాలుఁ దనక మాసామి దీవించి
 రండు నిచ్చులు బ్రహ్మరామును.’ లనియుఁ,
 ఖట్టిగా నియమ మిక్రుమమును జేసి;
 నిట్టరాచును ఖోలె నిలుచున్న వాని
 బేకాళు గొక్కునిఁ చిలిది నీ ఇంక
 * గాతుగా నా కొల్యకాఁడ తై వీరఁ
 . గొట్టి యిందఱఁ బనిగొము నిచ్చోటఁ

కెట్టికు = కూరిలేక. కొట్టియు = పశులసాల. కాడు = క్రూరము.

విశ్రుత = గొప్ప.

చంద్రమతి హంసనారి అనుపేర ఊడిగము సేయు ట. 199

బెట్టింపు తగు మంచె బెంపార.' నసగి; — 1680
వసుధా జాగిలి ప్రొక్కి వాఁడును సేఁగి,
మసలక దిబ్బగా మన్న వేయిరచి,
సమచుగా థున కిలా స్పంధమల్ నిలిపి,
యమరంగ సెకమంచె యూమిఁద తైచి,
విచ్చేయా మని విస్తు వించిన; విభుఁడు
వచ్చి యూ మంచెవై వల సెప్పు నుండి
యడిదంబు తోదుగా నా రుద్రభూమిఁ
గడు సప్రమత్తుఁ డై కాఁ పుండె నంత; —

—.చంద్రమతి హంసనారి అనుపేర ఊడిగము సేయుట.—

సటీ గాలక్కాకిషు నాలయంబునను
మటుమాయలను జిక్కిఁ, మలకులు జిక్కిఁ, 1690
యుపవాసములు గాంది, భుదువులు గాంది,
యెత్తుడు చింతల ప్రేఁగి, హృనయంబు గ్రాఁగి
కంటుకంబుల నొచ్చి కస్తురు డెచ్చి,
కంటుసంబులు జిక్కిఁ, కఱపులు బోక్కిఁ,
మురిపెంబు పీడి, పొము గరఁబు వాడి,
గరయంబు దూలి, శృంగారంబు మాలి,
బిభ్రాంతి మది మిఱి, కెలపెలు బాలి,
విద్రుమంబులు బాఱి, విశ్వేశు దూరి,
బలురాహుముఖమును బడి కాంతి దస్మి
జబదించెడు బాల శశి రెఖ నీఁలె 1700
సలిగి, యండఱు 'హంసనారి' నాఁ బరఁగి,

అడిదము = క ల్లి. ఉడువులక్క = దుఃఖములచేక. ప్రేఁగి = పేఁగి.
కంటుకంబులక్క = బాధలను. కంటుసంబులన్ = ఎంతాధవచనములందు.
కఱపులు = క ల సూర్యు కులు.

బలుబాములకు సోర్పు, పట్టియఁ నాను
డినమును జంద్రమతీజేవి పనుపు
పనులు సేయుచు; నిట్టు పండ్రెండు సెలలు

—. కాలక్రాషికుఁడు లోహితాస్యని అటవికి పంపుట.—

మునుకొని వ త్రింప; —థూహాలనుతునిఁ
గనుగొని యొక నాఁడు కాలక్రాషికుఁడు
చేరి, ‘యో లోహిత, చెలగి యే ప్రాద్య
సీరితిఁ జంటిక్రిం డిఱికి యో తొతు
కఱపుల గుడిచాటుకాఁడ వై యిట్టు
తఱిలపు; పీపెల్ల దద్దులు గట్ట

1710

సదువక కా దింక.’ నని జడ కట్టి,
తొడలును జెవులు సెతురు లుబ్బు నులిమి,
‘ యిది యాదిగా నింక నీ వాడతాఁసఁ
జదివెడి యాబ్రహ్మాచారులఁ గూడి,
బుద్ది దప్పక వనంబునకు నిచ్చులును
ప్రాద్యనుఁ జని, పదిపుల్లె లాపులును
చేలిమి సమిధలు వెలయు దగ్ధలును
బాటుర పో రుడ్పుఁ బండ్లు నోసెండును
దులసి పత్రీయఁ భెయ్యె దూడకుఁ గసపు

నలవడు గొంచు ర. మ్ము’ని నియమించి, 1720

పనిచిన; — వెల వెలుఁ బాటుచు వచ్చి,
తన తల్లి పొడపద్మములమై ప్రాలి,
యానయంబు వగచుచు నృత్య లాలకఁ

కఱపులక్క=బోధనములచేరు. తఱిలపు=కదలపు. అదువక=కొట్టక. పుల్లెల=నిస్తరులకు చాలునన్ని. జెలిమి=ఫోమర్లు-సమిధలు=చిదుగులు. అనయంబు=మిక్కలి. ఉడ్పుకు=మాన్మించుటకు.

దన తెఱం గప్పు డంతయుఁ జెప్పుటయును;—

గధుపులోఁ కే పెట్టి కలఁది న ట్లుయసఁ;—

గడు భయంబును బొంది, కస్తీరు దొరఁగ

గురువునంబులతోడు గుడువు మో మొ_లి;

తిరలాయ్మి పెదవులు దడుపుచుఁ. బలికుఁ.—

‘గటుకటూ! కృప మాలి కాలకౌశికును

కిటు నిన్నుఁ బలి కంప సెట్లు నోరాడె!

1780

సదవికి నీ విప్పు దరిగిను గాని

తదయుక విప్పుని తలయేరు దిగదు.

పట్టభద్రుని కూరి పట్టికి పెల్తి

క టైలు మోకంగఁ గట్టుడే నీకు!

గట్టిగా భాగ్యంబు గల వధుమణికిఁ

బుట్టుక నాకేల పుట్టితి కూన?

యాడవికి నిన్నుఁ బొ మును జూచి చూచి

నుడుకంగ నే గతి నో రాడు నాకు?

నినుఁ బాసి నిముసంబు నే నిల్చుఁ బాల.

న నుఁ బాసి పోయెడే నా ముద్దులయ్య!

1740

చేకొని యిక నేమి నేయ నున్నదియొ

కాక విచ్ఛానుత్తుఁ కపటువర్తనము!—

అని తచ్చ నూర్చుచు, నా పుణ్యసాధ్య

విసయంబులోఁ వెల్లవెల్పుల వేఁడి,

దనుజ దర్శికర తస్కుర భూత

థునతర మృగ పత్తి గణములవలన

నవిరళంబుగఁ బ్రాంహోని లేకుండ

తలయేరు=తలనొప్పి. పట్టభద్రుని = పట్టాభిషిక్తుఁ దైన రాజు
యొక్కు. కూరుఁ = ముద్దు. కట్టుడి=పనుపు. అవిరళంబుగకు = బొల్లిగా.

వివిధభంగలను దీవించి సందనుని
కలచేత నాకరతు వలనొప్పుఁ గట్టి,
యలగక, పూ ముని యనుపంగ; — సదా 1750
కలమితో సృష్టసూసుఁ డేగామ సుండుఁ;—
జలము మాఱంగ విక్ష్యామిత్తుఁ డంతుఁ
దనమంత్రశక్తిచే దక్కుకుఁ డసాడి
ఘునపస్తుఁ గంబు నాకర్మించి వలికె.—

* ఓం, తత్త్వక, మామ సుపకార మొకటి
సేయము. నీ కిడి చెప్పేనుఁ డెలియ.
వినుము హర్షచూదవిథుఁదు తసిను
మునిమాట చెల్లింప మోర్త్రోపునను
సెట్టున సత్యంబు నెఱపెద సనుము,
స్తోగట్టుక ప్రేలు చున్నాడు. వానిఁ 1760
గలఁచి బొంకింప సెక్కుడ సందు లేక,
తలపోసి యారీతుఁ దశము చాలించి,
తిట్టున కొడి గట్టి, తిరుగు చున్నాడ,
రట్టు దప్పక పోదు రా సున్న శేశుఁ.
గలయుఁ బర్యైదు భవద్దరశ కాలాగ్నిఁ
గొలగిరు తైన నుగ్గులు వాఱుఁ గాలు;
కణుధలుఁ దక్కిస్తనవా రన సెంతుఁ?
ముసలక సీతు నా మరమున సేగి,
యహికులో త్తమ, లాహికాస్యుకమారు
గహనంబులుఁ బడుఁ గఱచి ర. మునినుఁ; — 1770

పస్తుఁగంబుకు = పామును. మోర్త్రోపు = మోరతో త్రోయిటి
చేతు = అలయ్యిముగా సనుటు. సెట్టునకు = తప్పకుండ. నుగ్గులు వాఱుకు =
బుగ్గుగా. గహనంబులుకు = కాఁడడవిల్లో. పడకు = నూలుసెట్టు.

దడయక పనిఁ బూని తక్కువం దత్తుము
వడి శేగి, యిల పిత్పువననచింపునఁ
దళ్లు కొట్టడి గుంటు దరిఁ బాలుఁ బ్రిబలీ-
చల్లగా నీడ రైఁ - చలిపండ్ర వోలె
మట్టంత్తుఁబొడవున మానైన - మట్టి
చెట్లు క్రిందటి పుట్టి చేకాని యుండె.

* నా తమ్మని చేత కసుకూలపడుఁగఁ

‘ శ్రీతితో ఉష్ణులు బిలిచి కాఁకుఁడు
‘ మునికుమారకులార, ముదమున మిరు
చని లోహితాస్వయిని సంగడే నుండి 1780
వనములోఁ జరయించునానిఁ బ్రేకేచి
కొని పోయి తక్కువ ఫోరవిశాగ్నిఁ
ఒడుఁ గ్రోచి రం. డాని పనిచిన; — వారు
తడయక చని రాజతనయునిఁ గాంచి,
‘ యో లోహితాస్వి, మాయొజులు వనుప
నీ లీల వచ్చి ము సైప్పుము నిచటుఁ
గడు నొప్పు ఘలములుఁ గంద మూలములు
సుదుగక కొనిపోవు చుందుము గాన,
గుఱుతులు మే మెఱుంగుదు మంతటికిని;
డెఱుఁ గొప్ప నీవు సేతెమ్ము మా వెనుక.’ 1790
ననుచు, బోధించి వా రటు గొనిపోయి,
మనుకేశసుతుఁడు సెమ్మునమున సలర
ఘలములు దర్శులు పసిదూడ కసవు

తక్కు = తల, మట్టంతు = మట్టసత్త, మాను = ఆందము, ముద
మునకు = సంతోషముతో.

కలయంగఁ దోషుడి కట్టగాఁ గట్టి,
సమిథలు దల కెత్తి, చను మన్న ; - మొగము
చెపరింపు - గూకటి చీకాకు పడుఁ -
దడ వడంకులు గొంచుఁ దను వెల్లఁ గండ -
సంగులు దొట్టిల్ల - నల్లన నడచి,
వచ్చి యల్లపుటి వటమూలమునను
జైచ్చేరు దల మోత్తు కేర్లి, రాసుతుఁడు 1800
చల్లని జలము లచ్చటిగుంటు ద్రావి,
మొల్లన మరలి యూ యఱర్యీరుహంబు
సీడు గొండొకసేపు నిద్రించి, తన్ను
గూడి వచ్చినవడుగులు దలపెంపు,
—ఎంపికాతామ్యని తక్కకనాగుఁడు కిఱచుట.—

‘ మనములో నిందాక మఱచి యున్నాడ.’
సనుచుఁ, ఒత్తుములు రయంబును గోయ
నొకకాలు పుట్టివె నూడి - యాపాద
మొక కొంత నిక్కి - ప్రూ నూతగాఁ ద్రొక్కి -
పాలు కొ మైకకేల కడి వంచి—యున్న
కేలు సాపఁగ - గమకించునాలాఁను, 1810
గాలకంత కతోర కర కంపి లోగ్
శూలాగ్ర నిగ్గత ఫూల కీలాధ ..
లోల జి హ్యోచుఁ లోచనం బగుచుఁ
గ్రాలెదుశును థీకరముగా ముడిచి

కూకటి = పిలకజ్ఞాను. దడవడంకులు = అధికకంపములు. ఒల్ల
నాలు = మెల్లఁగా. కాలకంత = శితునిమొక్క. కర = చెత్తి చెత్త. నిగ్గత =
వచ్చరిస. కీలా = జ్ఞానంటి. ఆధు = ప్రకాశముకలద్దన. లోల = చలించు
మన్న - జహ్యు = సాలకయును. అరుణలోచనము = ఎత్తనికన్ను ను గలది.

యాలోన గడగిన యి ప్రహో భుజగ

మాలోహితాస్యని నద రంటుఁ గణచె.

* నా విషవహిన్న భగవి పేర్చి మేస
నావహింపక మన్నె 'హా మాత!' యనుచు,
బావునో సర పోలుఁ జనుమార్చు నొంది,
భూవగపుత్తుర్చీఁకు భూవిషై ప్రాత.

1820

సంత భన్నీభూత మయ్యై నా కటుచు.

అంతియ కాని యాయాదిసర్వంబు

పనివడి చంప సౌపదు బాలు నతని,

జనని పాతింద్రత్యక్తి పెంపుసను.

ఆది చూచి ముని పుత్తుర్చీ లాశ్వర్య మంది,

* మదిలోనఁ దలఁప, నీ పుషుంద్రసుతుఁడు

నిగిడిన విషవహిన్న నిలువునఁ గాలి

పాగిలి భస్తుము గాక, పోలించి చూడ,

సల కాలటుఁ మహోగరళంబు

చెలఁగుచు ప్రింగి మార్చితుఁ డైన శిఫుని

1830

వశువున సున్నాడు; వాడదు వోము,

విధువదు తనుకాంతి వీస మంతయును,

బదతలంబులు గాజు వాఱవు. నిప్పుఁ

జీవ లంటునే! వలచేతి యి రత్న

వెలయ నే మంమ దీపంచి కట్టినదొ

తలపోయ ముకు వీనితల్లి దా! ననుచు,

నతిముతీఁ బురుమున కరగి, యి పార్తు

అదరు అంటుఁ = నిప్పుక యుంటునట్టుగా - భగాలుమను
నట్టుగా. వేదుతునుఁ = విధమున. ఆతీముతీఁ = సంభ్రమమున.

* 'భగునుఁ చేర్చి' అను ముక్కడమున యితిభంగము.

తెఱు గొప్పు జలద్రమతీ దేవితోడ

గాలుతులు సెప్పి వద్దులు చని. రంతు,

—చంద్రమతి సుతుంగూర్చి విలపించుట.—

గొఱ గానిపలు కనుక్కొవ్వాడి వేడి

1840

మెఱుఁగుస్తైదువు నాటి మెఱమిన, గాండె

పతీయలు గా త్రిలి ప్రాణంబు లడలి,

యాదరి, భూవరుదేవి ‘హ పుత్ర! ’ యానుచు,

సుదవిన పెనుమూర్చు సొక్కెంతతడవు

తజీగిన కదళి చందంబున సేల

గొఱగి, చేపులు దక్కిప్పి, రొయయ్యను డెలిసి,

సేలలు ప్రశువుచు, నిరిడినవగల

వాలుఁగన్ను ల సీరు వఱద తై పాఱ,

“సక్కటా! నో లాహితాస్య, నా కింక

* ది క్కట్ట? రిటమిఁద? డయ వేది బ్రతుక? 1850

సీదుఃఖవార్థి సే సే తెప్పు గడవ

సీదుడ? సీవిధి కే మని వగతుఁ?

పతీ బాసియును నిన్ను బట్టి నాపట్టి,

మతిని సే దిగులును మఱది వర్తింప,

సొక్కడ నుండి సేఁ డిటు వెంటునంటి

తెక్కటి దైవంబు ద్రైక్కసె నిన్ను!

† బుట్టక పుట్టి: పుట్టుభోగిపయ్యి

బుట్టుభోగికి: బగు బుట్ట సేమిడికి?

సుఱమిన్క = ప్రిప్పుగా. పతీయులు = బ్రద్దులుగా. వార్థి= సముద్రమ. తెక్కటి = వంచకపు. తెక్కసెక్క = వంసెను. పుట్టు భోగిపయ్యా = ఆజన్మశ్రీమంతుని విఁద. భోగిక్క = పాముసకు.

* ‘బ్రతుట కేదుఁఫ’ † ‘పుట్టుభోగిసి’

నష్టావుషాతిశ్చ ర్యద రంటు గఱచు
నష్టాదు నన్ను సే మని తలంచితిష్ణా? 1860
వేండిమి హృదయ మివిప్రున కెప్పశు,
'వీఁడు కొండికవాఁడు విపిన భూములకు'
గనికరింపక పంపఁగా సాటు వచ్చు?
ననక కృష్ణాపీంసు డై నిష్టు బంపె.
బంపె బో, సీకఁగాఁ బనిఁ బూని యడవి
కింపెసలార సే సేల పో నైతి?
బోవుట గలిగిన బుత్తు స్క్రో గోలు
పోవుదుసే? బుట్టు బురు వెటు మేసే?
నీ పుట్టి సష్టాదు నెష్టు దేకజు
లేపార నిల యెల్ల సేలెద వనుచు 1870
గడగి పల్చిరి గాని కాలాపించేత
సడవిలోపలు జత్తు వనరైరి తనయ.
అడవికి నీ వేగునపుడు - గస్తురు
వెడలెపు నీ వాలు వెడఁద గన్నులును -
విన్నునై వెదవులు విఱిచి దైస్యమున
నన్ను ర మ్మని పిల్చు నలిగొట్టుపలుకు -
బలుచని చెమటుకో ఫాలభాగములు
గలగొన సంటిన కాక పత్తములు -
దలసాల వెడలెపుదాఁక నా దెసకు
మలయుచూడుక్క లు - గల మంచి నీ శూము 1880

కొండికవాఁడు = బోలుడు. విపిన = అడవి. ఇల = భూమి.
కాలాపించేతక్క = నల్లుత్రామచేత. వాలు = నిదుర. వెడఁద = వెడలపు.
నలిగొట్టు = సన్న సన్న పు. ఫాల = లలాటు. కాక పత్తములు = జూలుపాలు.
మలయు = తిరిగఁడు.

గన్న లఁ గట్టిన కైవడిఁ దోఁచు
 చున్నది, యస్స డె క్లోపుదు మఱవఁ?
 బ్రోదు సేఁ డిడె క్రుంకే, బొలముననుండి
 ముద్దలేగలు నచ్చి మొదవులఁ గలసే.
 మనమున మోహంబు మల్లడి గునుగు
 జనుదేవు నీ వేల? నన్నులు సేపే.
 సేపరింపుదురె న న్నిట్లు మా యయ్య?
 నా పుత్రీరత్నంబ! నా నిధానంబ!"
 యని, పెవ్ట్రె భంగుల సడులు—భూపాలు
 రనిత్వానే నా విప్రవనిత గోపించి,

1890

—.కలహకంతిక చంద్రమతిని అదలించుట.—

|| “యోసి, యహంగయ్య మొదవ సేడ్చెదవు
 యాసంధ్యప్రోద్దు మా యింటి ముందటిను?
 గలగాని చీమల గామల వలెను
 జీలఁగుచు ముందఱ కిళువు లాడఁగను,
 నీ కేల పలవింప? నీ కుమారునకు
 నీకునుగఁ జీడె సేఁ డిల్లుఁ బెల్లుఁ.
 బోకాడి సట్టి యూ ప్రోడని కేడ్య
 * నాకుఁ బోలును గాక; నా సూత్రధారి!

మొదవుల్లఁ = ఆవులను. మల్లడి = పెనుకువ. ఏపరింపుదురె = దుఃఖ పెట్లుదురా. గామ లఁగా చీమలలు = సెకబాతి వికేషము - చీమల గామలవలెను = పలవురు అంతటిను చేరి ఆవటి. పెల్లు = పెరడు-ఇల్లుఁ బెల్లుఁ = సర్వము అనుట. పోకాడిసట్టి = పాటిపోయివట్టి. ప్రోడనికిక్క = గఢుసుకుఱువానికి. నాసూత్రధారి = ఓసి నా వేసాలమారీ. సూత్రధారి = ప్రధానసట్టి.

* ‘నాకుఁ బోవడు’

- కొడుటు సేడకొ దాగ గుఱుగు గా సంపి,
 * కదు నుగ్ర భుజగంబు ఖఱచిన దుషుచు, 1900
 వెడటేఁధు లేప్పుచు, వెదవుచు సందు,
 వెదవి పోఁ జూచెనో వేసాలు నన్ని?
 లోకంబులో రేని లాటుతాటుక్కె,
 * నీ నువ్వాడమ్ము లన్నియు మానుఁ డెలియుఁ.
 గైకొని మేఁకలఁ గాచి రా పొమ్ము;
 నీకంటె మిక్కిలి సెఱబాణ సేను.
 † గొడుకుకై విఎపించు కొనుచు నీ వున్న,
 నృ సెడప కెవ్వు రొనుర్తు రీపను లెల్లఁ?
 బాలు లే లెమ్ము పిసాళింప. క'' నుచు,
 నా లీల దుర్భుష లాడుచు నున్న 1910
 కాలకూళిశుభాద్యుఁ గముగొని, వగుపు
 లోలోన సడఁచి, యూలోలాక్కీ పలికుఁ.—
 * దల్లి, నా వింద ని త్తతీ దయు నుంపు,
 ముల్లంబులో నిది యొండుగాఁ గొను;
 విస మెక్కి చచ్చేనో విపినంబు లోను,
 బొసఁగంగఁ గుఱుప్రాణముల నున్న వాఁడ్యో?
 చొప్పడ నా పుత్తుఁఁ జూచి రా నొకని
 నిష్పుఁడే పంపు. వాఁ ఢీల్క మున్నై
 మసలక తెప్పించి, మందు పోయించి,
 పసనుగా సౌసింపు ప్రాణదానంబు.' 1920

లాటుతాటుక్కె = జిత్తులమారీ. నువ్వాడమ్ములు = కపటుములు. పిసా రింపక = నొంగయెత్తులు వేయక. తఁగ్గుక = చావక. మసలక = తడుక. పసనుగాక్కు = చక్కుగా.

* 'లన్నియు చెల్పు మాక' + 'కొడుకులు' నీ 'కప్పురుసేతు'

ననుచు, దైస్యము నోప నా రాజుడేవి
తన వేడుకొనుచు, శాదుములైపై ఒడిసఁ;—

గలవాకంతిక కనికర మింత లేక

తల మని ముంగలఁ దలఁ బాయఁ ద్రోచి,

* 'తొలుతటిసామ్మతో' నో డింకఁ గొంత

గలువఁ జాచెదవు, మిక్కిలి జాణ హాదు.

క టైలు దే మున్ను, ఘునభుబంగముల

పుట్టి లెక్కుగ సేల పోయె నీకాడువు?

చేకొని యది మేము చేసిన తిప్పు?

వా కట్టి షైలిమి వసుధఁ బాములవు? 1980

మందుల విలువలు మా కేడఁ గలవు?

మందు వెట్టుగ లేము, మనఁ జేయ లేము,

వెదక సంపుగ లేము, వెజ్జు దే లేము,

మదిమదితో నుండి మా కేమి శ్రద్ధ?

పీడ వాయఁ మావు బిడ్డఁడు నీవు

† గూడు గూరఁ సడి గొట్టుచు సడిగి. (?)

ఉన్న మాటలు మాని, యూరక వచ్చి

పన్ను గా నీ చేయు పను లెల్లఁ దీర్చి,

ప్రాదు కోయిన విందఁ బోయి నీ పుత్తుర్

సుద్ది నిక్కంబుగఁ జాచి ర. వ్య' నిన; — 1940

ను తర వెంఁడాడ సులికి, యు సాధ్య

తలము = తొలుగుము. వా=నోరు. మనకు = బ్రుదుకున్నట్టు.
వెజ్జుకు = వైహ్యని. మదిమదితోకు = సెమ్మదిగా. సడిగొట్టుచుకు = నింద
గలిగించుచు. ఉన్న మాటలు = కడుమమాటలు. సుద్ది = వృత్తాంతమును.

* 'తొలుతటిసామ్మతో'

+ 'సడి గొట్టక యడిగి'

చి త్రంబులో శోకశిఖి మండచుండ,
బాము పోయినదాఁకఁ జాగఱ గొట్ట,
బాములు బొంచుచుఁ బను లెట్లు దీపి,
బడవియు, మతి వచ్చి, భక్తి దీపింప
నడుగు లాత్తుచు నుస్సు; — నా విప్రవసిత
వడి జొల్లు సెలవుల వడియా, నూరుపులు
నిడుడు తై గొట్టగొట్ట నిగుఁడ, వెంద్రుకలు
విరిని జాంజాలుఁ దల ప్రేలాడు, జైమట
దొరుగు కత్తుంబుల దుగ్గంధ మోసఁగు, 1950
బిసరు గాఁచినవుండ పేర్కు చందుమున
నెసగిన బాఁకి నో రెంతయుఁ దెఱచి,
కలవరంతల వాడగరితలు భెరరు,
బెలుచు బండ్రు బెటుపెటు గొర్కు—కొనుచు,
సెడులిచీర సెతుంగ కుదరంబు పెద్ద
తడగంబుగతిఁ నోపు, దనప్రక్కలందుఁ
బడుగును బేకయు బలై బడి మునిగి
పకుచులు గూర్కంగు, బండిచందుమును
డెప్పున నిద్రుఁ జెందిన యటు మిఁద; —
—.చంద్రమతి పోయి తనయునిం గనుట.—

న ప్వచ్చులోచన యల్లన లేచి, 1960
యాంధకారమును శోకాంధకారమును

శోకశిఖి=ధుఃఖాగ్ని. జాగఱగొట్టు=బాగ్నిపఁగా. బాము
లక్ష=మఃథులను. సెలవులక్ష = పెదవిమూలలందు. జాంజాలుఁదలక్ష =
చింపితితలయందు. కత్తుంబులక్ష = చంకలయందు. పిసరు = కడెగిన
ధాన్యములో ప్రోపు పడినది. తడగము=వద్దమిఁద సీళ్లు పెచ్చడి
తోలుసంచి.

బంధురం బగుచు లోపల వెలుపలన
గిత్తేని కవియంగఁ గంగేల నొక్కు
కొఱబిఁ గైకొని, వదుగులు సెప్పి చనిన
కడపఁ బోయినత్రోవగా, నొక్కుతెయున,
దొడరిన పతిథ క్రి తోడుగా, నరిగి,
పాడె వైన వటు భస్తు పుంజంబు గాళ్ల
కడను - బుట్ట తలాపి కడ - నుండ - నిల్లు
పడి - కన్ను లర మోడ్చి - పాదమల్ వీఁను

- * పడఁ జాఁచి - మృఘపాణిపల్లవయుగము 1970
 వెడవదయురంబు పై వైసి - గళంబు
 కుడి దిక్కు భుజము పై గొండోక కంచి -
 ముగ మోరగఁ బెట్టి ముందటిచుంచు
 జిగి దప్పి కంధూరిచే బీఱువాతి -
 యొక వికారము లేక, యూరక లొల్లి
 ప్రకటు నిద్రావస్తు బరఁగుచందమున
 సన్న - యూరాఫోతాస్యనిఁ జూది 'ప్రాణ
 మున్ను నో? రే. ద'ని యువిద మూర్ఖుల్లి,
 † ధర మిఁడఁ బడి పెద్దతడవు గఁ డెలిసి
 శురురఁ జిత్తంబు పొక్కు - నందంద - 1980
 చెందమ్మి రేపులఁ జెనకు హస్తముల

బంధురము = దట్టము. పోయిన త్రోవగాణ = పోవునట్టిదారి
 యందు. వటుభస్తు పుంజంబు = మత్తిబుగ్గిరాసి. మృఘ పాణి పల్లవ యుగ
 ము = మెత్తని చేయి చిగురు నోయిని. వెడవద యురంబు పైకా = వికాల
 వయుము విఁడ. గళంబు = మెడ. చుంచు = విల్లాట్టు. జిగి = కాంతి.
 కంధూరిచేకా = ఎత్తనిదుమ్ముచేత. బీఱువాతి = వస్తుమాసి. చెనకు = శీరు.

ముం దలయును మెగంబును మోదుకొనుచుఁ,
 జాఁఁ గి లెడలిన జంత్రంతుబొమ్మ
 పోలిక మూర్ఖిలీ, శ్రుత్మివై ప్రాలి,
 క్రములు డెలివొండి, కస్త్రీరు దొరఁగ
 నమ్మదిరాషీ యి ట్లీని యేడ్యుఁ దొడుగె. —
 'హా! లాంకాతాస్య ! వంశైక విస్తార!
 లాలితసౌభాగ్యలతుడాకార!
 హా! నిర్వికార! మహాగుణాధార!
 భూమ నుత ఫున మణి భూమ ణాడార! 1990
 హా! సుమహార! కల్యాణవిషార!
 వాసి కెక్కిన చక్రవర్తి వమార!
 లిన్నుని సగ వామలించు నీ మోము
 గన్నుల పండువుగాఁ జాడ కున్ను
 బులకండ మెలుకు నీముద్దులమాట
 లలవడ పీసుల నాలింప కున్ను,
 మెత్తుఁ గారు నీ బోధ మేను చి తంబు
 కఱవు కో నమ్మిసుఁ గదియింప కున్ను,
 నొడలు బ్రాంము లుండ శ్రుకనిముసంబు;
 నెడముగా నినుఁ శాసి యే నెట్లు లాఁ ర్చు? 2000
 నే తెరుతును బోయి యే నెట్లు వత్తు?
 నా తోడు తెప్ప వే నా తోడుసీద!
 యెచ్చట నుండి ని స్నేలమి నేఁ బిలువ,
 వచ్చి, నఁ బొడ గాంచి, వదనాజ్ఞ మలర
 నెషురుగా వత్తు; నేఁ డెట్టికి రాత్తు?

ఆమలించు=రప్పించు. శ్రులకండము=కండచ కెగ్గర. బోధు=గోమగాఁ బెరిగిన. అమ్మినమ్మ=అమ్మున. ఎడము=దూరము.

మది సీకు నా విరాద మయ లెంచుఁ బోయే?

చకుగులచేత నీ వాగ్ విస్మి ప్రదె

తడయిక నే రాని తప్పు వై జెట్టి

యాలుక్కుమై ముఖ పద్మ పువ్వులు జేసి

పలుక్కో నే నిల్లు పలుమాఱుఁ విలువ?

2010

నో యాన్న నే మని యెకమరి కింక

నో యాన్న నీ కింక నుడిగి నాతోని

కుం దార్పువే . ఔడి కుండల మేడ

లందు రత్నావళి గఁరు సుయ్యలల

సుదతులు హోకొట్టి జోలలు వాడ

నిదర నోయెడు నీవు సేడు రాసేలు

బడి నక్కు లఱవ నిర్భి ఘమున నడవి

సుదుగక నిద్దగ నోంది యున్నఁడ.

వే మందు నిఁక జెట్టు లే మందు విధిని?

నే మందు వెట్టిన సెఫగుఁ బ్రాణములు?

2020

అని యని పలవించి యవనివై జూరలి,

తనయుని ముక్కును దన ప్రేలు మోపి,

యుదుగక మౌల్లసే యూమారుపు లరసి,

‘ యొడలు బ్రాణము డాగి యున్నది గాని

చావడు పీఁ ’ డని చచ్చించి, మతియు

భావించి ‘యిది యేల వలనని యూస?

వత్తురే చచ్చినవారును మరల?

నిత్తతి నిటు చావ నిది కట్ట డయ్య.

మరులు = ప్రేమ. ఓ యాన్న... నుడిగి = ఓ అని సేసు పిలుఁగా నీవు ఒకమాఱు కోపముతో ‘ఏమి?’ అని పలికి ఓ యున్న నీ కోపము తితి. కుందు = దుఃఖమును. రాసేల = రాత్రి సేలయుందు.

నిన్నయుఁ గల్ల, లూపీంపు, గౌళవుడు
నన్న వేదను బెట్టి నలిఁ బన్ని సటి 2030
మాయ గా. క'ని. 'దేవమా!' యని, కొడువు
బూ యని యస్కు-సఁ బట్టి, పాలింపు
నూత్తి, 'యో యమ్మ! చ న్నెలుఁ తణ శ్చ'
ముత్తి, యా కఱచిన యుగంయఁ దలఁచి,
'త్రుప్తిబాహ్యఁ డిలఁ బుట్టుగ్రూడ్డి తాషుసుడు
గతిచెడ్డ చెశుగు తెక్కు-లి బూక్కు-లాడు
పదవిహీనుడు జగ త్రాప్యాథకుసుడు
పదకి యోవిసపాల వితు సే మండ?'

—..లోహితాన్యనికి అగ్నిసంస్కర యత్నము.—

నని పాము నిందించి, యంతరంగమునఁ
దనుఁ దాన యూరార్చి, క్షూర్యంబు దెచ్చి, 2040
'వైలుక వొరలిన విధిని నీయడవి
మల్లిడి గొను రగ మాన కెడ్డిగును,
సుతునిప్రాణములు కచ్చునే? వీనఁ యాణ్య
గలికఁ బోఁ దహించి, కాలక్కాశినని
ముడిత మేల్చూ-నకయ ముస్నై సేఁ బోయి
పదలక పని దీర్ఘ పలయు. నిచ్చోటుఁ
డడయటు గా' దని, తనచీర బిగిచి,

బూ-రూ అనుటు. త్రుప్తిబాహ్యఁడు = వేదబాహ్యఁడు = చెప్పులు
లేనివాడు. తాషుసుడు = దుట్టు - తాషుసుమైన్నిజూతి. బూక్కు-
లాడు = సగ్గుము-కస్తు గాడు. పదవిహీనుడు = కాళ్లు లేనివాడు -
స్థానము లేనివాడు. జగత్తాప్యాథకుసుడు = గాలిని తినువాడు -
శ్రోకములైనివారిప్రాణమును భుత్తీంచువాడు. విసపాలవిత్తుణ్ణు =
సాకశనని. మల్లిడి గొను రగాఁ = పెనగొను దుఃఖముచే.

కొడును వీఁపును గట్టుకొని, కొంత దవ్వు
చని, చితి కే శాస్త్రి శకల కపోల
ఫున చర్చ సంకీర్ణ ఫుటు జీడ్రశూర్పు 2050
భసిత సముద్ధుటి పటు సటు దూళ్ళత
విసర బేతాళ సంకృత్త మై చూడ
నలిటీకరం బైన యూ రుద్రభూమి
ధృతిఁ జీఁచ్చి, యం దౌక్కుదెసు బుత్తుఁ డించి,
పొంత రొఱుల్చు లలోను బొడు కతే కాలి
కొంత చికిత్స కడ కొఱవులు దెచ్చి,
కఱుప్రోగుగా నిడి, కొడును నం దునిచి,
కొఱవి సెక్కుడు దలకొఱ విడు బూని,
చేతు లాడక, మోము చీరతో నొల్లి,
—.చంద్రమతికడకు వీరదాసు వచ్చుట.—

* యాతురంబుగ సేద్వు; — నాయూ త్త రవము 2060
విని హరిశ్చందుంపు విస్తు యం బంది; —
' నసు గ న్నొఱంగి, యా నసు చేయి, నకటు!
యావల్లకాటిలో నీయూ రూరావ
మీరి విధి విన వచ్చే; సెలుగుచందుముష
బోలింపు, సలి గాని పురుషండు గాఁచు.
చాలు నీ తలపోత. చయ్యున సేణి

చితీఁసాదలు. కేళ = వెండుకలు. శకల = తునుకలు. కపోల =
పుష్టులు. సంకీర్ణ ఫుటు = చెదరిన, కుండలు. జీడ్ర శూర్పు = దింకి. చేణులు:
భసిత బుండిదెద. సముద్ధుటి = మిక్కులి. ఉధృతముగా - పటు = బిట్టుగా.
విపర = సమాహారులు. సంవృతము = కూడా: కొస్తు ది. పొడపు అణి =
నిడివి తటీగి. కఱు = చిన్న.

<p>కదిని మాడక పొందు గా.'దని ముద్ర గుదియు మూసుపున నిడి, ప్రూరథడ్డంబు మేల ద్రింపుతో నంట ముడి వేసి బిగిచి, కులగిరిపైనుండి కుంభినివింది</p>	2070
<p>కసమున నుఱువు సింహంబు చందుమున . మసలక యూరాజు మంచైపై నుండి మేనినిఁ బడ దాఁటి, మెల్లన వచ్చి, యూడటుఁ గనుగొనునప్పు; —డయ్యంతి - సెరసినకురులున - సెతి ధూళిఁ దూలి విరసిన సీమంత వీధియు - రనలి</p>	
<p>బాతిన. పయ్యుదు - చన్న లవిందు గా'తెడు కస్తీరు - గరపల్లివమున గదినిన చెక్కును - గలికి లే సవ్య గుదిసిన మాపున - గొండోక రనలి</p>	2080
<p>మూసుపైపై ప్రేలు క్రొమ్మడియును - రగల వాపోవు జంపారు. వాలుగన్న లును - వెడలు. నిట్టూచులు - వెగ చు శ్లీకయు - బడలిన మేనును - బులిన పోము - మరిడిన చనుగప్పు - మాసిన చీర -</p>	

ముద్రగుదియు = తన యథికారమపేరు చెక్కియున్న లాతామును. ద్రింపు=దట్టి. కుంభిని=ధూమి. అసమున్క = దర్పముతో. ఆదటుక = ప్రేమతో. సెరసినకురులును = చెదరిన తలవెల్కుకలును. సెతి = సాంపు. ధూళిక = దుమ్మచే. తూలి = చెడి. విరిసిన = చెచరిన సీమంతిఫి = పాపటి రేఖ. కలికి = అందంపు. కుదిసిన = తిగ్గిన. కొండోక = కొంచెము. క్రొమ్మడి = కొప్పు. వాలు = విచాలమ్మోక. కొను = వెక్కి వెక్కి యేశ్చుచున్న. మరిడిన = తోలంగిన.

పగిలిన యధర్మింబము - నై, తలంపు
 బలుచని మెగిలుగోపలు దోషు చంద్ర
 కళధంగి మాంగుడు గవిసి - మానికపు
 బొమ్మును మసిపాతుఁ బొదిగినమాడి²⁰⁹⁰
 నెమ్మేని క్రొమ్మించు నిగుడక మాసి,
 నాకేశు భాసిన నాటి పాలోమి
 చేకొస్తు యద్దశఁ తెందిన ట్లున్ను; —
 భావించి యాత్రలోఁ బలుమాఱు వగచి,
 భూవల్ల భుండు దాని ముండడ నిలిచె.
 చంద్రమతి వీరదాసుల సువాదము.
 నిలిచినఁ, గనుగొని, నివ్వేఱపాటుఁ
 గళవళంబును మదిఁ గడలుకొనంగఁ -
 దొలఁగిన పచ్చెయ్యద తుంగ స్థనముల
 సలవడఁ గప్పు - సయ్యబొట్టీఁ జూచి,
 ‘ వెఱవను వింగా ! వెలఁడి, యిచ్చుఁ
 నెఱసిన చీకటి ని ట్లొంటి నున్న²¹⁰⁰
 * సెఱసాహస్రివి. మతి నీకేటి వెఱపు?
 మఱుగు పెట్టిక చెప్పమా నీవు నిట్టి
 సెగు లింతయును సేమి సెపమున వచ్చే?
 మగువ నీ పే రేమి? మగని పే రేమి?
 యొచ్చుట నుండుడు? వీ బాలుఁ డెట్లు.
 చచ్చీ.’ నావుధు; — ముఖాజ్ఞము వ్రేల వైచి,

అధరచీంబము=దొండపండువంటిమోవి. మెగిలు=మబ్బు. మాంగుడు=మాలిస్యము. నాకేశు = ఇంద్రుని. పాలోమి=శచీడేవి. నివ్వేఱపాటు = ఆశ్చర్యమును. కళవళంబును = కలఁతయు. సెగులు = కష్టము.

* ‘ సెఱసాహస్రి నింకి’ తస్సు రెంగవోష స్తుండడు. —

కన్నల బాషాంబు కణము లందండ
చన్నగుబ్బల మింద జలజల నోరఁగఁ,
బారిబోరి వగచుచు, భూవల్లభునకు
గరూ రా, గద్దకంతి యొ పలికఁ.—

2110

* బురుషవరేణ్య, యూపు సెక్కి, విప్ర
కరునింటి దాని నై కుర్తించు చుండు,
నశ్శ దీర్ఘఁగ నుపాయము మఱి లేక -
తప్ప నాడక - పతి ద స్నమ్మ కొనియొ,
నా సుతుఁ డితుఁ, దంననారి నా పేరు;
భూసురుం దడవికిఁ బుతేర చేలి
కట్టెలక్కె వచ్చి కడు నుగ్ర మైన
కట్టిండి భుజగంబుఁగాటునఁ జచ్చె,
ననశు, మిం రెక్కు? రి ట్లునుకంప మింగఁ
దనకోక ముడుపు జెత్తుమునఁ దలంచి

2120

విచ్చేసి సట్టి యూ విశ్వసాభుండత్తు?
నిన్నలు బహు భూత నివహంబు గొలువ
* నిచ్చలోఁ ల్రియ మార నీ రుద్రభూమి
నచ్చుగా విహంంచు నా భూతపతివో?
యెఱిగి యుండితిరేని యొ మైన మండు
గరూ నిచ్చి సజీవుఁగా పీనిఁ జేసి
నన్న రత్సీంపుడు.' నావుము; — దాని
నన్నత ప్రీయవాక్య సరణిచేఁ దనదు

కట్టిండిభుజగంబు = క్రూరసగ్నముయొక్క. అనుకంప = కనికరము.
నిచ్చలు = సదా. నివహంబు = నమూచుము. ఇచ్చులోఁ = మనసులో.
విశ్వసాభుండవో = కాళి విశ్వసాభుండవో. భూతపతివో = కశ్చండవో.

* 'నిచ్చలు' యారిభంగము.

నలసతి యవ్యట నిక్కువముగా నాత్తే
దెలియక, చంద్రమతీదేవి కనియై.—

2130

‘భూతనాథుడఁ గాను, భుని సైల్ల జనుల
చేత ప్రొముక్కులు గొను సిదుండఁ గాను,
వెడఁగు మందులచేత విష మొ ట్లడంగుఁ?
జైనానో చీర రాచినఁ బాముకాటుఁ?
మందఁ బెట్టఁగ సేర, మనఁ జేయ సేర.
సెందు నిష్పామున నీ చుద్రభూమి
గుత్తగఁ గై కొని గురుభుజశ త్తి
సెత్తి రొమువ్వురి సైన ను క్కుడఁరించు
బలియుండు చండాలపతి వీరబాహుఁ
డెలమిమై మన్నించి, యా ముద్రగుదియఁ 2140
దగ నిచ్చి, యాకాడు తఱలక రేయఁ
బగలును గావంగఁ బనిచె స. న్నిందు
చీరదా సనుఁ పెలయు చుండుదును.
వారక నదురేయ వచ్చి నీ విట్లు
సన్నుఁ గానక యుండ సంచనుఁ డెచ్చి,
పిస్సునిఁ జితిపొందఁ బెట్టఁగఁ దగునె?
సెలాతపు గాన మన్నించితి నిన్నుఁ;
దల ప్రెవ్వ ప్రేయుడఁ దక్కురుఁ డైన.
* సాగ వేర్పుఁ దగునంత చోట్టికి మాడ
మొదటినే తెచ్చి మాముందఱఁ బెట్టి, 2150
పిదప దహింతురు పీనుఁగుఁ డెచ్చి.
మురిత యా తగిన చొప్పున నీవుఁ డెచ్చి.

బలియుండు=బలవంతుఁడు.

యిం కుమారున కగ్గి యి మ్మటు పొసఁగు

లే కుస్తుఁ, గాల్చి పో లేవు. న స్నేలు

నొడయుఁకు వీరబాహుని య్యాను లాన.

వెడలి పో. త్యునిన నవ్వెలఁది యి ట్లనియుఁ.—

* బరహితవరిత నామై నొకకొంత

కరుఁఁ పేయక సిరి గలదానిబలెనె

యడిగెద వేల న స్తుదలించి యశ్శుకు ?

ఎడపక దీన నీ కేమి గూడెడీని?

2160

సకలదీనుల సేలు జనపతి పుత్తుఁ

డకటు చేరెడు సేల కప్పుండు గాఁడె?

* నీ వే చెయినదు? పన్నిన మని మయి

నావెంటుఁ దతిగాని నలఁచి పో నీక,

పట్టి, యిఁతి సేలపై నిడి కాలఁ

బెట్టి ప్రాముఖ బుసపెట్టు చుండఁగ?

నని యిట్లు చాయగా నాడీన మాటు

విని, హరిశ్చంద్రభూవిభుఁ డాత్తుఁ గలఁగి,

తగ విచారించి, 'యింతరుళి నా పత్తుఁ

యాగు' నని, మనసు సయ్యున మగిచించి,

2170

* గట్టిగా సెఱుఁగ కీగతిఁ దలం వేల

శుట్టె విశ్వేశ నా బున్నెలాఁ? ననుచుఁ,

బరితాప మంది యప్పడఁతి నీక్కించి

మరి పలెక్కుఁ 'జోద్యంశు మాటు లాడెదవు!

నట్టెను దీనుల సదు మెల్ల సేలు

పట్టిభద్రునిమూళు పట్టుఁటు బాలుఁ !

తత్తుఁ సమయము.

డామహీశుని దేవి వటి! నీన విత్త
మేమియు లేదన్న సెటు నమ్మ వచ్చు!
నీ కంత గలిగిన నిన్న దలించి
మాకుఁ గైకొనుఁ రాదు మాడవు మిగులఁ. 2180

జైకొని యేరిక చెప్పిన చౌప్పు
గాక నీ జేదతికము నాకుఁ బొత్తు?
పాటులగంధి నీపలు కియ్యకొనగుఁ
గాటిపాపని కేల కరుఁ నీమింద?

లేదన్న, నా కిచ్చు లెక్కుకుఁ జైల్లు
గైకొందు, నిమ్మ నీ కట్టిన మినువు.'

—ఏరదాను హరిశ్చంద్రుఁ డసి చుద్రమతి యెఱుంగుట.—

నాతుఫు; సులిస్త, యానాతి చిత్తమన
భావించి 'తన పతిభుత్తి పెంపునను
బొడగాన రా దస్యతరుషుల కేరి
కొడిక సై నామెడ నున్నయామినువు. 2190

ఇతఁడె, హరిశ్చంద్రుఁ. డీక గేమి శంక
మతిలోన' ననుచు, నమ్మనవాధీతుఁ
డున్న దుర్దశకు చి ట్టుల్లంబు గలగి,
తిన్నుఁ దా నెఱఁగక ధరమింద ప్రాలి,
ధృతి సెట్టికేలకుఁ డెలిసి, 'హా! నాథ!
సతతదయాలోల సత్క్యసంశీల,
హా! హరిశ్చంద్ర! రా వయ్యి; నీ శ్రత్తు!

నటు = కుదురైన. పాటులగంధి = పాటులపుష్పముకంటి పరిషుకుము
గలదానా. ఇయ్యకొనగుకు = అంగికరించుటకు. కాటిపాపనిక్కు =
పల్లకాటిలోని వారికి. మినువు = తారిబొట్టు తన = నాయుక్కు. ఒడి
కము = ను సోపారము.

గోపితాస్వానిఁ బద్దలోచనుఁ జాడు.
 మందు నీతొడలమై ముదమున నిద్రు
 జెందినగతి సేఁపు చిత్తంబు పొక్కు— 2200
 బస్మిన చిత్తివిందు బడి దీర్ఘస్థిర
 నున్నాడు, మేలూక్కసఁ టోకమరి త్యైన.
 నాపుత్తీరత్నంబు నాపాటుఁ జాడ
 సౌపక వచ్చి తా నుస్సవాఁ డిచటుఁ,
 గాటిలోఁ గాసని కస్మిల నస్స
 చోట ని స్నిభ్యంగి కోకాధి ముంపు
 దలఁచి మ మ్మిటుఁ డెచ్చి తై కంబు నీకుఁ
 డెలివెసే? యసచు, నద్దినకర ఫలుని
 యడుగుల పై ప్రార్థి, యక్కువు లురలి
 మదుఁగు గట్టుఁగు జంద్రమతి విలపించె.— 2210
 ‘నో సార్యథామ, నీ వున్నయామంచె
 భాసుర రత్ను సభా మంటపంబె?
 పటు భూత చేతాళ పంక్తులు వీర
 భటు పరివారక ప్రకరంబె నీముఁకే,
 బెను పొందు చిత్తి వచ్చొన్న భికర చిఖలు
 ఘనతర కఁడిపికా సహస్రములె?
 చదలఁ గ్రిక్కితిసిన శవ భూమ పుంజ
 మది భవ తేగ్గి నీ లాతపత్రంబె?
 కూల కీర్తి సర స్ఫూల కిరోజ
 జాలంబు లాభేటు సమయ చామరలె? 2220

అతపత్రంబె=గొడుగో. కాసని=మమ్ముచూడని. శూల=కొణుక—
 కలిత = దింపఁబడిన. స్ఫూల = పెద్ద — కిరోజ జాలంబులు = కిల
 జంద్రుకల మొత్తములు. అభేటు=పేటు.

కర మళ్ళ నరశిరఃక లినపొత్రములు
సరసత మంగళాచారతుంధములె ?
బ్యాలన ప్రదేశ నిజ వ్యంజనములు
ధశధశ మను చిత్ర తాళవృంతములె ?
ప్రజతండములు బరాబరి సేయ మత్త
గజములు నీటంటుఁ గడలి రా వేల ?
సోజతోఁ బడివాగ్ నొప్పుసాంబ్రాణి
తేజిలు నీటంటుఁ దిగిచి రా వేల ?
వల నొప్ప దండెల వజ్రాల మించు
నొలఁకాదు చున్న యూంనోర్చిక లేవి ? 2230
పసిడెతీఁగల కీలుఁబంజాల డాలు
పస సైన మత్తాల పల్ల కీ లేవి ?
యూ తేజ మా దూప మా భుజాగర్వ
మా తెల్వి యూ భాగ్వ మా రాజసంబు
నెక్కుడ నుడివోయె ? నెక్కుడ నడఁగే ?
నెక్కుడు దుద మొద లీమరవస్తు
కక్కుటా ! యని యేమ్ము సతివఁ జిత్తంబు
వొక్కుఁ, గొఁగిటుఁ జేర్చి, భూమల్ భుండు
ముప్పిరి గొను మూర్ఖు మునిగి, యొక్కింత
తెప్పితి, క్కు ర్యంబు దిగబాఱు - దన్నుఁ 2240
గపినపు త్రీవోకంబున మునిగి,
వి పొపుకన్నుల వెస సత్కు లాలుకఁ,

వ్యంజనములు = విసనకణ్ణలు. చిత్ర తాళవృంతములె = వస్త్రు లవిసనకణ్ణలా. బరాబరి = వోచ్చురిక. పడివాగ్ = స్వారిగుణ్ణపు సవరణ. సాంబ్రాణి తేజిలు = మేలుగుణ్ణములు. అంనోర్చికలు = అందలములు. కీలుఁబంజాల = మర దివటీలయి. డాలు = కాంతిని. ఉడివోయెకు = క్షీణించి పోయెను.

గొదుకు రూపంబును గుణ విశేషంబు
సదుపును ముద్దును నగవుఁ దేజంబుఁ
బలుమాఱు నంకించి, పలవించు విభునిఁ
దెబుపుచుఁ జంద్రమతి దేవి పలిక. —

‘ భానుకులేశ, యా పగిది నిద్దతముఁ
బూని యెడ్పుచు నున్నుఁ బొసఁగ దీవింద.
వివరింపు; మిడె ప్రాద్య వేగుబు మయ్యుఁ,
గదినిన చిమ్మచీకటి వెల్లఁబూతై, 2250
నినుఁ డుధయాద్రికి నేతేక మన్న
డన కున్న నేలికసానిచేఁ జావు.
చెప్పు మే తెఱలు? గ'స్నుఁ జింతించి, తగతు
దపుక, నథిపుఁ డ త్తన్ని కి ట్లనియెఁ.

—. చంద్రమతి మాడ పాతికలఁ దేఁ బోన్ట.—.

‘ జైలువ యాబాలానిఁ జిచ్చునుఁ ప్రోయ
వలసిన, సేలినవాని లాభంబుఁ
దప్పించి, సత్యంబు దప్పి, మోమోటు
నిష్పని కియ్యుకో సేరితిఁ బొసఁగుఁ? 3260
బొసఁగ వీ పలుకులు, నోయి ని స్నేలు
వసుధామరునిఁ గాంచి, వదలక వేడై,
వలయు మాడయు మతి వాతిపాతికయు
వల సెప్పుఁ గొని రమ్మ వడి నిటు. క'నినుఁ; —

. దన ప్రాణనాథు సత్యాప్రతంబునవు
మనమున నలరి, యమ్మ హీపతి కాంత
తనయు సక్కుడుఁ బెట్టి, తగ సప్పగించి,
మనజేశునవు ప్రొక్కి మసలక మరలి,

అంకించి = పాగడి. వివరింపుము = విచారింపుము,

—. కొళికుఁడు చోరుని సృజించుట.—

శ్రువీధి సేగునప్పాశు; — కొళికుంశు
 తరలాష్టే జంపింపఁ దలఁచి, యూ మీఁమె,
 మొఱఁ వెంద్రుకలును ముదురు విరాసములు
 గఱుకు సల్లని మేఁఁ గల చోరు నొకనిఁ 2270
 దడయిక శ్లట్టించి, ధాత్రీతలేశు
 పడుతేఁ జంపింప సుపొచుంబుఁ గఱపి,
 పొరిఁబొరిఁ బొమ్మన్నుఁ; బోయి, తల్కువి
 చిర ముండ్ల బంతియు సెలక టై క త్రి
 బలపంబు భ్రీమరాఁ బట్టిన క్రోవి
 యొలికి లోపలి బూడి యొగి సైల మందు
 కులునీలి కాసుచుఁ గొంకి నారసము
 సెఱపుగాఁ బూని వఁ దుక్కున సేఁగి,

—. నోరుడు కొళిరాజ శిశువుం జంపి నగలం గొనుట.—

యూవారణాసిపురాధీశు సగరు
 వావిరిఁ గన్నుంబు వడి వేసి చోచ్చి, 2280
 మిసమిస మమచుఁ గ్రొమైఱుగులు వాఱు
 పనిఁడికుండలమేడ్చై, సంద మైన
 తూఁగుటుయైయలలోనఁ దొలుకారు మెఱుగుఁ
 దీఁగబాగున నొప్పి దీపించు దాది
 చెలవ మై ఏందిన సిచైంపుగచ్చి
 వలుఁడపాలిండ్లలో వదనాంబుజంబు
 గదియు నిప్రించు చక్కుని రాచచట్టే

శ్రుమరాల క్రోవి = దీపమువిఁద పడు పురుగులుగఁ గొట్టిము.

ధూలికి=సాద.

* గదలక మెదలక కాలితో నూడి,
కుదియంగ వెసఁ బట్టి, కుతుకఁ బిసికి,
తోరంపుదివియులతో మాలు మండు 2290
హార మణి శోభి తాథ రణములఁ
గళవళం బందక కైకొని ణోయి,

—.చోరుడు ఆనగలను చంద్రమతి కిచ్చుట.—

మలఁగుచు నాచంద్రమతి సమడెంచు
తెరుతున కడ్డంబు దిగ్గున వచ్చి,
గరువంబు మిఱు, దస్కురుఁ డెట్టు లనియు.—
' ని వేళ నీ వెంట సెక్కురు లేక
† యా వేల నీరితి నేఁగెడ వొంటి ?
నలుగుక సెప్పు లె. మ్మ'స్సు; —జిత్తుమునఁ
గలఁగుచు నిలిచి, యక్క మలదళాషీ
వెగచి, యెశ్చుచు, దన వృత్తాంత మెల్లఁ 2800
దగఁ జెప్పుటయు; —లేని దయ దాల్చి వాడు—
' నా చెల్లెలతు నీవు సలినదళాషీ,

యాచందుమునఁ గుండ నేల కొ. మ్మ'నుచు,
బన్నుగఁ దనచేతి పసిబిడ్డ లొడతు
లన్నియు ముడి గట్టి యం దిచ్చునంత;—

—. రామతుని మృతిని దాది తేనికి తెల్పుట.—

దాది మేల్కుని, రాచతనయుని గాంసి,
మదిలోన శోకంటు మానక యాత్రుతు

తోరంపు = పెద్ద. కళవళంబు = కలవరము. మలఁగుచు = తిరుగుచు. లొడతులు = నగలు.

చనుడెంచి, యంతయు జననాధునవును
వినిపించినను; — గడు విస్తుయంబంది,
కడువేగమునఁ బుత్తుర్కడకు సేతెంచి, 2310
కడకత్తోఁ దనదు దుఃఖము తెల్లి విరియు,
'గొనకొన వీనిని గుదియంగఁ బట్టి
వనరంగఁ జంపినవాఁ డెక్కు?'; డనుచు,
వల నొప్పుగాఁ దలవరులఁ బిల్పించి,
పెలఱు పారలను స్వవిధ మెత్తేగింప; —

—.రాజునానచే తలారులు దొంగను వెదకుట. —

మెత్తుఁగుఁగై దునులుకొ మెత్తుఁగులు దిక్కల
* నిత్తిస్తినచీకట్టు సెడలంగ జడియ.
కాలకింకరుల చింకపుఁ దలకరులు
కోలదివ్యేలవారిఁ గొంచు నప్పీధిఁ
'బదపదు డిడె నొంగపదపం కి చొప్పు 2320
వదలకుం డని రాఁగ; వారికి ముస్తు

—.దొంగ చంద్రమతిని పెట్టియ్యు ఇట. —

దొంగ నాచేతికి దొరక, వీర రేల
వెంగలు లై జాడ వెదకేన?'; రనుచు,
వడిఁ జోరకుడు తలవరులలోఁ గలసి,
తొడిఁబడు గృష మాలి తోయజస్తే
+ వెడకేలు బిగఁ గట్టి పెలుచ నందంద

వెల్లివిరియు = ఉబుకఁగా. వనరంగు = విలపింప. ఇఱిసిన =
దట్టమయిన. ఎడలంగు = తోలఁగిపోవునక్కు. జడియు = త్రోయఁగా.
వెంగలులై = వెళ్లివారై.

* ' సెఱిసిన ' + ' రిగుబ్బి ' 'సమ్ముఖమునఁ జట్టి '

పిడికిర్రుఁ బొముచు విట్టు తీట్టుచును,
గ్రిమలక గొనిపోయి, భీమఱం దనెడి
మొనలి తలారి సమ్మానును జెట్టి
సూడిద పట్టి, తా సురిగే నా చోరు. 2330

—. తలారి చంద్రమతిం గాశిరాజుమైలాలా జెట్టుటు.—

డప్పుడు భీమఱం డా చంద్రమతిని
నిప్పులు గన్నుల నిగుడ నీక్కించి,
కోఱవింసము నుల్చికొని, ‘తన బాణ
బాటి పొ మ్ము’సుచు, నుఢ్చట్టుక్కుత్తి లేది,
బంకించి చేవాలు జిపించి, వ్రేషు
నంకించి, శంకించి, ‘యువిద వథించు
రట్టు నా కేట్చికి? రాజు మందఱనే
పెట్టెదు గా. క'ని, పేర్కోలగమును
* గొడుకును బలవించుకొను మహీపాలు
కడ నిలి, నవరత్న కాంతుల మించు 2340
తొంగలించెడు శాలు తొడవుల మూటు
ముంగల నిడిన; —‘హా! మద్దుల పట్టి!
హా! కమారక !’ యంచు నటు వక్కమందు
దాకొన సెత్తి సేత్రముల నందండ
తొరఁగు నత్రులఁ దొప్పదోగి, శోకాగ్ని
సెరియుచు, విలపించు, చెట్టుకేలవును

గ్రిమలక = తప్పించుకొనపుండున్నట్లు. సూడిద=కానుక. కోఱ
వింసము = పెద్దవింసము. తనబారిఁ = నాప్రోలనుండి. జంకించి =
బెదఁంచి. తొంగలించెడు=వ్యాపించెడు. దాకొనఁ = కదియున్నట్లు.

* ‘కాధుకుపు’

గొంత కైర్యము దెచ్చుకొని, హర్షింద్రు
కాంతారీహుణిఁ గసుగొని, పలికఁ.—
 “ఖటకట! నిన్ను నెక్కడి దురాత్మకఁడు
కుటిలుఁ డై యిటు నేయఁ గోరి శ్రుతేంచే? 2350
 దొడవులకై తెంపుతోఁ బ్రాంములకు
 దొడికి ముద్దులపట్టిఁ దునుము నేమిటికి?
 నను వేఁడుకొనిన నింతపు మేలి మైన
 వినుతభూషణములు వెలఁది నీ కిడనే?
 సుకమారు నత్యంతసుందరాకారు
 సకట! చంపగఁ జేతు లాడెనే నీకు?
 ‘బురుషులకంకై సెప్పుడు నాఱుగుణము
 లరయ సాహస మెక్కు డతివల కానిన
 యామరిన నీతివాక్యము నిజ మయ్యు.
 రమణిరో దానవురాలవు గాక!’ 2860

—. కౌశిరాజు చంద్రమతికి శిరశ్శేషదము విధించుట .—

* యని చాలుఁ గోపించి, యప్పు డా భూపు
 డనుమాన మేలి చయ్యాన ధర్మ మెన్న,
 దీనితో భాషి.ంప, దీనిఁ గణోనిన,
 † నూనుఁ బాతక. మ'ని, యుల్లంబులోన
 సంతంత నడరు కోకావేళమునను
 వింతగా ‘భీమణ విను’ మని పలికఁ.—

‘ధృ బడఁతుక నాక సాపట్టి పొదముల
 కడ నిలిపి యా బాంఘూతిక శిరము

తొడికి = ఒడసిపట్టి. అడరు = వ్యాపించు. నాక = ఆనక.

*:యప్పుడా రాజు . ససుమాను' + 'మన యమ్ముశుండాత్త'స్తు'ధంతుక నాకస్తు'

వేను ద్రుంపు మని చెప్పు తీరబాచునుకు.

మనలవు; మిదియె ముమ్మటికి సెలవు;

2370

* ‘పొ!ము’న్ని;— సప్పు డాభూపాలుదేవి

* ‘ముమ్మరంబుగ మది ముప్పీఁ గొనెను

శగపు లన్ని యుఁ బాయ వు మిచ్చె దైన.

+ మగల నేటికిఁ జావు నని తలపోని,

తల వాంచి, తన కల్లతనము దీపింప,

నిలిచి యూరక యుండె నేల ప్రాయియను.

పోడిగా నతతే భునుమున్ వొగడ

నేఁదు హరిసంద్ర స్వప శేఖరుండు

శ్రీకర నిజ రాజ్య సింహసనంబు

నీ క్రియ విలసిల్ల నెక్కు స స్నాట్లు

లాలిత నిజ మండల సూఫుర్తి మెఱయ

బాలభానుఁడు తూర్పు పర్మతం బెక్కి.

—చంద్రమతిని వధ్యభూమికింగొనిపోనులు.—

నంత నాభీషణుఁ దను తలారియును

బంత హేగ్వదఁగ నా భానుకు లేకు

కాంతఁ దోణ్టోక్కుని పోవఁగా, రాజవీథి

సంతంత దగ్గతి యూ పొరసతులు

గమి గూడి నూచి, ‘యక్కట! దాది చన్న

నిముక నేరని చిన్ని సత్తురుఁ గందు

బంగారువంటిపాపని మెడఁ బినికి,

ప్రింగ నచ్చటమండి మృత్యు వై నచ్చె!

2380

ముమ్మరంబుగ్గు = అధికముగా. అగల్కు = దుఃఖింప. నిము
క్కు = కడువ.

* ‘ముప్పీరి గొనగు’ + ‘నేటికిఁ జావు కని.’

నాఁడుహంగలు దఱ పైరి పో భువిన!
 బోండిగా బిడ్డలఁ బొరుగిండ్ల నుంచి
 నిదుర వోవగఁ బాసె నేటిటో నునకు.
 నిని మహాపద ప్రట్టె సీపట్టుణమున.
 వదలక నిటువంటివారికి సైల్
 భెదరుగా దీనిఁ జంపిను గాని పినప
 థాక గా. దానువారు; 'తగ దాఁటదాని
 సే కల్ల సేనిన నిటు పట్టిచంప;
 నొలికి ద్రిప్పుచు మేన నొక చోటు గోసి
 తలుగి పో ముండురు తనభూమి వెడలి. 2400
 యా లోకకల్యాణి కీ మానవతికి
 సే తీల నీ నింద యొసుగె సో కాని,
 పరికించి చూడ సేపటున సైన
 బరమాబు వంతపొపము గాన. మెన్ను
 డుబునుచు దోంగ దా నొకచోటు నుండు,
 సెలయు నవిక్యాస మొకచోటు నుండు.
 నాఁటదానికి వళ మమ్మ యా మేటి
 కోటులు దాఁటి, యా గోడులు దాఁటి,
 తాళంబు లెడలించి, తలుపులు దెఱచి,
 కేరిమై రొప్పు జాగిలముల మొఱఁగి, 2410
 దాది వాకట్టి, భూతలనాధుపట్టి
 నాడట నీరిలి న త్తుాత్తి చంప?
 సూహింప, సెవ్యుడో యొకకన్న గాఁడు
 సాహసంబును బోయి, చంపి, యా తొడవు

థాక = అడలు. అవిక్యాసము = అపనమ్మకము. అవట్లు = అక్కలు.
 అత్తుాత్తి = మెడ పిసికి.

లనువొండఁ గొనిపోఁ, సంత నాచెవులు
తనఁగూడ ముట్టినఁ దరలాయిమిఁదఁ
జీఁపు పుట్టఁం నా సొన్నులు వైచి,
తప్పింమకొని పోయుఁ దనప్రాణభీతి.
సేరము దనవిఁద సెగసిన, లజ్జ
గూరి, భూపాలుని కొలువులోపలను 2420
నిలిచి భూషింపఁగ సేరక చాక
నలుగక చనుచుస్తు. ద'నువారు గొంద;
' తెది బాలభూతకి యెద సెన్ని మాడ
నిది వధూవధ, దీన సె ట్లాడ సెట్లా?
నోహ మేవెంటును దొడరుస్సూ? చనుదు
దూషింప భూషింపఁ దుది సెంతపట్టు?
తప్పును సెప్పును దైన మెఱుంగు.
సెప్పు నూరక చూచు చుం. టు'నువారు.
పలువు రిగితిని బలుచందములను
బలుకంగ, నా కీరశాహుసికడవు 2430
వదలక కొనిపోయి, ఇసుఁడేళుఁ డాత్తు
జెదరక మును మూడు సెలవుల సెసఁగి
యూన తిచ్చినచంద మంతయుఁ డెలియ
వానికిఁ జెప్పి, యవ్వనబూత్తి సప్పదు
జెడిదంపు బావుయుఁ చిల్లివాతికిని
ద్రౌడిఁబడ రాచిల్చుఁ గ్రోయుచందమునఁ
దగ నపునము సేసి, తలవరులు దాను
హరిది భీమముఁ డేఁగ మనుజేణుఁ గొలువ.
కీరశాహుండును విభు నాజ్ఞ సేయుఁ

చొప్పు=గుర్తు.

గోచర్యన నతిప్రాగవర్తములఁ

2440

గ్రొవ్వోడి మృత్యువు కోఱలఁ బోలి

మవ్వంపు మెఱలుగులమాడ్సై మే టైన

బిత్తరంబులు సిమ్మె బెడెదంపువాలుఁ

గత్తులు గల భయంకరులఁ కింకరుల

వీక్షించి, ‘మిచ్చె రెల్ల పెనఁ బ్రేకభూమి

కక్కిఁగతి సేగి, యచ్చేట నున్న

వీరదా సను సెఱిచునిచేతి

—.చంద్రమణిని వధింప సీరదాసుని నియమించుట.—

కీ రమణిమణి నిచ్చి, చంపింపుఁ.

డానుటయు; — వార లయ్యతిపఁ దోడొసైనుచుఁ

ఒని, పీరదాసునిసన్నిధి నిరిపి,

2450

పతియాసతియు వీరబాహునిపంపు

సతిచిత్రముగఁ తెపు; — సది విని యలికి,

పెఱలఁ గంది ‘బాపుచే! విధిచేతుఁ గడవ

సెఱవాదు లెక్కయ నిఖిలలోకముల!

సేఱటితోఁ ఎడము టైనే కౌకుండు

గాటంబుగా సల్పు కపటునాటుకము!

పెఱచినవానిని - పె న్నిచ్చి యోడి

పఱచినవానిని - భయమునఁ బూరి

గజచినవానిని - గైదున్నఁ బూను

మజచినవానిని - మతి దిక్కు లేక

2460

మఱుగుఁ జీచ్చినవాని - మదిలోనఁ గరుడఁ

మక్కలపు మెఱలుగులమాడ్సై. E = కోమలంపు . మెఱల్పుఁ దీఁగలవంటి.
బిత్తరంబులు = ప్రకాశములు. బెడెదంపు = భయంకరమైన. వాలుఁ
గత్తులు = వాడికతులు. అలికి = భయపడి.

సెఱ్యూ బ్రోచుట నాసు నియాఃప్రతిశంబు
పరికింప నిట్టివీ బడలిన యబుఁ
డెరలక ఫోరాసిఁ దగు ప్రేము నుము,
నాకడ కంపించినాఁడు నా సాము.
నా కేల వగ పస్సు ? నాకేలు సాగ
దీ కీసుఁ గావింప. నిది తప్పు బ్రో
యే క్రియ గల? దింక సేచు సేయుచును?
సుతుని దగ్గుప్పికి సేచ్చుచు స్వాచీ కొర్కె
* సలిఁ ఆపాకాహాపుతీఁ జంపఁ బూతైతి.' 2470
సని యశ్శు లూలక మో మర వాంచి యుస్సు
సును భేతునకుఁ జంప్రసరతి యిట్టు లాయె.—
‘నినపలాథీశ నీ వెఱుగెని యట్టి
వినుతథర్కుఁబులు వే లీండు గలవే?
మున్న స్వామిబ్రోపిఁ మోన లే సనుచుఁ
బ్ర్యాక్షతల్పుతోఁ బలిక భూదేణి.
తన్న మోచినచోటుఁ దగ వట్టె షెట్టి
మిన్నక సురిగిన మెత్తె జనులు?
ఈ పురీక్యరుఁడు ని స్నేలిన సామి
† యాపని చిథియించి. రిది గాక, నాప 2480
య్యి రూడిగా రాతుమారునిఁ జంపె నాడి
తెరలక = వెనుదివియక. ఘోర అసిఇ = భుయంకర మైన క్తిచే.
తప్పుత్రోవ = తప్పునట్టి యూపాయము. పస్సుఖతల్పుతోడ్డిఇ = శేషుఁడు
పలుపుగాఁగల విష్టునితో. మోచిన = సంబంధించిన. తగవు = భగ్గు మును.
రూడిగాఇ = గట్టిగా.

* ‘జంపఁ బూలయ్యు’ † ‘చథియించె నిది’ య్యి ‘రూడిగా’ అని కొన్ని ము ‘రూడి’
కైకృతము ‘రూడి’; బ్బిరత్కూరసును చూ. ‘శి. రూడి సెన్నిక గస్స నాఁడెంతుఁడెఱగంచి
చిసురాటుఁ బోఁపులఁ బెఱలు దెద్ది.’ అన్న ఉ. ఎంచూ.

యాడిక తలఁ గూడె, సభిమాన మెడలె.
సటు గాన ననుఁ జంప నవ్వా మిం ఫేర.
కటుకటూ! నీ వేల కరుణ దాల్చెదను!
తక్కిప్రాన నీ చవ ద్రుషులచేఁ జావ,
కిక్కాడ నా జీవితేశుడ వైన
నీ చరణంబులు సమ్మితోఁ గొల్చి,
నీ చేత మృతీఁ బొండి, నీ పొంద మింద
నే పొందఁగాఁ గండు. నెట్టి సౌఖ్యంబు
లీ పొంద గా. వింక నెడ సేయ నేల? 2490

నరులును మునులుఁ గిన్న రుఱును సురులు
నరు దండి యిందును నందును బొగడఁ,
దల ద్రెంపు. మ'ని తెంపు దలకొనఁ బలికి,
జలబాత్తి తనచీర చక్కా నమర్చి,
ప్రాణేశు వలగొని పదముల కెరఁగి,
పాణిపల్లవములు భక్తితో ముగిచి,
యనుదిన రక్త పం కారుణం బగుచుఁ
గమపట్టి జేవురుగటుచందమున
మన్న యూ వధ్యశిలోపరిస్తిని
జైన్నారి, చిఱునవ్వు సెలవఁ దళ్ళిస్తు, 2450
బట్టాసనంబునుఁ బడుతి గూర్చుండి,
పద్మి సీవల్లభువై జూడిప్రా నిలిపి
' లోకలోచన, సర్వలోక్కకవంద్యి,
సాక వేవేల జన్మంబులయందు

ఆడిక = నింద. ఏతు ఒందగాఁ = అతిశయముగా. ఇందును నం
దుసుఁ = ఇహాపరములందు. వలగొని = ప్రదక్షిణించి. ఎకుగి = నమస్క-
రించి. పద్మి సీవల్లభు = సూర్యుని.

సతతపుణ్యాని హరిశ్వరంద్ర భూవిభుని
బలిగా సెనర్పు. మిం పార్థి వేళ్యరుని
యాపద లన్ని యు సడఁచి, సత్క్యంబు
దీపింపఁ జేయు మేతెఱఁగున. న'నును,
వినయంబు నెకొన్నాన వేడి చిత్తంబు
తనపత్రిపై జేర్చి, తలఁ పొండు లేక

2460

నున్నంత బంధంబు లూడ్చీ పో వైచి,
యాన్న కేంద్రుఁడు జగదాశ్వర్య మెనగ,
బహు సరి తాగఁర పర్వత దీప
మహిత మహామహిమండల భూర
మురుతరఁ లీలఁ గేయూర విభాతి
భరియించు నపసవ్య బాహుదండుమున
సకల విశోధి రాజస్వ కోటిర
నికర కీలిత మణి నికమణ దీప్త
శాత ధా రాధిల చటుల ఖడ్డంబు
భూతముల్ భీతిల్ల ముష్టి సమర్చి,

2470

చండ మార్తాండ దుస్సహ దుర్మిలీకు
మండలప్రభలతో మాగొన్నాని మండు
మెఱుఁగు లాగ్రంబుగా మిన్నులఁ బర్వు
నొఱ వాయు బెఱ్చికి, మహామార్గతు బూని,
జరిపించి, జీవితేళ్యరిమెడ మోపి,
కలఁగక తెగ ప్రేయ గమకించునంతు; —

బంధంబులు=తగులములు. కేయూరవిభాతి=బాహుదురినట.
అపసవ్య=కుడి. కోటి=కిరీట. నికమణ=బరయికచేత. దీప్త=మెఱు
గొన్నాన. శాత=వాఁడి-ధారా=వాదరచేత-ఆధిల = భయంకరమైన.
చుష్టిక=పిడికిట. జరిపించి=అడించి.

—. విశ్వామూల్చుండు ఎడ సొచ్చుటి.—

గ్రహులు నెడ సంచ్చి అష్టంబుఁ బట్టి
యమ్మును శేఖర్తో సనియెఁ గౌణిసుఁడుః.

‘ చాలు! సోహంకా! యిట్టి సాహసకృత్య

మేల కైకంటి? న రేళ్లు, నిన్ను 2480

పీత్తింప నోహంబు, కవరింప సునుజ

రాతుసుండవు గాక, రాజవా నీను?

వాలువై రులవిఁదఁ వాఱు నీ వాఱు

వాలుఁగంటుఁ ద్రుంప వాలె యా వాలు?

భానులు జంపఁ బాపము లే దటుంచు

నేమించే నే మున్ను నిను వసిష్టుండు?

క్రమమున ధర్మాగ్రంథమునొక్కములు

సనున నీ కీఁ దగుసటి యా సాధ్య

జనమత సొందర్య సంశోభితాంగి

నినుపముల్కి నేల యాఁ దలంచెదవు? 2490

భువనవిభ్యాత మై పొలుపొందునట్టి

రవివంతమును బుట్టి రాజసం బుడెగి

బలిమాలి ఫెనుమాలబంట వై నీచు

గతీఁ గాఢు గాచె. దీ కష్టంబు జగునె?

కులసతీతలు దెగుఁగొట్టి యేలోక

ముల కేగి సొభ్యంబుఁ బొందఁ జూచెదవు?

ఆలికై దత్తులి నడుపఁడే కివుఁడు?

పోలింప నీకు తై బుద్ధిహీనుండే?

విపరింపు = విచారింపుగా. వాఁ = అలీశయించుస్తు. వాలు నీ
వాలు = పదునట్టి నీక తీ. వాలుఁగంటులు = విశాలాతులను - తీల
సనుటు. వాలె = వాఁడియు.

సతి లేని గృహం మేలి? సాఖ్యంబు లేలి?

సతి లేని సుతు లేలి? సంపద లేలి?

2500

సతియుఁ గర్భినఁ గల్లు సకలభ్రతములు,

సతియుఁ గర్భినఁ గల్లు సకలపుణ్యములు,

సతి గర్భిను గల్లు సతువుత్రీఁచయము,

సతి గర్భిను గల్లు సద్గతిత్రీవ.

అటు గాన విడువు మిం యూగ్రహయిఁ.

గటుకటు! నీ వివేకం జెందుఁ బోయి!

నా బుద్ధి వినక సందు జంశుకొంటే,

నా బుద్ధి వినక నీ నాతి సమ్మతివి.

మాను మిం గుణమస్తు, మానక దురభీ

మానంబె పెంచెను మానవాధీశ.

2510

నామాటుఁ గైకొని నాకొమారితల

నా మాల మగువల సరి కరింపు.

నీ సుతుప్రాణంబు నీరాజ్యసుఖము

నీ సతితోఁ బొందు నీ తొంటిపెంపుఁ

బడయు మిం వింక. నీపదు దమ్మినను,

గడపటు నీవు తెక్కులిఁ జతు. వ'నుచుఁ;—

భైస్క్రు-హందమ్ములుఁ బ్రిఘమును భయము

సెక్కు బోధించు మునీందునిఁ జూ-చి,

పకపక సవ్యి; ‘యూ భవసాగరంబు

సెకదరిఁ జేర్చుచు నున్నాడు కిపుఁడె.

యితరునివలె సది యిది యిని కాని

గతులు నీచెతుఁ రార్ము-శింపబుడెపు.

రాసి నీ కెమ రు తీరుబులు కల్గు

2520

పదను=సమయము, తెక్కులిక్క=పంచనచే రాసిక్క = మైత్రమునకు.

నా సతోజాత్ముండు నలుకు. నేనెంత?

మను నీవు చెప్పిన బుద్ధులె కాక,

నీను గ్రూత్ లేడివి వివరించి చూడా?

పీరబాహునిమది విక్ష్యానఁ మొదఱఁ

గోరి నేను జేసినమోర ప్రతిజ్ఞ

మఱచి, సత్యము మట్టుపటిచి, లోలోన

* జరిగి పో నిత్తునె స్వామికార్యంబు?

2530

సుతు గొల్ల, సతి సెల్ల, సురలోక మొల్ల,

బలిమాలి నీ విచ్ఛిపడఁతుల నొల్ల.

సత్యంబు గలిగిను జాలు. వేయేల?

సత్యమే జయ మని చాటు వేదములు.

విధువు ఖడ్డం బింక. వేంచేయు మట్టి

రుదు నుండఁ జనదు మనీశ, నీవింక.'

నావుశు; — వెఱఁ గంది సరలోక నాథు

పొవన సత్య సంపద కాత్మ నలరి,

బొంకించునాసలఁ బో పీడి షాని

పొంకంబు చెడి తలపోయుచు నుండి.

2540

—.క త్రి చంద్రమతిమెడను పూమాల యగటు.—

నప్పుడు దేవత లంబరహీధి

నుప్పాంగువేడ్కు-ల నువిదలుఁ దారు

బహురత్న దీప్తుల భాసిలుచున్న

మహాసీయదివ్యవిమానంబు లెక్కి,

వెఱఁ గంది క్రందుగా పీక్కించుచుండ;

నెఱ తెంపుమై ధారుణీతేశ్వరుఁడు

నరోజాత్ముండు=విఘ్నము.

* 'బఱిపోనిత్తునె' అని యుండనేమో? బఱి = సైగగఁ గోరి.

భిధుంబుకంటేను బెడిన సై చదల
నదరులు సెదర భయంకరీల
వాలు వా లెత్తి యో వామాశీకం
సార్థంబు తెగ ప్రేయు నది కఱు కృనక 2550
తాంకెస్ట్రేటు పూర్వండ యై చెన్ను
క్రొని పూర్వాంగోడి గళమన నున్ను;
దల యూచి, సతీ జూచి తినకేలి నెత్తి,
ఘర్థఘర్థ మను ఖాప్పథార వీషించి,
' గారి దప్పేనో? కాక, ఘవర్షాశి కిప్పు
డీ రితి కూడిక నింద్రజాలంబా?
వా తప్పినదో? చేతివడి తప్పి చాసేనో?
మాత్ర మిాతోయి మిచోద్య? మిాలీల
నసి నోవ వచ్చునా యసి నోక? యమయ,
పెసు బూస్సి మతియును ప్రేయు జూచుటయు; —

—. విశ్వనాథాదులు ప్రత్యక్షమగుట.—

శ్రీపిశ్వ వాధుఁ డాక్సితపారిజాతుఁ
డాషెళుఁ గరువా నిండారుచి తమున
వడి గొని మూడుప్రోవలు బాఱు నేఱు
తొడరి కెంజడలలోఁ దుంపురుల్ గురియుఁ,
జెన్ను గా నొదలు జేరిన మించు

భిధుంబు=వ్రూయుధము. బెడినము=భయంకరము. చదల= ఆకాశమనంద. అదరులు=మిశుంగుఱులు. గళ మున్త= మొదయంద. వా=క త్రీవాదగ. కానోయము=కమాఱు. అసిపోక=క త్రిశ్యుక గ్రాటి. అసిపోవ వచ్చునా=గాలి తప్పి పోవచ్చునా. మూడుప్రోవలు బాఱు నేఱు=గంగ.

క్రోస్నైలతచ్చు - చకోరాలిం బిలువ,
నుఱక పువ్వులవిల్లు నొకజూట్లు గొన్న
చుట్టువుచూపులకన్ను వోద్య మై మెఱయీ,
దనర సేనుఁగుమోము తనయునిఁ గన్న
వనబాట్టి దాపలివంక కోబ్బిల్ల,

2570

మేలి మువ్వుస్నైల మెకము మైతోలు
చేలఁ గట్టినకాసెచెఱుగు దూలాడీ,
బోడిగా మెఱుఁగులపోల్కు - దీపించు
మూడుముల్కు లవాలు ముట్టిచే నమర
వెన ఖణ్డిలున ఇంకె వేసి కప్పించు
బనవరాయని సెకిగ్రె, పొర్చు ఫోగుమునఁ
బాలును సీరు సేర్పుఱఁచువాహనశు
వేలుపు డగ్గతి వింబామ రిడుగు,
దివిరి సెమ్మదిఁ దూర్పు దెన సేలురాజు
ధవళాతపత్రింబు ధరియించి నడువ,
ముట్టి వేలుపులఁ గొట్టి మొనసినబిరుదు
వట్టింబుపీరుండు పడవాలు గాగు,
గిన్నర గంథర్య గీర్యాఁ యితు
పన్నగవరులునుఁ బ్రమథులుఁ గొలువ,
శుక కుంభసంభవ సుబల కణ్వాది
సకల సన్నుని గఁ సంసుతు లెసుగు,
నమపమ భూతి లి ప్రావదా తాంగ

2580

మువ్వుస్నైల మెకముతోలుచేలకు = పెద్దపులితోలు కత్తుముతో.
పాలు... వేలుపు=మాంసవాహనుడైన బ్రహ్మ. బిరుదు పట్టింబు వీరు
దు=గొప్ప క త్రిగల బో దగు కుమాగస్వామి. పడవాలు = సేనాపతి.
కుంభసంభవ=అగ స్వామి. అవదార= లెల్లని.

జనిత నిర్మలకాంతి చంద్రికతలన
నయ మార నథిల విభూతి విశాల
నయకోత్సవముల కానంద మేసంగా, 2590
బరమయోగీంద్రులు భావంబునందు
బరికించి కానని పదమాత్మ మూర్తి
యాశేషః దనమః బ్రత్యుత్సుమై ‘సేపు
భూవర.’ యానిన;—నయ్యతముః దత్తతిము
భయము సంధ్రమమును భక్తియు నయము
బ్రిఘమును బెనగొను, బెల్లగా మేను
బులకలు గొబ్బును బొడమ, నానంద
కలితాప్రకణములు గస్సులు దొరఁగ,
నవనిఁ జాగిరి ప్రొక్కి, యదుగుల కెరఁగి,
సవినయంబుగఁ గరజలజమల్ మొగిచి, 2600
' కాలకంధర, లయకాలాగ్ని ర్యద్ర
కాలసంహర, మహాకాళీనివాస,
వాసు కేవప్రియ, వాసుకివలుక,
వాసవార్పిత, కృతివాస, మహేశ,
సాగళోభీతమస్త, సాగాసురారి,
సాగ సాగాంతక సాగేంద్ర వంద్య,

వంద్రిక = వస్త్రుల. కాలకంధర = సల్లని కుతుకగలవాఁడూ.
కాలసంహర = ఖుమునిగొట్టినవాఁడూ. వాసవార్పిత = ఇంద్రునిచేతుఁ
బూఢింపబడినవాఁడూ. కృతివాస = కృతులువలువాఁడూ. సాగ కోభీత
మస్త = పొముచే ప్రకాశించుచున్న శిరముకలవాఁడూ. సాగాసురారి =
గణసురుని శత్రువా. సాగ సాగాంతక సాగేంద్రవంద్య = పొములవును
ఆదిశేషునికి గయదునికిని వాసుకికిని వందింపదగినవాఁడూ.

కమలాసనస్తుత్యై, కమలాప్తసేత్ర,
కమలారి శురసరిత్కై-మలకపర్మ
గిరిజరాసన, రాఘ్వగిరి శృంగానిలయ,
గిరికస్యకాప్రియ, గిరిథేది జనక, 2610
పేదమస్తకముల వెలయణసీకివ్య
పాదపద్మములు నా ఫాలంబు సోకఁ
నరయు గృతార్థండ సైతి లోకముల,
దురితంబు లన్నియు, దౌలయింపు గంటి.

—.శివాదులు వరము లిచ్చుట.—

నని పెత్కై-భంగుల నథిషుతి సేయ,
జనవాధువలనఁ బ్రసస్తుఁ డై కివ్యుడు
‘రాజేంద్ర, సీవందీరాజు సాయేలు
సీజగంబులలోన సైవ్యుడు లేదు.
మేలు సీసత్యుంబు! మేలు సీతెంట్రు!
మేఱు సీడైర్యుంబు! మెచ్చితి. నదుగు 2620
వరము లే మఁట, పేఁడు వలసిన’ వసుచుఁ,
గగమున మే నందీ గారవం బమగుఁ

కమలాసనస్తుత్యై = బ్రహ్మకు స్తోత్రము సేయడగినవాఁడా.
కమలాప్తసేత్ర = శూర్యుడు కస్తు గాఁగలవాఁడా. కమలారి =
చంద్రుడును - శురసరిత్కై-మల = గంగానది తామరలును-అనువాని
తోడి - కపర్మ = జటాజూటమగలవాఁడా. గిరిజరాసన = కొండయే
విల్లుగాఁగలవాఁడా. రాఘ్వగిరిశృంగానిలయ = పెండికొండకిఖదము వాస
స్తానముగాఁగలవాఁడా. గిరిథేదిజనక = కొంచపర్ముమును థేలించిన
కమారుని తండ్రి. పేదమస్తకములక్క = పేదికిరస్తులగు శుపనిపత్తు
లందు. జనవాధువలనక్క = రాజునందు. ఏమి అఁట = ఏమికాచలసినను.

గలకంతములచాయ గల తనకూరి,
కలగంతివంక్కై కడకంటిమాపు
నిగిడించుటయు, సిగు సెకొక్కని విభుఁదు

* మొగము ప్రాలఁగ వైచి మునుకక యున్న ;
వానితలంపు భావంబున సెజీగి
యూనీలకంధరుం డనియో నవ్యముః —

* సోదల సీ ఇలఁది, యచ్చుగఁ దోలు గప్పి,
పొదివి నిచ్చులు బహుభూతముల్ గౌలువ, 2680
సీ వల్ల కాటీలో నిటువిషారింప,
వావుపచీవాడ వైసాడతు సీతు.

ఇది గాధిత్రత్తు⁹ మ హేందజాలంబు.
విదితంబు గా సీతు వివరింతు వినుము.
మసనంబు గాదిది మథూల గాని,
యెసఁగు శల్యములు గా విధ్యముల్ గాని,
పడినపున్కులు గావు పొత్రలు గాని,
యడరుసెక్కురులు గా వాజ్యంబు గాని,
యొలయుకొర్యులు గావు యూపముల్ గాని,
తలపెంద్రుకలు గావు దగ్భులు గాని; 2640
వెఱవక ని స్నేలు పీరబాహుండు
మఱియుఁ గాలుఁదు గాని మాలుఁదు గాఁదు,
వినుము నీకూర్చు జేవిని సేలువాడు
కలఁగక కపటుమార్గమునఁ జరించు

కలకంత = కోకిలముల. కలకంతి = మధురవాణి - సుందరి యసుట.
మునుకక = ఉత్తరము చెప్పక. సాదలసీఱు = చిత్రియందలి బూడిద.
మసనంబు = వల్ల కాఁదు. మథూల = యాజ్ఞ కాల.

* ‘ముఖుకిచుటున్న.’

కలిరాజ గాని తాఁ గాడు బ్రాహ్మణుడు.

మతి నింక నీ కనుమన మేమిటికి

ధృతి జాడు. మని దివ్యదృష్టి నిచ్చుటయుఁ;

సంతయు విస్తుయం బడర శిక్షించి,

సంతోషమునఁ బొంది సతియును దాను

సౌక్రట సాప్తాంగ మెఱనరించి, భక్తి 2650

సెక్కానఁ ‘బరమేళ, స్త్రపసాదమున

సరిగ దుర్జ్ఞాహమదాంధకారంబు,

పరఁగ సమ్య గజాన భాస్కరోదయము;

ఈంధవబంధము లిన్నియుఁ బాపి,

నీ భక్తగా సేలి నీ సేవ మరపి,

నన్ను మన్నింపవే నమ్రవిధేయ,

నన్ను రక్షింపవే వాగకేయూడ;

నీమ ప్రైమక్కాగఁ గంటిఁ, నినుఁ జాడుఁ గంటిఁ,
బ్రాకటుంబుగ జన్మిషల మబ్బె నాకు.

నిండు శైఘ్రది నిన్ను నిలుపుట డక్కి 2660

నొండువరంబు శే నొల్ల నీ యాన.’

యాన:— నప్పు డారాజానర్థాంగలట్టీఁ

దనకృషాదృష్టి గాతాగ్యయని చూచి

‘రాఁ, చంద్రమతి పతిప్రత వాడు వీవు.

నీచరిత్రంబు వర్లింప నచ్చెయవు?

సుదతి నీమంగ శనుాత్రంబుగాడె

పదిశేలబాములు బాపె నీపతికి?

సాభాగ్యపతిని గా సకలసామ్రాజ్య

కైధవంబుల మించి వసుధ శేలుచును

శైవగాలమునకు బ్రిథ్యుధును నీవు

2670

సుదీక వచ్చి మాయుద్దనే యఱండుఁ.'

డని కు ప్రతించి 'సీ వడిగినవరము

కొను మిత్త' మనిన; నక్కాటండ రాచూలి

పదముల ప్రార్థి, 'భూపాలబాలకుని

బ్రదికించి నానిండఁ భాషి రక్షింపు,

సకల జగన్నాత కాంభవి.' యనుడు,

వికసితవదనారవింద తైసు గిరిజ

' సీ చిత్తశుద్ధికి సెఱు మెచ్చితిని.

రాజపాపఁడు మున్ను బ్రతుకు, లోహితుని

ప్రోణ మచ్చితి, హరు పంతున.' ననిన;

2680

మాణిక్య కీలితి మంజా మంజీర

కంకణ కింకిటి కాంచన వలయ

రుంకృతు లాలయ, వజ్రపుటుంటునోదు

తశుకులు మెఱుఁగుటుద్దంతుఁజెకిస్త్రుఁ

దశుకు దశు క్రుని తఱుచుగా మెఱయఁ,

గదలు బంగారు చిల్కుల రావిళేక

పొదలి సెన్ను దుట సాంతుగ నటియింప,

గోమేధిక పుఁ బులిగోరు సేవకము

ప్రేముమై నురమునఁ బెనఁచి తూఁగాడఁ,

బంగ నుంగరముల పచ్చని డాలు

2690

బెరసి ముద్దులప్రేశ్రుఁ బెనఁగ, సేతెంచు

సుతు లోహితాస్యనిఁ జాడ నానంద్ర

మతికిఁ జన్నులు సేపె. మనుత నాయింతి

యానందబాఘుంబు లందంద రాల

గా నశ్శులో నొత్తి కాఁగిటుఁ జేర్పు,

శులిగోరు సేవకము=పులిగోర్సు గల వోరము. డాలు=కాంతి.

—. కౌశికుడు హరిశ్చంద్రునికి మరల రాజ్యము నిచ్చుట.—

ముద్దాదు చుండి; — సప్పుదు కౌశికుండు,
తద్దయి లజ్జించి, తల వంచుకొనుచుఁ,
గడుఁ జీన్నెబోయి, యూగవా మెల్లు బోవ
విడిచి, శంకించుచు, వెఱఁగున మునిగి,
 ‘తప మను తనమూలధనము ప్రతిష్ఠ’ 2700
నేపమును జైడి పోయె నేడు నా కకట!
పాకకూసనుఁ డేల ప్రశ్న గావించె?
నాక్రియ మును లెల్ల న ట్లూరవుండుఁ,
శూత్రాడిబండ్లకుఁ బదములు సాఁచు
పీఱిడిపరిది వివేకంబు మాలి,
పని లేనిజగడంబు వైకి రాఁ దిగిచి,
యానథు వసిష్ట మహామునిసింహుఁ
గలఁచి నాడెస కేల గవియంచుకొంటి?
వల దని సుర తైన వారింపరైరి!
 జగతీగోపల హరిశ్చంద్రభూవిభుదు 2710
పొగ డొండ సేమి? తాఁ బొగడొండఁ డేమి?
బొంకకుండిన సేమి? బొంకిన సేమి?
కింకిరిపడి పరికింప నా కేల?
నేలవు నింగికి సెతి సూత్రపెట్టు
జాలదు నా బుట్ట సమసె సే' మనచు,
సొగి ప్రేటు దప్పటియును బొహో రణదు
పరిది, సన్నిధి తైన భుగ్గాది సురులు
 పీఱిడిపరిదిక్క = పెట్టినానివలె. కింకిరిపడి=అసూయపడి. భొహో
రుణముస్కృతము.

గని ప్రోక్కి, వార్ధిత్త గాగిటు జేర్చి,
మనమున హర్షించు మాటలు పరికి,
' బదలితి పెంతయి! భాసుకులై,

2720

జడమతిఁ బూని నీ సత్యంబు పెంతు
* సాలయక రొఱవి నేఁ జాచుట కిట్టు
సలఁయవ బొందించి, నాతిని నిస్సు
వేవేల విధముల పెతలఁ గుందించి,
కావరంబునఁ జాలఁ గల్ల చేసితిని.

లోలత నా తప్పు లోగొని, మనసు
జాలిఁ బో విచిచి, డో సాప్రాజ్యలత్తీ
నెమ్మదిఁ గైకొని సెతి మహీప్రజల
నిస్సుల రక్కింతు మిక.' నస్స; —నవ్య
“యాకట మనంద్ర, యి టానతీఁ దగునా?

2730

సకల జగన్నత చరితుండ వీవు.
నీ కేడి తప్పులు? నిఖిల లోకముల
నీకతంబున మించే, నేడు నాకీర్చి:
ఘున పైన నీ యసుగ్రహమునఁ గాడె
చనుడెంచె ననుఁ బ్రోవఁ జంద్రావతంసుఁ?
డీ కేకరిలు మును లీ నొగివరులు
నీ దయఁ గాడె మన్నించిరి నస్సు?
జల్లనినీకటాక్కింబు నామిఁద
సుల్లంబులో మూడ ముఖ్యాంగఁ జేనే,
బరితాపముల సెలుఁ బూపె, సాఖ్యములఁ

2740

బురికొల్పు. నింక సూ మనిచంద్ర, నిస్సు
పెఱచుచు సొకమాట వేడెద నేను.

మఱచియు రాజ్యంబు మరలఁ గొ మ్మనవు.
 ‘మెలమిలో మున్నొ క్ర్యూ డి చ్చినడైన,
 బొలుపొందు దా దార పోసిన దైన,
 నూది మోపెదు నంత చోటు నాథూమి
 లే దని కడపిన, లెక్క్రూంప, వాడు
 ఘనతర మగసరకమున వేయేండ్లు
 మునుగుచుఁ గ్రిమిరూపమున వసియించు.’

2750

ననుభర్తు శాత్రువాక్యర్థంబు గొంత
 మనమును దలకోయుమా మునినాథ.

యొక్కతపర్తుమై యొసుగు నీవనుధ
 నీ క్షీప మగువారి నిలిపి యొలింపు. ”

మనుటయు ‘మే లయ్యు సట్లు చేసెదను.
 జననాథ నాకు నీ సకలరాజ్యంబు

నీచేత సేలింప నిక్క్రంబు వేడ్క్ర

నా చిత్తమును జాల ననిచిన దిశుదు.

బొంకితి నని పొమ్ము, పో కున్న వట్టి
 శంకలు మాని నాజాడణే రమ్ము.

2760

దేవేందు, దాదిగా దేవసంఘములు

నా వామ దేవాదు లైససమ్మనులుఁ

జైవులార విన మున్న చేసినప్రతిని

శివాన! తప్పుసే? చెచ్చిర నిన్న

నిల సెగికాలంబు సేలింటు ననుచుఁ,

నూది మోపెదునంతవోటుక్క = ఎంత కొంచె భాగము
 నయినను. ఆభూమిక్క = ఆయచ్చినభూమిలో. లే దని = ఇయ్య
 లే దని - లేక - ఇచ్చిన నాసిలోనిది కా దని. కడపినక్క = అప
 హరించినయైడల.

బలికితి సందాకఁ బాలింపు తసుధ
 మఱి మిాద దేవేంద్రుమాణటు గడ్డ
 నెతీ సెంతగాలంబు నిలుపుదు సంటి,
 సంతకాలము నుండు మమరలోకమున.
 వింత గా దీమాటు. విశ్వేశునాన.'
 నావుడు నొం డాడు నలికి భూమాధుఁ 2770
 ' డేవంట సేనోవ మెసఁగు సొ' యానుచుఁ,
 జింతించు చుస్తుంట; — శిష్యులు గొలువ
 సంతోషచిత్తుఁ డై చయ్యాన వచ్చి
 తన తేజ పెల్లిడఁ దనర వసిష్టుఁ
 దనుపమథ్త క్రి భగ్గాదిదేవతలఁ
 ఇని, ప్రొక్కి, ప్రస్తుతిఁ గావించి, యాప్పు
 డినుటలాధికుని నీక్కింప; సృపుఁడు
 ప్రొక్కి చేతులు పొడ్చె 'మునినాథ, నీవు
 మిక్కి, లి కరుణ నామిాదు గావించి,
 తొడిబుడు బరుసంబుతో నిస్తు సోకి 2780
 కడుకడి ప్పేత్తి బంగార పైనటు
 శీతని నస్తుఁబోక్కింప; జేసి
 ఖ్యాతి నొందిందితిఁ గాడె. నీ విపుడు
 ఘన తటోధనుఁ డైన గాఢేయు తలఁపు
 మనమున సెత్తిగి, సమ్మతిఁ బ్రోవ నిందు
 వచ్చితిఁ గాన, జీవము వచ్చె నావు.
 సచ్చుగా మిాతలం పొన తీ వలయు.'
 ననిన; — హరిశ్చంద్రు నావళిషుండు
 గముఁగొని తన పెంపు గాన రాఁ బలిక.—

భగ్గ = శివ. పరుసంబుతోక్క = స్వగ్గ వేధితో:

‘ జగతీ నిష్ట్యాకువంశజలనతీట్రి

2790

మిగులంగ సీచేత మెఱుగు వాటిల్ల.

నా శురోహితుఁ డని ననుఁ బెద్దుఁ జేసి

నా శూన్స్ట్రు చెల్లించివాడ కీ తనఫు.

ఇట్టిసిత్యుకత మిట్టియా దార్శ్య

మిట్టిశెంపును గాన మెవ్వరియండు.

సెలమిల్స్టో గౌళికుం డేపని కనిజె

సలవడు గావింతు మగియె నాతుఁఁతు.’

నావుదుఁ దనగురునాథువాక్యములు

ద్రోకక గాధితుత్తుర్నిమాట సేయు

ననుమతించె నరేంద్రుఁ, దటు శిక శక్ర

తనజాసనుల మనివరుల పంపును

దివ్యగంధంబుల దివ్యమాల్యముల

దివ్యభూషణముల దివ్యాంబరములు

గులసతీతోఁ గూడు గువలయేశ్వరుని

సైలమి నచ్చర లెల్ల నెమ్మి గై సేయు

నాసమయమును బూగ్యదిశ్చంగాథ

భాసురం బగు చున్న భద్రపీతమున

రమణీయ మగు హోమరత్న కుంభములు

నమరనదీజలం బమరుఁ డెప్పించి

శ్రీ కగంబుగ నభిషేకంబు చేసి

2800

‘ శ్రీ కంఠకరుణావిశేషంబుతలన

ధరణీతలం బెల్లుఁ దగ సేలు.’ మనుచుఁ

గర మొప్పుఁ బట్టంబు గట్టి రాష్ట్రుఁ.

గమలాసనుం డాదిగా మనివరులు

2810

సతీట్రిక్క=మంచియశస్తును నందు. అమగనదీ=గంగ.

నమర దీవించి మంత్రాత్మక లిడిరి.

తిరముగా శైలాషించే దేవమందుభులు,

పొరిఁ బొరి శర్మించే బుష్ణవర్ష ములు,

పాడిరి గంధగ్ర్యభామిను లెలమి,

నాడిరి వేఁడుక సప్పురః త్రీలు,

చల్లనై విభుమిఁదఁ జండనానిలము

2820

నుల్లంబు వికసింప సౌయ్యన సులసు.

బరమేళు డప్పు రాపార్థి వేశ్వరుని

బగుగ దీవించి, ‘నీపట్టణంబునకు

భూమతైభనంబున సేఁగు.’ మనుచుఁ,

దానును గురలు నంతరాన మాయు.

—. హరిష్చంద్రుడుయోధ్య కేగుట.—

అంత నాట్యత్రాంత మానారమందు

వింతగాఁ జెప్పిన విని సత్యకీర్తి,

యానందరసభరితాత్ము తై యాత్మకు

భూమాయుని రాక ప్రరిఁ జాటు బనిచె.

నా వార్గ వీషుల కమ్ముత మై సోఁక

2830

వావిరిఁ దమతమవాడవాడలను

బురిగొన్న సంధ్రమంబునఁ బొగసతులు

పరువడి బహువిధభవనమాలికలఁ

దనరు ముంగిళుల ముందలేహజారములఁ

గనుపట్టి సగరుపంకంబునఁ బూసి

సిరిగందమున సోలిఁ జీగు రొప్పు జల్లి,

పరువడిక్క = క్రమము గా. అగరుపంకంబున్క = అగరుగందప్పు బూతున్క. భకనమాలిలన్క = ఇండ్లవరుసలాణందు. గందమున్క = శ్రీగంధమున్క.

కుదుచిరకర్మవరసూర్తముల్ నిగడఁ
 బలువనిచాఁదును బట్టెలు దీర్చి
 ధళధళ మొఱయణచి తృయవు వ్రాయించి,
 కర మొప్పుఁ గమ్మని కన్నారి నలికి, 2840
 సరస హా పన్నీ టు జలకముల్ సల్లి,
 యూలయంబుల సెల్ల నాణి ముత్తెముల
 లీలమై రంగవల్లిక లాప్పుఁ దీర్చి,
 ప్రమద మారఁగ సెఱపట్టుఁబుటుములఁ
 గమనీయ మగు మేలుకట్లు గట్టించి,
 శావు మంజీష్ఠ పుట్టుములు తేరులను
 తీవి మిాఱఁగ సంఘటించి, కుంభములఁ
 జైలు వారఁగా వస్త్నీచీరలు గట్టి,
 కలువడంబులు గట్టి, కాంచనదండ
 కలితపతాకలు గ్రంధుగా సెత్తి, 2850
 విలసిల్లఁగాఁ బురవీధి మార్గముల
 స్వారదురుకాంచనపూర్ణ కుంభములఁ
 బరువడి సెత్తి, పుమ్పంబులు సెరపి
 ప్రవిమలరత్న దర్శణతోరణముల,
 రవిదీప్తులకును మార్పుడ నమరించి;
 కర మిట్లు పురము శ్యాగారించి. రంత.—
 నరయంగ వివిధవాద్యంబులు వ్రోయుఁ,
 దేయులఁ గరులను దేశాలిధటుల
 కూరుల వీరులఁ జూటూట హితుల

రంగవల్లికలు=మ్యుగులు. పుట్టుముక్క=నలువలనీ. శావుమంజీష్ఠ
 =చక్కనియొఱుపు. కలువడంబులు=బంగారు కలువపూదండలను.
 దేశాలి=నానా దేశపు(?)

<p>దౌరల సామంతుల దుర్గాధిపతుల సరసుల సత్కృతి శిక్ష్యరులఁ బాధకుల సందఱఁ దోషోగ్ని, యాసత్యకీర్తి వందిమాగథజయధ్యను లుప్తసిల్ల, సెడురుగా సేగి, యయ్యనవలేక్ష్యరుని పదపంకజములకు భక్తితో ప్రొక్కి యొనరు జేతులు మోడ్చీ, ‘యో హరిశ్చంద్ర, దినకరనంక ప్రదీపక, నీకు బ్రతిసేసి కొనియాడ రాజులు గలరో? సతత సత్యత్ర తాచార సంపదలఁ దొడరి కనిష్ఠనితో రాయదేంచి</p>	2860
<p>తడయక తన ఘోరతపము వెంతునను బడయ ఈశ్వర మైన బ్రహ్మాభూషిత్య మదరంగఁ గైకొని యఖిలాంకములఁ బోగ దోందు కొళికముని పెలుగంద. సెగదేంచి మంచితి నీ సత్యమహిమ. తసుమతివల్లభ తస్మై రచ్ఛించే, సెగదై సీకతమున సీవంక మెల్ల.</p>	2870
<p>సన్మతం తైనసిసామ్రాజ్య లట్టీఁ బన్నుగా గైకొని ప్రజలు బాలింప విచ్చేయుఁ దీక.’ నని విన్న వించుటయు; —</p>	2880
<p>నచ్చుగా దగవోస మల్లన సొలయ సమయోచితప్రియ సంభాషణములఁ గొమరార మంత్రిమఖ్యని నాదరించి, సన్మతకాంచనాచలమును లోలె సన్మతం తై మంచ సైకరథం బెక్కి—,</p>	

చతురంగబలము లసంఖ్యలు గౌలన,
 మితి లేని వాద్యముల్న ఏ న్నంది ప్రోయా,
 మానిత మాగధ మధుర గానములు
 వీనుల కింపుగా విలసిల్లి పొలయ్యా,
 దలకొని వందిఖ్యందములు నుతింపు, 2890
 తెలుగి పుణ్యంగనల్ సేసలు చల్ల,
 కాన్నిల పెదచల్లు వింజామరములు
 బన్నిగా డగ్గతి భాములు ఫీవ,
 వాలారుఁగన్నిల వారకామినులు
 లీలమైఁ బనిఁడిపుల్లైరములలోను
 గమనీయ మణిఁడిపక్కికలు మైఱు
 నమరించి-మైయి దీఁగె లల్లన సాలయు
 ఘనముచంబులు చిక్కు-- గరములరుచులు
 గనుప్టి-దరహసిసక్కాంతులు నిగుడు--
 గలికిచూపుల మించుగములు రాణింపు - 2900
 నిలిచి నివారింపు, నిండారువేడ్కు
 బురముఁ బ్రువేశించి, భూప్రజ లెల్ల
 బరువఁి జయ వెట్టుఁ బాధివేళ్వురుఁడు
 వసుమతి నిజరాజ్య తైథవలీల
 యొసగంఁ జిరకాల మేలుచు నుండి.—
 ననుచు మార్కుండేయుఁ డాఫర్కుజానము
 భెనుపొంద మున్ను సెప్పిన మాగ్గమును
 సత్యసంధుఁడు వారిశ్చంద్రునిచరిత
 నిత్యసత్యైక్కర్తులు నేగడ రచించి
 ద్రిమరా ప్రసాద సంప్రాప్త కవిత్య 2910
 నుమహిత సాప్రాజ్య సుఖపరాయణాఁడు

చతుర సాహిత్య లక్ష్మణ చక్రవర్తి
ప్రతివాది మదగజ పంచాననుండు
ఘతిమంతుఁ డయ్యలమంత్రి పుంగవుని
సుతుఁడు గౌరసమంత్రి సుకవిశేఖరుఁము
కవు లెస్టు సుత్రకథ రచియించె.
ఎవరు పరించిన, నెవ్వురు వినిన,
జనులకుఁ బుణ్యముల్ సమకూడు సిరులు,
మునుము గా నాయుష్యములు గౌర సాఁగు.
దాముఁ బుత్సుర్యులు సస్నేధమ్ములు సఖులుఁ 2920
దామరతింప రై ధంణిఁ బెక్కుండ్లు
వేమాఱఁ నోములు వెలయుఁ బెండిండ్లు
సేమ మేర్పుడ సెందుఁ జీయుమండుదురు.

పారిక్ష్యంగ్రాంపాభ్యాసము

సమాప్తము

పంచాననుండు = సింగ మైనవాఁడు. పుణ్యముల్ సిరులు = పుణ్యము
లంబునసంపదలు. మునుము గాళ్లు = దీర్ఘము గా.

శోధనవ త్రీము.

శాస్త్రిక్షణీయః

వ్రట.	పంక్తి.	అసాధువు.	సాధువు.
15	285	జరరల.	జజరల. ।
20	400	మణి.	మరి.
228	శ్రీక.	పట్టిచ్చు ఇట.	పట్టి ఇచ్చుట.

—••••—